തിരുത്ത്

അംബ

(ഒരു ഗദ്യനാടകം)

ഉള്ളൂർ എസ്. പരമേശ്വരയ്യർ

ഉള്ളൂർ പബ്ലിഷേർസ്
ജഗതി, തിരുവനന്തപുരം.

1964

All Rights Reserved]

വില രൂപ 3-50

പ്രസാധകരുടെ മുദ്രയില്ലാത്ത പ്രതി വ്യാജനിർമ്മിതമാകുന്നു.

അഞ്ചാം പതിപ്പു കാപ്പി—1000

എല്ലാ അവകാശങ്ങളും പ്രസാധകക്കു്

Printed at

THE UNION PRESS, TRIVANDRUM.

ആമുഖം

മഹാഭാരതത്തിലേ സുപ്രസിദ്ധമായ ഒരു ഉപാഖ്യാനമാണ്, കാശിരാജകുമാരിയായ അംബയുടെ ചരിത്രം. വംഗദേശത്തിലേ അനുഗൃഹീതനാടകകൃത്തുകളിൽ അഗ്രഗണ്യനായ ദ്വിജേന്ദ്രലാലറായി മഹാത്മാവായ ഭീഷ്മരുടെ ജീവിതത്തെ വിഷയീകരിച്ചു ബംഗാളിഭാഷയിൽ ഒരു നാടകം രചിച്ചിട്ടുണ്ട്; അദ്ദേഹത്തിന്റെ മറ്റു പല നാടകങ്ങളുടേയും എന്നപോലെ 'ഭീഷ്മ'ന്റേയും ഭാഷാനുവാദം മലയാളികൾക്കു ലഭിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. പാശ്ചാത്യരീതിയിലുള്ള നാടകനിർമ്മാണത്തിൽ ദ്വിജേന്ദ്രബാബുവിനെക്കാൾ പ്രാഗല്ഭ്യം പ്രദർശിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു ഭാരതീയകവിയെ ഞാൻ അറിയുന്നില്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭൗമമായ തൂലികാവിലാസം അതിന്റെ സമഗ്രസൗന്ദര്യത്തിൽ പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കുന്നതു് ഐതിഹാസികങ്ങളോ സാമുദായികങ്ങളോ ആയ ഇതിവൃത്തങ്ങളെക്കാൾ രാജ്യചരിത്രപരങ്ങളായ കഥകളെക്കൊണ്ടു പെരുമാറുമ്പോഴാണെന്നു് ഒരനുഭവസ്ഥന്റെ നിലയിൽ എനിക്കു പറവാൻ കഴിയും. ആ സാമാന്യനിയമത്തിനു വ്യത്യസ്തങ്ങളായും 'സീതാനിർവ്വാസം' മുതലായി അപൂർവ്വം ചില നാടകങ്ങൾ ഇല്ലെന്നില്ല; പക്ഷേ 'ഭീഷ്മൻ' ആ കൂട്ടത്തിൽ പെടുന്നില്ലെന്നാണു് എന്റെ പക്ഷം.

ദ്വിജേന്ദ്രലാലന്റെ നാടകം ഭാഷയിൽ പ്രസിദ്ധീകൃതമായതിനുമേൽ അതേ വിഷയത്തെ അധികരിച്ചു ശ്രീമാൻ ആറൂർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരടിയുടെ 'ധീരവ്രത'വും മേജർ സർദാർ കെ. എം. പണിക്കരുടെ 'ഭീഷ്മരും'

ആവിർഭവിച്ചിട്ടുണ്ട്. ശ്രീ പിഷാരടിയുടെ കൃതിയിൽ റായി സംഘടിപ്പിച്ച ഇതിവൃത്തത്തിലേ ചില അരോചകാംശങ്ങൾ വിട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ബാക്കി ഭാഗങ്ങളിൽ ആ നാടകത്തെത്തന്നെയാണു് പ്രായേണ സകല വിഷയങ്ങളിലും ഉപജീവിച്ചിരിക്കുന്നതു്. പ്രാചീന സമ്പ്രദായത്തിൽ പദ്യഗദ്യസമ്മിശ്രമായി രചിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു നാടകമാണു് ശ്രീ. പണിക്കരുടെ 'ഭീഷ്മർ'; അതിൽ പ്രാക്കാലങ്ങളിൽ ഭാരതീയരുടെ ഇടയിൽ പ്രചരിച്ചിരുന്ന രാജ്യമീമാംസാപദ്ധതിയാണു് സർവ്വോപരി പ്രപഞ്ചനവിഷയമായിരിക്കുന്നതെന്നും പറയേണ്ടതുണ്ട്.

മേൽനിർദ്ദേശിച്ച മൂന്നു നാടകങ്ങളിലും തത്തൽപ്രണേതാക്കൾ ഭീഷ്മരെയാണു് പ്രധാന പാത്രമായി പ്രദർശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്; ആ പുണ്യപുരുഷന്റെ ചരമഗതിയാണു് അവയിലെല്ലാം അവസാനരങ്ഗത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന കഥാംശം. അംബയുടെ ചരിത്രത്തിനു് അവയിലൊന്നിലും അത്ര വളരെ പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചിട്ടില്ല. ശ്രീ. പണിക്കരുടെ കൃതിയിൽ ആ ചരിത്രത്തിനു രണ്ടാമങ്കത്തിലേ വിഷ്കംഭം നിക്കിയുള്ള ഭാഗം മാത്രമേ വിനിയോഗിച്ചിട്ടുള്ളൂ.

അംബോപാഖ്യാനത്തെ മാത്രം ഇതിവൃത്തമായി ഗ്രഹിച്ചു്, അതിനു മഹാഭാരതം ആദിപർവ്വത്തിലും ഉദ്യോഗപർവ്വത്തിലും കാണുന്ന പ്രതിപാദനത്തിൽനിന്നു പറയത്തക്ക മാറ്റമൊന്നുംവരുത്താതെ, പാശ്ചാത്യസമ്പ്രദായത്തിൽ ഒരു ദുഃഖപര്യവസായിയായ നാടകം രചിക്കാമെന്നും രചിക്കേണ്ടതാണെന്നും എനിക്കു വളരെക്കാലം മുമ്പുതന്നെ തോന്നീട്ടുള്ളതാണു്. എന്നാൽ കൃത്യാന്തരശതങ്ങളിൽ അന്നദിനം വ്യാപൃതനും, അനേകധാ പരതന്ത്രനുമായ എന്റെ ആശ പലപ്പോഴും വളരെത്താമസി

ച്ചേ ഫലിക്കാറുള്ളു; അതുതന്നെയാണു് ഈ 'അംബ' യുടെ നിമ്മിതിയിലും എന്നെ അഭിമുഖീകരിച്ച വൈഷമ്യം. കഴിഞ്ഞ കൊല്ലം ഏതായാലും ഈ സാഹിത്യവ്യവസായം ആരംഭിക്കാമെന്നു നിശ്ചയിച്ചു; ആരംഭിച്ചു് അല്പസമയത്തിനുള്ളിൽ പൂത്തിയാക്കുകയുംചെയ്തു. ഇപ്പോഴെങ്കിലും ഈ നാടകം സഹൃദയസമക്ഷം അവതരിപ്പിക്കുവാൻ എനിക്കു സാധിച്ചതിൽ ഞാൻ സന്തുഷ്ടനാകുന്നു.

'അംബ' ഏതെല്ലാം അംശങ്ങളിലാണു് ഉപരിനിർദ്ദിഷ്ടങ്ങളായ നാടകങ്ങളിൽനിന്നു വിഭിന്നമായിരിക്കുന്നതെന്നും ആ വിഭിന്നതകൾക്കുള്ള കാരണങ്ങളെന്തെല്ലാമെന്നും അവയ്ക്കു പ്രേരകങ്ങളായ അന്തശ്ചോദനകളുടെ സൂക്ഷ്മസ്വരൂപമെന്തെന്നും പ്രകൃതത്തിൽ വിവരിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല; അതെല്ലാം നിർമ്മത്സരന്മാരായ ഗുണഗ്രാഹികൾക്കു് അനായാസേന കണ്ടുപിടിക്കാവുന്നതാണു്. ചിന്തിപ്പിക്കുകയും ദുഃഖിപ്പിക്കുകയുംചെയ്തു പ്രേക്ഷകന്മാർക്കും അനുവാചകന്മാർക്കും ഹൃദയശാന്തി നല്കുന്നതാണു് ഒരു ശോകസങ്കലിതമായ നാടകത്തിന്റെ പരമധർമ്മം എന്നു് അഭിയുക്തന്മാരായ സാഹിത്യാചാര്യന്മാർ ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ടു്: ആ ഉപദേശമാണു് എനിക്കു് ഈ നാടകത്തിന്റെ ഗ്രന്ഥത്തിൽ ഉത്തേജകമായിരുന്നിട്ടുള്ളതും. ഇബ്സനല്ല ഷേക്സ്പീയറാണു് എനിക്കു് ഈ കാവ്യരചനയിൽ മാർഗ്ഗദർശി.

അംബ ഒരു നാടകീയകാവ്യമാണു്; അഭിനയോചിതമായ ഒരു നാടകം എന്ന നിലയിലല്ല അതിന്റെ സംവിധാനം. അതുകൊണ്ടു വിവിധപാത്രങ്ങളുടെ വികസനവും വിഭിന്നഹൃദയവികാരങ്ങളുടെ മജ്ജ

നോന്മജ്ജനങ്ങളും ആഘാതപ്രത്യാഘാതങ്ങളും ഈക്കൃതിയിൽ വിവൃതമായ രീതിയിൽതന്നെയാണ് പ്രതിപാദിതമായിട്ടുള്ളതു്. ചില ഭാഗങ്ങൾ സംക്ഷേപിച്ചാൽ ഇതു രങ്ഗത്തിൽ പ്രയോഗിക്കാം: അതിനുള്ള സർവസ്വാതന്ത്ര്യവും അഭിനേതാക്കൾക്കു വിട്ടുകൊടുക്കുവാനാണ് ഞാൻ ഉദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

അംബയും ഭീഷ്മരും ശ്രീ പരശുരാമനും മറ്റു ചില പ്രധാന പാത്രങ്ങളും അതീതകാലങ്ങളിൽ ജീവിച്ചിരുന്നവരാണെന്ന പ്രഥമനിരീക്ഷണത്തിൽ തോന്നുമെങ്കിലും നിഷ്കൃഷ്ടമായ പരിശോധനയിൽ അവർ മനുഷ്യസഹജങ്ങളായ ചില ചിത്തവൃത്തികളുടെ പ്രതിനിധ്യം വഹിച്ചുകൊണ്ട് ഇന്നും ജീവിക്കുന്നു എന്നും, എന്നും ജീവിക്കുക തന്നെ ചെയ്യുമെന്നും. പ്രത്യേകം ചൂണ്ടിക്കാണിക്കേണ്ട ആവശ്യകതയില്ല. വേഷഭൂഷകളിൽ വന്നുചേരുന്ന വ്യത്യാസം ഹൃദയകുഹരങ്ങളെ സ്പർശിക്കുന്നതല്ലല്ലോ. ഈ ചെറിയ അവതാരികയോടുകൂടി അംബയെ ജഗന്മോഹിനിയായ കൈരളീദേവിയുടെ ചരണാരവിന്ദങ്ങളിൽ ഭക്തിപുരസ്സരം സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

തിരുവനന്തപുരം,
5–8–1120.

ഉള്ളൂർ. എസ്. പരമേശ്വരയ്യർ

കഥാപാത്രങ്ങൾ

കോസലൻ	കാശിരാജ്യത്തിലേ രാജാവു്
സാലവൻ (ബ്രഹ്മദത്തൻ)	മാത്തികാവതത്തിലേ രാജാവു്
ഭീഷ്മർ	
വിചിത്രവീര്യൻ	ഹസ്തിനപുരത്തിലേ മഹാരാജാവു്
ശൈഖാവത്യൻ	ഹിമവൽപാർശ്വത്തിലേ ഒരു മഹർഷി
ഹോത്രവാഹനൻ (സൃഞ്ജയൻ)	ഒരു രാജർഷി (പദ്മാവതിയുടെ പിതാവു്)
ശ്രീപരശുരാമൻ	
ഗൌതമൻ	ഭീഷ്മരുടെ വയസ്യൻ
ബാഭ്രവ്യൻ	ഹസ്തിനപുരത്തിലേ മന്ത്രി
സുമതി	സാലവന്റെ മന്ത്രി
കപിഞ്ജലൻ	സാലവന്റെ നമ്മ്സചിവൻ
നിപുണകൻ	സാലവന്റെ പരിചാരകൻ
കലിങ്ഗം, വങ്ഗം, പുണ്ഡ്രം-	ഈ രാജ്യങ്ങളിലെ രാജാക്കന്മാർ
ഹരിതൻ, സുബലൻ, മുൽഗലൻ, പിങ്ഗളൻ	ശൈഖാവത്യന്റെ ശിഷ്യന്മാർ
പദ്മാവതി	കോസലന്റെ പത്നി
അംബ	കോസലന്റെ പ്രഥമപുത്രി

അംബിക	കോസലന്റെ ദ്വിതീയ പുത്രി
അംബാലിക	കോസലന്റെ തൃതീയ പുത്രി
ഗങ്ഗാദേവി	ഭീഷ്മരുടെ മാതാവു്
സത്യവതീദേവി	ഹസ്തിനപുരത്തിലേ മഹാരാജ്ഞി (വിചിത്രവീര്യന്റെ മാതാവു്)
ലളിത	അംബയുടെ സഖി
താര	അംബയുടെ പരിചാരിക

ബ്രാഹ്മണർ, ഹരിക്കാരന്മാർ, നട കാവൽക്കാർ

അന്തർന്നാടകം

ചിത്രാങ്ഗദൻ	ഹസ്തിനപുരത്തിലേ മഹാരാജാവു് (വിചിത്രവീര്യന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ)
ചിത്രാങ്ഗദൻ	ഗന്ധർവരാജാവു്
രക്ഷകൻ, ശിക്ഷകൻ	ഹസ്തിനപുരത്തിലെ രണ്ടു ദ്വാരപാലന്മാർ

അംബ

ഒന്നാമങ്കം

രങ്ഗം 1

സ്ഥലം :—കാശിരാജാവു കോസലന്റെ അന്തഃപുരം.

സമയം :—രാത്രി ഉദ്ദേശം ഒൻപതുമണി.

[കോസലൻ പള്ളിമെത്തയിൽ ഇരിക്കുന്നു. പത്നി പദ്മാവതീദേവി അദ്ദേഹത്തെ വീശിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു.]

കോസലൻ :—ഇരിക്കൂ ദേവീ! അടുത്തു വന്നിരിക്കൂ.

(പദ്മാവതി ഭർത്തൃസമീപത്തിൽ അതേ മെത്തയിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

കോസലൻ (നെടുവീർപ്പിട്ടു്) —പദ്മാവതി! അങ്ങനെ ഇന്നത്തെ ആദിത്യനും അസ്തമിച്ചു. എത്ര ദർശനീയമായിരുന്നു സന്ധ്യാസമയത്തു് ആ തേജോമൂർത്തിയുടെ ബിംബം! പക്ഷേ തങ്ങളുടെ ഭാഗ്യജീവിതത്തിന്റെ പട്ടതിരികത്തലായിരുന്നു ചരാചരങ്ങൾ അപ്പോൾ കണ്ടതു്. ആ ദീപം പൊലിഞ്ഞു: വിശ്വസൗധത്തിന്റെ താഴികക്കുടം തകർന്നു; വ്യോമദേവതയുടെ തിരുമങ്ഗല്യം പൊട്ടിവീണു. തന്റെ ഭണ്ഡാരത്തിൽ രത്നങ്ങളില്ലാഞ്ഞിട്ടാണോ സമുദ്രം ആ തങ്കക്കട്ട അലക്കുകൾ പൊക്കി അടിത്തട്ടത്തതു്? നീചന്മാരുടെ ശുക്രദശ! എങ്ങുമെവിടെയും പരന്നിരിക്കുന്നു കൊഴകൊഴത്ത കൂരിരുട്ടു്. ഏതു നരകത്തിൽനിന്നു് ആരഴിച്ചു

വിട്ട വന്നതാണീ എരുമപ്പറ്റം? കാലൻ കേറുന്ന പോത്തും ഈ കൂട്ടത്തിൽ കാണണം. ഇല്ലേ പത്മേ?

പദ്മാവതി:—പ്രഭോ! അവിടുന്നു് ഇപ്പോൾ ഉച്ചരിച്ച വാക്കുകളുടെ അർത്ഥമെന്തെന്നു് അവിടേയ്ക്കേ അറിഞ്ഞു കൂടൂ. സൂര്യാസ്തമയം എന്നതു് ഒരു ദൈനന്ദിന സംഭവമല്ലേ? ഇന്നസ്തമിക്കുന്ന സൂര്യൻ നാളെ വീണ്ടും ഉദിക്കും. അതല്ലേ പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ ഗതി? നിയതിയുടെ നിയമം? അതിലെന്തുണ്ടു വിഷാദിക്കാനും വിലപിക്കാനും? എന്നതന്നെയല്ല, എങ്ങനെ നോക്കിയാലും രാത്രിക്കല്ലേ പകലിനെക്കാൾ രമണീയത? മോഹനമായ ഈ സമയത്തിൽ പരേങ്ഗിതജ്ഞനായ അങ്ങു് ഈ ശയനഗൃഹത്തിൽ സന്നിധാനംചെയ്തു് എന്നെ ധന്യയാക്കി, അടുത്ത നിമിഷത്തിൽത്തന്നെ പകലിനെപ്പുകഴ്ത്തുകയും രാത്രിയെപ്പഴിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതു് എനിക്കു് എത്ര മർമ്മഭേദകമായിരിക്കുമെന്നു് ഓർക്കുന്നില്ലല്ലോ. എന്നെപ്പോലെയുള്ള വക്കു്—അന്തഃപുരങ്ങളിലേ പതിവ്രതകളായ രാജ്ഞിമാക്കു്—പകലല്ല, രാത്രിയാണു് സഖി; ആദിത്യനല്ല, ചന്ദ്രനാണു് ബന്ധു. അപ്പോൾ മാത്രമല്ലേ ഞങ്ങൾക്കു ഭർത്താക്കന്മാരെ—ഹൃദയ ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ ഞങ്ങൾ ഭക്തിപൂവ്വം പ്രതിഷ്ഠിച്ചു നിത്യപൂജചെയ്യുന്ന ദിവ്യമങ്ഗളവിഗ്രഹങ്ങളെ—അഭിമുഖമായി കണ്ടു് ആനന്ദിക്കുവാൻ അവസരം ലഭിക്കുന്നുള്ളു? വാസ്തവത്തിൽ ഞങ്ങളുടെ ഏകോപിച്ചുള്ള പ്രാർത്ഥന ഈ സ്ത്രീജനവൈരിയായ സൂര്യൻ—ശനിയേയും യമനേയും ജനിപ്പിച്ച വജ്രഹൃദയനായ സൂര്യൻ—നിവൃത്തിയുണ്ടെങ്കിൽ ഉദിക്കുകയേ അരുതെന്നും, അതു് അസാധ്യമാണെങ്കിൽ മധ്യാഹ്ന

ത്തോട്ടുകൂടിയെങ്കിലും മറഞ്ഞൊഴിയണമെന്നുമാണ്. ആ പ്രാർത്ഥനയിൽ ഭഗവാനെ ആക്ഷേപിച്ചുവെന്നു വരുമോ?

കോസ :—ആവോ? നിയതിയുടെ നിയമമെന്നു നീ പറഞ്ഞു. ശരിതന്നെ. അതിനു നീക്കുപോക്കില്ലായിരിക്കാം. എന്നാൽ അതിന്റെ നിഷ്ഠുരതയെപ്പറ്റി ആരും ചിന്തിക്കരുതെന്നോ, ചിന്തിക്കുമ്പോൾ വിലപിക്കരുതെന്നോ, ആജ്ഞാപിക്കാൻ നിയതിക്കും അധികാരമില്ലല്ലോ.

പത്മാ :—ഇന്നെന്താണ് അവിടുന്ന് വിഷാദാത്മകതയോടുകൂടി വീണ്ടും വീണ്ടും ഇങ്ങനെ ഓരോന്നു വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു? ഇതു വിരോചിതമായ മനോഭാവമാണോ? സുഖിക്കുന്നതും ദുഃഖിക്കുന്നതും മനസ്സാണ്. ഖേദത്തിൽ മോദിക്കാനും മോദത്തിൽ ഖേദിക്കാനും അതിനെ ശീലിപ്പിക്കുന്നതു നാമുമാണ്. ഇതരവസ്തുക്കൾക്ക് ഇക്കാര്യത്തിൽ യാതൊരു പ്രേരകശക്തിയുമില്ല. ഈ തത്ത്വമെല്ലാം അവിടത്തെ മുഖത്തുനിന്നു തന്നെ ഞാൻ പലപ്പോഴും കേട്ടിട്ടുള്ളതാണല്ലോ.

കോസ :—ആയിരിക്കാം. എന്റെ ഇപ്പോഴത്തെ വിചാരഗതി ഇങ്ങനെയാണെന്നേയുള്ളൂ. ആ വഴിക്കു ഞാൻ തിരിഞ്ഞു—നീ മറെറാരു വഴിക്കും.

പത്മാ :—അങ്ങനെ കല്പിക്കരുതു്. മുന്നോട്ടു പോകാൻ നമുക്കു ദൈവം നിർദ്ദേശിക്കുന്ന മാർഗ്ഗം ഒന്നാണ്; പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ദീപം ഒന്നാണ്; പ്രാപിക്കേണ്ട ലക്ഷ്യം ഒന്നാണ്. വാസ്തവത്തിൽ നാം രണ്ടു ഭിന്ന വ്യക്തികളല്ല—ഒരൊറെറ വ്യക്തിയുടെ രണ്ടു സമാംശങ്ങൾ.

കോസ :—സമ്മതിച്ചു.

പത്മാ :—എന്നാൽ എനിക്കൊന്നു് അവിടത്തെ സന്നിധിയിൽ അറിയിക്കാനുണ്ടു്. കഴിഞ്ഞ ഒരാഴ്ചയായി "ചോദിക്കൂ, ചോദിക്കൂ," എന്നു് ഉൽക്കണ്ഠ എന്നെ രാപ്പകൽ അലട്ടുന്നു. എന്നാൽ അവിടേയ്ക്കു് ആ ചോദ്യം ഹിതമായിരിക്കുമോ എന്നുള്ള ശങ്ക നാക്കിനെ അമർത്തുന്നു. അനുമതിയുണ്ടോ നാഥാ! വിനീതി പൂർവ്വമായ ഒരു വിജ്ഞാപനത്തിനു് ?

കോസ :—ഉണ്ടോ എന്നോ ? പത്മയ്ക്കു് എന്താണു് എന്നോടു് —പത്മയുടെ ഭാഷയിൽ പറയുകയാണെങ്കിൽ പത്മയോടുതന്നെ—ചോദിക്കാൻ പാടില്ലാത്തതു് ? ചോദിക്കൂ യഥേച്ഛം, നിർബാധം.

പത്മാ :—സ്വാമിൻ! അവിടേയ്ക്കു് ഒരാഴ്ചയോളമായി ഞാൻ പണ്ടെങ്ങും കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത വിധത്തിൽ ശരീരത്തിനു് ഒരു ചടവു തട്ടീട്ടുണ്ടു്. മുഖം വിളറിയിരിക്കുന്നു; മിഴികളിൽ ഓജസ്സു മങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഊണിനു രുചിയില്ല; ഉറക്കം കുറഞ്ഞുവരുന്നു. ആകെക്കൂടി ആകൃതിക്കും പ്രകൃതിക്കും ആരേയും അമ്പരപ്പിക്കുന്ന ഉല്ലടമായ ഒരു ഭാവഭേദം! അങ്ങയുടെ ഹൃദയത്തിൽ ചിന്താഗ്നി തിവ്രമായി ജ്വലിക്കുന്നുണ്ടു്. അതിൽനിന്നുയരുന്ന പുകയാണു് മുഖമാസകലം വ്യാപിച്ചു കാണുന്ന ഈ മ്ലാനത. ഇതിനെന്തേ കാരണം ?

കോസ :— സത്യമാണു് പത്മ പറഞ്ഞതു്. നിദ്രയ്ക്കും ചിന്തയ്ക്കും തമ്മിൽ എന്താണു് ഇത്ര വലിയ ശത്രുത ? ഒരുത്തിയെടുത്താൽ മറേറവൾ അകലും. രാത്രിയും പകലും പോലെ അവർ അന്യോന്യദർശനം വെറുക്കുന്നവല്ലോ.

പത്മാ :—ഇവിടം കിടമുറിയല്ലേ ? ഇതു പള്ളിമെത്തയല്ലേ ? സമയം രാത്രിയല്ലേ ? ഒന്നിലധികം പുരുഷന്മാർക്കു് ഇവിടെ ഒരേ അവസരത്തിൽ പ്രവേശിക്കാൻ പാടുണ്ടോ ? നിദ്ര അവിടത്തെ നിത്യവല്ലഭയാണു്. ആ ദേവിയുടെ ഊഴമാണിതു്. ഈ ഘട്ടത്തിൽ ചിന്ത— അവൾ സപത്നിയല്ല ; തെറിപ്പോയി ; രാക്ഷസിയാണു്— ഇവിടെക്കേറിവന്നാൽ അവളെ ആട്ടിപ്പായിക്കേണ്ടതു് അവിടത്തെ ധർമ്മമല്ലേ ?

കോസ :—അതിനു ഞാൻ അശക്തനാണു്. ആ രാക്ഷസി എന്നെ അവളുടെ കൈപ്പിടിയിൽ അമർത്തിവച്ചിരിക്കുന്നു. കാരണം മറെറാന്നുമല്ല: രാജ്യഭാരം എന്നതു് എത്ര കനത്ത ഒരു ഭാരമാണെന്നു നിനക്കു് അറിവുണ്ടോ ? രാജാക്കന്മാരുടെ സൈരവും സുഖവും അഭിഷേകജലത്തോടുകൂടി ഒലിച്ചുപോകുന്നു. കോവിലകങ്ങളെ ചൂഴ്ന്ന പൊന്മതിൽ ആളിക്കത്തുന്ന അഗ്നിശിഖകളുടെ അണിനിരക്കലാണു്. അവയ്ക്കകത്തല്ലേ ഞങ്ങൾ വസിക്കുന്നതു് ? ഈ സമ്പൽസമൃദ്ധിയും പ്രാഭവപ്രൗഢിയും എല്ലാം ഞങ്ങൾക്കെന്തിനാണു് ? നിത്യമായ ദുഃഖത്തിനു് ! നിരന്തരമായ വ്യാകുലതയ്ക്കു് !

പത്മാ :—ഹൃദയേശ്വരാ ! ഈ പിട്ടം പിരട്ടം എന്നോടു വേണമോ ? രാജ്യഭാരംകൊണ്ടു് അവിടേയ്ക്കെന്താണു് ഒരു ക്ലേശമുള്ളതു് ? കിരീടം അവിടുന്നു തലയിൽ ചൂടുന്ന നറുമലർ ; രാജ്യലക്ഷ്മി അവിടത്തെ ഉള്ളങ്കയ്യിൽ കളിക്കുന്ന കിളിപ്പൈതൽ. പാവനമായ അവിടത്തെ നാമധേയം ഭയഭക്തിബഹുമാനങ്ങളോടുകൂടിയല്ലാതെ ആരും സ്മരിക്കാറില്ല. അവിടുന്നു് അജാതശത്രു

വാണ്; അഭിനവരാമചന്ദ്രനാണ്. പരാത്മാണ് അവിടത്തേ സ്വാത്മം; പ്രജാരഞ്ജനമാണ് നിത്യ വ്രതം; ക്ഷമയാണ് പള്ളിവാൾ; ധർമ്മമാണ് പട ച്ചട്ട. ഇതു കേവലം ഭാഷ്യ ഭത്താവോട്ട പറയുന്ന വാക്കല്ല; എണ്ണം എപ്പോഴും ആരും ആരോടും പറഞ്ഞു പുളകംകൊള്ളുകയും കൊള്ളിക്കയും ചെയ്യുന്ന വാക്കാണ്. അങ്ങനെയുള്ള ഒരു മഹാരാജാവിനു മനോ വ്യഥയുണ്ട് ആഭ്യന്തരമോ ബാഹ്യമോ ആയ യാതൊരു ഹേതുവും ഉണ്ടാകുന്നതല്ലല്ലോ. അതുണ്ടു പൊട്ടിയാ ണെന്നു് അങ്ങു് എന്നെ തെറ്റിദ്ധരിച്ചുവോ? അതോ ഊഹാപോഹകുശലത എനിക്കു് എത്രമാത്രമുണ്ടെന്നു പരീക്ഷിച്ചുവോ?

കോസ:—പത്മ എന്നു മുതലാണ് കവയിത്രിയായതു്? അക്കാര്യം എന്നോടു് ഇതുവരെ പറഞ്ഞില്ലല്ലോ. ഈ വേതനമില്ലാത്ത വൈതാളികവൃത്തിയിൽ ഇനി ഒരി ക്കലും ഏർപ്പെടരുതേ! അതിരിക്കട്ടെ. പിന്നെയെ ന്താണ് എന്റെ മനോവ്യഥയുടെ കാരണം?

പത്മാ:—എനിക്കറിവുണ്ടെങ്കിൽ ഞാൻ ചോദിക്കുമായിരു ന്നുവോ? എങ്കിലും ഒന്നു തോന്നുന്നുണ്ടു്. അതൊരു ഭ്രതോദയമെന്നു കരുതിയാൽമതി.

കോസ:—എ ാണതു്? പറയൂ! കേൾക്കട്ടെ.

പത്മാ:—ഏതാനും ദിവസങ്ങൾക്കു മുൻപു രാജകീയാതിഥി യായി കാശ്മീരത്തുനിന്നു് ഒരു ജ്യോത്സ്യൻ ഇവിടെ വന്നിരുന്നുവല്ലോ. അദ്ദേഹത്തെ അവിടുന്നു് നമ്മുടെ കിടാങ്ങളുടെ ജാതകങ്ങൾ കാണിച്ചുവോ?

കോസ:—ഇതിനുമതിനും തമ്മിൽ സംബന്ധം?

പദ്മാ :—അന്നമുതല്ലാണു് അങ്ങേയ്ക്കു് ഈ മാറ്റം വന്നു ചേർന്നതു്; അതുതന്നെ.

കോസ :—കാണിച്ചു പദ്മേ! എന്റെ ഓമനയല്ലേ? ഒന്നു കൂടി അടുത്തുവരൂ! നിന്റെ കൂശാഗ്രബുദ്ധി എന്നെ വിസ്മയിപ്പിക്കുന്നു. പക്ഷേ ആ ജാതകപരിശോധനയുടെ ഫലമാണു് നിനക്കു് അറിയേണ്ടതെങ്കിൽ അതു ഞാൻ പറയുമെന്നു് സ്വപ്നത്തിൽപോലും നീ കരുതിപ്പോകരുതു്. അതു് എന്റെ ഹൃദയത്തിന്റെ അടിത്തട്ടിൽ ഒരു കൽത്തുരുമ്പിന്റെ നിലവറയിലെന്നപോലെ അടിഞ്ഞുകിടന്നു് ഒട്ടുവിൽ എന്നോടുകൂടി മൺമറഞ്ഞു പൊയ്ക്കൊള്ളട്ടെ.

പദ്മാ :—പാടില്ല പ്രാണേശാ! ആ ഉമിത്തീയിൽകിടന്നു് അങ്ങയുടെ ഹൃദയം അരനിമിഷത്തേയ്ക്കുപോലും വെന്തു നീറാൻ പാടില്ല. അതു ഞാൻ സഹിക്കയില്ല; സമ്മതിക്കയില്ല. അവിടത്തെ സഹധർമ്മിണിയാണു് ഞാൻ. എനിക്കു് ആ രഹസ്യം അറിവാൻ—അതെന്തുതന്നെയായിക്കൊള്ളട്ടെ—തികച്ചും അവകാശമുണ്ടു്.

കോസ :—അയാളുടെ വാക്കു് അസുഖകരമാണെങ്കിൽ അതു കേട്ടാൽ നീ നടുങ്ങിപ്പോകയില്ലേ? കൂർത്തുമൂർത്ത ആ കരിങ്കൽക്ഷണം ഞാൻ ഈ ചെവികളിലേയ്ക്കു് എറിഞ്ഞുതന്നാൽ അതു് അവിടെനിന്നു തെറിച്ചെന്നു കൊള്ളുന്നതു് അന്തഃകരണത്തിലല്ലേ? സ്ത്രീകളുടെ ഹൃദയം പ്രകൃത്യാ മൃദുലമാണു്; ഭ്രൂദയയുടെ മണിയറയാണു്. അതിലും വിശേഷിച്ചു നിന്റെ ഹൃദയം അത്യന്തം സുകുമാരമാണെന്നു് എനിക്കറിയാം. പോരെങ്കിൽ മാതൃഹൃദയം! നീ ഏറ്റവും വാത്സല്യത്തോടുകൂടി വള

ത്തുന്ന നിന്റെ കിടാങ്ങളുടെ ഭാവിയല്ലേ നിനക്കി പ്പോൾ അറിവാൻ ആഗ്രഹം? അതു ഞാൻ നിന്നെ എന്റെ ഈ നാക്കു കൊണ്ടറിയിക്കയോ? ഇതു വിഷം പുരട്ടിയ കഠാരിയല്ല. എനിക്കു മനസ്സിനു് അസ്വാസ്ഥ്യ മുണ്ടെന്നുള്ളതു പരമാർത്ഥംതന്നെ; എന്നാൽ അതു് ഇനിയും ഉന്മാദമായി പരിണമിച്ചിട്ടില്ല.

പത്മാ:—അങ്ങനെ പറയരുതേ നാഥാ! അവിടുന്നു് എന്റെ പൂർവപുണ്യത്തിന്റെ മധുരഫലമാണു്;മിഴിയിലേകൃഷ്ണ മണിയാണു്; പ്രാണന്റെ പ്രാണനാണു്. അവിടത്തേ ദുഃഖത്തിൽ നേർപകുതി ഏറുവാങ്ങി അതുമ്മെങ്കിലും അതിന്റെ ഭാരം കുറയ്ക്കേണ്ടതു് എന്റെ കർത്തവ്യ മാണു്. ഞാൻ ഭയപ്പെട്ടമെന്നു് അങ്ങു ശങ്കിക്കുന്നു. എന്താണു് ഈ ഭയമെന്നു് പറയുന്നതു് ? ഏതു ഭയവും മനുഷ്യനു് അതിനെ നേരിൽ കാണുന്നതുവരെയല്ലാ തെയുണ്ടോ ? കണ്ടാൽ പരിചയമായി: പരിചയി ച്ചാൽ സ്നേഹമായി; സ്നേഹിച്ചാൽ സൗഭ്രാത്രമായി. അങ്ങയുടെ സന്തോഷത്തിൽ എനിക്കു കാരണമറി ഞ്ഞിട്ടു വേണ്ട പങ്കുകൊള്ളുവാൻ. പ്രതിഷ്ഠാമൂർത്തിയേ തെന്നറിഞ്ഞു, ധ്യാനശ്ലോകം പഠിച്ചുചൊല്ലീട്ടവേണ്ട, ആക്കം ഉത്സവാഘോഷത്തിൽ ആനന്ദിക്കുവാൻ. എന്നാൽ സന്താപം—അതിന്റെ കഥ വേറിട്ടൊ ന്നാണു്. അവിടത്തേ ഹൃദയവ്രണത്തിനു് എന്റെ ശ്രദ്ധാപൂർവ്വമായ പരിചര്യ ആവശ്യമുണ്ടു്. ജ്യോതിഷം വരുത്തിയ രോഗം വൈദ്യം ചികിത്സിച്ചു മാറും. ഞാൻ ഇക്കാര്യത്തിൽ വൈദ്യവൃത്തി സ്വീകരിക്കാൻ ഉറച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വേഗത്തിൽ നിദാനമറിയ ണമെന്നുമാത്രമേ അപേക്ഷയുള്ളു.

കോസ :—പറയാം പത്മേ! പറയാം. നിന്നോടല്ലാതെ മറ്റാരോടാണ് ഇതു പറയേണ്ടതു്? ആ പിഴച്ച ജ്യോത്സ്യൻ ഒരു നശിച്ച രാഹുവേളയിൽ ഇവിടെ വന്നു കേറി. എന്റെയും നിന്റെയും ഗ്രഹപ്പിഴയ്ക്കു കൂട്ടികളുടെ ജാതകങ്ങൾ ഞാൻ അയാളുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തു. ആ ഓലകൾ കുറെനേരം തിരിച്ചും മറിച്ചും നോക്കി, കവടിപരത്തലും കണക്കുകൂട്ടലും ഒക്കെ കഴിച്ചു്, ആ ദ്രോഹി—കരുതംകെട്ട, കണ്ണിൽ ചോരയില്ലാത്ത, മഹാപാപി—പറയുകയാണു്—ലോകൃത്തിനു വേണ്ടി ചില സന്മാനങ്ങളെല്ലാം അവനു ഞാൻ കൊടുത്തില്ലെന്നില്ല; എങ്കിലും അവയുംകൊണ്ടു വീട്ടു പറുന്നതിനു മുമ്പു് അവന്റെ തലയിൽ വെള്ളിടി വീഴണമെന്നായിരുന്നു എന്റെ പ്രാർത്ഥന—പറയട്ടേ പത്മേ! നിനക്കു മുഴുവൻ കേൾക്കാൻ കരുത്തുണ്ടോ?

പത്മാ :—ഏതു് അമങ്ഗലവാർത്തയും കേൾക്കാൻ എന്റെ ചെവി വട്ടംപിടിച്ചു് ഒരുങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

കോസ :—അവൻ എന്റെ മുഖത്തുനോക്കി തരിമ്പും സങ്കോചമില്ലാതെ കടന്നുപറയുകയാണു്—അവനെന്തനഷ്ടം? ആരാന്റേയും കിടാങ്ങളല്ലേ? ശാസ്ത്രത്തിന്റെ മറയിൽ നിന്നുകൊണ്ടല്ലേ അവന്റെ പയറ്റു്? —"തിരുമേനീ! അവിടത്തെ മൂത്തമകൾ വിവാഹം ചെയ്യുകയില്ല. മറ്റു രണ്ടു പുത്രിമാരും ഭർത്തൃമതികളാകും. എന്നാൽ അവക്കു് ഏറെത്താമസിയാതെതന്നെ വൈധവ്യദുഃഖം അനുഭവിക്കേണ്ടിയും വരും. അവക്കു പുത്രന്മാരുണ്ടാകുമെന്നും പറയേണ്ടതുണ്ടു്. പക്ഷേ അതു ഭർത്താവിൽ നിന്നായിരിക്കയില്ല." കഴിഞ്ഞു. പോരേ? ഇനിയെന്തു

വേണം കേൾക്കാൻ? ഒരുത്തി നിത്യകന്യക; മറ്റു രണ്ടുപേർ ബാലവിധവകൾ! അവക്ക് പരപുരുഷ നിൽനിന്ന സന്താനലാഭം! ഇതാണ് നാം ആറു നോറുപോററിപ്പുലത്തി ഇത്രത്തോളമെത്തിച്ച നമ്മുടെ അരുമക്കിടാങ്ങളുടെ ഭാവിയെങ്കിൽ എനിക്ക് ഈ അന്തസ്സാപമുണ്ടായതിൽ എന്താണ് ആശ്ചര്യം? ഈ അശനിപാതം ഏററിട്ട ഞാൻ ഇപ്പോഴും ശ്വാസോച്ഛ്വാസം ചെയ്യുകൊണ്ട് ഇഹലോകത്തിൽ ജീവിക്കുന്നതല്ലേ ആശ്ചര്യം? എനിക്കു വാസ്തവത്തിൽ ഹൃദയമെന്നൊന്നുണ്ടോ എന്റെ പത്മാവതി? അപത്യ വാത്സല്യത്തിനു് അതിന്റെ മുക്കിലോ മൂലയിലോ അല്പമെങ്കിലും ഒരു സ്ഥാനമുണ്ടോ? ഉണ്ടെങ്കിൽ എന്റെ ആത്മാവു് ആ വാക്കുകൾ കേട്ട നിമിഷത്തിൽ തന്നെ ശരീരത്തിൽനിന്നു പറന്നുപോയിരിക്കണ്ടേ?

[പത്മാവതി മൂർച്ഛിച്ചു ഭർത്താവിന്റെ മടിയിൽ വീഴുന്നു. കോസലൻ പത്നിയെ താങ്ങിയെടുത്തു കിടത്തി ശീതോപചാരം കൊണ്ടു മോഹാലസ്യം ശമിപ്പിക്കുന്നു.]

പത്മാ:—(എഴുനേറു കണ്ണു തുടച്ചുകൊണ്ടു്) ഒന്നുമില്ല. നാഥാ! ക്ഷണനേരത്തേക്കു് എന്റെ ദേഹത്തിൽ ഒരു മിന്നൽ പാഞ്ഞു. ഞാൻ ഒരു ഭ്രകമ്പത്തിൽപെട്ട നിലം പതിച്ചു. എന്റെ ദൗർബല്യം എനിക്കു ബോധ്യമായി. ഇനി ഇങ്ങനെ വരികയില്ലെന്നു ശപഥം ചെയ്യാം. ഒന്നു ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. ഈ കവടിക്കാക്കു ദിവ്യചക്ഷുസ്സുണ്ടോ? ഇവർ മഹർഷിമാരാണോ? ഇവരുടെ പ്രവചനം അക്ഷരംപ്രതി അനവദ്യമാകണമോ?

കോസ:—വേണമെന്നു് നിർബന്ധമില്ല. ജ്യോതിഷം ഒരുതന്നും വരാം, ഒന്നില്ലെന്നും വരാം. ഒന്നാമതു

ജാതകം ശരിയായിരിക്കണം; രണ്ടാമതു ജ്യോത്സ്യൻ പണ്ഡിതനും പ്രതിഭാശാലിയും ആയിരിക്കണം. എങ്കിലും തെറ്റാം. മഹർഷിമാക്കുപോലും പ്രമാദം പറ്റീട്ടുണ്ട്. ശ്രീരാമന്റെ യൌവരാജ്യാഭിഷേകത്തിനു മുഹൂർത്തച്ചാർത്തു കുറിച്ചതു ത്രികാലജ്ഞനായ വസിഷ്ഠനല്ലേ? എന്നിട്ടെന്താണു് സംഭവിച്ചതു്? അതേ മുഹൂർത്തത്തിൽ ആ രാജകുമാരനു പതിന്നാലുവർഷത്തെ വനവാസം! ആ കാലാവധിക്കിടയിൽതന്നെ ദാരുണമായ പത്നീവിയോഗം! ജ്യോത്സ്യനു മേൽ ഗ്രഹങ്ങളാണെങ്കിൽ ഗ്രഹങ്ങൾക്കുമേൽ ശിരോലിഖിതമെന്നില്ലാതെ എന്താണിതിന്റെ സാരം? ഇതെല്ലാം ഇങ്ങനെയാണെങ്കിലും ജ്യോത്സ്യന്മാർ പറയുന്നതു പലപ്പോഴും ഫലിച്ചും കാണുന്നുണ്ടു്. സൽകർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു വിപത്തുകളെ സാമാന്യമായി അകറ്റി നിറുത്താമെന്നും, അതു സാധിച്ചില്ലെങ്കിൽതന്നെയും അവയുടെ കാഠിന്യം ലഘൂകരിക്കാമെന്നും ആചാര്യന്മാർ ഉപദേശിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ജ്യോത്സ്യന്റെ വാക്കു ഭയപ്പെടേണ്ടതുതന്നെയെങ്കിലും നൈരാശ്യജനകമാകണമെന്നില്ല.

പദ്മാ :—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അല്പം ഒരാശ്വാസംകിട്ടി. സകല സൽകർമ്മങ്ങളും ഞാൻ അനുഷ്ഠിക്കാം. വിശ്വനാഥസ്വാമിയെ പകലും രാവും പ്രാർത്ഥിക്കാം. എന്റെ കുഞ്ഞോമനകളുടെ രക്ഷയ്ക്കു് എന്നാലാകുന്ന വഴികളെല്ലാം പരിശ്രമിക്കാം.

കോസ :—അതെല്ലാം വേണ്ടതുതന്നെ. പക്ഷേ പൂർവ്വജന്മങ്ങളിലേ കർമ്മങ്ങളിൽ പ്രാരബ്ധമെന്നൊരംശമുണ്ടു്. അതു ഭുജിച്ചേ ഒട്ടുണ്ടു. അതോർത്താണു് എന്റെ

ഹൃദയം ഭവിഷ്യത്തിനെപ്പറ്റി ഒരെത്തും പിടിയും കിട്ടാതെ എപ്പോഴും പിടച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

പദ്മാ :—എനിക്ക് ഈ ജോത്സ്യന്റെ പ്രവചനത്തിൽ വലിയ വിശ്വാസമൊന്നും വരുന്നില്ല. അംബ ഒന്നര രണ്ടു മാസമായി അവളുടെ വിവാഹത്തിനു നമ്മെ എത്രമാത്രം അലട്ടുന്നു! അവൾ ആ മോഹം തെല്ലും അടക്കിവച്ചിട്ടില്ല. നിമിഷംതോറും പടിപ്പടിയായി ഉയർന്നിരമ്പി ഓളംവെട്ടുന്ന പ്രേമസമുദ്രത്തിൽ തുടിച്ചു കളിച്ചുകൊണ്ട് അവൾ നിലവിട്ട കാട്ടിക്കൂട്ടുന്ന ഗോഷ്ടികൾ സഖികളിൽ മന്ദഹാസത്തേയും ബന്ധുക്കളിൽ അനുകമ്പയേയും ഉളവാക്കുന്നു. അങ്ങനെയുള്ള അവൾ ആരേയും വിവാഹം ചെയ്യുകയില്ലെന്നു ജല്പിക്കുന്നതു് ഉന്മത്തപ്രലാപംപോലെ അസംബദ്ധമെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്.

കോസ:—എനിക്കും ചിലപ്പോൾ അങ്ങനെ തോന്നാറില്ലെന്നില്ല. എങ്കിലും അകാരണമായി എന്റെ മനസ്സിനു് ഒരു ചാഞ്ചല്യം—ശരത്കാലത്തിലേ കൊട്ടുകാറ്റു്—വേനൽക്കാലത്തിലേ ജലപ്രളയം. ആകെക്കൂടിക്കാണുമ്പോൾ ഏതോ ഒരു ഭയങ്കരസത്വം; അങ്ഗപ്രത്യങ്ഗങ്ങൾ പ്രത്യേകമായി പരിശോധിക്കുമ്പോൾ എതുമൊന്നുമൊട്ടില്ലതാനും! അതേ! ദേവി! ആ ജോത്സ്യനെക്കൊണ്ടു ഞാൻ ഈ ജാതകങ്ങൾ നോക്കിക്കേണ്ടിയിരുന്നില്ല. ഒരക്രമം തന്നെയാണു് ഞാൻ ചെയ്തതു്. ദൈവത്തെ പരീക്ഷിച്ചു; ഭാവിയുടെ മൂടുപടം വലിച്ചുനീക്കി. അതു വിടുമോ? എന്നെ തുറിച്ചുനോക്കി, ചുണ്ടുവിരൽ വിറപ്പിച്ചു,

കാണിച്ചുതരാമെന്നലറി. ഇപ്പോൾ ഞാൻ ആ സാധുവും സത്യസന്ധനുമായ ദൈവജ്ഞനെ ശകാരിക്കുന്നു! അയാളെന്തു പിഴച്ചു? ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി ജാതകങ്ങൾ കയ്യിൽ കൊടുത്തു് അപേക്ഷിച്ചിട്ടല്ലേ ഫലം പറഞ്ഞതു്? ശത്രുവിനു പകരം ഞാൻ പ്രഹരിക്കുന്നതു സന്ദേശഹരനെയാണു്! കഷ്ടം! മനുഷ്യൻ വിവേകശൂന്യനായാൽ അതിനുംവേണ്ടേ ഒരതിരു്? കണ്ടിട്ടും കേട്ടിട്ടുമില്ലാത്ത അഭ്യുദയങ്ങൾ കൈവരാനിരിക്കുന്നുവെന്നു മറ്റു ജ്യോത്സ്യന്മാർ ഓരോ കാലത്തു് എഴുതി ഏല്പിച്ച ജാതകങ്ങൾ ഒരു പെട്ടി നിറച്ചു സൂക്ഷിച്ചുവച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് തൃപ്തിപ്പെടാമായിരുന്നില്ലേ?

പദ്മാ:—ആട്ടെ, പ്രിയതമാ! എവിടെയോ കിടക്കുന്ന ഈ ഗ്രഹങ്ങൾ ബ്രഹ്മാണ്ഡത്തിന്റെ ഇങ്ങേ അറ്റത്തു് ഒരു കോണിൽ ഒതുങ്ങിക്കഴിഞ്ഞുകൂടുന്ന നമ്മെയെന്തിനാണു് ഇങ്ങനെയിട്ടു വലയ്ക്കുന്നതു്?

കോസ:—വലയ്ക്കുകമാത്രമല്ലല്ലോ ചെയ്യുന്നതു്. വരപ്രദങ്ങളായും ചില ഗ്രഹങ്ങൾ നിലകൊള്ളുന്നില്ലേ?

പദ്മാ:—അപ്പോൾ ചേരിതിരിഞ്ഞു രാവും പകലും മത്സരക്രീഡ നടത്തുകയാണു് ആ ജ്യോതിഗ്ഗോളങ്ങളെന്നും, അവയ്ക്കു് അങ്ങോട്ടമിങ്ങോട്ടും കാൽകൊണ്ടു തട്ടാനുള്ള കന്ദുകങ്ങളാണു് മനുഷ്യരെന്നമല്ലേ വന്നുകൂടുന്നതു്? അവയ്ക്കു് ഈ ക്രീഡകൊണ്ടെന്താണു് ലാഭം?

കോസ:—പന്തു കളിക്കുന്ന കുട്ടികൾക്കു് ആ കളികൊണ്ടെന്താണു് ലാഭം? അതൊരു വിനോദം—ഒരുമാതിരി രസം. അത്രമാത്രമേ നമുക്കറിവാൻ കഴിയുന്നുള്ളു.

എന്നാൽ ഒന്നു നിശ്ചയമാണു്. ഈശ്വരനു് അതിൽ ഏതോ ഒരു മഹത്തായ ഉദ്ദേശമുണ്ടു്. അതു നമ്മുടെ ക്ഷുദ്രമായ അനുമാനപരിധിക്കപ്പുറം നിലകൊള്ളുന്നു എന്നേയുള്ളു.

പത്മാ :—ഏതായാലും കിടാങ്ങളുടെ വിവാഹം ഉടനടി നടത്തണമെന്നു് അവിടുന്നു തീച്ചപ്പെടുത്തിയതു നന്നായി.

കോസ :—അതു സംബന്ധിച്ചുള്ള നടപടികൾ മുറയ്ക്കു നടക്കുന്നു എന്നു ദേവിക്കറിയാമല്ലോ. അംബയ്ക്കു സാലവനിൽ ഗാഢമായ അഭിനിവേശമുണ്ടു്. പണ്ടു് ആരുമെങ്ങും കണ്ടിട്ടും കേട്ടിട്ടുമില്ലാത്ത വിധത്തിലുള്ള പ്രണയപാരവശ്യം! അവൾ അന്നു നമ്മുടെ മുമ്പിൽവച്ചു പരിതഃസ്ഥിതികൾ പാടേ വിസ്മരിച്ചു് എന്തെല്ലാമാണു് പറഞ്ഞതു്? "അച്ഛാ! ഞാൻ വിവാഹം ചെയ്യണമെങ്കിൽ അതിനു് ഒരാളെ—ഒരൊറ്റ ക്ഷത്രിയയുവാവിനെ—മാത്രമേ കാണുന്നുള്ളു. അതു മറ്റാരുമല്ല; സാലവമഹാരാജാവു്—സൌഭപതി, സുന്ദരൻ, സുശീലൻ, വീരൻ, വിഖ്യാതൻ, മനസ്വി, മഹാഭാഗൻ." എന്നും മറ്റും തന്റെ കാമുകനെപ്പറ്റി ഒരു സഹസ്രനാമസ്തോത്രം ചൊല്ലി. അതു് എന്റെ ചോദ്യത്തിനുത്തരമല്ലായിരുന്നു. വാഗ്മിതപരീക്ഷയിൽ ഒരൊന്നാംതരം പാടവപ്രകടനമെന്നുവേണമെങ്കിൽപറയാം.

പത്മാ :—അതേ, അതു ഞാനും കേട്ടു. എനിക്കു് അപ്പോൾ ഹൃദയത്തിൽ അങ്കുരിച്ചതു് ആശയല്ല, ആനന്ദമല്ല, അഭിമാനമല്ല—ലജ്ജ, കോപം, ആപച്ശങ്ക. അംബയുടെ ഈ അന്ധത അവളെ ഏതു പടുകുഴിയിലെല്ലാം തള്ളിയിടുമോ എന്നോർത്തു ഞാൻ ഞെട്ടിപ്പോയി.

കോസ :—നമ്മുടെ കയ്യും കണക്കുമില്ലാത്ത താലോലത്തിന്റെ ഫലമായിരിക്കാം അത്. ഏതായാലും അവൾ ഇന്നു നമ്മുടെ വാക്കും വരുതിയും അനുസരിക്കുന്ന ഒരു പെൺകിടാവല്ല. അവളുടെ തന്റേടത്തിനും താന്തോന്നിത്തത്തിനും അവസാനമില്ല. എന്തുചെയ്യാം? വളർന്നുപോയില്ലേ? ഒരു കൈത്തോടാണെങ്കിൽ അതിനെ ഏതു വഴിക്കും തിരിച്ചുവിടാം. ഒരു വൻപുഴ, മഴക്കാലത്ത്, അണമുറിച്ച്, ആഞ്ഞുപുളച്ച്, ഇരുകരയുമിടിച്ചുതള്ളി, കുതിച്ചുചാടി, മുൻപോട്ട പായുകയാണെങ്കിൽ അതിന്റെ ഗതി ദൂരെയൊരിടത്തു കൈകെട്ടിനിന്നു കണ്ടുകൊണ്ടുമിരിക്കാം. അതു് ഒഴുകുന്ന വഴിക്കു് ഒഴുകിക്കൊള്ളട്ടെ എന്നു വയ്ക്കാനല്ലേ തരമുള്ളൂ?

പത്മാ :—അതു ശരിയാണു്; എങ്കിലും അവളുടെ ഭാവിയെക്കുറിച്ചു ചിന്തിക്കുമ്പോൾ ഇന്നവരഞ്ഞും അവളെ നാം താലോലിച്ചതു തീരെ മതിയായില്ലെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. ഇനി അവളെ തടുക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ല; തടുക്കാൻ മനസ്സുമില്ല. അവളുടെ ഇഷ്ടംപോലെ തന്നെ ആ വിവാഹം നടക്കട്ടെ. സാലപനെപ്പറ്റി പ്രതികൂലമായി പലതും കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. പക്ഷേ ആ അപവാദമെല്ലാം അസൂയാലുക്കൾ കെട്ടിച്ചമച്ചു പറഞ്ഞുപരത്തുന്നതാണെന്നും വരാമല്ലോ.

കോസ :—അതിനെപ്പറ്റി ഈ ഘട്ടത്തിൽ അത്ര വളരെ ചുഴിഞ്ഞുനോക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. വിവാഹത്തിനു മുമ്പു് സുചരിതനായ ഒരു വരൻ വിവാഹാനന്തരം ദുശ്ചരിതനാകാം; നേരേമറിച്ചും സംഭവിക്കാൻ പാടില്ലായ്കയില്ല. അതെല്ലാം കന്യകയുടെ യോഗംപോലെ

യിരിക്കുമെന്നു സങ്കല്പിച്ചു പുരോഗമനം ചെയ്യാനേ നിർവാഹമുള്ളു.

പദ്മാ :—അംബികയുടേയും അംബാലികയുടേയും കാര്യമോ ?

കോസ :—പദ്മയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടേ ആ കുട്ടികൾക്കു് അംബയിൽ നിന്നു വിഭിന്നമായ ഒരു വ്യക്തിത്വമില്ലെന്നു്? അംബ പോകുന്നിടത്തിൽ അവരും പോകും. ഓരോ മനുഷ്യർക്കും ഓരോ ഛായയേ ഉള്ളു. അംബയ്ക്കുമാത്രം രണ്ടു്! അംബികയും അംബാലികയും അംബയുടെ കാലുകളായിരിക്കാം! അംബ ആരെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നുവോ ആ യുവാവിനെത്തന്നെ അവരും വിവാഹം ചെയ്യുംപോലും. അവർക്കു് അംബയെ വിട്ടുപിരിയാൻ കഴിയുകയില്ലത്രേ! അംബയ്ക്കു് അക്കാര്യത്തിൽ ഇഷ്ടവുമില്ല, അനിഷ്ടവുമില്ല. അവളുടെ മനോഗതിയെന്തെന്നു് അവൾക്കേ അറിഞ്ഞുകൂടൂ—പക്ഷേ ഈശ്വരനും.

പദ്മാ :—ഏതായാലും അവിടത്തെ ഉപദേശമനുസരിച്ചു സാല്വനു് അംബയെ സന്ദർശിക്കാനും അവളുമായി രഹസ്യല്ലാപം ചെയ്യാനും ഞാൻ അന്തഃപുരത്തിലേ പ്രമദവനത്തിൽ വേണ്ട സൗകര്യം നല്കീട്ടുണ്ടു്. പാണിഗ്രഹണത്തിനു മുൻപുതന്നെ അവർക്കുതമ്മിലുള്ള പ്രണയം അതിന്റെ പരമകാഷ്ഠയെ പ്രാപിക്കട്ടെ. അതല്ലേ യഥാർഥമായ വിവാഹം? മംഗല്യധാരണം പിന്നീടു് അതിനു സാക്ഷിനിന്നുകൊണ്ടാൽ മതി. കല്യാണാഘോഷം പ്രേക്ഷകന്മാർക്കു പരമാനന്ദത്തിനും മൃഷ്ടാന്നഭോജനത്തിനും പ്രതിഗ്രഹസ്വീകാര

ത്തിനുംമാത്രം പ്രയോജകീഭവിക്കട്ടെ. ഇളയ കൂട്ടിക ളോട്ടം ഞാൻ സാലവനെചെന്നു കാണണമെന്നു പറഞ്ഞു. എന്നാൽ അവർ ആ വാക്കു് അനുസരി ക്കുന്നില്ല. അവക്കു പേടിയാകുമത്രേ! അവർ യുവാ ക്കന്മാരുമായി ഇതുവരെ സംസാരിച്ചിട്ടില്ലത്രേ! നാണം കുണുങ്ങികൾ; മിണ്ടാപ്രാണികൾ. ഒന്നങ്ങനെയും രണ്ടിങ്ങനെയും. ഒന്നു് ആശാന്റെ നെഞ്ഞത്തു്; മറേതു രണ്ടും കളരിക്കു പുറത്തു്!

കോസ :—അതും നമ്മുടെ ലാളനത്തിന്റെ അനിഷ്ടഫലങ്ങ ളിൽ ഒന്നാണു്. ഒരേ കുടുംബത്തിൽ ഒരു കൂട്ടി അതിരു കടന്നു തന്റേടം കാണിച്ചാൽ അതു മാതാപിതാക്ക ന്മാർ തടയണം; അല്ലെങ്കിൽ മറു കൂട്ടികൾക്കു്, ഉള്ള തന്റേടവും ഇല്ലാതെയായിപ്പോകും. ഒരു കാര്യം ഞാൻ നിർബന്ധമായി ഉറച്ചു—സ്വയംവരരീതിയിൽ തന്നെയാകട്ടെ അവരുടെ വിവാഹമെന്നു്. അതിലേക്കുള്ള ക്ഷണപത്രങ്ങൾ അയച്ചു കഴിഞ്ഞു. സാലവൻ രണ്ടു മൂന്നു ദിവസം മുൻകൂട്ടി വന്നുചേർന്നു എന്നേയുള്ളു.

പത്മാ :—അവിടേയ്ക്കെന്തേ ഇക്കാര്യത്തിൽ സ്വയംവരം തന്നെ വേണമെന്നു തോന്നാൻ?

കോസ :—പറയാം. കാശിരാജവംശത്തിലേ പരമ്പരാഗത മായ ആചാരം അതാണു്. അതിനു ഞാനായിട്ടു വി ച്ഛേദം വരുത്തുന്നതു് എനിക്കു യശസ്കരമല്ല. പിന്നെ സാധാരണരീതിയിലുള്ള വിവാഹമാണെങ്കിൽ വധു വിന്റെ ജാതകം കാണണമെന്നു വരന്റെ ബന്ധു ക്കൾ ആവശ്യപ്പെട്ടും. അതു നമുക്കു പുറത്തു കാണി

ക്കാൻ കൊള്ളുന്നതുമല്ല. സ്വയംവരമാണെങ്കിൽ വിഢ്ഢിത്തമുള്ളകളാണു് കന്യകമാർ എന്നു പ്രഖ്യാപനം ചെയ്താൽമതി. ആരു വീരനോ അയാൾ അവരെ പരിഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. അവിടെ ജാതകപരിശോധനയ്ക്കു പ്രസക്തിയില്ലല്ലോ.

പത്മാ :—അത്തരത്തിലുള്ള വിവാഹത്തിന്റെ പേരെന്തു്? രാക്ഷസമെന്നല്ലേ?

കോസ :—അതേ.

പത്മാ :—രക്ഷസ്സുകൾക്കു്—അതായതു രാക്ഷസന്മാർക്കു്—യോജിച്ച വിവാഹമെന്നല്ലേ അതിന്റെ അർത്ഥം? മനുഷ്യർ രാക്ഷസരാണോ പ്രിയതമാ?

കോസ :—അങ്ങനെ വയ്ക്കേണ്ട. രാക്ഷസന്മാർക്കും രാജാക്കന്മാർക്കും ഭുജബലമാണു് വിശേഷലക്ഷണം. സമഗ്രമായ ഭുജബലം പ്രകടിപ്പിക്കുന്ന ഒരു ക്ഷത്രിയവീരൻ സകലഗുണസമ്പന്നയായ ഒരു രാജകുമാരിയെ—മത്സരികളുണ്ടെങ്കിൽ അവരെ ജയിച്ചു്-പരിഗ്രഹിക്കുന്നതു സമഞ്ജസമല്ലെന്നു് ആർക്കു്, എങ്ങനെ വാദിക്കാം? പരസ്പരപ്രണയത്തിന്റെ ഫലമാണല്ലോ ഗാന്ധർവവിവാഹം. മനുഷ്യർ ഗന്ധർവന്മാരായിട്ടാണോ അതിനു് ആ സംജ്ഞ സിദ്ധിച്ചതു്? കാമമയമാണു് ഗന്ധർവലോകം. അതുകൊണ്ടു കാമബദ്ധന്മാരായ യുവതിയുവാക്കന്മാരുടെ വിവാഹത്തെ ഗാന്ധർവമെന്നു പറയുന്നു.

പത്മാ :—അപ്പോൾ, അത്തരത്തിലുള്ള ഒരു വിവാഹത്തിനു സ്വയംവരമെന്നു പേർ കല്പിക്കുന്നതു് അത്ഥശൂന്യ

മല്ലേ? ഒരു യുവാവിൽ ഒരു യുവതിക്ക് അനുരാഗമുണ്ട്. ആ യുവതിയെ ബാഹുവീര്യം പ്രദർശിപ്പിച്ച് അപഹരിച്ചു കൊണ്ടുപോകുന്നതോ, അന്നു മാത്രം അവൾക്കു കാണാൻ ഇടവരുന്ന മറെറാരുത്തൻ! അയാളുടെ രൂപം, ശീലം, വയസ്സ്, വിദ്യ മുതലായ സിദ്ധികളൊന്നും ആക്കുമാക്കും നോക്കേണ്ട കടമയില്ല! യുവതിയുടെ മനോരഥത്തിനു് ആ പ്രഹസനത്തിൽ സ്ഥാനമെവിടെ?

കോസ :—ഒരു വഴിക്കു നോക്കിയാൽ നീ പറയുന്നതു ശരിതന്നെ. പക്ഷേ രാക്ഷസവിവാഹമാണു് ക്ഷത്രിയന്മാക്കു് ഉത്തമമെന്നു ശാസ്ത്രങ്ങൾ ഉൽഘോഷിക്കുന്നു. ജയലക്ഷ്മിയുടെ സപത്നിയായി ജീവിക്കുന്നതു ഏതു ക്ഷത്രിയസ്ത്രീക്കാണു് അഭിമതമല്ലാത്തതു്? വിക്രമശാലിയായ ഒരു യുവാവിനെ ജാമാതാവായി ലഭിക്കുന്നതു് ഏതു രാജാവിനും—പ്രത്യേകിച്ചു പുരുഷസന്തതിയില്ലാത്ത നമുക്കു്—ഒരു വലിയ ലാഭമെന്നാണു് ഞാൻ കരുതുന്നതു്. എനിക്കു പിന്നീടു കാശിരാജ്യം രക്ഷിക്കേണ്ടതു് അയാളല്ലേ? നമ്മുടെ മൂന്നു കിടാങ്ങളും ഒരു രാജകുമാരനെത്തന്നെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നതിലും നമുക്കു ചാരിതാർത്ഥ്യത്തിനേ ന്യായമുള്ളൂ. അല്ലെങ്കിൽ ഭാവിയിൽ ഈ രാജ്യം മൂന്നു ഖണ്ഡമായി മുറിഞ്ഞു, ശക്തിക്ഷയം പ്രാപിച്ചു്, ഏതു ശത്രുവിനും എളുപ്പത്തിൽ ഗ്രസിക്കത്തക്ക ദുരവസ്ഥയിൽ എത്തിച്ചേരുകയില്ലേ?

പത്മാ :—അപ്പോൾ വരണമണ്ഡപത്തിൽ കൊലപാതകം; സംഗീതത്തിനുപകരം പടഹധ്വനി; വാദ്യരവത്തിനുപ

കരം ആത്തനാദം; പുഷ്പവർഷത്തിനുപകരം രക്ത ച്ചൊരിച്ചിൽ; യുവതികളുടെ നൃത്തനത്തിനു പകരം കബന്ധങ്ങളുടെ താണ്ഡവം; സ്രക്ചന്ദനങ്ങളുടെ സൌരഭ്യത്തിനുപകരം ശവശരീരങ്ങളുടെ ദുർഗ്ഗന്ധം;— അതാണ് ശാസ്ത്രവിധിയെങ്കിൽ അങ്ങനെ നടക്കട്ടെ; യഥേഷ്ടം നടക്കട്ടെ. ആരോ, എന്നോ, എവിടെയോ, എന്തിനോ, എഴുതിയിട്ട ഈ പഴയ ഏടുകൾ അരിഞ്ഞുനുറുക്കി ഇടിച്ചുപൊടിച്ച് അഗ്നികുണ്ഡത്തിൽ വലിച്ചെറിഞ്ഞു ചുട്ടചാമ്പലാക്കി, പുഴയിലൊഴുക്കി, ഭാരതത്തെ ശുദ്ധീകരിക്കാൻ ഒരവതാരപുരുഷൻ ജനിക്കുന്നില്ലല്ലോ!—പ്രഭോ! എന്റെ അവിവേകം ക്ഷമിക്കണം; വികാരാവിഷ്ടയായി ഞാനെന്തോ പുലമ്പിപ്പോയി!

കോസ:—എനിക്കും ഇതൊന്നുമത്ര പഥ്യമല്ലെന്നതന്നെയാണ് പക്ഷം. എങ്കിലും ഞാൻ ഒരു നാട്ടുവാഴിയാണ്; എനിക്ക് ആചാരങ്ങൾക്കു പുറമേ ചിലപ്പോൾ അനാചാരങ്ങളിലും പിടിച്ചുനില്ക്കേണ്ടതുണ്ട്. പോരാത്തതിനു ഞാൻ ഇന്നു കാലപ്രവാഹത്തിൽ കറങ്ങുന്ന ഒരു ഓടി വഞ്ചിയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. അതിനെ കരയ്ക്കടുപ്പിക്കാൻ എനിക്കു കയ്യും കരുത്തും—കണ്ണും കാഴ്ചയും—ഇല്ല. എവിടെയെങ്കിലും ഒഴുകി, ഏതു പാറയിലെങ്കിലും തട്ടി, അതു തകർന്നൊഴുകിപ്പോട്ടെ എന്നു വച്ചിരിക്കയാണ്. ആചാരം ലംഘിച്ചു ഭാവിയിൽ ആപത്തു വന്നാൽ അതു ഈശ്വരകോപത്തിന്റെ ഫലമാണെന്നു ജനങ്ങൾ പഴിക്കും; ആ അപവാദമെങ്കിലും അകന്നുനില്ക്കട്ടെ എന്നേ തൽകാലം ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നുള്ളൂ.

പത്മാ:—പ്രാണനാഥാ! ഇന്നത്തെ സംഭാഷണം എന്റെ വിവേചനശക്തിയെ നിശ്ലേഷം നശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

കോസ;—പിന്നെയും ഒന്നുകൂടി പറയാം. നാമിപ്പോൾ ഉദ്ദേശിക്കുന്ന വിവാഹം ഗാന്ധർവത്തിന്റെയും രാക്ഷസത്തിന്റെയും സമ്മിശ്രരൂപമാണു്. പ്രേമബദ്ധന്മാരാണു് വധൂവരന്മാർ; വിശ്രവിദിതമാണു് സാലന്റെ യുദ്ധവൈദഗ്ധ്യം. അദ്ദേഹത്തെ വിവാഹവേദിയിൽ ആരും എതിർക്കയില്ല; എതിർത്താൽ എന്തു ചെയ്യണമെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു് അറിയുകയും ചെയ്യാം. ശത്രുശരീരങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം എയ്യുന്ന ശരങ്ങൾ, കാമബാണങ്ങൾപോലെ കോമളങ്ങളും, എന്നാൽ അതോടൊപ്പംതന്നെ, കാര്യസാധകങ്ങളുമായിരിക്കും. അതുകൊണ്ടു നിന്റെ ഈ ഭയം സങ്കല്പജമാണു്; സംഭാവ്യമല്ല.

പത്മാ:—അങ്ങനെ ആശിക്കാം തല്ലാലം. ആശയെന്ന പേരിൽ ഒരു സന്താനവല്ലിയില്ലെങ്കിൽ, ഏതിനേയും അധഃപതിപ്പിക്കാൻ എപ്പോഴും സന്നദ്ധമായ ഈ ഭൂലോകത്തിൽ എവിടെപ്പിടിച്ചു തൂങ്ങിയാണു് മനുഷ്യൻ ജീവിക്കേണ്ടതെന്നു ഞാൻ പലപ്പോഴും ആലോചിക്കാറുണ്ടു്. ആശിക്കാം! നാഥാ! ആശിക്കാം. അവിടുന്നു് ആദ്യം സൂചിപ്പിച്ചതുപോലെ അതിന്റെ തലപ്പു നുള്ളിക്കളയാൻ വേണ്ട ദൈർഘ്യം നിയതിയുടെ നീണ്ട കൈക്കുമില്ലല്ലോ.

രണ്ടുപേരും :— (തൊഴുതുകൊണ്ട്) സ്വാമിൻ ഗങ്ഗാധര! പാവ്വതീപതേ! വിശ്വനാഥ! ആപൽബാന്ധവ! അനാഥരക്ഷക! നിന്തിരുവടി അടിയങ്ങളെ ഈ സങ്കടത്തിൽനിന്നു സമുദ്ധരിക്കണമേ! അവിടത്തെ പാദാരവിന്ദങ്ങൾക്കു അനന്തകോടി നമസ്കാരം!

(യവനിക)

രങ്ഗം 2

സ്ഥലം :—കാശി രാജാവിന്റെ അന്തഃപുരത്തിൽ കുമാരി അംബയുടെ മുറി.

സമയം :—അപരാഹ്ണം; ഉദ്ദേശം മൂന്നു മണി.

(കോസലന്റെ മൂത്ത മകൾ അംബ ചമഞ്ഞൊരുങ്ങി ഏകാകിനിയായി ഒരു സ്വർണ്ണപയ്യങ്കത്തിൽ ഓരോന്നു് ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.)

അംബ :—മറന്നാളാണു് എന്റെ സ്വയംവരം. അതിനു മുമ്പു് എന്റെ ഹൃദയചോരൻ ഇന്നു വൈകുന്നേരം ഒന്നുകൂടി എന്നെ ഈ അന്തഃപുരത്തിലേ പ്രമദവനത്തിൽ വച്ചു സന്ദർശിക്കും. അന്യോന്യം സമർപ്പിക്കുന്ന പ്രേമമധു ഞങ്ങൾ ആ അവസരത്തിൽ ആകണ്ഠം പാനം ചെയ്യും. എന്റെ സർവ്വാഭീഷ്ടങ്ങളും എനിക്കു് ആ ദേവൻ അവിടെ വച്ചു വാഗ്ദാനം ചെയ്യും. ഇപ്പോൾ ഭിക്ഷാർത്ഥിനിയായി അങ്ങോട്ടു പോകുന്ന ഞാൻ സമ്പൽസമൃദ്ധയായി ഇങ്ങോട്ടു തിരിച്ചുവരും.

ഇനിയാണ് എന്റെ ഭാഗ്യചന്ദ്രന്റെ സമ്പൂർണ്ണമായ ഉദയം; ആശാഫലത്തിന്റെ സമഗ്രമായ ഉപഭോഗം. അതോർക്കുമ്പോൾ എന്റെ ശരീരം നഖശിഖാന്തം കോരിത്തരിക്കുന്നു; കോൾമയിർക്കൊള്ളുന്നു. ഏകാന്ത വിഹാരത്തിനായി വിശ്വശില്പി എനിക്കിന്ന് ഒരു പുതിയ ആനന്ദസാഗരം നിർമ്മിച്ചിരിക്കുകയാണ്; അതിൽ ഞാൻ എന്നേയും എന്റെ പ്രാണനാഥന്റെ സ്മരണയൊഴിച്ചു മറെറല്ലാത്തിനേയും മറന്നു, നിശ്ശങ്കയായി, നിരങ്കുശമായി, ക്രീഡിക്കുന്നു. ആക്കൂ കഴിയും എന്നെ തടയാൻ? അഭിമതനായ കാമുകൻ; ഭോഗപ്രവണമായ വയസ്സ്; അനുകൂലന്മാരായ മാതാപിതാക്കൾ; അനുഗ്രഹപ്രദകളായ ഇഷ്ടദേവതകൾ. ഞങ്ങളുടെ സന്ദർശനവേള ഒരു സർവ്വാങ്ഗസുന്ദരിയെപ്പോലെ, അരയന്നങ്ങളെ നടപഠിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു, മെല്ലെമെല്ലെ അടുത്തുവരുന്നു; സ്വർഗ്ഗപയ്യടനത്തിനുള്ള സുവർണ്ണ വിമാനം മേഘമാഗ്ഗം വിട്ടിറങ്ങി ശുഭാശംസ ചെയ്യുന്ന കൃഷ്ണപ്പരുന്തിനെപ്പോലെ പറന്നെത്തുന്നു. പ്രതീക്ഷതന്നെ ഇത്ര മനോഹരമാണെങ്കിൽ പ്രത്യക്ഷാനുഭൂതി എത്ര മധുരതരമായിരിക്കണം. അതോ ഇനി മനുഷ്യർക്കു പ്രതീക്ഷയിൽതന്നെയാണോ പരമമായ നിർവൃതി? അതല്ല, നിശ്ചയം. ഈ പ്രതീക്ഷയെന്നു പറയുന്നതു സൂക്ഷ്മമാലോചിച്ചാൽ എന്താണ്? വെണ്മാടത്തിന്റെ ഉമ്മറപ്പടി; കടലിന്റെ കരവക്കു; അത്രമാത്രം! ഞാൻ ഇക്കാണുന്നതൊന്നും സ്വപ്നമല്ലല്ലോ? അല്ലല്ല. ഇതു പകലാണ്; ഞാൻ ഉറങ്ങുന്നുമില്ല.

(എഴുനേറ്റു ഉറക്കെ) ആരവിടെ ? താരേ ! താരേ ! രണ്ടു മൂന്നുദിവസമായി അവളുടെ ചെകിട്ട് തീരെ അടഞ്ഞു പോയിരിക്കുന്നു ! (ഒന്നുകൂടി ഉറക്കെ)താരേ ! ഇങ്ങുവാ ! ഞാനാണ് വിളിക്കുന്നത്.

താര :—(ബദ്ധപ്പെട്ടവന്നു) സ്വാമിനി !

അംബ :—വന്നില്ലേ ലളിത ഇനിയും ? ഞാൻ ഉദ്യാനത്തിലേക്കയച്ചിരുന്ന ലളിത.

താര :—വന്നുകണ്ടില്ലമ്മേ !

അംബ :—അവൾ അവളുടെ മുറിയിൽ കിടന്നു ക്ലേശം വലിക്കയാണോ ? അതോ അവളുടെ കാലൊടിഞ്ഞു പോയോ ?

താര :—ഇല്ല, ഭട്ടിനി ! പോയ കാര്യം പൂർത്തിയാക്കാതെ വന്നാൽ അമ്മ ദേഷ്യപ്പെടില്ലേ? അതാ വന്നുകഴിഞ്ഞു ! ആ കേൾക്കുന്നതു ലളിതയുടെ കാൽപ്പെരുമാറ്റമല്ലെങ്കിൽ ഇതു താരയുടെ ചെവിയുമല്ല.

(ലളിത വരുന്നു; താര വിടവാങ്ങിപ്പോകുന്നു)

അംബ :—ലളിതേ ! നീയെന്തൊരമാന്തക്കാരിയാണു ! നിന്നെക്കൊണ്ടു പൊറുതിയില്ലാതെയായല്ലോ. നിനക്കു വല്ല സുഖക്കേടും പിടിപെട്ടുവോ ? നീയിങ്ങിനെ കരുതിക്കൂട്ടി കാലവിളംബം വരുത്തി, എല്ലാം അലങ്കോലമാക്കുന്നല്ലോ. നിന്നോടു കയർക്കുക എന്നുവച്ചാൽ അതെനിക്കൊട്ടറിഞ്ഞുംകൂടാ. ഞാനെത്രനേരമായി ഇവിടെ കൊത്തിവച്ച പാവപോലെ കണ്ണും മിഴിച്ചു നിന്റെ വരവിനായി കാത്തിരിക്കുന്നു !

ലളി :—അത്ര തിടുക്കത്തിനൊന്നും കാര്യമില്ലല്ലോ. പകൽ ഇനിയും പത്തു നാഴിക നെടുനീളത്തിൽ രാജവീഥി പോലെ കിടക്കുകയല്ലേ? സമയമാകണ്ടേ?

അംബ :—സമയം! സമയത്തെപ്പറ്റി നിനക്കു വല്ലതുമറിയാമോ? നിന്റെ ചന്തവും നോക്കിക്കൊണ്ട് ആദിത്യൻ ആകാശത്തിൽ സ്തംഭിച്ചു നിന്നുകൊള്ളുമെന്നായിരിക്കും നീ വിചാരിക്കുന്നതു്? അതോ നീയൊരു സാവിത്രിയോ—ആ ദേവനെ നിന്റെ മനസ്സുപോലെ ഉദിപ്പിക്കാനും അസ്തമിപ്പിക്കാനും? ആട്ടെ, അവിടത്തെ ഒരുക്കങ്ങളെല്ലാം പൂർത്തിയായോ?

ലളിത :—ആയി വരുന്നു.

അംബ :—ആയി വരുന്നു! ലളിതേ! നിന്റെ ക്രിയകൾക്കു വർത്തമാനകാലമല്ലാതെ ഭൂതകാലം ദ്യോതിപ്പിക്കാൻ ശ്രുപമില്ലയോ? പാതയിൽ വെള്ളമണൽ വിരിച്ചുവോ? കെട്ടിവിതാനം പൂർത്തിയാക്കിയോ? സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ തളിച്ചുവോ?

ലളി :—അതെല്ലാം കഴിഞ്ഞു.

അംബ :—അദ്ദേഹം വരുന്ന വഴിയിൽ നടപാവാട? ലതാഗൃഹത്തിൽ മലർമെത്ത?

ലളി :—ഇത്ര നേരത്തെ വിരിച്ചാൽ കാറ്റത്തു പാവാട ചുളുങ്ങിപ്പോകും; പൂക്കൾ പറന്നുപോകും. അല്പമൊന്നു ക്ഷമിക്കരുതേ? എല്ലാം ഒരു നാഴികയ്ക്കകം ഭദ്രമാക്കാൻ ഏർപ്പാടു ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

അംബ :—അതു കഴിഞ്ഞാൽ ഞങ്ങളുടെ സങ്കേത സ്ഥാനം എങ്ങനെയിരിക്കും?

ലളി :—നന്ദനോദ്യാനത്തിന്റെ നട്ടുറി! സൗഭാഗ്യദേവത യുടെ സാന്നിദ്ധ്യമണ്ഡപം!

അംബ :—(പുഞ്ചിരിയോടെ) ശരി. കാത്തിരിക്കാം. തെളി ച്ചവഴിക്കു പോകാഞ്ഞാൽ പോയവഴിക്കു തെളിക്കുക— അത്രയല്ലേ പറവൂ? അതിരിക്കട്ടെ. ലളിതേ, മറ്റൊരു കാര്യം. എന്നെ ഇവിടെ സൈരന്ധ്രികളും സഖി കളും ഒരുമാതിരി ചമയിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതു പന്തി യായോ എന്നു കടശ്ശിക്കെക്കെ നോക്കിത്തീരുമാനിക്കേ ണ്ടതു നീയാണു; നിന്നിലാണു ഞാൻ ആ ഭാരം ചുമ ത്തുന്നതു.

ലളി :—ഞാനോ? (നോക്കിട്ടു) ഈ പ്രസാധനം ഏറ്റവും നയനമോഹനമായിരിക്കുന്നു എന്നു് എത്ര തവണ പറഞ്ഞാലും മതിയാകുന്നതല്ല. പക്ഷേ ജനനാൽത്ത ന്നെ സമൃദ്ധവും യൌവനോദയത്താൽ സമ്പൂർണ്ണവുമായ കുമാരിയുടെ സൌന്ദര്യധോരണിക്കു് ഈ കൃത്രിമമായ മോടിയൊന്നും അത്ര ആവശ്യമാണെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. മയിൽപ്പീലിക്കു ചായം പൂശുന്നതു മൌഢ്യമല്ലേ?

അംബ :—എന്നെ ഇങ്ങനെ മേനികേറ്റി തുള്ളിക്കുന്നതിനല്ല ഞാൻ ഇക്കായ്ത്തെപ്പറ്റി നിന്നോടു ചോദിച്ചതു. എനിക്കു മുഖസ്തുതിയിൽ അശേഷം ഭ്രമമില്ലെന്നു് നിനക്കു് അറിയാമല്ലോ. ഉഷസ്സന്ധ്യയിൽ പൂവ്വദിക്കു് എന്തിനു് കുങ്കുമപ്പൊട്ടതൊടുന്നു? ശാണഘഷ്ണം ചെയ്യാത്ത രത്നം—ശബ്ദസൌഷ്ഠവമില്ലാത്ത അർത്ഥ കല്പന...ഇവയെ ആരു മാനിക്കും? പരമാർത്ഥത്തിൽ ഈ ലോകം ഒരു നാടകശാലയാണു; ഇവിടെ വേഷ

വിധാനത്തിനു തികച്ചും വിശിഷ്ടമായ ഒരു സ്ഥാന മുണ്ട്. എല്ലാ പ്രമാണങ്ങളും സൂക്ഷ്മമായി പരിശോധി ച്ചുവേണം നീയൊരു വിധി കല്പിക്കാൻ. അദ്ദേഹ ത്തിനു് ഈ വിഷയത്തിൽ അന്യാദൃശമായ അവലോ കനശക്തിയുണ്ടു്. ഏതെങ്കിലും ഒരംശത്തിൽ ഏറ്റക്കു റച്ചിൽ വന്നാൽ ആ വിദഗ്ധന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ എന്റെ വിലയും നിലയും എന്തെന്നില്ലാതെ ഇടിയുകയില്ലേ? ഇതാ ഈ വേഷവിധാനം; ഈ വസ്ത്രാലങ്കാരം; ഇവയ്ക്കു ചന്തം മതിയോ? ശിരസ്സു മുതൽ പാദംവരെ കാന്തിപ്രവാഹത്തിൽ ഓളംവെട്ടിക്കളിക്കുന്ന ഈ കന കാഭരണങ്ങൾ, ഓരോന്നും, അതാതിന്റെ സ്ഥാനത്തിൽ പരസ്പരം പരഭാഗം നേടിയും നല്കിയും പരിലസിക്കുന്നി ല്ലേ? ഒരു സേനാപതിക്കു ചതുരങ്ഗബലത്തെ അണി നിരത്തുന്നതിനു വേണ്ട സാമർത്ഥ്യം ഒരു യുവതിക്കു ശരീരത്തെ അലങ്കരിക്കുന്നതിനും ഉണ്ടായിരിക്കണം; എങ്കിലേ രണ്ടുപേക്കും അവരുടെ വിജിഗീഷ സഫല മാകുകയുള്ളു.

ലളി:—(വീണ്ടും നോക്കീട്ടു്) എന്നാൽ പറയാം. എന്റെ അംബ ഇപ്പോൾ സ്വർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു ഭൂമിയിൽ അവത രിച്ചിരിക്കുന്ന ഏതോ ഒരു ദേവകന്യകയാണു്.

അംബ:—ആ വർണ്ണന ശരിയായില്ല. ദേവസ്ത്രീകൾക്കു സൌന്ദര്യം സ്വതസ്സിദ്ധമാണു്; അവരായിട്ടു് അതു വർദ്ധിപ്പിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. ഈ അലങ്കരണ ഭങ്ഗികൊണ്ടു് എന്റെ സൌന്ദര്യം വർദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നാണു് ഇവിടെ ചോദ്യം.

ലളി :—എന്നാൽ മറ്റൊന്നു പറയാം. എന്റെ അംബയുടെ ഇപ്പോഴത്തെ സൌന്ദര്യസമ്പത്തു കണ്ടാൽ ദേവസ്ത്രീകൾ അസൂയപ്പെട്ടും.

അംബ :—അതു് അത്യുക്തിയാണെങ്കിലും അതിൽ അന്തർഭവിക്കുന്ന ആശയത്തെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു.

ലളി :—പക്ഷേ ഒരു കുഴപ്പം തോന്നുന്നുണ്ടു്. അസൂയപ്പെട്ടവർ അടങ്ങിയിരുന്നാൽ കൊള്ളാം. ശപിച്ചാലോ ?

അംബ :—ശാപം ! അതുകൊണ്ടു് എന്റെ ആകർഷണശക്തിക്കു് എന്തു കുറവു വരാൻ പോകുന്നു ?

ലളി :—അങ്ങനെയൊന്നും അവർ ചെയ്യുകയില്ല. ഞാൻ വെറും കളിയായിട്ടു പറഞ്ഞതു കാര്യമായിട്ടെടുക്കാമോ? പിന്നെ, ദേവി! എനിക്കൊന്നു നിവേദനം ചെയ്താൽ കൊള്ളാമെന്നു തോന്നുന്നുണ്ടു് ; സമ്മതമുണ്ടെങ്കിൽ ചെയ്യാം.

അംബ :—പറയൂ.

ലളിത :—ഈ കാമപാരവശ്യം കൂറേ കടന്നുപോകുന്നു. എല്ലാത്തിനും വേണ്ടേ ഒരടക്കവുമൊതുക്കവും ? പുരുഷൻ വന്നു സ്ത്രീയുടെ കാലുപിടിച്ചാൽ അതു കാഴ്ചയ്ക്കുകൊള്ളാം. മറിച്ചായാലോ ? കടഞ്ഞുകടഞ്ഞു കൈ തേഞ്ഞതിനു മേലല്ലേ ദേവന്മാർക്കു പാനം ചെയ്യുവാൻ അമൃതു ലഭിച്ചതു് ? അതോ അതു പാലാഴിയിൽനിന്നു തനിയെ ഉയർന്നു സ്വർഗ്ഗലോകത്തിലെത്തി ദേവന്മാരുടെ വായിൽ വീഴാൻ സമയവും കാത്തുകൊണ്ടു പടിവാതലിൽ നിന്നുവോ ?

അംബ :—എന്റെ കാല്ക്കൽ വീഴാമെന്ന വച്ചതന്നെയല്ലേ അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ നമ്മുടെ കോവിലകത്തു വന്നുചേർന്നിട്ടുള്ളതു്? അല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട; ഇപ്പോൾ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാല്ക്കൽ വീഴുന്ന എന്നതന്നെയിരുന്നുകൊള്ളട്ടെ. അവിടെനിന്നു മെല്ലെമെല്ലെപ്പിടിച്ചു് ഉയർന്നു നാലു ദിവസത്തിനകം തലയിൽ കേറുകയില്ലെന്നു നീ എങ്ങനെ നിശ്ചയിച്ചു?

ലളി :—കുമാരി അദ്ദേഹത്തിന്റെ രൂപം മാത്രമല്ലേ കണ്ടിട്ടുള്ളൂ? ഹൃദയമോ?

അംബ :—ആകൃതി പ്രകൃതിയുടെ പ്രതിബിംബമാണെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ ഒരു വധുവിനു വരന്റേയും, വരനു വധുവിന്റേയും, പ്രകൃതി, സാഹചര്യം കൊണ്ടു സംസ്കരിക്കാൻ കഴിയുമെന്നു് എനിക്കുറപ്പുണ്ടു്. നേരേമറിച്ചു വൈരൂപ്യത്തെ സൌരൂപ്യമാക്കി മാറ്റാൻ സൃഷ്ടി കഴിഞ്ഞുപോയാൽ സൃഷ്ടികർത്താവിനും സാധ്യമല്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടാണു് സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ വിവാഹത്തിനുമുമ്പു് അന്യോന്യമുള്ള ആകാരപരിശോധനയിൽ തൃപ്തിപ്പെടണമെന്നു പറയുന്നതു്.

ലളി :—അതുകൊണ്ടായോ? സാലവന്റെ ദാസിയായല്ല സഹചരിയായാണു് ജീവിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു് അംബ പലപ്പോഴും പറഞ്ഞിട്ടില്ലേ? ആ ആശ മനസ്സിലിരുന്നാൽ മതിയോ?

അംബ ;—ആ കാര്യം ഞാൻ തല്ക്കാലം മറന്നുപോയി; അതു നീ ഓർമ്മപ്പെടുത്തിയതു നന്നായി. തരംപോലെ അതിനെപ്പറ്റിയും അദ്ദേഹത്തോടു പറയാം.

ലളി:—ശരി: അതു വേണ്ടതാണ്.

അംബ:—ഓ! അതുമിതും പറഞ്ഞു നേരം വൈകിയല്ലോ. ലളിതേ! നീയും പോയി ഒന്നൊരുങ്ങിവരണം. എന്റെ അലങ്കരണ സാമഗ്രിയെല്ലാം നിനക്കും സ്വാധീനമാണല്ലോ.

ലളി:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) എന്തിനു്? ഞാനും സാലമഹാരാജാവിനെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നുണ്ടോ?

അംബ:—അതല്ല; അദ്ദേഹം ഉദ്യാനത്തിൽ വന്നുചേരുമ്പോൾ നിന്നെയുംകൂടി ഒരു കൂറി നോക്കുകയില്ലേ? പക്ഷേ ഇല്ലായിരിക്കാം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൃഷ്ടി മുഴുവൻ എന്നിലേ പതിയൂ; അതുയേ പാട്ടള്ളുതാനും. എങ്കിലും ഈ മുൻ കരുതൽകൊണ്ടു തരക്കേടൊന്നുമില്ലല്ലോ. രാജോചിതമായിരിക്കണ്ടേ നിന്റെയും വേഷം?

ലളി:—തിരുവായ്ക്കെതിർവായില്ലല്ലോ. അങ്ങനെ ചെയ്യാം.

(അകത്തേക്കു പോകുന്നു)

അംബ:—താരേ! ആ കണ്ണാടി ഒന്നുകൂടി ഇങ്ങോട്ടെടുത്തുകൊണ്ടുവരൂ.

(താര കണ്ണാടി കൊണ്ടുവന്നു കയ്യിൽ കൊടുത്തിട്ടു വെളിയിൽ പോകുന്നു. അംബ അതിൽ തന്റെ മുഖം നോക്കി തൃപ്തിപ്പെടുന്നു)

അംബ:—(അകത്തേക്കു നോക്കി) ലളിതേ വരൂ. ചമഞ്ഞതുമതി. എനിക്കു പ്രമദവനത്തിലേക്കുപോകാൻ സമയം വൈകി.

(ബദ്ധപ്പെട്ടു രങ്ഗം വിടുന്നു.)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 3

സ്ഥലം :—കാശിരാജാവിന്റെ അതിഥിമന്ദിരം.

സമയം :—അപരാഹ്ണം; ഉദ്ദേശം നാലുമണി.

(വസ്ത്രാഭരണാദികളാൽ അലംകൃതനായ സാലരാജാവു ബ്രഹ്മദത്തനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ നമ്മസചിവൻ കപിഞ്ജലനും യഥോചിതം ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

സാലൻ :—കപിഞ്ജല! ഇന്നു വൈകുന്നേരമാണു് ഞാൻ അംബയോടു പ്രമദവനത്തിൽവച്ചു് അവസാനമായി പ്രേമസല്ലാപം ചെയ്യാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അതറിയാമല്ലോ.

കപി :—അവസാനമെന്നുവച്ചാൽ അതിൽ പിന്നീടു് അങ്ങനെയൊന്നു് ഒരിടത്തും ഉണ്ടാകുകയില്ലെന്നോ? അപ്പോഴേക്കു കല്പാന്തകാലം വരുമോ? ഭൂമി പ്രളയസമുദ്രത്തിൽ ആണ്ടുപോകുമോ?

സാലൻ :—താൻ ഇതു വിവരമില്ലാത്തവനായിപ്പോയല്ലോ! മറ്റന്നാൾ അവൾ എന്റെ പത്നിയല്ലേ? ഞാൻ അവളുടെ ഭർത്താവുമല്ലേ! ഭാര്യയോടു ഭർത്താവു പ്രണയസല്ലാപം ചെയ്യുമോ? ഭർത്താവു് ആജ്ഞാപിക്കും; ശാസിക്കും; തർജ്ജിക്കും; താഡിക്കും. ഭാര്യ അയാളുടെ കയ്യിലേ അമ്മാന; കാലിലേ ചെരിപ്പു്!

കപി :—കൊള്ളാം! നല്ല പാണിഗ്രഹണം!

സാലൻ:—അംബയ്ക്കു് ഇതൊരഭിസരണം; എനിക്കൊരു മൃഗയാവിനോദം!

കപി :—ഞാൻ ഒരു കായ്മാലോചിച്ചു സംശയിക്കുകയാണു്—ചിരിക്കുകയോ കരയുകയോ വേണ്ടതെന്നു്. മനുഷ്യരുടെ ഹൃദയങ്ങൾ മറ്റാക്കും കാണാൻ കഴിയാത്ത നിലയിൽ സൃഷ്ടിച്ചു് അവയെ മാംസത്തിലും തൊലിയിലും പൊതിഞ്ഞുവച്ചിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മാവിന്റെ ബുദ്ധിശൂന്യതയാണു് അക്കായ്മ.

സാലവൻ :—ബുദ്ധിമാന്മാരിൽ അഗ്രഗണ്യനാണു് അദ്ദേഹം. ഓരോ ഹൃദയത്തേയും ഒളിച്ചുവച്ചില്ലെങ്കിൽ അതുകൊണ്ടു് എത്രനേരത്തേയ്ക്കു് ആ മോടിവിദ്യക്കാരനു ചെപ്പും പന്തും കളിക്കാം? കായ്മൊതുങ്ങും; പ്രപഞ്ചമടങ്ങും; അതോടുകൂടി പണിയും മുടങ്ങും. കഴിഞ്ഞില്ലേ കഥ? തന്റെ ശില്പശാലയ്ക്കു താൻതന്നെ തീ കൊളുത്തുമോ ആ തൊഴിലാളി?

കപി :—തോഴരേ! അങ്ങു് ആ സരളയായ യുവതിയെ ഇങ്ങനെ വഞ്ചിക്കുന്നതു ന്യായമാണോ?

സാലവൻ :—തനിക്കു ലോകവ്യവഹാരത്തെപ്പറ്റി വല്ലതുമറിയാമോ? ഞാനെങ്ങനെ വഞ്ചിച്ചു? അംബ എന്നിൽ—എന്റെ രൂപത്തിൽ—കലശലായി ഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനു ഞാനെന്തുവേണം? ഞാൻ അലസനാണു്; ദുഷ്ടനാണു്; വിഷയിയാണു്;—എന്നും മറ്റും അപരാധശതകം ചൊല്ലി ഒഴിഞ്ഞുമാറണമായിരിക്കും! വിളക്കിൽ തീകത്തുന്നു; അതു വിരിഞ്ഞ പൂവെന്നു കരുതി പാറകൾ പറന്നു ചെന്നു വട്ടമിടുന്നു; വീണ വെന്തൊടുങ്ങുന്നു. അതിനു തീയെന്തുവേണം? ചരക്കിന്റെ നന്മതിന്മകൾ നോക്കേണ്ടതു കൊള്ളുന്നവനാണു്; കൊടുക്കുന്നവനല്ല. ബ്രഹ്മാവു് എന്റെ ശരീര

തേയും മിന്നൽക്കൊടിയേയും ഒരേ നിറത്തിൽ നിർ മ്മിച്ചു; അതിനു് എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തോടു നന്ദിയു മുണ്ടു്. ആലിങ്ഗനത്തിനുള്ളതാണു് അവ രണ്ടു മെന്നു് ആക്കെങ്കിലും തോന്നിയാൽ അങ്ങനെ ചെയ്തു് അതിന്റെ ഫലം അവർ അനുഭവിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

കപി:—(പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി) അങ്ങു് ആ സാധുവിനെ വഞ്ചിച്ചിട്ടില്ലെന്ന സത്യം ചെയ്യാമോ?

സാലവൻ:—അല്പാല്പം അങ്ങനെയും ചെയ്തിരിക്കാം. മനുഷ്യരെ പൊതുവേ രണ്ടു തരക്കാരായി വിഭജിക്കാം—ഒന്നു വഞ്ചകർ, മറ്റൊന്നു വഞ്ചിതർ. അതാണു് ഈ ലോകത്തിലേ യഥാർത്ഥമായ ദ്വന്ദ്വം. സ്വാമിയും ഭൃത്യനും, ഈശ്വരനും ഭക്തനും, ഭർത്താവും ഭാര്യയും—ഇത്തരത്തിലുള്ള ജോടികളെല്ലാം അതിന്റെ രൂപഭേദങ്ങളാണു്. ആരും വഞ്ചിക്കാതെയിരുന്നാൽ, വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടുപോകും. സമത്വം, സൌഭ്രാത്രം, സഹകരണം തുടങ്ങിയ ചില അർത്ഥമില്ലാത്ത ശബ്ദങ്ങൾ, കള്ളക്കമ്മട്ടങ്ങളിൽനിന്നു നാണയങ്ങൾപോലെ, നിഘണ്ടുക്കളിൽനിന്നിറങ്ങി അങ്ങിങ്ങു പ്രചരിക്കുന്നുണ്ടു്. അന്ധതയുള്ളിടത്തോളം ആയുസ്സു് ഭൂമിയിൽ അവയ്ക്കും ഉണ്ടായിരിക്കും.

കപി:—ഒന്നുകൂടി ചോദിക്കട്ടെ. അങ്ങേയ്ക്കു് ഈ വഞ്ചന കൊണ്ടു് എന്താണു ലാഭം?

സാലവൻ:—ലാഭം! കപിഞ്ജല! തനിക്കു വല്ല ലാഭവുമുണ്ടോ? അതു കേൾക്കട്ടെ ആദ്യം.

കപി:—എനിക്കോ? ഉണ്ടു്. വിവാഹമുഹൂർത്തത്തിൽ കാശിരാജാവും എന്റെ തോഴരും തരുന്ന വിലപിടിച്ച

സമ്മാനം ; അതിലുമധികം അന്നത്തെ മുഷ്ടാന്നസദ്യ. എങ്കിലും എനിക്കിന്നു് ഒന്നു തോന്നുന്നു. പാപംചെയ്യുന്നവനോടൊപ്പം അതു കണ്ടുനിൽക്കുന്നവനും നരകത്തിൽ പോകുമെന്നു പറഞ്ഞു കേട്ടിട്ടുണ്ടു്.

സാലവൻ :—അപ്പോൾ നരകമെന്നൊന്നുണ്ടു്! അതിൽ തനിക്കു ഭയവുമുണ്ടു്! എന്നാൽ പിന്നെ എന്തിനാണു് എന്റെ വയസ്യനായിത്തീർന്നതു്?

കപി :—ശരീരമനങ്ങാതെ സാപ്പാട്ടു കഴിക്കാമല്ലോ എന്നു വച്ചതന്നെ. ഒരു കുഴപ്പം മാത്രമില്ലെങ്കിൽ ഞാനും ചില പരാക്രമങ്ങളെല്ലാം കാണിക്കുമായിരുന്നു. എനിക്കും അരുതേ ഹിമവൽപർവ്വതത്തിന്റെ താഴ്വരയിൽ ഏകാന്തമായിരുന്നു തപസ്സുചെയ്യുക ; ഫലമൂലങ്ങൾ ഭക്ഷിക്കുക ; നദീജലം പാനംചെയ്യുക ; പാറപ്പുറത്തു കിടന്നുറങ്ങുക—ഇവയെല്ലാം ? ദേവദാരുക്കളെക്കൊണ്ടു കൊറ്റുകുട പിടിപ്പിക്കരുതേ ? ഇളങ്കാറ്റിനെക്കൊണ്ടു ചാമരം വീയിക്കരുതേ ? പൈങ്കിളികളുടെ പാട്ടുകേട്ടും ആണ്മയിലുകളുടെ ആട്ടം കണ്ടും ആനന്ദിക്കരുതേ ? ഗങ്ഗാദേവി നല്കുന്ന ശീകരഹാരങ്ങൾ അണിയരുതേ ? അങ്ങനെ അവിടെയൊരു കാട്ടിൽ പ്രകൃതിദത്തമായ മരതക സിംഹാസനത്തിൽ ചുറുപാട്ടം ചെങ്കോൽ ചെലുത്തി ഒരു ചക്രവർത്തിയെപ്പോലെ സുഖിച്ചു് ഇരുന്നരുളാൻ പാടില്ലേ ? ആവാം ; പക്ഷേ അതിനെല്ലാം ഒരു തടസ്ഥമുണ്ടു്—ഒന്നോയൊന്നു്. എന്റെ പിടിക്കൊതുങ്ങാതെ കേവലം താന്തോന്നിയായി വളരുന്ന ഈ വയറു്—അതാണു് എന്റെ വൈരി. അതുകൊണ്ടു് ഈ ജന്മം ഇങ്ങനെ തുലയട്ടെ

എന്ന വച്ചിരിക്കയാണു്; ഇതിന്റെ അവസാനത്തിൽ മോക്ഷമില്ലെന്ന നിശ്ചയമാകയാൽ ഇനിയും മനുഷ്യനായി ജനിക്കുമ്പോൾ ഏടൊന്നു മറിക്കാമോ എന്നു പരീക്ഷിച്ചുനോക്കാം.

സാലവൻ:—ബലേ! കപിഞ്ജല! താൻ എനിക്കു പറ്റിയ സഖാവുതന്നെ. നമുക്കു രണ്ടുപേക്കുംകൂടി—ഇവിടെ വേറെ ആരുമില്ലല്ലോ—കുറെ നേരത്തേക്കു് ഉറക്കെയൊന്നു പൊട്ടിച്ചിരിക്കാം. ഇതെന്റെ ആദ്യത്തെ വിവാഹമല്ലേ? ഹാസമല്ലേ ഹർഷസാഗരത്തിലേ പാൽനുര?

കപി:—ആദ്യത്തെ വിവാഹമോ? എന്താണു് ആ വാക്കിന്റെ അർത്ഥം? എനിക്കു മനസ്സിലായില്ല.

സാലവൻ:—വിവാഹമെന്നാൽ അഗ്നിസാക്ഷികമായുള്ള പാണിഗ്രഹണം. സപ്തപദി, ആജ്യാഹുതി, അശ്മാരോഹണം, ലാജഹോമം—ഇങ്ങനെയുള്ള പല ശ്രൌതസ്മാർത്താചാരങ്ങളുടെ സമാഹാരം. ഇതു മനസ്സിലാക്കാൻ എന്താണിത്ര വൈഷമ്യം?

കപി:—അപ്പോൾ ഇതുവരെ പല യുവതികളുമായി അങ്ങേയ്ക്കുണ്ടായിട്ടുള്ള ബന്ധം?

സാലവൻ:—അതു നാടകത്തിലേ പ്രസ്താവന; അഭ്യാസിയുടെ കളരിപ്പയറ്റു്. മഴവില്ലിന്റെ ക്ഷണികതയും പുഴവെള്ളത്തിന്റെ ശീഘ്രഗതിയും അതിൽ കാണാം. ഇപ്പോഴത്തെ വിവാഹത്തിന്റെയും ജനനമരണങ്ങൾ ഏകദേശം ഒന്നിച്ചു കഴിയുവാൻതന്നെയാണു് എളുപ്പം. എങ്കിലും ഞാൻ ആദ്യമായി വിവാഹം ചെയ്യുന്ന

രാജകുമാരിയാണല്ലോ അംബ; അങ്ങനെയൊരു വ്യത്യാസമുണ്ട്. പക്ഷേ പാണിഗ്രഹണം കഴിഞ്ഞാൽ എല്ലാം ഒന്നുതന്നെ. സമുദ്രത്തിൽ ലയിച്ചാൽ പിന്നെ ഗങ്ഗാജലത്തിനും രഥ്യാജലത്തിനും സ്ഥാനവ്യത്യാസമുണ്ടോ?

കപി:—ഇത്ര കടിലവും കലുഷവുമായ ഹൃദയം വച്ചുകൊണ്ടു തോഴർ ഇത്ര വളരെ സുന്ദരിമാരെ വശീകരിക്കുന്നതു് എനിക്കു് അത്ഭുതമായിത്തോന്നുന്നു. ബാല്യത്തിൽ അങ്ങു കുറേയേറെ മായ അഭ്യസിച്ചതായി കേട്ടിട്ടുണ്ടു്; അതിന്റെ മിടുക്കായിരിക്കുമോ ഈ വിദ്യ?

സാലവൻ:—ആ അഭ്യാസം എനിക്കുണ്ടെങ്കിലും അതൊന്നും ഇക്കാര്യത്തിൽ പ്രയോഗിക്കേണ്ടി വന്നിട്ടില്ല. വല വയ്ക്കുന്ന വേടനും ചൂണ്ടലിടുന്ന മുക്കുവനുമുള്ള മായയേ എനിക്കുമുള്ളൂ; ഒരാൾക്കുപക്ഷി; മറ്റൊരാൾക്കു മത്സ്യം: എനിക്കു സ്ത്രീരത്നം;—അത്രേയുള്ള ഭേദം. അല്ലെങ്കിൽ തന്നെ സൂക്ഷ്മമാലോചിച്ചാൽ ആക്കാണു് മായയില്ലാത്തതു്? പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ ബീജംതന്നെ മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ മായയെന്നല്ലേ പണ്ഡിതന്മാർ ഉദ്ഘോഷിക്കുന്നതു്? എങ്കിലും ഒന്നു പറയേണ്ടതുണ്ടു്. നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള സ്വാമിഭക്തന്മാരായ ചില സഹചാരികളുടെ ആനുകൂല്യം ഒന്നുകൊണ്ടുമാത്രമാണു് ഞാൻ ജയിക്കുന്നതു്. നിങ്ങൾക്കു് എന്റെ ദോഷപ്രഖ്യാപനത്തിൽ മൂകത്വവും ഗുണപ്രശംസനത്തിൽ മുഖരതയുമുണ്ടു്. എന്റെ കൺകെട്ടു ഫലിക്കുന്നതു് നിങ്ങളുടെ തപ്പുകൊട്ടിന്റെ മിടുക്കാണു്.

കപി :—അങ്ങനെ പെരുമാറേണ്ടതു് അനുജീവികളുടെ കർത്തവ്യമല്ലേ? എന്നെ സംബന്ധിച്ചാണെങ്കിൽ എന്റെ ശരീരത്തിൽ ഒരിന്ദ്രിയം മാത്രമേ പ്രധാനമായി ചലിക്കുന്നുള്ളു—നാക്കു്. അതു് എനിക്കു ഭക്ഷണം നേടിത്തരുന്നു; ആ ഭക്ഷണത്തിന്റെ രുചി അനുഭവിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. അതിരിക്കട്ടെ. അംബാദേവിയുടെ രണ്ടനുജത്തിമാരുംകൂടി അങ്ങയെത്തന്നെ മാലയിടാനാഗ്രഹിച്ചതായി കേൾക്കുന്നുവല്ലോ.

സാലവൻ :—ഇട്ടേച്ചുപോകട്ടെ. ആർക്കു ചേതം? എന്റെ കഴുത്തിനു് ആ രണ്ടു മാലകൾകൂടി കൂടുമ്പോൾ നേരത്തേയുള്ള താങ്ങാൻ ത്രാണിയില്ലേ? എന്റെ അന്തഃപുരത്തിൽ ആ രണ്ടു തത്തകൾക്കുകൂടി ഓരോ തങ്കക്കൂടു തീർത്തുവയ്ക്കാൻ സ്ഥലം പോരേ?

കപി :—അതല്ല ഞാൻ പറഞ്ഞതു്. ഓരോരുത്തരുടെയും വിവാഹം ഓരോ വർഷത്തിലായിരുന്നെങ്കിൽ—

സാലവൻ :—എങ്കിൽ?

കപി :—ഓരോ വർഷത്തിലും എനിക്കു വെവ്വേറെ സമ്മാനം കിട്ടുമായിരുന്നില്ലേ?

സാലവൻ :—ഓഹോ? താനൊരാനമടയനാണു്. ഈ പെൺകിടാങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ഞാൻ ഇവിടെ എത്തിക്കുടിയിരിക്കുന്നു എന്നാണു് തന്റെ വിചാരം! മറ്റു രാജ്യങ്ങളിൽ പുരുഷന്മാരും നപുംസകങ്ങളും—എന്നേയും തന്നേയുംപോലെ എന്നു വച്ചോളൂ, യഥാക്രമം—അല്ലാതെ സ്ത്രീകളെന്നൊരു കൂട്ടരേ ഇല്ലെന്നതോന്നും തന്റെ വാക്കു കേട്ടാൽ. അതല്ലെടോ രഹസ്യം. ആരോടെ

ങ്കിലും അതു തുറന്നുപറയണമല്ലോ ! തന്നോടതന്നെയാകട്ടെ. എനിക്കു കാശിരാജ്യംകൂടി കിട്ടണം ; അതിനു് ഈ കിടാങ്ങളെ പരിഗ്രഹിക്കുകയും വേണം. ഓരോ വഷ്ം ഓരോ സ്വയംവരമായാൽ ഇടയ്ക്കാരെങ്കിലും ചാടിവീണു് ഒന്നിനെ തട്ടിയെടുത്തുകൊണ്ടുപോകാൻ ഒരുങ്ങിയെങ്കിലോ ? പിന്നെ കൂട്ടവും കൂറിയും ; കുത്തും വെട്ടും ; അതുനിമിത്തം ആ കുട്ടികളിൽ ആരെങ്കിലും വൈധവ്യം ; അവരുടെ അച്ഛനമ്മമാക്കു മനോവ്യഥ ;- ഇതൊന്നുംകൂടാതെ കഴിയുകയല്ലേ നല്ലതു് ?

കപി :—അമ്പെടാ ! ഞാൻ ഈ ഉള്ളുകള്ളികളൊന്നും കണ്ടില്ലല്ലോ.

സാലവൻ :—തനിക്കെപ്പോഴും വയറ്റിലല്ലേ കണ്ണു് ? പിന്നെ ഇവയൊക്കെ എങ്ങനെ കാണും ? അതുപോകട്ടെ (എഴുനേറ്റു് ഉറക്കെ) നിപുണകാ നിപുണകാ ! കുറേ മദ്യം കൊണ്ടുവാ ! ഉള്ളതിലേക്കു് ഒന്നാംതരം. നാം ഈ യാത്രയിൽ പ്രത്യേകം കൊണ്ടുവന്നിട്ടുള്ളതു്.

നിപു :—എറാൻ (മദ്യകുംഭവും പാനപാത്രവും കൊണ്ടുവന്നു മുൻവശത്തുള്ള പീഠത്തിൽ വയ്ക്കുന്നു.)

സാലവൻ :—തോഴരേ ! കുറേ കുടിക്കു ! തന്റെ ദീപനശക്തി വർദ്ധിക്കട്ടെ.

കപി :—(പരിഭ്രമിച്ചു്) സ്വാമിൻ ! എന്താണിങ്ങനെ ആജ്ഞാപിക്കുന്നതു് ? ഞാൻ ബ്രാഹ്മണനല്ലേ ?

സാലവൻ :—ഇത്രകാലമായി എന്നോടുള്ള സംസർഗ്ഗംകൊണ്ടു് തന്റെ ബ്രാഹ്മണ്യം നശിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിൽ അതു് ഇന്നു് ഈ കുത്തനെയുള്ള വെള്ളച്ചാട്ടത്തിൽ മുങ്ങിച്ചാകട്ടെ.

അയ്യോ പാവം! ബ്രഹ്മജ്ഞാനംകൊണ്ടല്ലേ ബ്രാഹ്മണനാകുക? ബ്രഹ്മത്തെ അറിയണമെങ്കിൽ അതിനു മദ്യപാനമല്ലാതെ വേറിട്ട വഴിയുണ്ടോ? താനിത്ര അരസികനായിപ്പോയല്ലോ കപിഞ്ജല?

കപി:—എന്റെ ബ്രാഹ്മണ്യം ഇപ്പോൾതന്നെ സുന്ദരിമാരുടെ കടിപ്രദേശംപോലെ ഉണ്ടെന്നും ഇല്ലെന്നും പറയത്തക്കതാണ്; പാപം അവരുടെ നിതംബംപോലെ കനത്തതാണ്; ഹൃദയം കേശപാശംപോലെ ഇരുണ്ടതാണ്; ബുഭുക്ഷ മൈക്കണ്ണുപോലെ നീണ്ടതുമാണ്.

സാലൻ—തോഴരേ! ഈ വർണ്ണനം എനിക്കു പിടിച്ചു. ആട്ടെ, താൻ ത്രിമൂർത്തികളാരെന്നു ശരിക്കു മനസ്സിലാക്കീട്ടുണ്ടോ?

കപി:—ഇല്ലേ പിന്നെ? ബ്രഹ്മാവ്, വിഷ്ണു, മഹേശ്വരൻ:

സാലൻ:—ഹഹഹ! താനെന്തു കണ്ടു? ഇങ്ങനെ പച്ചവെള്ളം ചവച്ചു കുടിച്ചാലോ? ഞാൻ ഉപദേശിക്കാം; പഠിച്ചോളൂ. കനകം, കാമിനി, കദംബരി ഇവയാണ് സാക്ഷാൽ ത്രിമൂർത്തികളുടെ നാമങ്ങൾ. അപ്സരസ്സുകളും-അപ്സരസ്സല്ല, അപ്സരസ്സുകൾ; ഏകവചനമല്ല, ബഹുവചനം: മനസ്സിലായോ?—വാരുണിയും ലക്ഷ്മീദേവിയോടുകൂടി പാൽക്കടലിൽനിന്നു പൊങ്ങിവന്നതായി താൻ കേട്ടിട്ടില്ലേ? അതിന്റെ സാരമെന്തു? അവർ സഹോദരികളും സഹചരികളുമാണ്...അംബ, അംബിക, അംബാലിക ഇവരെപ്പോലെ; ഒരിക്കലും തമ്മിൽ പിരിഞ്ഞിരിക്കയില്ല. അവർ തന്നെയാണ് അർത്ഥം, കാമം, മോക്ഷം എന്നീ മൂന്നു പുരുഷാർത്ഥങ്ങളുടേയും അധിഷ്ഠാനദേവതകൾ. അതിൽനിന്നു വ്യതി

രിക്തമായി ധമ്മമെന്ന പേരിൽ നാലാമതൊരു പുരുഷാർത്ഥമില്ല. അതു നിങ്ങളുടെ ജാതിക്കാരിൽ ചിലർ സ്വാർത്ഥലാഭത്തിനായി മറവുള്ളവരെ തീറുന്ന ഇല്ലാപ്പണ്ടം!

കപി:—കൊള്ളാം; ഇതൊരു പുതിയ ദർശനമായിരിക്കുന്നവല്ലോ.

സാലവൻ:— അതിനെന്തു്? ഇതാണു് ബ്രഹ്മദത്തദർശനമെന്നു വച്ചോളൂ! ഈ ദർശനത്തെ അക്ഷരംപ്രതി അനുവർത്തിക്കുന്നവരായി ഇന്നു പല രാജാക്കന്മാരുമുണ്ടു്; എന്നെയും അവരെയും ഇല്ലായ്മചെയ്തു ലോകത്തെ ധമ്മത്തിനു് അടിമപ്പെട്ടത്താൻ മഹാവിഷ്ണു ഈ അടുത്ത കാലത്തു് അവതരിക്കുമത്രേ! ആകട്ടെ; അപ്പോൾ ചില പ്രതിവിധികൾ ഞങ്ങളും കണ്ടുവച്ചിട്ടുണ്ടു്; തരംപോലെ പ്രയോഗിച്ചുകൊള്ളാം. അതൊന്നും ഏതായാലും തനിക്കും എനിക്കും ഇന്നത്തെ പാനമഹോത്സവം ആഘോഷിക്കുന്നതിനു പ്രതിബന്ധമല്ലല്ലോ!

കപി:—തോഴരേ! എന്നെ ഇതിൽ നിന്നൊഴിക്കണേ!

(വിക്കിവിക്കിക്കരയുന്നു)

സാലവൻ:—എന്നാൽ തന്റെ ബ്രാഹ്മണ്യത്തിന്റെ അവശിഷ്ടാംശം തൽകാലം തന്നിൽത്തന്നെ ഇരുന്നുകൊള്ളട്ടെ. എനിക്കു് ഈ ബ്രാഹ്മണരെ കാണുമ്പോൾ എന്തെന്നില്ലാത്ത അനുകമ്പയാണു് തോന്നുന്നതു്. മാംസം പാടില്ല; മദ്യം പാടില്ല; വേണമെങ്കിൽ പ്രത്യേകം ചില യാഗങ്ങൾ കഴിക്കണം; അതിനു

കയ്യിൽ കാശൊട്ടില്ലതാനും ! ആട്ടെ, ഈ കൂപ്പി മുഴവൻ ഞാൻതന്നെ ഒഴിവാക്കിക്കൊള്ളാം. ഒന്നേയുള്ള പേടി; തന്റെ ഊമക്കൊതികൊണ്ട് എനിക്കു വയറുവേദന വന്നുപോകരുതു്.

കപി:—(അല്പമാലോചിച്ചു്) മഹാരാജാവേ! ഇതെന്തുകൂത്താണു്! കൂടിച്ചുകൊണ്ടു കുമാരിയുടെ സമീപത്തു ചെന്നു സംഭാഷണം തുടങ്ങിയാൽ വിചാരിക്കുന്നതൊന്നും പറയുന്നതു മറെറാന്നുമായി, കാര്യമെല്ലാം അവതാളത്തിൽ കലാശിക്കുകയില്ലേ? മദ്യത്തിന്റെ നാറ്റം തട്ടിയ മന്ദവായു ഏറ്റാൽ ദേവിക്കു മനംമറിയുകയില്ലേ? ഇതാണോ ആ യുവതിയെ ആകർഷിക്കാൻ അങ്ങു കണ്ടുവച്ചിരിക്കുന്ന വിദഗ്ധോപായം ?

സാലവൻ :—ശരി ; ഞാൻ തെറ്റുമൂളി. മതിയോ ? നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ളവരാണു് സ്വർഗ്ഗത്തിലേ കട്ടുറുമ്പുകൾ. താനൊട്ടനുഭവിക്കയുമില്ല ; അന്യനെ അനുഭവിക്കാൻ ഒട്ടനുവദിക്കയുമില്ല. ഏതായാലും ഞാൻ തിരിയെ വരുന്നതുവരെ താൻ ഇവിടെത്തന്നെ ഇരിക്കൂ. വയറുനിറച്ചു തിന്നുതീർക്കൂ ; ആ നെട്ടങ്കിടങ്ങൊന്നു നിറയട്ടെ. താൻ സാപ്പാട്ടരാമന്മാക്കു സാർവഭൗമനായി വിജയിക്കാൻ ഞാൻ അന്നപൂർണ്ണേശ്വരിയെ പ്രാർത്ഥിക്കാം.

കപി :—പ്രാർത്ഥിക്കൂ ! തോഴരേ ! ഉള്ളുഴിഞ്ഞു പ്രാർത്ഥിക്കൂ ! തോഴരുടെ നാക്കു പൊന്നായിരിക്കട്ടെ.

സാലവൻ :—(ഉറക്കെ) നിപുണകാ ! ഈ പാനോപകരണങ്ങൾ തിരിയെ കൊണ്ടുപോ.

(നിപുണകൻ വന്നു മദ്യകുംഭവും മറ്റും എടുത്തുകൊണ്ടു പോകാൻ ഭാവിക്കുന്നു)

സാലവൻ :—നിപുണകാ! നീ പാചകന്മാരോട്ട പറയണം കപിഞ്ജലൻ ഇവിടെ പട്ടിണി കിടന്നു് ഊട്ടുപുരയിൽ വലിക്കാറായി; പാകശാലയിലുള്ള പാലും പലഹാരവുമെല്ലാം ഇവിടെ വരട്ടെ; അല്ലെങ്കിൽ അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ ഈ ബ്രഹ്മരക്ഷസ്സു് അവരുടെ ശരീരത്തിലേ മാംസം ഭക്ഷിക്കും; രക്തം കുടിക്കും—എന്നു്.

നിപു :—ഏറാൻ; എല്ലാം ഇവിടെ വരുത്തിക്കൊടുപ്പിക്കാം. (പോകുന്നു)

സാലവൻ :—കപിഞ്ജല! അവയോട്ട താനും കുറേ പ്രേമസല്ലാപം ചെയ്യും.

കപി :—ഹോ! ഇതിനും ശുപാശ്! ഞാൻ ഒരു നവോഢപോലെ നാണിച്ചു നില്ക്കുന്നു എന്നായിരിക്കും അങ്ങയുടെ വിചാരം. ഇതാ ഞാൻ വേഷം മാറിക്കഴിഞ്ഞു—കുബേരന്റെ പ്രാതലിനുപോയ ഗണപതിയായിട്ടു്. കഷ്ടം! എന്റെ ഈ മഹാനസവിജയം അങ്ങേയ്ക്കു കാണാൻ യോഗമില്ലല്ലോ. അമൃതപാനം ചെയ്യുന്ന ദേവന്മാർ ആകാശത്തു നിന്നുകൊണ്ടു നിന്നിമേഷന്മാരായി എന്നെ നോക്കി നെടുവീർപ്പിടട്ടെ.

(രണ്ടുപേരും രണ്ടുവഴിയായി പോകുന്നു)

(യവനിക)

രങ്ഗം 4

സ്ഥലം :—കാശിരരാജ്ഞിയുടെ പ്രമദവനം.

സമയം :—സായാഹ്നം.

(അംബ ഏകാകിനിയായി നികുഞ്ജത്തിൽ
ഒരു പീഠത്തിൽ ഇരിക്കുന്നു)

അംബ:—അദ്ദേഹത്തെ ഇനിയും കണ്ടില്ലല്ലോ. എന്തൊരന്ത മറ്റ അമാന്തമാണിതു്? ആരായാലെന്തു്? വാക്കിനു വ്യവസ്ഥ വേണ്ടേ? കാത്തിരുന്നു കഴുണിച്ചു; കാലും കയ്യും മരവിച്ചു. എന്റെ ഉൽക്കണ്ഠ നൈരാശ്യമായി മാറിക്കഴിഞ്ഞു; അടുത്ത ക്ഷണത്തിൽ അതു പ്രണയ കോപമായി വളരും കൊട്ടമ്പിരികൊള്ളാതിരിക്കാൻ പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഓരോ നിമി ഷവും ഓരോ യുഗമായിട്ടാണല്ലോ നീളുന്നതു്. അദ്ദേഹം ഈ ഉദ്യാനം ഇതിനു മുൻപു സന്ദർശിച്ചിട്ടുള്ളതാണു്; അതുകൊണ്ടു പാതതെറ്റിയിരിക്കയില്ല. പോരെങ്കിൽ വഴികാണിക്കാൻ ഞാൻ ലളിതയെ നടയിൽ നിറു ത്തീട്ടുമുണ്ടു്. പക്ഷേ ഇപ്പോൾ അവളുമായി സല്ലപി ക്കയായിരിക്കുമോ? ഛേ! അങ്ങനെ ഒരിക്കലും വരാൻ വഴിയില്ല! ഇതെന്തു ദുശ്ശങ്കയാണു്? എന്നിൽ പ്രേമം കുറഞ്ഞിരിക്കുമോ? അതിനും പ്രസക്തി കാണു ന്നില്ല. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അദ്ദേഹം ഈ അവ സരത്തിൽ അച്ഛന്റെ അതിഥിയായി ഇവിടെ വരു ചേരണമെന്നില്ലല്ലോ. എങ്കിലും—എങ്കിലും—ഈ പുരുഷന്മാർ—ഇവക്കു സ്ത്രീകളെ അറിഞ്ഞുകൂടാ. അല്പ മൊന്നു് അറിയിച്ചുകൊടുക്കണം; അതു കൂടിയേ

കഴിയൂ. ഏതായാലും മനസ്സേ! പതറാതിരിക്കൂ! ഇവിടെ വന്നു ചേരട്ടെ അദ്ദേഹം. ഈ അപരാധത്തിനു് അദ്ദേഹത്തെക്കൊണ്ടു് നമുക്കു് ഏത്തമിടുവിക്കാം.

(ലളിത മുമ്പും സാലൻ പിമ്പുമായി പ്രവേശിക്കുന്നു. അംബ ഓടിപ്പോയി സാലനെ എതിരേറ്റുകൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്നു. ലളിത പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അംബയുടെ അനുമതിവാങ്ങിപോകുന്നു. സാലൻ അംബയ്ക്കു് അഭിമുഖമായി ഒരു സിംഹാസനത്തിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

സാലൻ:—ഇത്തിരി താമസിച്ചുപോയി, ഓമനേ! ക്ഷമിക്കണേ! ഞാൻ ഒരപരാധിയുടെ നിലയിലാണല്ലോ ഇന്നിവിടെ പ്രവേശിക്കേണ്ടിവന്നതു്; അതൊരു വ്യസനിക്കുന്നു.

അംബ:—വ്യസനമോ നാഥാ? ഇപ്പോഴോ? ഇവിടെയോ? എന്റെ മുന്നിലോ? ആനന്ദമെന്നവാക്കല്ലേ അവിടത്തെ മുഖത്തുനിന്നു കേൾക്കാൻ എന്റെ ഈ ഇരു ചെവികളും കൊതികൊള്ളുന്നതു്?

സാലൻ:—അംബയ്ക്കു് ആനന്ദമാണെങ്കിൽ എനിക്കും ആനന്ദം തന്നെ. ഞാൻ അപരാധമൊന്നും ചെയ്തില്ലല്ലോ?

അംബ:—ചെയ്തു; പക്ഷേ അതു് ഇന്നല്ല; മൂന്നു മാസങ്ങൾക്കു മുമ്പാണു്. ഒരു ഘോരമായ അപരാധം; ഉൗക്കൻ കുത്തിക്കവർച്ച—എന്റെ ഹൃദയത്തിന്റെ. അന്തഃപുരത്തിലേ അന്തഃപുരത്തിൽ ഞാൻ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിച്ചുവച്ചിരുന്ന എന്റെ ആ നിധികുംഭത്തിന്റെ.

(സാലൻ ചിരിക്കുന്നു)

അംബ :—അന്നൊരിക്കൽ ഒരു സായാഹ്നത്തിൽ ഞാൻ എന്റെ മാളികയിൽ അമ്മയിയും വിചാരിച്ചു ലാത്തി കൊണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു. എന്റെ അച്ഛനമ്മമാർ എനിക്കു വേണ്ടതെല്ലാം നല്കിവന്നിരുന്നു; ഏതവസരങ്ങളിലും എന്റെ ആശയ്ക്കു മുൻപായിരുന്ന അവരുടെ ഇംഗിതമറിഞ്ഞുള്ള അഭീഷ്ടദാനം. പ്രഭവവും വാത്സല്യവുമായിരുന്ന അവരുടെ ദീർഘബാഹുക്കൾ! അവയ്ക്ക് ഏതു അനുഗ്രഹഫലവും അടുത്ത് എന്റെ സന്നിധിയിൽ സമർപ്പിക്കാൻ കഴിവുണ്ടായിരുന്നു. എങ്കിലും അവയെല്ലാം അപ്പോൾ എനിക്ക് ആത്മാർത്ഥതവിട്ട ഉപചാരങ്ങളായി, ആശ്ലേഷമില്ലാത്ത ഗ്രഹങ്ങളായി, അരാജകങ്ങളായ ജനപദങ്ങളായി, തോന്നി. എന്തുകൊണ്ട് അച്ഛൻ എനിക്കു വയഃക്രമത്തിനു യോജിച്ച ഒരു വരനെ തന്നില്ല? ഞാൻ അപ്പോഴും ക്ഷീരകണ്ണയോ? ധാത്രിമാർ എന്നെ ഒക്കത്തെടുക്കേണ്ട കാലം കഴിഞ്ഞില്ലേ? ആ ചിന്താഘട്ടത്തിൽ ഒരു വ്യാപാരി മുൻവശത്തെ നിരത്തിൽക്കൂടി "പടങ്ങൾ വേണമോ, പടങ്ങൾ?" എന്ന് ഉറക്കെ വിളിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്നു. പൂമണം പുണർന്നുവരുന്ന അന്തിത്തെന്നൽ ആ വാക്കുകൾ എന്റെ ചെവിയിൽ എത്തിച്ചു. ഞാൻ അയാളെ വരുത്തി; രാജാക്കന്മാരുടെ പടങ്ങൾ എടുക്കാൻ പറഞ്ഞു. അയാൾ നാലഞ്ചെണ്ണം എന്നെക്കാണിച്ചു—നിർഗുണങ്ങൾ, നിരസങ്ങൾ. പിന്നിട്ട് ഒരു പടം എടുത്തു; അതു ഞാൻ ഒന്നു നോക്കി; ഉടൻ എന്റെ കയ്യിൽ വാങ്ങി; വീണ്ടും വീണ്ടും നോക്കി. എന്തൊരു ചിത്രമായിരുന്ന അതു—രത്നങ്ങളിൽ കൌസ്തുഭംപോലെ, ഗ്രഹങ്ങളിൽ ആദിത്യബിംബംപോലെ. കേശാദിപാദം മധുരം; പാദാ

ദികേശം മനോഹരം. ഉയർന്ന നെറ്റി; ദീപ്തമായ മുഖം; വിശാലമായ വക്ഷസ്സടം; ഉരുണ്ടുനീണ്ട ബാഹുക്കൾ; ഊർജ്ജസ്വലത ഓളംവെട്ടുന്ന ശരീരം! യൗവനത്തിന്റെ തള്ളിച്ച; സൌന്ദര്യത്തിന്റെ തനേറടം; പൌരുഷത്തിന്റെ ജയസ്തംഭം; പരാക്രമത്തിന്റെ വജ്രമകുടം! ഞാൻ സംശയിച്ചു. അതു പുരുരവസ്സോ? അല്ല, അദ്ദേഹത്തിന്റെകാലം കൃതയുഗമാണല്ലോ. അശ്വിനീദേവന്മാരിൽ ഒരാളോ? അല്ല, അവർ തമ്മിൽ വേർപിരിയാറില്ലെന്നാണല്ലോ ആപ്തവാക്യം. സാക്ഷാൽ കാമദേവനോ? അല്ല, കയ്യിൽ കരിമ്പുവില്ലില്ല, സാമ്രാജ്യദണ്ഡമാണല്ലോ പരിലസിക്കുന്നതു്. ഏതായാലും ആ ചിത്രം ഞാൻ എന്റെ മാത്തടത്തോടണച്ചു; തൽക്ഷണം എന്റെ ഹൃദയം അതിൽഒട്ടിപ്പിടിച്ചു; അലിഞ്ഞുചേർന്നു. കൈവിട്ടുപോയ ആ പണ്ടം തിരിച്ചെടുക്കാമോ എന്നു ഞാൻ പരീക്ഷിച്ചില്ല; അതിൽ എനിക്കു തോല്വി പറ്റുമെന്നു് അന്തരാത്മാവു് എന്നെ അറിയിച്ചു. അന്നു വാസ്തവത്തിൽ ഞാനാണു ചിത്രമായതു്; ചിത്രം ചൈതന്യപൂർണ്ണവും. അതിൽ കണ്ട ഹൃദയം എന്റെ ഹൃദയത്തിനു പകരമായി തൽക്ഷണം ഞാൻ കൈവശപ്പെടുത്തി. എനിക്കു എത്രയോ ലാഭമുള്ള വാണിജ്യം! കുറെനേരം കഴിഞ്ഞാണു് വ്യാപാരിക്കു ഞാൻ ആ പടത്തിന്റെ വിലയായി എന്റെകഴുത്തിൽ കിടന്ന ഒരു വജ്രമാല സമ്മാനിച്ചതു്; അയാൾ അല്പം സ്തംഭിച്ചുനിന്നു് എന്റെ അനുമതി വീണ്ടും വീണ്ടും വാങ്ങി പുറത്തേക്കു പോയി. എന്റെ വികാരപാരവശ്യം അയാൾ കണ്ടിരിക്കും; കണ്ടുകൊള്ളട്ടെ; എനിക്കെന്തുചെയ്യാം? അതാരുടെ ചിത്രമായിരുന്നു എന്നു ഞാൻ പറയണമോ പ്രിയതമാ? ഇതാണു് അവിടത്തെ ആ അപഹാരം— എനിക്കു് ഏറ്റവും അനുഗ്രാഹകമായ അപരാധം!

സാലവൻ :—എന്റെ അനുഭവത്തിനു് ഇതിൽനിന്നു് അല്പ വ്യത്യാസമേ ഉള്ളൂ. ഉദ്ദേശം നാലു മാസങ്ങൾക്കുമുമ്പു് ദേവിയുടെ സൗന്ദര്യധോരണിയെപ്പറ്റിയുള്ള വാർത്ത ശ്രവണപുടങ്ങളിൽക്കൂടി കടന്നു് എന്റെ ഹൃദയത്തിന്റെ ആതിഥ്യം സ്വീകരിച്ചു. ആ വാർത്ത സങ്കല്പ ശില്പിയെക്കൊണ്ടു് അവിടെ ഭവതിയുടെ ഒരു രമണീയമായ ചിത്രം എഴുതിച്ചു. ആ ചിത്രത്തെ ഞാൻ എന്റെ ഇഷ്ടദേവതയായി വരിച്ചു. ഉടൻതന്നെ വാരാണസീനഗരത്തിലേക്കു പോന്നു. വിശ്വനാഥനെത്തൊഴാനെന്നാണു് ജനങ്ങൾ വിചാരിച്ചതു്; എന്നാൽ എനിക്കു വിശ്വനാഥനും വിശ്വനാഥയും എല്ലാം ഭവതി തന്നെയായിരുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ ഞാൻ രണ്ടു മൂന്നു ദിവസം ഇവിടെ താമസിച്ചു—ഇവിടെയോ മനോരാജ്യത്തിലോ എന്നു നിശ്ചയം പോരാ. അന്നു് ഒരു സായാഹ്നത്തിൽ ഭവതി ഈ പ്രമദവനത്തിൽ സഖികളോടൊരുമിച്ചു കളിച്ചും ചിരിച്ചും പൂക്കൾ പറിച്ചും മന്ദം മന്ദം സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്റെ കണ്ണുകൾ അങ്ങോട്ടു പാഞ്ഞു. അവിടെ എന്തൊരു വിസ്മയമാണു് ഞാൻ കണ്ടതു്! അനശ്വരമായ വിദ്യുല്ലേഖ! അകളങ്കമായ ചന്ദ്രബിംബം! ഭവതി എന്നെ ക്കണ്ടില്ല; എങ്കിലും എന്റെ ഹൃദയകുസുമംകൂടി അറുത്തെടുത്തു. ആനന്ദവാഹിനിയായ ആ വേള എന്റെ മുന്നിൽ ഇപ്പോഴും ഒരു വിദഗ്ദ്ധനടിപോലെ ആടിക്കളിക്കുന്നു. അന്നാണു് ഈ ലോകം ഉത്സവമയവും വിലാസമയവുമാണെന്നു് എനിക്കു് ആദ്യമായി അനുഭവപ്പെട്ടതു്. പണ്ടത്തെ കണ്ണാമൂതത്തിൽ പതിനായിരം മടങ്ങു് ആസ്വാദ്യമായിരുന്ന അപ്പോൾ ഞാൻ പാനംചെയ്ത നേത്രാമൃതം. എന്റെ അഹങ്കാരം

അസ്തമിച്ചു; പ്രാഭവം പരാജയപ്പെട്ടു. ഏതു ചക്രവ
ത്തിയും കൊതിക്കേണ്ട ഒരടിമത്തം ഭൂമിയിലുണ്ടെന്നു്
അന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. പക്ഷേ കുറേനേരം കഴി
ഞ്ഞപ്പോൾ ആ ക്ഷേത്രകവാടം അടഞ്ഞു; ഭവതി
അപ്രത്യക്ഷയായി. എങ്കിലും ആ ദർശനത്തിന്റെ
സ്മരണം, ആഗമജ്ഞനായ ഒരു സിദ്ധനെപ്പോലെ,
ഭവതിയുടെ ദിവ്യമങ്ഗളവിഗ്രഹത്തെ എന്റെ ഹൃദ
യത്തിൽ, കാലപ്രവാഹത്തിനു മായ്ക്കുവാനോ കായ്വാന്തര
വ്യാപാരത്തിനു മറയ്ക്കുവാനോ കഴിയാത്ത വിധത്തിൽ
പ്രതിഷ്ഠിച്ചു. ഞാൻ ആ വിഗ്രഹത്തിന്റെ നിത്യാരാ
ധകനായി. അതു് എന്റെ സൃഷ്ടിപ്രതിയിലേ സ്വപ്നം:
സ്വപ്നത്തിലേ ജാഗരം; ജാഗരത്തിലേ ധ്യാനം; ധ്യാന
ത്തിലേ ബ്രഹ്മം;...ഇങ്ങനെ വിവിധ രൂപങ്ങളിൽ
പ്രകാശിച്ചു. പിന്നീടു ഞാൻ ഭവതിയെ ഒന്നിലധികം
തവണ സന്ദർശിക്കയും ഭവതിയുമായി സല്ലപിക്കയും
ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. എന്റെ മനോരഥവൃക്ഷം തളിർത്തു;
പൂത്തു; ഫലിക്കുമെന്നു വിശ്വാസംവന്നു; ഞാൻ ചരി
താർത്ഥനായി. അങ്ങനെ എന്റെ ഹൃദയം എന്നെക്കാ
ണാതെതന്നെ കവർന്നെടുത്ത ഭവതിക്കു് അപരാധമൊ
ന്നുമില്ലെന്നാണോ വാദിക്കുന്നതു്? നാം രണ്ടുപേരും
ഇക്കായ്ത്തിൽ ഒന്നുപോലെ കുറ്റക്കാരാണെന്നു്
എനിക്കു തോന്നുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട; എന്റെ
അപരാധത്തിനുള്ള ശിക്ഷ ഞാൻ തികച്ചും അനുഭ
വിക്കാം; എന്നാൽ അതു ഭവതിതന്നെ വന്നു മുന്നിൽ
നിന്നുകൊണ്ടു് എന്നെ അനുഭവിപ്പിക്കണം.

അംബ:—ഇല്ല, പ്രിയതമാ! അതിനെനിക്കു ശക്തിയില്ല.

സാലവൻ—ഇതെന്തൊരുദ്യാനമാണ് ദേവി! ഏതെല്ലാം വിധത്തിലുള്ള ഇന്ദ്രിയാഹ്ലാദപരമ്പരയെയാണ് ഇതിനു നൽകാൻ കഴിയുന്നതെന്നോർത്തു ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടുന്നു. പ്രകൃതിയും ശില്പവും തമ്മിൽ പന്തയംവെച്ചുകൊണ്ടുള്ള പാടവപ്രകടനം; ലോകത്തിലേ സകല രമ്യവസ്തുക്കളുടെയും ഏകോപിച്ചുള്ള സൌന്ദര്യപ്രദർശനം! എങ്കിലും ഒന്നുകൂടിപ്പറയേണ്ടതായുണ്ട്. ആരാണ് ഈ ആരാമസൌഭാഗ്യത്തിനു പ്രാണപ്രതിഷ്ഠ നല്കുന്നതു? അസ്തമിക്കുവാനൊരുങ്ങുന്ന ആദിത്യന്റെ അന്തിക്കതിരുകളെ തങ്കച്ചാറിൽ ആറാടിക്കുന്നതു? മന്ദമാരുതന്റെ പരിമളപ്പൊലിമയ്ക്കു മാറു കൂട്ടുന്നതു? ധാരായന്ത്രങ്ങളിൽനിന്നു നിഗ്രഹിക്കുന്ന സ്ഫടികസ്രോതസ്സുകൾക്കു മുഗ്ധസ്മിതംകൊണ്ടു ധാവല്യം വളർത്തുന്നതു? പൂക്കളിൽനിന്നു കിനിഞ്ഞൊഴുകുന്ന മകരന്ദരസത്തിനു കോമളാലാപംകൊണ്ടു മാധുര്യം വാസ്തവിക്കുന്നതു?—എല്ലാം അംബ തന്നെ. ഭവതി മഹാരാജ്ഞി; പരിസരത്തിൽ കാണുന്ന പദാർത്ഥങ്ങൾ പരിജനങ്ങളും.

അംബ:—അപ്പോൾ അവിടേയ്ക്ക് എന്നിൽ ആഭിമുഖ്യമുണ്ട്.

സാലവൻ:—ആഭിമുഖ്യമോ? അനുരാഗപാരമ്യമെന്നു പറയൂ; അതാണ് എന്റെ ഹൃദയവികാരത്തിന്റെ യഥാർത്ഥമായ നാമധേയം. അംബ ഒന്നാലോചിക്കൂ; എന്താണെനിക്ക് ഇന്നില്ലാത്തതു? എല്ലാമുണ്ട്; ഒന്നുമാത്രമൊഴിച്ചു—എനിക്കു കണ്ണിനും കരളിനും ഇണങ്ങിയ

ഒരു സഹധർമ്മിണി. ചൂണ്ടുവിരലിന്റെ തലപ്പ് ഒന്നിളക്കിയാൽ ത്രൈലോക്യത്തെ പമ്പരം തിരിക്കുവാനും, കടക്കണ്ണിന്റെ മുനത്തുമ്പ് ഒന്നനക്കിയാൽ സകലജീവരാശികളേയും വരച്ച വരയിൽ നിറുത്താനും കഴിവുള്ള ഒരു സൌന്ദര്യധാമം എന്റെതാകുക എന്നു വന്നാൽ അതിൽ കവിഞ്ഞൊന്നെന്താണ് പൂർവപുണ്യത്തിന്റെ ഫലമായി എനിക്കു ലഭിക്കാനുള്ളത്? ദേവി! പാത്രമെന്തിനു കണ്ണുനീ? പാതയിൽ പ്രകാശം പരത്താൻ. ആഭരണമെന്തിനു തിളങ്ങുന്നു? ശരീരത്തിനു ശോഭവളർത്താൻ. മധുരഫലമെന്തിനു പഴുക്കുന്നു? രസനേന്ദ്രിയത്തെ സുഖിപ്പിക്കാൻ. നായികയുടെ ലാവണ്യലക്ഷ്മി എന്തിനു പരിലസിക്കുന്നു? നായകനെ ഹർഷോന്മാദത്തിൽ മുഴുകിക്കാൻ.

അംബ:—ഇപ്പറയുന്നതു പരമാർത്ഥമാണോ നാഥാ? ഈ ഉറവയുടെ ഉൽപത്തി ഹൃദയത്തിന്റെ അടിത്തട്ടിൽ നിന്നു തന്നെയാണോ?

സാലവൻ:—ആണെന്നുള്ളതിനു ഞാൻ ആരെക്കൊണ്ടു് ആണയിടണം?

അംബ:—എന്നാൽ ഞാനൊന്നറിയിക്കാം. അവിടത്തെ അഭിനിവേശത്തിൽ പൌരുഷത്തിന്റെ ഔദ്ധത്യം, സ്വാമിത്വത്തിന്റെ ധിക്കാരം, ഇവ നിഴലിക്കുന്നില്ലയോ! മനുഷ്യസൃഷ്ടിയിലേ പരസ്പരപൂരകങ്ങളായ രണ്ടു ഘടകങ്ങളാണു് സ്ത്രീയും പുരുഷനും. അവയിൽ ഒന്നു മറ്റൊന്നിനെക്കാൾ ഉയർന്നതുമല്ല, താണതുമല്ല; രണ്ടും സമസ്കന്ധങ്ങൾ, തുല്യവൈഭവങ്ങൾ. സ്ത്രീ പുരുഷനു നല്കുന്നതു് അവളുടെ സർവസ്വവുമാ

ണെന്നു പുരുഷൻ മനസ്സിലാക്കണം; അവളെ അവൻ ദർപ്പണംപോലെ സൂക്ഷിക്കണം; നിറവിളക്കുപോലെ രക്ഷിക്കണം. ഒരു കടുത്ത വാക്കു്; ഉറിച്ച നോട്ടം; വേണ്ട. ഒരലക്ഷ്യമായ ഭാവം; ഉദാസീനമായ പെരുമാറ്റം;-അതുമതി അവളുടെ ഹൃദയം തകർന്നു തരിപ്പണമാവാൻ. ഒരിക്കൽ ഉടഞ്ഞാൽ വീണ്ടും വാർത്തെടുക്കാവുന്ന ഒരു ലോഹപാത്രമല്ല അതു്.

സാലവൻ:—(അല്പം അമ്പരന്നു്) ആണെന്നാരു പറഞ്ഞു?

അംബ:—അതു് എനിക്കു് അറിയിക്കണമെന്നു തോന്നുന്നതിനാൽമാത്രം അറിയിക്കുന്നതാണു്. സ്ത്രീ പുരുഷന്റെ ചവിട്ടുമെത്തയല്ല, ശയ്യോപകരണമല്ല. അവൾക്കുമുണ്ടു് പുരുഷനെപ്പോലെ ഈശ്വരദത്തമായ ജ്ഞാനശക്തിയും, ഇച്ഛാശക്തിയും, ക്രിയാശക്തിയും. ഭർത്താവിന്റെ പാദധൂളി ഭാഗ്യ മന്ത്രാക്ഷതപോലെ ശിരസ്സിൽ ധരിക്കണം; താഡനം പുഷ്പവർഷംപോലെ ശരീരത്തിൽ ഏറുകൊള്ളണം;—ഇതൊക്കെയാണു് പാതിവ്രത്യത്തിന്റെ ലക്ഷണമെന്നു് ഇന്നും ചില പുരുഷന്മാർ ശഠിക്കുന്നു. ആ ശാഠ്യം ഭൂമിദേവി സഹിക്കുകയില്ല. സ്ത്രീകൾക്കുള്ളതുപോലെ ചില ചുമതലകൾ പുരുഷന്മാർക്കുമുണ്ടു്. തുണ്ടുതുണ്ടായി മുറിച്ചു പല സ്ത്രീകൾക്കുമായി പങ്കുവയ്ക്കാനുള്ള പ്രസാദമാലയല്ല ഒരു പുരുഷന്റെ ഹൃദയം; ആ പങ്കുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടാൻ അഭിമാനമുള്ള ഒരു സ്ത്രീ സന്നദ്ധയാകുകയുമില്ല. പാതിവ്രത്യത്തിനൊപ്പംതന്നെ ഏകപത്നീവ്രതവും പ്രകൃതിചോദിതമാണു്.

(സാലവന്റെ തല കറങ്ങുന്നു; അംബ അതു കാണുന്നില്ല.)

സാലഭ :—(ധൈര്യമവലംബിച്ച്) അംബ ഇന്നു സാലഭന്റെ പ്രണയിനിയോ ആചാര്യയോ ?

അംബ :—ആ രണ്ടുപാധിയും വാസ്തവത്തിൽ ഒന്നുതന്നെയാണ് പ്രിയതമാ ! രണ്ടല്ല. പത്നിക്കു് ഉപചരിക്കാനുള്ള കടമ മാത്രമല്ല, ഉപദേശിക്കാനുള്ള അവകാശവുമുണ്ട്.

സാലഭൻ :—ഇപ്പറഞ്ഞതൊന്നും എനിക്കു സമ്മതമല്ലെങ്കിലോ ?

അംബ :—എങ്കിലും അവിടത്തെത്തന്നെ ഞാൻ വിവാഹം ചെയ്യും. ഒരു ദിനത്തിനു് ഒന്നിലധികം ഉഷസ്സില്ല ; ഒരു സ്ത്രീഹൃദയത്തിനു് ഒന്നിലധികം പ്രേമഭാജനവുമില്ല. ആ പ്രേമം എനിക്കു് അങ്ങയിൽ ഉണ്ടായിപ്പോയി ; അവിടെത്തന്നെ അതു് അണുമാത്രം വ്യതിചലിക്കാതെ ആജീവനാന്തം ഉറച്ചു നില്ക്കുകയുംചെയ്യും. ധ്രുവനക്ഷത്രത്തിനും അതിനും തുല്യമാണു് സ്ഥൈര്യം. എന്നാൽ ഒന്നു ഞാൻ ചെയ്യും ; –എന്റെ ഉത്തമലക്ഷ്യങ്ങളിലേക്കു് അങ്ങയെ നയിക്കും ; അതിലേക്കു വേണ്ട മനസ്സു് അങ്ങേയ്ക്കു നല്കുവാൻ ഈശ്വരനോടു പ്രാർത്ഥിക്കും. എന്റെ പ്രണയം പവിത്രമാണെങ്കിൽ എനിക്കു് ആ വ്യവസായത്തിൽ വിജയവും സിദ്ധിക്കും.

സാലഭൻ :—(വീണ്ടും ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) ഞാൻ കേവലം വിനോദത്തിനുപത്തിലാണു് ഇതെല്ലാം പറഞ്ഞതു്. എന്നെ തെറ്റിദ്ധരിച്ചില്ലല്ലോ ? നമുക്കു വിവാഹാനന്തരം മാത്തികാവത്തിൽ ചെന്നാൽ ഉടൻതന്നെ ഇത്തരത്തിലുള്ള ആചാരപരിഷ്കരണം ഓരോന്നായി ആരംഭിക്കാം.

അംബ :—മാത്തികാവതം! അവിടത്തേ ആ രാജധാനിക്കു് അസുന്ദരമല്ലാത്ത ഒരു പേരിടണം; അതാണു് നമുക്കു് ആദ്യമായി ചെയ്യേണ്ടതു്.

സാലവൻ :—'അംബാവതി' എന്നു മാറ്റാം; പോരേ? എന്റെ ഹൃദയമഞ്ജൂഷ ഞാൻ ദേവിയുടെ പാദാരവിന്ദങ്ങളിൽ സമർപ്പിക്കുന്നു.

അംബ :—മതി പ്രാണേശ്വരാ! അങ്ങനെ നമുക്കു്, അംബാവതിയിൽ—അഥവാ സാല്വാവതിയിൽ, വഷ്ങ്ങളെ ദിനങ്ങളാക്കി, ദിനങ്ങളെ നിമിഷങ്ങളാക്കി, അലയുമലയും, ജ്യോതിസ്സും ജ്യോതിസ്സും, വായുവും വായുവുമെന്നപോലെ ആശ്ലേഷിച്ചു്, ഏകീഭവിച്ചു്, സകലചരാചരങ്ങളേയും വിസ്മരിച്ചു്, പ്രപഞ്ചസൃഷ്ടിയുടെ പരമരഹസ്യം മനസ്സിലാക്കി, ഒരേ ആശ, ഒരേ വ്യവസായം, ഒരേ ചേഷ്ട എന്ന നിലയിൽ, അർദ്ധനാരീശ്വരനെ അനുകരിച്ചു, നമ്മുടെ ജീവിതയാത്ര തുടരാം. യാതൊന്നിന്റെ സിദ്ധിശക്തി അന്യഥാ നരകമായ ഈ ലോകത്തെ നാകമായി രൂപാന്തരപ്പെടുത്തുന്നുവോ; യാതൊന്നിന്റെ അധികാരസീമയിൽ രാത്രിക്കു പുഴുക്കുത്തോ, കൈതപ്പൂവിനു കണ്ടകമോ, ആകാശത്തിനു മേഘാവരണമോ, ആദിത്യചന്ദ്രന്മാക്കു ഗ്രഹണബാധയോ, കാണുന്നില്ലയോ; യാതൊന്നിന്റെ ആജ്ഞാനുവർത്തികളായി എന്നും വസന്തവും എപ്പോഴും സങ്ഗീതവും എവിടെയും പുഷ്പശയ്യയും സമുല്ലസിക്കുന്നുവോ—ഗങ്ഗാജലത്തെക്കാൾ നിർമ്മലവും പ്രണവമന്ത്രത്തെക്കാൾ പാവനവുമായ ആ ദ്വ്യക്ഷരി—സാക്ഷാൽ പ്രേമം—ആ ശബ്ദം ശരിക്കു് ഉച്ചരിക്കാനും സൂക്ഷ്മമായി

അതിന്റെ അർത്ഥം ഗ്രഹിക്കാനും സാധിക്കുമെങ്കിൽ നമുക്കു വേറെ ആചാര്യനെന്തിനു് ? ദൈവമെന്തിനു് ? മോക്ഷമെന്തിനു് ?

സാലവൻ :—മതി ദേവി ! ഭവതിയുടെ ഈ വാക്കുകൾ എന്റെ സിരകളിൽ ഏതോ അപൂർവ്വമായ വൈദ്യുതവീചി പ്രവഹിപ്പിക്കുന്നു ; ഭവതിയുടെ ഉപദേശം എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ദിവ്യദീപമായി പ്രകാശിക്കുന്നു. ഭവതിയെ ഞാൻ സർവ്വാത്മനാ ആരാധിക്കുന്നു. ഭവതിയുടെ പരിശുദ്ധമായ പ്രണയം ജീവിതായോധനത്തിൽ എനിക്കു ബാഹ്യങ്ങളും ആഭ്യന്തരങ്ങളുമായ സകല ശത്രുസമൂഹങ്ങളെയും ജയിക്കുവാൻ രക്ഷാകവചമാകട്ടെ.

അംബ :—(സൂക്ഷിച്ചു നോക്കി) അവിടത്തെ മുഖത്തിൽ എന്താണു് അല്പമൊരു ക്ലാനത കാണുന്നതു് ?

സാലവൻ :—അംബ അവിടെത്തന്നെ കുറേക്കൂടി ഇരിക്കൂ. ഭവതിയുടെ ഈ മധുരശരീരത്തിൽ—അഭൌമമായ ഈ സുവർണ്ണചഷകത്തിൽ—എന്തൊരു സൌന്ദര്യാസവമാണു് തുളുമ്പിത്തുളുമ്പുന്നതു് ! കുടിക്കുംതോറും ദാഹിക്കുന്നു ; ദാഹിക്കുംതോറും കുടിക്കാൻ തോന്നുന്നു. ഞാൻ ഇതുവരെ ഏതോ ലോകാന്തരത്തിലായിരുന്നു. ദിഗ്ഭ്രമംകൊണ്ടു് അസംബന്ധമൊന്നും പുലമ്പിയില്ലല്ലോ ?

അംബ :—(സാലവനെ ഉറ്റുനോക്കി) ഇല്ല.

സാലവൻ :—എനിക്കൊന്നു തോന്നുകയാണു് ദേവി—നമ്മുടെ വിവാഹം ഈ മുഹൂർത്തത്തിൽ ഇവിടെവച്ചുതന്നെയായാലെന്തെന്നു്. ഈ ലതാഗൃഹമാകട്ടെ നമ്മുടെ കല്യാണമണ്ഡപം ; ഇതിലേ കുസുമശയ്യയാകട്ടെ വിതാ

നാഗ്നി; പൂത്തുനിൽക്കുന്ന ഈ അശോകവൃക്ഷമാകട്ടെ മങ്ഗലദീപം; വണ്ടുകളാകട്ടെ ശ്രുതിക്കുകൾ; പൈങ്കിളികളാകട്ടെ ഗായകന്മാർ; മന്ദസ്മിതംകൊണ്ടാകട്ടെ മാല്യാർപ്പണം; ആനന്ദബാഷ്പം കൊണ്ടാകട്ടെ ലാജഹോമം. പാണിഗ്രഹണത്തിനു വേണ്ട ഏതു സാധനസാമഗ്രിയാണു് ഇവിടെ സജ്ജമല്ലാത്തതു്!

അംബ :—പ്രഭോ! അങ്ങേയ്ക്കെന്താണു് ഈ അസ്ഥാനസ്ഥമായ സംഭ്രമം? കഷ്ടിച്ചു് ഒന്നരദിവസം മാത്രമല്ലേ ഇനിയും ക്ഷമിക്കേണ്ടതുള്ളൂ? അതിനിടയ്ക്കു് നാം നമ്മുടെ പ്രതിജ്ഞ ലംഘിക്കുകയോ? ഈ സ്വാതന്ത്ര്യമെല്ലാം സമ്മാനിക്കുന്ന എന്റെ അച്ഛനമ്മമാരെ വഞ്ചിക്കുകയോ? ശാന്തം പാപം! എനിക്കുമില്ലേ ഈ ത്വര? പക്ഷേ നാം അത്യൽകടങ്ങളായ വികാരങ്ങളെ അല്പം അടക്കാൻ പരിശീലിക്കണം. കാമദീപത്തിന്റെ നാളം പടന്നേരിയാൻ തുടങ്ങുമ്പോൾ തിരിയുടെ തലപ്പു തെല്ലൊന്നു കണ്ടിക്കണം. എന്നതന്നെയല്ല. മറ്റന്നാളല്ലേ അവിടത്തെ ബഹുവീര്യം അതിന്റെ സമഗ്രമായ പ്രഭാവത്തിൽ ലോകം സന്ദർശിക്കാൻ പോകുന്നതു്? സ്വയംവരത്തിനു വന്നുചേരുന്ന രാജാക്കന്മാർ ലജ്ജകൊണ്ടു തലതാഴ്ത്തട്ടെ; അവരുടെ പ്രേയസിയായ ഭൂമിയെ അശ്രുധാരയിൽ കുളിപ്പിച്ചു് ആ വഴിക്കു് ആകൃതിസൌഷ്ഠവം വർദ്ധിച്ച ആ ദേവിയെ നോക്കി ആനന്ദിക്കട്ടെ. ചക്രവാകങ്ങൾ ഇണപിരിയുന്നതായി കവികൾ വർണ്ണിക്കുന്ന സമയം ഇതാ അടുത്തു വന്നു കഴിഞ്ഞു; ഇപ്പോൾ നമുക്കു തൽകാലമായി യാത്ര പറയാം.

സാലവൻ :—അങ്ങനെയാകട്ടെ ദേവി ഒരു ചും—വേണ്ട ; ഭവതി സദയയുമാണു് നിർദ്ദയയുമാണു് ; ആചാരലംഘനത്തിലെന്നപോലെ ആചാര പരിപാലനത്തിലും ഭവതിക്കു് ഔൽസുക്യമുണ്ടു്. ആ മനോഭാവത്തെ ഞാൻ അപലപിക്കുന്നില്ല,

അംബ :—നാഥാ! അങ്ങയുടെ പാതയിൽ ദേവതമാർ പൂവിരിക്കട്ടെ.

സാലവൻ :—ഇന്നു് എന്റെ ഈ ഹൃദയദേവത ചെയ്തപോലെ.

[അംബ ഉപവനദ്വാരംവരെ സാലവനെഅനുഗമിക്കുന്നു. സാലവൻ വീണ്ടും വീണ്ടും അംബയെ നോക്കിക്കൊണ്ടു പോകുന്നു.]

അംബ :—[ചിന്താഗ്രസ്തയായി] ഇതെന്താണു് ഞാൻ എന്റെ മുന്നിൽ കാണുന്നതു് ? ഇരുട്ടോ നിലാവോ ? എന്താണു് അങ്ങോട്ടു പരന്നു കിടക്കുന്നതു് ? മരുഭൂമിയോ മലക്കാവോ ? (മറ്റൊരു മാഗ്ധത്തിൽക്കൂടി പോകുന്നു.)

—

രണ്ടാമങ്കം

രങ്ഗം 1

സ്ഥലം :—ഹസ്തിനപുരത്തിൽ ഭീഷ്മന്റെ കോവിലകത്തിലേ ഒരു മുറി.

സമയം :—അപരാഹ്ണം : ഉദ്ദേശം നാലുമണി.

(ഭീഷ്മനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ വയസ്യൻ ഗൌതമനും ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

ഭീഷ്മ :—കുറേനാളായി മനസ്സിനു ലേശവും സുഖം കിട്ടുന്നില്ല. ആരുടെ അനുഗ്രഹത്തിനുവേണ്ടിയാണോ എന്റെ ഈ ദീർഘമായ തപശ്ചര്യ, ആ ദേവത ഇനിയും എന്നിൽ നിരന്തരമായി പ്രസാദിക്കുന്നില്ല ;– അതേ ! ശാന്തി ദേവത–എത്തിപ്പിടിക്കാൻ കൈനീട്ടുമ്പോൾ എവിടെയോ മാറിമറയുന്നു. വീണ്ടുമാവിർഭാവം ; വീണ്ടുമന്തർദ്ധാനം ! അങ്ങനെ ആശാലതയെ മുളപ്പിച്ചും ദഹിപ്പിച്ചും ആ ഉദ്യാനപാലിക ക്രീഡിക്കുന്നു. അഥവാ ശാന്തിയുടേതാവില്ല, എന്റേതുതന്നെയായിരിക്കാം ഈ പുരാഗമനവും പശ്ചാൽഗമനവും. അതെന്തായാലും ശാന്തിക്കും എനിക്കും തമ്മിൽ ഇന്നു സാമാന്യത്തിലധികം അകൽച്ചയുണ്ട്. ശാന്തിയില്ലാത്തവനു സുഖമെവിടെ ?

ഗൌതമ :—ദേവവ്രത ! എനിക്കാണു് അങ്ങയെക്കാൾ അധികം ദുഃഖം—സർവ്വജ്ഞനായ അങ്ങേയ്ക്കും മനസ്സമാധാനമുണ്ടാകുന്നില്ലല്ലോ എന്നു വിചാരിച്ചു്.

ഭീഷ്മ :—എങ്ങനെ ഉണ്ടാകും ? താപം ലോകത്തിൽ പലമാതിരിയുണ്ടെങ്കിലും പശ്ചാത്താപത്തിനുള്ള ദാഹകശക്തിമറെറാന്നിനുമില്ല.

ഗൌതമ:—പ്രയോജനമില്ലാത്തതല്ലേ ഈ പശ്ചാത്താപം ? ശരീരം ക്ഷീണിപ്പിക്കാം ; ആയുസ്സു ക്ഷയിപ്പിക്കാം. അല്ലാതെ ഇതിൽനിന്നു് ആക്കെന്തു നേടാൻ കഴിയും ?

ഭീഷ്മ :—അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണല്ലോ ഇതിന്റെ ഭയങ്കരത വർദ്ധിക്കുന്നതു്. ഫലപ്രദമാണു് ഒരു ദുഃഖമെങ്കിൽ ഫലസിദ്ധിയിൽ ആ ദുഃഖം തീരും. എന്നാൽ ഈ ഒഴിയാബ്ബാധ ഹൃദയത്തിൽ കടന്നു കൂടിയിരുന്നു കൊണ്ടു് അപരാധമാരോപിച്ചു, തെളിവു കാണിച്ചു, ശിക്ഷ വിധിച്ചു, തുറുങ്കിലടച്ചു, യാതന അനുഭവിപ്പിച്ചു, മനുഷ്യനെ മരണംവരെയ്ക്കും ചിത്രവധംചെയ്യുന്നു.

ഗൌത:—കഴിഞ്ഞതു കഴിഞ്ഞു ; വരാനുള്ളതു വന്നു. വിധിബലം ! അതാക്കു തടുക്കാം ?

ഭീഷ്മ :—തടുക്കാമോ എന്നു ഞാൻ എന്നാൽ കഴിവുള്ള വിധത്തിൽ ഒന്നു പരീക്ഷിച്ചു നോക്കേണ്ടിയിരുന്നില്ലേ ? അതായിരുന്നില്ലേ എന്റെ ധർമ്മം ? അതു ഞാൻ അനുഷ്ഠിച്ചില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടെന്തു സംഭവിച്ചു ? എന്റെ പ്രിയ സഹോദരൻ—ചിത്രാങ്ഗദൻ—യൌവനോദത്തിൽ മരിച്ചു. എത്രകാലം ജീവിച്ചു്, എങ്ങനെയെല്ലാം പ്രജകൾക്കു യോഗക്ഷേമം വളർത്തി, ശാശ്വതമായ യശഃസ്തംഭം സ്ഥാപിച്ചു്, അതിൽ അദൃഷ്ടപൂവ്വങ്ങളായ തന്റെ അപദാനങ്ങൾ കനകലിപികളിൽ കൊത്തിച്ചു, വിലയം പ്രാപിക്കേണ്ട ഒരു പുണ്യജന്മമായിരുന്നു വത്സന്റെതു്. അതിനൊന്നുമിടവരാതെ,

ശ്രുതി കൂട്ടുന്നതിനിടയ്ക്കു വീണപോലെ, തകർന്നുപോയല്ലോ ആ ജീവിതം; ആലിപ്പഴം വീഴുന്നതിനിടയ്ക്കു് അവസാനിച്ചുവല്ലോ ആ പുതുമഴ. ചിത്രാങ്ഗദൻ യൌവനോദയത്തിൽതന്നെ മരിച്ചു; എന്റെ രണ്ടു കൈകളിൽ വലത്തേതാറു; പൌരവഭൂമി അരാജകമായി. എന്റെ അമ്മ—അതേ! ഭാഗീരഥീദേവിയെക്കാൾ ഞാൻ ഭക്തിപൂർവ്വം ആരാധിക്കുന്ന മഹാറാണി സത്യവതീദേവി—കാളകൂടത്തെക്കാൾ കരാളമായ പുത്രശോകത്തിൽ പതിച്ചു. സ്വർഗ്ഗസ്ഥനായ പിതാവേ! അവിടുന്നു് അവസാനമായി എന്താണു് ഈയുള്ളവനോടു് അരുളിച്ചെയ്തതു്? ദേവവ്രത! എന്റെ ഈ രണ്ടു പിഞ്ചുകിടാങ്ങളേയും ഞാൻ നിന്റെ ബലിഷ്ഠങ്ങളായ ബാഹുക്കളിൽ സമർപ്പിക്കുന്നു. നീ മാത്രമേ ഇവറ്റയ്ക്കു് ഇനി ഈ ലോകത്തിൽ താങ്ങും തണലുമായുള്ളൂ. നീവേണം നിന്റെ ഈ കൊച്ചനുജന്മാരെ പുലർത്തി നേർവഴിക്കു നടത്തി, വംശപ്രതിഷ്ഠചെയ്യുവാൻ. ഞാൻ നിനക്കു നൽകിയ സ്വച്ഛന്ദമൃത്യുത ആനുഷങ്ഗികമായി നിന്റെ ഈ സ്വധർമ്മനിർവഹണത്തിനും പ്രയോജകീഭവിക്കട്ടെ'' എന്നായിരുന്നില്ലേ? ''അച്ഛാ! അച്ഛന്റെ ഈ ആജ്ഞ ഞാൻ അക്ഷരംപ്രതി അനുവർത്തിച്ചുകൊള്ളാം'' എന്നു ഞാൻ പ്രശ്രയാവനതനായി പാദോപസംഗ്രഹംചെയ്തു് ഉണർത്തിച്ചു. അവിടുന്നു് അല്പം ആശ്വസ്തനായതുപോലെ തോന്നി; അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ കാലധർമ്മവും പ്രാപിച്ചു. ആ പ്രതിജ്ഞ ലംഘിച്ച ഞാൻ, അതിനു മുൻപു ചെയ്ത മറ്റു രണ്ടു പ്രതിജ്ഞകളും—രാജ്യത്യാഗവും നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചര്യവും—

പാലിക്കുന്നുണ്ടെന്നു് അഭിമാനിക്കുന്നതിൽ അർത്ഥ
മുണ്ടോ? ദ്വിപാദിയോ ത്രിപാദിയോ ഞാൻ ജപി
ക്കേണ്ട ഗായത്രി? എന്റെ നിത്യാഹുതികൾ ഇനി
പതിക്കുന്നതു് അഗ്നിയിലല്ല, ഭസ്മത്തിലാണു്. അപ
വാദകുതുകികൾക്കു് ഇപ്പോൾ എന്നെപ്പറ്റി എന്താണു്
പറവാൻ പാടില്ലാത്തതു്? 'ചിത്രാങ്ഗദൻ ഭീഷ്മന്റെ
ഏകോദരസഹോദരനായിരുന്നു എങ്കിൽ!' എന്നു്
ഒരു കൂട്ടർ; 'ഇനി വിചിത്രവീര്യനുംകൂടി ഇങ്ങനെയോ
അങ്ങനെയോ സിദ്ധികൂടിയാൽ മൂപ്പക്കു സൊല്ലയൊ
ഴിഞ്ഞു; സുഖവുമായി' എന്നു മറെറാരു കൂട്ടർ. അവക്കു
ചെയ്യാവുന്ന ദോഷാരോപണം ഓരോന്നും അയശ്
ശൂലം പോലെ എന്റെ ചെവിയിൽ തുളച്ചുകേറുന്നു.
അല്ലെങ്കിൽ അവരെ എന്തിനു പഴിക്കണം? അവര
ല്ലല്ലോ ഇതെല്ലാം വരുത്തിവച്ചതു്. ക്ഷത്രിയനെന്നും
ധനുർധരനെന്നും ഞെളിഞ്ഞു ഞാനിങ്ങനെ ജീവിച്ചിരി
ക്കുമ്പോൾത്തന്നെയല്ലേ ഈ അത്യാഹിതം വന്നുചേ
ർന്നതു്? പശ്ചാത്തപിക്കാതെ എന്താണു് ഗത്യന്തരം?
പറയൂ ഗൌതമ!

ഗൌതമൻ:—അന്വേഷണയും പുത്രൈഷണയും വിട്ടൊഴി
ഞ്ഞാലും പിന്നെയും ലോകൈഷണയോ? ഭഗവന്മായ
അവിടത്തെയും വ്യാമോഹിപ്പിക്കുന്നവല്ലോ എന്നോർത്തു
ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. കാലനെപ്പിടിക്കുന്ന മരണം;
കാളിയെ തുള്ളിക്കുന്ന പിശാചു്! മനുഷ്യത്വം വിട്ടയ
രാൻ മനുഷ്യനു ശ്വാസോച്ഛ്വാസം നില്ക്കാതെ സാധ്യ
മല്ലെന്നാണോ ഇതിന്റെ താല്പര്യം?

ഭീഷ്മൻ:—ഭാർഗ്ഗവമഹർഷി എന്നെ ധനുർവേദം പഠിപ്പിച്ചു;
പിന്നീടു വസിഷ്ഠമഹർഷി നീതിശാസ്ത്രം അഭ്യസിപ്പിച്ചു.

അതുരണ്ടും കൂലോചിതമായി ഞാൻ ധരിച്ചിരിക്കേണ്ട വിദ്യകളാണു്. അതിനുമേൽ 'ഭഗവാനേ! ഇനി ബ്രഹ്മവിദ്യ ഉപദേശിച്ചു് എന്നെ ആത്മജ്ഞനാക്കണമേ' എന്നു ഞാൻ അരുന്ധതീസഹചരനായ ആ മഹാത്മാവിനോടു് അഭ്യർത്ഥിച്ചു. ശിഷ്യവത്സലനായ അവിടുന്നു് എന്റെ ചാപല്യം ക്ഷമിച്ചു് എന്നെ ആ വിഷയത്തിലും അനുഗ്രഹിച്ചു. അതുവേണ്ടിയിരുന്നുവോ എന്നാണു് ഇപ്പോൾ സംശയിക്കുന്നതു്, ഞാൻ ജനകമഹാരാജാവാണെന്നു് എന്നെ തെറ്റിദ്ധരിച്ചുപോയി. സാമ്രാജ്യരക്ഷണത്തിനും ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരത്തിനും തമ്മിൽ സമാനാധികരണ്യമില്ല. പിതാവു മരിച്ചപ്പോൾ ചിത്രാങ്ഗദനെ ഞാൻ സിംഹാസനാരൂഢനാക്കി; പിന്നീടു് അക്കാര്യത്തിൽ കർത്തവ്യമൊന്നുമില്ലാത്തതുപോലെ, ശമദമാദിഗുണങ്ങൾ പൂർവ്വാധികം സമ്പാദിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അങ്ങുമിങ്ങും സഞ്ചരിച്ചു ക്ഷേത്രതീർത്ഥങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതു് സ്വധർമ്മഭ്രംശമല്ലേ, ഗൌതമ? അതിനിടയ്ക്കായിരുന്നു ഈ ദുഃഖസംഭവം. ഉടൻതന്നെ ഞാൻ ഓടി തിരിയെയെത്തി വിചിത്രവീര്യകുമാരനെ സമ്രാട്ടായി വാഴിച്ചു. ഭൂമിക്കു് ഒരു ഭർത്താവുപോയാൽ മറ്റൊരു ഭർത്താവുവരും; ആ ദേവി നിത്യസുമങ്ഗലിയാണു്. പ്രജകൾക്കു് ഒരു ചക്രവർത്തി അസ്തമിച്ചാൽ മറ്റൊരു ചക്രവർത്തി ആവിർഭവിക്കും; താൽകാലികമായ അവരുടെ സന്താപം അല്പമായ അശ്രുപാതത്താൽ ശമിക്കും. എന്നാൽ മാതാവിന്റെ ഹൃദയവേദനയോ? മുകരയില്ലാത്ത ഒരു മഹാസമുദ്രമാണതു്. അതു കടക്കാനൊരു കപ്പലോ, കടത്തിവിടാനൊരു

കണ്ണഡാരനോ, ലോകത്തിൽ ഇന്നുവരെയുണ്ടായിട്ടില്ല, ആ വേദന തെല്ലൊന്നു തളത്താൻ ഞാൻ ചിലപ്പോഴെല്ലാം ശ്രമിക്കുന്നില്ലെന്നില്ല; എന്നാൽ എനിക്കറിയാം അതു് ആളിക്കത്തുന്ന അഗ്നിയിൽ പതിക്കുന്ന ആജ്യധാരയാണെന്നു്. എന്നതന്നെയല്ല ഞാൻതന്നെ അക്കായ്ത്തിൽ ഒരു രോഗിയാണു്; പിന്നെ എന്നെക്കൊണ്ടെങ്ങനെ വൈദ്യനാകാൻ കഴിയും? ഏതായാലും ഇന്നത്തെ രാത്രിയിൽതന്നെ ആ ദൃശ്യം അഭിനയിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ; അതു് അമ്മ കാണട്ടെ.

[തവണക്കാരൻ പെട്ടെന്നു വന്നു ഭീഷ്മനെ വന്ദിക്കുന്നു]

തവണ:—തിരുമേനി! അമ്മമഹാറാണി അങ്ങോട്ടൊന്നു് അവിടുന്നു് ഇപ്പോൾത്തന്നെ എഴുന്നള്ളിയാൽ കൊള്ളാമെന്നു് അരുളിച്ചെയ്യുന്നു.

ഭീഷ്മൻ:—അറിയിക്കൂ, ഇതാ ഞാൻ അവിടെ എത്തിക്കഴിഞ്ഞു എന്നു്. (തവണക്കാരൻ പോകുന്നു.)

ഭീഷ്മൻ:—ഗൌതമ! ഞാൻ പോയ്വരാം. ചിത്രാങ്ഗദന്റെ സ്വർഗ്ഗാരോഹണത്തെപ്പറ്റി നമ്മുടെ ആസ്ഥാനമഹാകവി രചിച്ച ആ ദൃശ്യമില്ലേ? അതു് ഇന്നുതന്നെ അരങ്ങേറണമെന്നു രങ്ഗരഞ്ജകനോടു ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അയാൾ അതിനു വേണ്ട സജ്ജീകരണങ്ങൾ ചെയ്യുകഴിഞ്ഞുവോ എന്നു് അന്വേഷിക്കൂ!

[രണ്ടുപേരും രണ്ടു വഴിയായി പോകുന്നു]

—

രങ്ഗം 2

സ്ഥലം :—സത്യവതീദേവിയുടെ കോവിലകത്തിലെ ഒരു മുറി.

സമയം :—അപരാഹ്ണം ; നാലുമണിക്കുമേൽ.

(സത്യവതിയും ഭീഷ്മനും ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു)

ഭീഷ്മൻ :—അഞ്ജലിബന്ധനംചെയ്തു വീണ്ടും വീണ്ടും ഞാൻ വിനയപൂർവ്വം അഭ്യർത്ഥിക്കുന്നു—ദുസ്സഹമാണു് ഈ അത്യാഹിതമെങ്കിലും അമ്മ ഇതിന്റെ പിടിയിൽ നിന്നൊഴിയണം : ധീരയായി ഉയരണം. അതാണു് അവിടത്തേപ്പോലെയുള്ള മനസ്വിനികൾ ഇത്തരത്തിലുള്ള ആപൽഘട്ടങ്ങളിൽ അനുഷ്ഠിക്കേണ്ട ധർമ്മം. അമ്മയുടെ ശരീരത്തിന്റെ സ്ഥിതി ഇന്നു് ആളറിയാൻ പാടില്ലാത്തവിധത്തിൽ മാറിയിരിക്കുന്നു. ഭർത്തൃവിയോഗത്തിൽതന്നെ ശോഷിച്ചുപോയ ആ പാവനവിഗ്രഹം പുത്രമരണത്തിനുശേഷം വെറും അസ്ഥിപഞ്ജരമായി അവശേഷിച്ചിരിക്കുന്നു. രണ്ടു മാസത്തിനിടയ്ക്കു് ഇരുപതുവർഷം ആയുസ്സിൽപോയതുപോലെ തോന്നുന്നു. ബുഭുക്ഷുവായ ഒരതിഥിയെപ്പോലെ വാദ്ധക്യം അർഘ്യോപചാരത്തിനു മുൻപു് അകത്തുകടന്നു് അശനം ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നു. അമ്മ അമ്മയ്ക്കുവേണ്ടിയല്ലെങ്കിലും ഞങ്ങൾക്കു—പ്രത്യേകിച്ചു യൌവനത്തിനു വഴങ്ങിക്കൊടുക്കുവാൻ ബാല്യം വിസമ്മതിക്കുന്ന പ്രകൃതികൊണ്ടു് ഇന്നും അമ്മയുടെ വാത്സല്യത്തെ അന്യാദൃശമായി ആവജ്ജിക്കുന്ന വിചിത്രവീര്യകുമാരനു—വേണ്ടി ആഹ്ലാദത്തോടും ആരോഗ്യത്തോടുംകൂടി ജീവിക്കേണ്ടതല്ലെ ?

സത്യ :—വേണ്ടതു തന്നെ ഭീഷ്മ! പക്ഷേ അതിനുള്ള മനസ്സാന്നിധ്യം എനിക്കു ലഭിക്കുന്നില്ലല്ലോ. ഞാനെന്തു ചെയ്യട്ടെ?

ഭീഷ്മൻ :—അങ്ങനെ പറയരുതു്. അമ്മയുടെ സീമന്തപുത്രൻ ആരാണു്? ചിരഞ്ജീവി–വേദവേദാന്തപാരഗൻ–മഹാനുഭാവനായ കൃഷ്ണദ്വൈപായനമഹർഷി! ആ ജീവന്മുക്തന്റെ മാതാവു വ്യസനിക്കുകയോ? പുത്രസമ്പന്നകളായ സുചരിതകളിൽ ആരാണു് അമ്മയെപ്പോലെ ഭാഗ്യവതികൾ? ആ വസ്തുതയെങ്കിലും അമ്മ ആലോചിച്ചു് ആശ്വസിക്കണം.

സത്യ:—ആ കഥയെപ്പറ്റിത്തന്നെ അല്പം വിചിന്തനം ചെയ്യേണ്ടതുണ്ടു്. അന്നു ഞാൻ എട്ടും പൊട്ടും അറിയാത്ത ഒരെളിയ വാലക്കിടാത്തി; കടത്തുവഞ്ചിയിൽ കയറുന്ന ജനങ്ങൾ ആസകലം എന്റെ ശരീരത്തിലേ ദുർഗ്ഗന്ധം സഹിക്കുവയ്യാതെ മൂക്കുപൊത്തിക്കൊണ്ടു് അക്കര പററിവന്നിരുന്നു. ആയിടയ്ക്കു, ദേവവ്രത! ഒരു പ്രഭാതത്തിൽ തന്റെ ദ്വിതീയാചാര്യനായ വസിഷ്ഠഭഗവാന്റെ പൌത്രൻ അവിടെ വരികയും കാളിന്ദീമധ്യത്തിൽ ഒരു വൻതുരുത്തു സൃഷ്ടിച്ചു് അവിടെവച്ചു് എന്നെ പരിഗ്രഹിച്ചു പുത്രവതിയാക്കി അനുഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഭീഷ്മൻ :—ആ ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ പരാശരമഹർഷി അമ്മയെ നിമിത്തീകരിച്ചു് അശരണമായി അജ്ഞാനഗർത്തത്തിൽ അന്നുവരെ ആണ്ടുകിടന്നിരുന്ന ഈ മനുഷ്യസമുദായത്തെയാണു് വാസ്തവത്തിൽ അനുഗ്രഹിച്ചതു്.

സത്യ :—അങ്ങനെ വേദവ്യാസൻ എന്നിൽനിന്നു് അവതരിച്ചു. ഞാൻ ഗർഭഭാരം ചുമന്നില്ല; പ്രസവവേദന അനുഭവിച്ചില്ല. ഏഴുവയസ്സുള്ള ഒരു ബാലന്റെ നിലയിലാണു് ആ മഹായോഗി എന്റെ മുന്നിൽ ആവിർഭവിച്ചതു്—കാളിന്ദിയിൽ വിടിന്ന ഒരു കരിംകൂവളപ്പൂവു്; നീലാകാശത്തിലേക്കുയരുന്ന ഒരുനീരുണ്ടമേഘം. ഉണ്ണിയുടെ നിറുക ഞാനൊന്നു മുകന്നുവോ എന്നൊരു ശങ്ക; അഭത്രയുള്ള; അപ്പോഴേക്കും അമ്മ സ്മരിക്കുമ്പോൾ മുന്നിൽ എത്തിക്കൊള്ളാം എന്നൊരു വാക്കുമാത്രം എനിക്കു സമ്മാനിച്ചു് ആ പരാവരജ്ഞൻ അന്തർദ്ധാനംചെയ്തു.

ഭീഷ്മൻ :—അങ്ങനെയാണല്ലോ എല്ലാക്കാലത്തും ബ്രഹ്മർഷിമാരുടെ അവതാരം.

സത്യ :—അതേ ഭീഷ്മ! എന്നാൽ ആ സമാധാനത്തിനു് ഒരു മാതൃഹൃദയത്തെ എത്രകണ്ടു് ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശക്തിയുണ്ടാകും? ഞാൻ എന്റെ ആ ഓമനയെ സ്തന്യപാനം ചെയ്യിച്ചില്ല; താലോലിച്ചു കളിപ്പിച്ചില്ല; താരാട്ടുപാടി ഉറക്കിയില്ല; ഒരു കുറി മാറിടത്തോടു ചേർത്തു പുണർന്നു് ഒരു പിഞ്ചു പുഞ്ചിരിയുടെ പൈമ്പാൽ തുള്ളിപോലും കണ്ണുകൊണ്ടു നുകർന്നുമില്ല. ആ യോഗമൊന്നും എനിക്കുണ്ടായില്ലല്ലോ. അതിനു മുമ്പുതന്നെ വിധി എന്നിൽനിന്നു് ആ ചിന്താമണിയെ അപഹരിച്ചു. ഞാൻ വാദിക്കുന്നില്ല ബ്രഹ്മർഷിയുടെ സ്ഥാനം തപോവനമല്ലെന്നും മുക്കുവക്കുടിയാണെന്നും. പക്ഷേ ദുഷ്ടനഷ്ടമായ ഒരു നിധികൊണ്ടു ദൈവം എന്തിനു് എന്നെ വ്യാമോഹിപ്പിച്ചു? അതുമാത്രമേ ഞാൻ ചോദിക്കുന്നുള്ളു.

ഭീഷ്മൻ :—അമ്മേ! ആ യാതനയുടെ കാഠിന്യം എനിക്കു ഭാവനകൊണ്ടു കാണാൻ കഴിയും. എങ്കിലും അമ്മ ഒന്നാലോചിക്കണം. പൂർവദിക്കിന്റെ ഉള്ളങ്കൈയിൽ ഒതുങ്ങിക്കിടക്കുവാനുള്ള ഒരു ചെങ്കൽക്കഷണമാണോ ബാലാക്ബിംബം ?

സത്യ :—വീണ്ടും കന്യകയായിത്തന്നെ ഞാൻ ഗൃഹത്തിലെത്തി. എന്നാൽ ഒരു വ്യക്തമായ വ്യത്യാസം എന്റെ ശരീരത്തിനു വന്നുചേർന്നു. അതിലേ മത്സ്യഗന്ധം മറഞ്ഞു ; പകരം ഈ കാണുന്നതും ഒരു യോജന ദൂരത്തിൽ എന്റെ ചുറ്റുപാടും നിരന്തരമായി പ്രസരിക്കുന്നതുമായ കസ്തൂരീപരിമളം നിറഞ്ഞു. വ്യാസന്റെ പിതാവു വരദാനത്തിനു സന്നദ്ധനായി നിലകൊണ്ടപ്പോൾ ഞാൻ അപേക്ഷിച്ചു വാങ്ങിയതാണ് ഈ അനുഗ്രഹം. എനിക്കെന്താണ് അഭീഷ്ടമെന്നു് അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു ; എന്നെക്കണ്ടാൽ ആരും ഇനിമേൽ മൂക്കുപൊത്തരുതു് എന്നു നിശ്ചയിച്ചു ശരീരസൌഗന്ധ്യം ഞാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചു. അച്ഛനമ്മമാർ എന്നെക്കണ്ടു് ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു് അതു് അവരുടെ കുലദേവതയായ ഭദ്രകാളിയുടെ പ്രസാദമായിരിക്കുമെന്നു കരുതി. അങ്ങനെ ഞാൻ ആനന്ദമയവും, എന്നാൽ അതോടൊപ്പംതന്നെ ആതങ്കമയവുമായ ആ ഘട്ടം അനായാസേനയമുനാഘട്ടംപോലെ തരണംചെയ്തു.

ഭീഷ്മൻ :—ദേവന്മാർക്കു മനുഷ്യരെ അനുഗ്രഹിക്കാനുള്ള മാർഗ്ഗങ്ങൾ അസംഖ്യങ്ങളും അവയിൽ പലതും അചിന്ത്യങ്ങളുമാണു്.

സത്യ :—എന്നാൽ ഞാൻ ഗന്ധവതിയായതു് എനിക്കു് അനുഗ്രഹമോ ശാപമോ എന്നു ഞാൻ പലപ്പോഴും ആലോ

ചിക്കാറുണ്ട്. .ശാപമെന്നാണ് എന്റെ വിശ്വാസം. വിവാഹത്തിനു ഞാൻ വീണ്ടും ആശിച്ചു എന്നുള്ളതു പരമാത്മംതന്നെ. ഏതു സ്ത്രീയാണ് അങ്ങനെ ചെയ്യാത്തതു? അതിലും വിശേഷിച്ചു മാതൃപദവി സ്വപ്നതുല്യമായി മാത്രം അനുഭവിച്ച ഞാൻ? എന്തിനാണ് സ്ത്രീ അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു? ഭർത്തൃലാഭത്തിനുല്ല; മാതൃത്വസിദ്ധിക്കു. ആദ്യത്തേതിനു രണ്ടാമത്തേതിന്റെ പന്ഥാവു് എന്ന നിലയല്ലാതെ എന്താകഷ്ടതയാണുള്ളതു്? അതു പലപ്പോഴും കല്ലും മുള്ളും നിറഞ്ഞ കാന്താരമായിരിക്കും; എങ്കിലും ലക്ഷ്യപ്രാപ്തിയിലുള്ള ആനന്ദത്തിന്റെ പ്രതീക്ഷ അതു രാജമാർഗ്ഗമായി മാറ്റി അതിൽ അവൾക്കു പറവതാനി വിരിക്കുന്നു. മാതൃത്വം! എന്തൊരു മാഹാത്മ്യമേറിയ പദവിയാണതെന്നോ ഭീഷ്മ? അതിനുവേണ്ടി സ്ത്രീ അനവധി ക്ലേശങ്ങളെ ആഭരണങ്ങൾക്കൊപ്പം അണിയുന്നു. അവളുടെ തപശ്ചര്യ ഏതു മുമുക്ഷുവിനാണുള്ളതു്? മൃത്യുവിനെ സ്വയം വിളിച്ചുവരുത്തി ആ ദേവതയുടെ ബലിപീഠത്തിൽ അവൾ ആത്മാപ്പണത്തിനു ഉദ്യമിക്കുന്നു: അതിനുള്ള ധൈര്യം ഉൽകടമായ വികാരോന്മാദത്തിൽപ്പോലും എത്ര ഭഗവൽഭക്തന്മാക്കാണ് ഉണ്ടാകുന്നതു്? പ്രസവാനന്തരം അവൾക്കു ലഭിക്കുന്നതു നിശ്ചയമായും മറൊരു ജന്മമാണ്; ആ ജന്മത്തിൽ അവളുടെ ജീവിതം ആദ്യന്തം അപത്യാർത്ഥമാണ്. മാതൃഹൃദയം ലോകത്തിലേ സകല മൂദ്രപദാർത്ഥങ്ങളുടേയും സാരസർവസ്വമാണെന്നുള്ളതിൽ പക്ഷാന്തരമില്ല. പ്രജകൾക്കുവേണ്ടി ജീവിക്കുന്ന രാജാവിനും ലോകസംഗ്രഹത്തിനായി സഞ്ചരിക്കുന്ന ജീവന്മുക്തനും മാതാവിന്റെ അവസ്ഥ വിചാ

രിക്കുമ്പോൾ എന്തു മേന്മയ്ക്കാണവകാശമുള്ളതു്? മാതാവിന്റെ പുത്രവാത്സല്യത്തിനു മാന്ദ്യമില്ല, ഗ്ലാനിയില്ല; മാറമില്ല; ആ മുകുരത്തിൽകൂടി നോക്കുമ്പോൾ അവൾക്കു് എത്ര ദുർഭഗനും ദുരാചാരനുമായ മകനിലും സൗന്ദര്യപൂത്തിന്റേയും സൌശീല്യത്തിന്റേയും സാമഗ്ര്യമല്ലാതെ കാണുവാൻ സാധിക്കുന്നുമില്ല.

ഭീഷ്മൻ:—അതേ അമ്മേ! ലോകത്തിൽ നിസ്സ്വാർത്ഥമായി എന്തെങ്കിലുമൊന്നുണ്ടെങ്കിൽ അതു മാതാവിനു മക്കളോടുള്ള പ്രേമമല്ലാതെ മറ്റൊന്നുമല്ല. അതിനുമുന്നിൽ മറ്റുവിധത്തിലുള്ള പ്രേമമെല്ലാം ആദിത്യമണ്ഡലത്തിനു മുന്നിൽ പകൽവിളക്കുപോലെ നിഷ്പ്രഭമാണു്. അതിന്റെ പ്രഭാവമൊന്നുമാത്രമാണു് പ്രപഞ്ചത്തെ ഈ വിധത്തിൽ നിലനിറുത്തുന്നതു്; തന്നെക്കണ്ട ചാരിതാർത്ഥ്യം നേടുമാറു് അഗ്നിയെ ദീപിപ്പിക്കുകയും വായുവിനെ ചലിപ്പിക്കുകയും ആകാശത്തിൽ ദിവ്യഗോളങ്ങളെ ഉദിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതു്. അതിന്റെ ബലത്താലാണു് അധഃസ്ഥയായ ഈ ഭൂമി സ്വർഗ്ഗത്തിനുനേരെ തലയുയർത്തി നിൽക്കുന്നതു്; സ്ത്രീ പുരുഷനെ തോല്പിച്ചു ദണ്ഡനമസ്കാരം ചെയ്യിക്കുന്നതു്. മാതൃത്വംപോലെ മാതൃത്വം; പരബ്രഹ്മംപോലെ പരബ്രഹ്മം; അവയ്ക്കു രണ്ടിനും ഉപമാനവസ്തുക്കളില്ല.

സത്യ:—എങ്കിലും എന്റെ ആ ആഗ്രഹനിവൃത്തിക്കു ഞാൻ ഈ ഹസ്തിനപുരത്തിൽ വരികയും ഇവിടെ തന്റെ വന്ദ്യനായ പിതാവിന്റെ പട്ടമഹിഷിയാകുകയും ചെയ്യണമെന്നു നിർബന്ധമുണ്ടായിരുന്നില്ല; യമുനാതീരത്തിൽ എന്റെ നിലയ്ക്കിണങ്ങിയ ഒരു ധീവരയുവാവിന്റെ പത്നിയായാൽ മതിയാകുമായിരുന്നു.

അവിടെ ഞങ്ങൾക്ക് ആ നദിയിലെ രണ്ടു കുമിളകൾപോലെ കുറെ നേരത്തേക്കു പൊന്തിനിന്ന ചില നീർത്തുള്ളികൾ അങ്ങിങ്ങു തെറിപ്പിച്ചു് ആരുമാരുമറിയാതെ അതിൽത്തന്നെ വിലയം പ്രാപിക്കാമായിരുന്നു. പ്രകൃതിവിരുദ്ധമല്ലാത്ത ആ ജീവിതയാത്രയ്ക്കു പ്രതിബന്ധമായി നിന്നതു് എന്റെ ശരീരസൌരഭ്യം ഒന്നുമാത്രമാണു്; അതുകൊണ്ടാണു് ഞാൻ ഇതെനിക്കൊരു ശാപമാണെന്നു സിദ്ധാന്തിക്കുന്നതു്.

ഭീഷ്മൻ:—അമ്മ പറയുന്നതു ശരിയല്ല. അഗാധമായ ആകരത്തിൽ കിടക്കുന്ന വജ്രം എങ്ങനെ ചക്രവർത്തിയുടെ കിരീടത്തെ അലങ്കരിക്കുന്നു? ആഴിയുടെ അടിത്തട്ടിൽ പുലർന്ന ലക്ഷ്മീഭഗവതി എങ്ങനെ പരമപുരുഷന്റെ പട്ടമഹിഷിയായി? സദൃശങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ സംഘടിപ്പിച്ചു നിയതി പലപ്പോഴും നേത്രോത്സവം നേടാറുണ്ടു്.

സത്യ:—ഭീഷ്മ! തന്റെ സൌജന്യം തന്നെക്കൊണ്ടു് ഇതും ഇതിലപ്പുറവും പറയിക്കും. എന്നാൽ ഞാനെന്താണു് എന്റെ ഈ വിവാഹംകൊണ്ടു വരുത്തിവച്ചതു്? തന്റെ ജന്മസിദ്ധമായ രാജ്യാവകാശം അപഹരിച്ചു; എന്നുമാത്രമല്ല തന്നെ നിത്യബ്രഹ്മചാരിയുമാക്കി. അങ്ങനെ തന്റെ ജീവിതാനന്തരത്തിന്റേയും താൻ പുത്രവാനാകുമെങ്കിൽ തന്നിമിത്തം ലോകത്തിനു സിദ്ധിക്കുമായിരുന്ന പാരമ്പര്യസമ്പത്തിന്റേയും, തായ്വേരിൽ കോടാലി വച്ചു; പുണ്യാമമായ നരകത്തിൽ ഞാൻ ഒരു പുരുഷനെ എന്നെന്നേക്കുമായി തള്ളിവീഴ്ത്തി. പണ്ടു കൈകേയിക്കെന്നപോലെ ഭീഷ്മന്റെ അച്ഛൻ

എനിക്കും രണ്ടു് അനുഗ്രഹങ്ങൾ ഹൃദയരഹസ്യത്തിൽ മുക്കി, ബാഷ്പധാരയിൽകഴുകി, ദാനംചെയ്തു; കൈകേയി അവയെക്കൊണ്ടു രാമചന്ദ്രനെ ദ്രോഹിച്ചു; ഞാൻ ദേവവ്രതനേയും! അതെല്ലാം മഹാപാപമല്ലേ? അതിന്റെ കരിനിഴൽ ഈ രാജധാനിയിലേ അന്തഃപുരത്തിൽ എന്നെ അനുഗമിച്ചു. അതു പകൽ മുഴുവൻ ഒരു ചുടലപ്പിശാചുപോലെ എന്റെ മുന്നിൽ ഘോരതാണ്ഡവം ചുടരുന്നു; രാത്രി മുഴുവൻ ഒരു കാളസർപ്പം പോലെ എന്റെ സർവമർമ്മങ്ങളേയും കൊത്തി മുറിപ്പെടുത്തുന്നു.

ഭീഷ്മൻ:—അമ്മയുടെ ഈ ആക്രോശനം തികച്ചും അഹേതുകമാണു്. അവിടത്തെ പിതാവായ ആ കൈവർത്തരാജാവിനെ ഞാൻ എന്റെ പരമോപകർത്താവായി പരിഗണിക്കുന്നു.

സത്യ:—എന്തിനു്? അത്ര ഭയങ്കരമായ ഒരഗ്നിപരീക്ഷയിൽ ജയിക്കാൻ അവസരമുണ്ടാക്കിത്തന്നതു് എന്റെ അച്ഛനാണല്ലോ എന്നായിരിക്കും ഭീഷ്മൻ സൂചിപ്പിക്കുന്നതു്. ഒരു കണക്കിനു നോക്കിയാൽ അതും ഉചിതംതന്നെ. ഭാരതം പണ്ടുപണ്ടേ ത്യാഗികളുടെ ജന്മഭൂമിയാണു്. തന്റെ സഹജീവികൾ സംസാരചക്രത്തിനുള്ളിൽകിടന്നു നട്ടംതിരിയുമ്പോൾ തനിക്കു മാത്രമായി മോക്ഷമെന്തിനാണു് ആവശ്യമില്ലെന്നു നരസിംഹമൂർത്തിയെ ഉൽബോധിച്ചിച്ച പ്രഹ്ലാദൻ; കൂടിലതയും ക്രൂരതയും സ്വാഭാവികമായിത്തന്നെ കൂടികൊള്ളുന്ന ഒരു സർപ്പത്തെ രക്ഷിക്കാൻ സ്വശരീരത്തിലേ രക്തവും മാംസവും ഗരുഡനു നിവേദിച്ച ജീമൂതവാഹനൻ; അശരണനായ ഒരു അന്ത്യജന്റെ ദാഹനിവൃത്തി

ക്കായി സ്വയം പാരണയ്ക്കുവേണ്ടി സംഭരിച്ചിരുന്ന സല്പജലംപോലും സംഭാവനചെയ്ത രന്തിദേവൻ; ഇങ്ങനെയുള്ള അനവധി ഉദാരചരിതന്മാരെ നമ്മുടെ മാതാവു പ്രസവിച്ചിട്ടുണ്ട്. നിങ്ങളുടെ വംശത്തിൽത്തന്നെ തന്റെ താരുണ്യം പിതാവായ യയാതി മഹാരാജാവിന്റെ പാദാരവിന്ദങ്ങളിൽ സമർപ്പിച്ച ചരിതാത്മനായ പൂരുവിനെ ആർക്കു പുകഴ്ത്തുകയും കൂടാതെ സ്മരിക്കാം? എങ്കിലും അവരിൽ ആർക്കും രാജ്യത്യാഗമോ അതിനെക്കാൾ ആയിരം മടങ്ങു ദുഷ്കരമായ രമണീസന്ന്യാസമോ വേണ്ടിവന്നില്ല. ദ്വതീയാശ്രമത്തെ തൃണവൽഗണിച്ചു, സ്ത്രീചിന്തയിൽനിന്നകന്നു, ആയുരന്തംവരെ ബ്രഹ്മചാരിയായിത്തന്നെ ജീവിച്ചുകൊള്ളാമെന്നുള്ള തന്റെ ആ പ്രതിജ്ഞ—ത്രിമൂർത്തികൾക്കുപോലും സാധ്യമല്ലാത്ത ആ ഘോരശപഥം—അന്തഃകരണശുദ്ധിയുടെ സ്വർഗ്ഗീയസങ്ഗീതം—സ്വാർത്ഥപരിത്യാഗത്തിന്റെ പടഹധ്വനി—ഒരു യുവാവിന്റെ മുഖത്തുനിന്നു വിസ്മയസ്തിമിതമായ ലോകം ഇതിനു മുൻപു് എന്നു ചെവിക്കൊണ്ടിട്ടുണ്ടു്? ഇനിമേൽ എന്നെങ്കിലും ചെവിക്കൊള്ളുമോ? ആ അവസരത്തിൽ എന്റെ ദേവവ്രതൻ—അതേവരെ ഭൂമിയിലേ ഒരു സാധാരണവാമനൻ—ത്രിവിക്രമനേക്കാൾ ഉയർന്നു; വിശുദ്ധയായ ഗംഗാദേവിക്കു വീരസുസാമ്രാജ്യത്തിന്റെ നിത്യാധിപത്യം തിരുമുൽക്കാഴ്ചവച്ചു. അതിനെല്ലാം നിമിത്തമായി ഭവിച്ചതു് എന്റെ പിതാവാണെങ്കിൽ അങ്ങനെയിരുന്നുകൊള്ളട്ടെ; പക്ഷേ അതു വസ്തുതത്തെ മറയ്ക്കുന്ന വാഗ്ജാലമാണെന്നു് എനിക്കറിയാം.

ഭീഷ്മൻ :—ഈ പ്രശംസ അല്പംപോലും അർഹിക്കുന്നില്ല. കൃത്യമൊന്നും ഞാൻ അനുഷ്ഠിച്ചില്ലല്ലോ. രാപ്പകൽ ഇടതടവില്ലാതെ രാജ്യകാര്യങ്ങളിൽ ക്ലേശിക്കുക ; പര രാഷ്ട്രവിജയത്തെ പരമധർമ്മമായിക്കരുതി അതിനു വേണ്ടി പ്രാണിവധം നിത്യകർമ്മമായി ആചരിക്കുക ; അറിഞ്ഞുമറിയാതെയും അപചാരങ്ങൾ ചെയ്യു പ്രജക ളിൽനിന്നു നികുതിയും അതോടുകൂടി ശാപവും പിരി ച്ചെടുത്തു് അർത്ഥഭണ്ഡാരവും പാപഭണ്ഡാരവും നിറ യ്ക്കുക ; കളത്രപുത്രാദി ക്ഷുദ്രവസ്തുക്കളിൽ ഭ്രമിച്ചു മോ ഹാന്ധനായി, മദോന്മത്തനായി, പോകേണ്ട മാർഗ്ഗത്തേ യോ പ്രാപിക്കേണ്ട ലക്ഷ്യത്തേയോ പറ്റി യാതൊരറിവു മില്ലാതെ, പദേപദേ വിഘ്നവാഹരകളിൽ കൂട്ടുങ്ങുക ; ഒടുവിൽ തുണും തുണയുമില്ലാതെ കാലപാശത്താൽ ആകൃഷ്ടനായി കത്തിക്കാളുന്ന നരകാഗ്നിയിൽ കിഴക്കാം തൂക്കായി പതിക്കുക—ഈ ക്ഷാത്രചര്യയിൽ നിന്നു് എനിക്കു മോചനം നല്കിയതാരാണു്? അമ്മയുടെ അച്ഛൻ—തത്വദർശികളിൽ അഗ്രഗണ്യനായ ആ ദാശേ ശ്വരൻ ഉച്ചൈശ്രവസ്സു്. വാസ്തവത്തിൽ വസിഷ്ഠ മഹർഷിയല്ല, അദ്ദേഹമാണു് എന്റെ ജ്ഞാനോപ ദേഷ്ടാവു്. എന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ പാവനങ്ങളായ പാദ മുദ്രകളെ കഴിയുന്നതും പിൻതുടരാമെന്നു ഞാൻ നിശ്ച യിച്ചു. അതിലേക്കുള്ള എന്റെ ഉദ്യമത്തിൽ സ്വാർത്ഥ ത്തിനല്ലാതെ പരാർത്ഥത്തിനു പ്രസക്തി എവിടെ ?

സത്യ :—അതെങ്ങനെയായാലും എന്റെ അത്യാചാരത്തി ന്റെ ഫലം ഞാൻ അനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ചിത്രാ ങ്ഗദൻ—ഭീഷ്മ ! എന്റെ മൂത്തമകൻ—എന്റെ പൊന്നോമന, ഒന്നാമത്തെ ക്ഷത്രിയകുമാരൻ—ഇങ്ങി

നി ഞാൻ കാണാത്തവിധത്തിൽ എന്നെന്നേക്കുമായി എന്നെ വിട്ട മറഞ്ഞുപോയല്ലോ, ഇനിയും ഞാൻ ഇങ്ങനെ നിഷ്ഫലമായി ജീവിതം നയിക്കണമോ ? പ്രേക്ഷകലോകത്തിന്റെ അവഹേളനസ്മിതം ഈ പ്രഹസനഗോഷ്ഠി അഭിനയിച്ചു മുത്തുമാലപോലെ വാങ്ങി കഴുത്തിൽ അണിയണമോ ?

ഭീഷ്മൻ :—അമ്മേ! അമ്മയെ ഉപദേശിക്കുവാൻ എനിക്കർഹതയില്ലെങ്കിലും ഞാൻ ഒന്നറിയിക്കട്ടെ. ചിത്രാങ്ഗദൻ മരിച്ചിട്ടില്ല ; ആ കുമാരനെപ്പോലെയുള്ള ക്ഷത്രിയ വീരന്മാർ—ധർമ്മത്തിനു മുന്നിലല്ലാതെ ശത്രുവിനു മുന്നിൽ തല കുനിക്കാത്തവർ—മരണത്തെക്കാൾ മാനത്തിനു വിലകല്പിക്കുന്നവർ—ഒരിക്കലും മരിക്കുകയില്ല. ആ തത്വം അമ്മയെ ബോധ്യപ്പെട്ടുത്താൻ വത്സന്റെ പൌരുഷത്തിന്റെയും പ്രഭാവത്തിന്റെയും സ്വരൂപം ദിങ്മാത്രമായി ആവിഷ്കരിക്കുന്ന ഒരു ദൃശ്യം ഇന്നു രാത്രി ഇവിടെ അഭിനയിക്കണമെന്നു ഞാൻ രങ്ഗരഞ്ജകനോട് ആജ്ഞാപിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആ അഭിനയം അമ്മകൂടി കാണണം ; കണ്ടേകഴിയൂ.

സത്യ :—ഭീഷ്മനു് അതാണു് ആഗ്രഹമെങ്കിൽ ഞാൻ അങ്ങനെ ചെയ്യാം. എന്നാൽ അതു് എന്റെ മനോവ്യഥയെ ശമിപ്പിക്കുമോ വർദ്ധിപ്പിക്കുമോ എന്നു കണ്ടുതന്നെ അറിയണം.

ഭീഷ്മൻ :—ശമിപ്പിക്കുമെന്നാണു് എന്റെ പ്രത്യാശ. ഞാൻ ഇപ്പോൾത്തന്നെ നാട്യശാലയിലേക്കു പോയി അതിനുള്ള സംവിധാനങ്ങൾ പൂർത്തിയായോ എന്നു നോക്കാം.

(രണ്ടുപേരും രണ്ടുവഴിയായി പോകുന്നു)

(യവനിക)

രങ്ഗം 3

സ്ഥലം :—ഹസ്തിനപുരത്തിലേ രാജകീയമായ രങ്ഗമണ്ഡപം.

സമയം :—രാത്രി ; എട്ടണി.

(വിചിത്രവീര്യമഹാരാജാവു സിംഹാസനത്തിലും അതിനു വലതും ഇടതും വശങ്ങളിൽ യഥാക്രമം സത്യവതിയും ഭീഷ്മനും ഉചിതങ്ങളായ പീഠങ്ങളിലും ഇരിക്കുന്നു)

സത്യ :—(വിചിത്രവീര്യനെ നോക്കി) ഉണ്ണി എന്താണ് ഇങ്ങനെ ഉന്മേഷരഹിതനായിരിക്കുന്നതു്? വിശേഷമൊന്നുമില്ലല്ലോ ?

വിചി :—ഇല്ലമ്മേ ! ആകെക്കൂടി ശരീരത്തിനൊരു ശക്തിക്ഷയം ; മനസ്സിനൊരു പ്രസാദശൂന്യത. കുറേക്കഴിഞ്ഞാൽ മാറും. അത്രേയുള്ളു.

ഭീഷ്മൻ :—നടന്മാർ അഭിനയത്തിനു് ഒരുങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു ; ആരംഭിക്കട്ടെയോ ?

സത്യ :—ആവാം.

(അന്തർവനിക ഉയരുന്നു. ഗന്ധർവാധിപതി ചിത്രാംഗദൻ രാജവേഷത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഗന്ധർവ :—(സ്വഗതം) ഇതാണു് പൌരവന്മാരുടെ പ്രസിദ്ധമായ രാജധാനി. ഇതു ദർശനത്തിൽത്തന്നെ ബഹുമാനവും ഭീതിയും ജനിപ്പിക്കുന്നു. ഇവിടെയാണല്ലോ ശന്തനുചക്രവർത്തിയുടെ നിര്യാണാനന്തരം ആ യുവാവു ചിത്രാങ്ഗദൻ രാജ്യഭാരം ചെയ്യുന്നതു്. എന്റെ സ്വാമി ദേവേന്ദ്രൻ എന്നെ വിളിച്ചു് ഇങ്ങനെ അരു

ളിച്ചെയ്യ :—"ചിത്രാങ്ഗദ! ഞാൻ ഇന്നു് അങ്ങയെ ഒരു വലിയ കായ്യത്തിൻെറ നിർവഹണത്തിനായി നിയോഗിക്കുന്നു. ആ മുലകൂടിമാറാത്ത കൂട്ടിയില്ലേ, ഹസ്തിനപുരത്തിലേ ചിത്രാങ്ഗദൻ? അവൻ ഇത്ര പിഞ്ചിലേ ഇത്രത്തോളം മൂക്കരുതു്. കേട്ടില്ലേ ആ കൂട്ടിയുടെ പ്രതിജ്ഞ? സ്വർഗ്ഗത്തേക്കാൾ സുന്ദര മാക്കുംപോലും അവൻെറ രാജ്യം. കല്പവൃക്ഷത്തി നേറയും കാമധേനുവിനേറയും സാഹായ്യം കൂടാ തെ ആത്മപ്രഭാവം കൊണ്ടുമാത്രം സർവാർത്ഥസമ്പ ന്നന്മാരാക്കുംപോലും അവൻെറ പ്രജകളെ. അനു ഷ്ഠേയങ്ങളായ യാഗങ്ങളെല്ലാം നിർവിഘ്നമായി, അനുസ്യൂതമായി, നിർവഹിച്ചു് അചിരേണ സ്വായ ത്തമാക്കുംപോലും എൻെറ സ്വർഗ്ഗസിംഹാസനം! എന്തൊരു അക്ഷന്തവ്യമായ അഹങ്കാരം! താൻ വേഗ ത്തിൽ അങ്ങോട്ടപോയി വേണ്ട പ്രതിക്രിയചെയ്യു് ഈ ലോകത്തിനേറയും നമ്മുടേയും അഭിമാനം സംര ക്ഷിക്കണം. അവൻെറ ആ ഗളഗർജ്ജനം അവസാനി പ്പിക്കണം." കൊള്ളാം കല്പന! അദ്ദേഹത്തിനു സൈന്യമില്ലേ? അതിനെ നയിക്കാൻ യുവരാജാവു ജയന്തനില്ലേ? കയ്യിൽ സർവസംഹാരിയായ വജ്രായു ധമില്ലേ? എന്തിനു് എവിടെയോ കിടക്കുന്ന എന്നെ ഇതിലേക്കു തള്ളിവിടുന്നു? ആവോ? അദ്ദേഹത്തിന റിയാം. അല്ലെങ്കിലും തല്ലുകൊള്ളാൻ മദ്ദളം; സമ്മാനം വാങ്ങാൻ ഗായകൻ; അതാണല്ലോ പ്രപഞ്ചത്തിലേ പരിപാടി. ഞാൻ വെറും കിങ്കരൻ! പിണ്ഡോപ ജീവി! പറയുന്നതു കേൾക്കാഞ്ഞാൽ അവിടെവച്ചു തന്നെ എൻെറ തല പോകും; കേട്ടാൽ പടക്കളത്തിൽ വച്ചു പോയെന്നും വരാം, പോയില്ലെന്നും വരാം.

അതുകൊണ്ടുമാത്രം ഈ യാത്രയ്ക്ക് ഗത്യന്തരമില്ലാതെ ഒരുങ്ങേണ്ടിവന്നു. ഏതായാലും നല്ല ശകുനം നോക്കിത്തന്നെയാണ് ഞാൻ ഇങ്ങോട്ട പുറപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതു്. ഭീഷ്മൻ ഇപ്പോൾ ഇവിടെയില്ല; അതെന്റെ ഭാഗ്യമായി. ഉണ്ടെങ്കിൽ ദേവരാജാവു് എന്നെ കൂറും ചെയ്യാതെ കൊലയ്ക്ക് വിധിക്കുകയായിരുന്നു എന്നു തീച്ചയായി പറയാം. അപ്പോ! ഭീഷ്മൻ! അങ്ങനെ വേണ്ടേ പേരിരിക്കാൻ? അതുകേട്ടാൽതന്നെ ലോകം നടുങ്ങണം. അല്ലാതെ ചിത്രാങ്ഗദൻ! എന്തൊരു ശിരില്ലാത്ത നാമമാണതു്? ഒരു സ്ത്രീക്കുപററിയ പേർ സ്വീകരിക്കുന്ന പുരുഷൻ സ്ത്രീയുമല്ല പുരുഷനുമല്ല. അതുപോകട്ടെ. ഈ യുവാവിനെ വധിക്കണം. എങ്ങനെ? ഒരു ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിൽ. യുദ്ധമെന്നാൽ, അതിനൊരു കാരണം വേണ്ടേ? ഒന്നും കാണുന്നില്ലല്ലോ. ഒരു ക്ഷത്രിയൻ ക്ഷത്രധർമ്മമനുഷ്ഠിക്കുന്നതു കൂറമാണോ? ഒന്നു ചെയ്യാം. ഇയാളെന്തിനു് എന്റെ പേരുംപേറി നടക്കുന്നു? അതുതന്നെയാകട്ടെ എന്റെ നേക്കു ചെയ്യുന്ന അപരാധം! എന്താ, തരക്കേടുണ്ടോ? വല്ലതുമൊന്നിൽ പിടിച്ചിട്ടുവേണ്ടേ വഴക്കുടക്കാൻ? ഇപ്പോഴത്തേക്കു് ഇതിരിക്കട്ടെ. ഈ പേർ ഗന്ധർവന്മാക്കിടയിലാണു് ഉള്ളതു്, ക്ഷത്രിയന്മാക്കിടയിലല്ല, എന്നു് ഒരു ആന്തരമായ സമാധാനവും ഈ വിഷയത്തിൽ എനിക്കു വേണമെങ്കിൽ ഇല്ലാതില്ല.

(തിരശ്ശീല നീങ്ങുന്നു. ഹസ്തിനപുരത്തിലേ പ്രധാന രാജമന്ദിരത്തിന്റെ ദ്വാരത്തിൽ രണ്ടു പാറാവുകാർ കുന്തവുമേന്തി കവാത്തു ചെയ്യുന്നു.)

ഗന്ധർവ :—നിങ്ങളാണോ ഇവിടത്തെ നടകാവൽക്കാർ ?

രണ്ടാം പാറാ :—ദ്വാരപാലകന്മാർ–അതാണു് ഞങ്ങളുടെ ഉദ്യോഗപ്പേരു്.

ഗന്ധർവ :—കൊള്ളാം ; ആരും അവരവരുടെ പേർ ഔദ്യോഗികമായാലും അല്ലെങ്കിലും ശരിക്കു പാലിക്കണം : അതെനിക്കും നിർബന്ധമാണു്. ആട്ടെ. എനിക്കു നിങ്ങളുടെ മഹാരാജാവിനെ ഒന്നു കാണേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ഒന്നാംപാറാ :—അതിഥി സൽകാരത്തിൽ പൊന്നു തിരുമേനി അത്യന്തം ഉത്സുകനാണു്. അകത്തുവരാമല്ലോ. ആഗതൻ ആരെന്നാണു് ഞങ്ങൾ തിരുമനസ്സറിയിക്കേണ്ടതു് ?

ഗന്ധർവ :—ഞാൻ അകത്തു വരുന്നില്ല ; മഹാരാജാവു് ഇവിടെ വരട്ടെ.

രണ്ടാം പാറ :—എന്താണു് അകത്തുവരാൻ മടിക്കുന്നതു് ? വരാൻ പാടില്ലാത്ത വല്ല വഴ്ത്തിലുംപെട്ട ആളാണോ?

ഗന്ധർവ :—(കോപത്തോടെ) ആരു് ? ഞാനോ ? നിങ്ങളുടെ അമ്മമഹാറാണിയുടെതിനെക്കാൾ നികൃഷ്ടമല്ല എന്റെ ജാതി.

(സത്യവതി അധോമുഖിയായി നെടുവീർപ്പിടുന്നു)

ഭീഷ്മൻ :—അമ്മേ ! ഇതു നാടകമല്ലേ ? ആ മൂർഖൻ എന്തു വേണമെങ്കിലും ജല്പിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

രണ്ടാം പാറാ :—എന്താണു് നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു് ? ആരെപ്പററിയാണു് പറഞ്ഞതു് ? ആ നാക്കൊന്നു നീട്ടു,

കാണട്ടെ. (ഒന്നാംപാറാവുകാരനോട്ട്) രക്ഷക ! ഞാനി തൊന്നു തോരനു കൊത്തുംപോലെ കൊത്തിത്തള്ളട്ടെ ?

ഒന്നാം :—വേണ്ട ! ശിക്ഷക ! (ഗന്ധർവരാജാവിനെനോക്കി) നിങ്ങൾക്കു് ഈ മൂക്കറ്റത്തെ അരിശം നല്ലതിനല്ലല്ലോ. നിങ്ങൾ മഹാരാജാവിനെ സന്ദർശിക്കാൻ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു ഞങ്ങൾ ക്ഷമിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ ഞങ്ങളുടെ കുന്തവും നിങ്ങളുടെ നെഞ്ചുമായി ഒരു കൂടിക്കാഴ്ച ഇതിനു മുൻപുതന്നെ നടക്കുമായിരുന്നു ; അതു നിങ്ങൾക്കു് അത്ര സുഖപ്രദമായിരുന്നിരിക്കുകയുമില്ല.

രണ്ടാം :—രക്ഷക ! നിങ്ങൾ അകത്തുപോയി വിവരമറിയിക്കു. ഞാൻ ഈ സത്രത്തിനു് ശ്മശാനത്തിൽ ഒരു കുഴിവെട്ടി അതിൽ വിറകും ചന്ദനമുട്ടിയും അട്ടുക്കിവയ്ക്കാൻ ഏർപ്പാടു ചെയ്യാം.

(ഗന്ധർവൻ പല്ലു കടിക്കുന്നു. മഹാരാജാവു ചിത്രാങ്ഗദൻ അപ്പോൾ ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ വരുന്നു)

മഹാരാ :—നടയിൽ എന്താണിബഹളം, രക്ഷക ?

ഒന്നാം :—തിരുമേനി ! തിരുമേനിയെ സന്ദർശിക്കാനെന്നും പറഞ്ഞു വന്നിരിക്കുന്ന ഇയാൾ കുടിച്ചുകുഴതിരിഞ്ഞ വനെപ്പോലെ ഇവിടെനിന്നു് അസഭ്യം പുലമ്പുന്നു.

മഹാരാ :—ആകട്ടെ ! നിങ്ങൾ നില്ലുവിൻ ! വന്ന കാര്യം ഞാൻ തന്നെ അദ്ദേഹത്തോടു ചോദിച്ചുകൊള്ളാം.

(പാറാവുകാർ പോകുന്നു)

മഹാരാ :—(ഗന്ധർവനോട്ട്) അവിടുന്നു് ആകൃതികൊണ്ടു തന്നെ ഒരു മഹാരാജാവാണെന്നു തോന്നുന്നുവല്ലോ.

അവിടത്തേ പരിചയം സമ്പാദിക്കാനുള്ള സൗകര്യം കേവലം ബാലപ്രായനായ എനിക്ക് ഇതിനു മുമ്പ് ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ഒരു ബഹുമാന്യനായ അതിഥിയെ സൽകരിക്കാനുള്ള ഭാഗ്യം സിദ്ധിച്ചതിനാൽ ഇന്നു ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായിരിക്കുന്നു. ഏതു ഭൂമിയാണ് അങ്ങയാൽ രാജനഗരിയെന്ന യശസ്സു നേടുന്നതു? എവിടത്തെ പ്രജകളുടെ പൂർവപുണ്യമാണ് അങ്ങയിൽനിന്നുള്ള അനുഗ്രഹവർഷത്താൽ ഫലപുഷ്ടിയെ പ്രാപിക്കുന്നതു? ഏതെല്ലാം വൻവൃക്ഷങ്ങളാണ് അങ്ങയുടെ നാമാങ്കുലീയത്തിൽ ഘടിതങ്ങളായി സവിശേഷം പ്രശോഭിക്കുന്നതു? അകത്തു വരിക; അർഘ്യപാദ്യോപചാരങ്ങൾ സ്വീകരിക്കുക; അഭിജാതനായ ഒരാഗതനെ ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ നിറുത്തി അതിഥിപൂജയ്ക്കു കാലവിളംബം വരുത്തുക എന്നുള്ളതു ഞങ്ങളുടെ കുടുംബത്തിൽ അശ്രുതപൂർവമായ ഒരു കളങ്കമാണ്; ആ കളങ്കം ഞാൻ നിമിത്തം അതിൽ ഇദംപ്രഥമമായി സംക്രമിക്കാതെയിരിക്കാൻ എന്നോട് സഹകരിക്കുക.

ഗന്ധർവ:—ഞാൻ ഗന്ധർവരാജാവാണ്. ചിത്രാങ്ഗദനെന്നാണ് എന്റെ നാമധേയം, (ഉറുനോക്കിക്കൊണ്ട്) സാധുവായ ക്ഷത്രിയകുമാര! ഞാൻ നിങ്ങളോട് യുദ്ധത്തിനു വന്നിരിക്കയാണ്. രാജധാനിക്കകത്തല്ലല്ലോ, പുറത്തല്ലേ യുദ്ധം? അതുകൊണ്ട് അകത്തു കടക്കുന്നില്ല.

മഹാരാ:—(വിസ്മയപൂർവം) എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ലല്ലോ നിങ്ങൾ പറയുന്നതിന്റെ അർത്ഥം. എന്നോട്ട

യുദ്ധത്തിനു നിങ്ങൾക്കു യാതൊരു കാരണവുമുള്ളതായി ഞാൻ കാണുന്നില്ലല്ലോ.

ഗന്ധർവ :—കാണുന്നില്ല! അല്ലേ? കാണാത്തതു നിങ്ങളുടെ കണ്ണിലേ ഐശ്വര്യതിമിരംകൊണ്ടാണു്. ഞാനും ചിത്രാങ്ഗദൻ, നിങ്ങളും ചിത്രാങ്ഗദൻ! എന്തിനു് എന്റെ പേർ നിങ്ങൾ അപഹരിച്ചു? വേറേ വല്ല സ്വത്തുമാണു് കട്ടെടുത്തതെങ്കിൽ ഞാൻ വെറുതെ വിട്ടമായിരുന്നു. എന്നാൽ പേരു്--അച്ഛൻ മടിയിൽ കിടത്തി ആചാര്യന്റെ ഉപദേശമനുസരിച്ചു ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ എനിക്കിട്ട പേരു്—അതു് അദ്ദേഹം എനിക്കു ശൈശവത്തിൽ സമ്മാനിച്ച ചിന്താരത്നമാണു്. അതു് നിങ്ങൾ തട്ടിപ്പറിച്ചു. ആ കുറ്റത്തിനു് മരണശിക്ഷയാണു് ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു വിധിച്ചിരിക്കുന്നതു്. മനസ്സിലായോ?

മഹാരാ :—ഇതു നല്ല വിനോദമായിരിക്കുന്നു! എന്നെയും നാമകരണത്താൽ സംസ്കരിച്ചതു് എന്റെ പിതാവാണെന്നു നിങ്ങൾക്കു് അറിയുമോ? അതിനു ഞാനെങ്ങനെ ഉത്തരവാദിയാകും?

ഗന്ധർവ :—ഉത്തരവാദിയല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട. എന്റെ പേർ ഇന്നുമുതൽ ഉപയോഗിക്കുകയില്ലെന്നു സത്യംചെയ്യൂ. കട്ട മുതൽ തിരിയെത്തരൂ എന്നു സാരം. അങ്ങനെയായാൽ ഞാൻ ഒഴിഞ്ഞുമാറാം; എന്റെ അച്ഛൻ എനിക്കു പേരിട്ടതിൽപ്പിന്നെയാണു് നിങ്ങളുടെ അച്ഛൻ നിങ്ങൾക്കു പേരിട്ടതെന്നു് ഓർമ്മയുണ്ടല്ലോ.

മഹാ :—സ്നേഹിതാ! ക്ഷമിക്കൂ! നിങ്ങൾ ഒന്നുകിൽ കൂടിച്ചിട്ടുണ്ടു്; അല്ലെങ്കിൽ നിങ്ങൾക്കു ഭ്രാന്താണു്.

ഗന്ധർവ :—കുടിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതു ശരിയാണു്. മനുഷ്യക്കു ജലംപോലെയാണു് ഗന്ധർവന്മാക്കു മദ്യം : അതു് അവർ എപ്പോഴും കുടിക്കും : പക്ഷേ കുടിച്ചാലും കായ്മാണു് ഞാൻ സംസാരിക്കുന്നതു്. പിന്നെ ഭ്രാന്തെന്നു നിങ്ങൾ പറഞ്ഞ മഹാരോഗം എന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരു പരാക്രമശാലിയോടു വാക്സമരത്തിനു് ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്ന നിങ്ങളെയാണു്, എന്നെയല്ല, ബാധിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു നിങ്ങൾ ധരിക്കേണ്ടതുണ്ടു്.

മഹാ :—നില്ക്കൂ! പാട്ടുകാരുടെ സ്വരം ഇത്ര പരുഷമായാലോ? ഞാനൊന്നുകൂടി ചോദിക്കാം. ഒന്നിലധികം ആളുകൾക്കു് ഒരേ പേർ പാടില്ലെന്നു് ഏതു നിയമസംഹിതയിലാണു് വ്യവസ്ഥ ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്?

ഗന്ധർവ :—എന്റെ സ്വന്തം നിയമസംഹിതയിൽ—ഞാൻ ഇപ്പോൾ ചിട്ടപ്പെടുത്തുന്ന ചട്ടത്തിൽ—എന്നുവച്ചോളൂ! അതിന്റെ ഉപപത്തിയെപ്പറ്റി ചോദിക്കാൻ നിങ്ങൾക്കു് എന്തധികാരം? ശക്തൻ വയ്ക്കുന്നതു ചട്ടം : അതു് അനുസരിക്കേണ്ടതു് അശക്തന്റെ കടമ.

മഹാ :—ഞാൻകൂടി ഈ പേർ ഉപയോഗിച്ചാൽ നിങ്ങൾക്കു് എന്താണു് അതുകൊണ്ടു നഷ്ടം?

ഗന്ധർവ :—എനിക്കോ? പറയാം. കവികൾ ചിത്രാങ്ഗദനെപ്പറ്റി കാവ്യങ്ങൾ നിർമ്മിക്കും; നൻകിമാർ ചിത്രാങ്ഗദന്റെ അപദാനങ്ങൾ ഗാനം ചെയ്യും; എന്റെ പത്നിതന്നെ സ്വപ്നത്തിൽ ചിത്രാങ്ഗദനിൽ താൻ അനുരക്തയാണെന്നു പറയും. ഇതെല്ലാം ഏതു ചിത്രാങ്ഗദനെയാണു് പരാമർശിക്കുന്നതെന്നു് എനിക്കു് ഉറപ്പു വേണ്ടേ? അതുകൊണ്ടു് ഇനി ലോകത്തിൽ ഒരു

ചിത്രാങ്ഗദനെ ജീവിച്ചിരിക്കാവൂ—നിങ്ങളോ, ഞാനോ. നിങ്ങളുടെ തലയിൽ ഇതൊന്നും കേറുകയില്ലെങ്കിൽ ആയുധംകൊണ്ടു ദ്വാരമുണ്ടാക്കി അതിൽക്കൂടി കേറാം.

മഹാ :—ഗന്ധർവ! ഇതുവരെ ഞാൻ ക്ഷമിച്ചു. ഇനി നിങ്ങൾ എന്നോടിത്തിരി കരുതിക്കളിക്കണം. ഞാൻ യുവാവാണു്, ക്ഷത്രിയനാണു്; ചക്രവർത്തിയാണു്. അതെല്ലാം അല്പമൊന്നു് ഓർത്തു പെരുമാറണം. നിങ്ങളുടെ ഭാര്യയെക്കൂടി ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടോ?

ഗന്ധർവ :—ഇല്ല. അവൾ അതിസുന്ദരിയാണു്. ആ ചോദ്യം എന്തിനാണു് നിങ്ങൾ ചോദിച്ചതു്?

മഹാ :—നിങ്ങൾ കൊണ്ടുവരികയില്ലെന്നും നിങ്ങൾക്കുതമ്മിൽ അത്രവളരെ ശത്രുതയുണ്ടെന്നും എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നു; അതുകൊണ്ടു തന്നെ. അല്ലെങ്കിൽ ലോകത്തിൽ ഏതു ഭർത്താവെങ്കിലും ആത്മഹത്യചെയ്യുന്നതിനു ഭാര്യയുടെ മങ്ഗല്യസൂത്രം ചേദിക്കാറുണ്ടോ?

ഗന്ധർവ :— കൂട്ടി! എന്തു പറഞ്ഞു നീ? എന്നെക്കൊല്ലുമെന്നോ? എന്നാൽ ആ പുതുമ ലോകം ഒന്നു കാണണം. കൊല്ലുമെന്നോ? ആ വാക്കിന്റെ അർത്ഥം മരിക്കുമെന്നായിരിക്കും നീ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അതുണ്ണിയുടെ പ്രായമുള്ള!

മഹാ :—അല്ല ഗന്ധർവാ! ഞാൻ നിന്നെയും നിന്റെ വർഗ്ഗത്തെയും നല്ലപോലെ അറിയും. എന്താണു് നിങ്ങളുടെ ദൈനന്ദിനവൃത്തി? നൃത്തവും സങ്ഗീതവും മദ്യപാനവും സ്ത്രീഭോഗവും! ആയുധങ്ങൾ? വീണയും മൃദ

ങ്ഗവും! സിംഹനാദം വായ്യാട്ട്! കാമദേവന്റെ പുഷ്പബാണങ്ങളിൽനിന്നു് അനുനിമിഷം നിങ്ങളെ രക്ഷിക്കുന്നതു കാമിനികൾ. വലിയവനെ പുകഴ്ത്തുക; എളിയവനെ ചവിട്ടുക; ഇതാണു് നിങ്ങളുടെതൊഴിൽ. ഭൂമിയിൽനിന്നു സ്വല്പപുണ്യം പൊതിച്ചോറായി കെട്ടിയെടുത്തുകൊണ്ടു സ്വർഗ്ഗത്തിലേക്കുപോയി, അവിടെ, കഴിഞ്ഞ കഥയെല്ലാം മറന്നു, വരാൻപോകുന്ന അവസ്ഥയെപ്പറ്റിയാതൊന്നും ചിന്തിക്കാതെ, കുറേക്കാലം മൃഗങ്ങൾക്കും ലജ്ജതോന്നുന്ന ജീവിതം നയിച്ചു. ധൂമകേതുക്കളുടെ മട്ടിൽ ചുറ്റിത്തിരിഞ്ഞു്, ആ ചോറെത്തുമ്പോൾ ആക്കും വേണ്ടാത്ത മൺകട്ടകളായി അധഃപതിക്കുന്ന നിങ്ങളാണു് ഭാരതപരമേശ്വരന്മാരോടു പൊരുതാൻ വന്നിരിക്കുന്ന വീരശൂരന്മാർ! വാളിനെ ജയിക്കുന്നതു വീണയാണെങ്കിൽ ആദിത്യനെ ജയിക്കുന്നതു് അന്ധകാരമാകണം. നിങ്ങൾ മാനത്തു പറക്കുന്ന പഞ്ഞിത്തുണ്ടുകൾ; ഞങ്ങൾ ഭൂമിയിൽ ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നിജിഹ്വകൾ. ഞങ്ങളുമായി എതിർക്കുമ്പോൾ കാണാം നിങ്ങളുടെ അന്തസ്സാരശൂന്യത.

ഗന്ധർവ:—ബാലാ! നീ ഇടമറിയാതെ തുള്ളുന്നു. നിന്റെ ഈ പിഞ്ചുകഴുത്തു് എന്റെ ഉടവാൾകൊണ്ടു് അറുക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നുവല്ലോ. അതോർത്തുമാത്രം ഞാൻ തെല്ലൊന്നു ലജ്ജിക്കുകയാണു്.

മഹാ:—ആ ലജ്ജ വിവാഹവേദിയിൽ വരുന്ന അസൂയ്യും പശ്യയായ ഒരു വധുവിൻറേതാണു്. പോരെന്തെന്നു നിങ്ങൾ ആദ്യമായി കാണാൻപോകുന്നതല്ലേയുള്ളു? ആ വരനെ ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു് അതിവേഗത്തിൽ കാണിച്ചുതരാം. ബാല്യംമുതൽക്കു തന്നെ രാഗാലാപ

ത്തിൽ സാധകം ചെയ്തിട്ടുള്ളതാണ് നിങ്ങളുടെ കണ്ണും ; അതുകൊണ്ടാണ് നിങ്ങൾ ഇങ്ങനെ ഒരോന്നു പല്ലവനം ചെയ്യുന്നതു്. ഞങ്ങൾ സാധകം ചെയ്തിട്ടുള്ള അവയവം ബാഹുവാണു്. പക്ഷേ അതു പ്രയോഗിക്കുന്നതു് ഒരതിഥിയുടെ നേക്കുവേണ്ടിയിരിക്കുന്നവല്ലോ എന്നോർത്തു ഞാനും ഖേദിക്കാതെയിരിക്കുന്നില്ല.

ഗന്ധർവ :—കുമാരാ! ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നതു് അതിഥിയായിട്ടാണെങ്കിലും വരിക്കുന്നതു യുദ്ധഭിക്ഷയാണു്,

മഹാ :—ആരു് ഏതു ഭിക്ഷ യാചിച്ചാലും അതു നൽകി അവരെ അനുഗ്രഹിക്കേണ്ടതു ക്ഷത്രിയരാജാക്കന്മാരുടെ കർത്തവ്യമാണു്. നിങ്ങൾ ആശിക്കുന്ന ഭിക്ഷ തന്നെ നിങ്ങൾക്കു വാങ്ങാം. നമുക്കു ഹിരണ്വതീനദിയുടെ തീരത്തിലുള്ള പോക്കളത്തിലേക്കു പോകുക. ഏതുമാതിരി യുദ്ധവും എന്തായുധവുമാണു് നിങ്ങൾക്കിഷ്ടം ?

ഗന്ധർവ:—ഞാൻ സേനയെക്കൂടി കൊണ്ടുവന്നിട്ടില്ലാത്തതുകൊണ്ടു ദ്വന്ദ്വയുദ്ധം മതി. ആയുധം ഖഡ്ഗവുമാകട്ടെ. ശത്രുവിന്റെ ഗളഖണ്ഡനത്തിനു് അതാണു് ഏറ്റവും പറ്റിയതു്.

മഹാ:—ആകട്ടെ. നിങ്ങൾ ഗന്ധർവനായതുകൊണ്ടു വിശ്വാസവും ദാഹവുമുണ്ടായിരിക്കുകയില്ലല്ലോ. ഉണ്ടെങ്കിൽ പറയുക ; മുഷ്ടാന്നം കഴിഞ്ഞിട്ടുപോകാം. അതിനും യുദ്ധത്തിനും തമ്മിൽ വൈരുദ്ധ്യമുണ്ടെന്നു ശങ്കിക്കരുതു്.

ഗന്ധർവ :—എനിക്കു യുദ്ധഭിക്ഷയല്ലാതെ മറ്റൊന്നും വേണ്ട.

മഹാ :—ശരി! പോകാം. ഞാൻ തയ്യാറായി. സ്ഥലംഹിര ണ്വതീതീരം : സമയം ഉത്തരക്ഷണം.

(അന്തർവനിക താഴന്നു)

ഭീഷ്മ:—(സത്യവതിയോട്) അമ്മേ! കണ്ടില്ലേ അന്ധ ജന്റെ തറവാടിത്തവും തന്റേടവും. അച്ഛന്റെ നേർ പകർപ്പുതന്നെ. ആതിഥ്യമര്യാദയിൽനിന്നു് അണു മാത്രം നീങ്ങുന്നില്ല: ആക്ഷേപശരങ്ങളെ പ്രത്യാക്ഷേ പശരങ്ങൾകൊണ്ടു നിപുണമായി ഖണ്ഡിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഊക്കും ഉശിരുമുള്ള ക്ഷത്രിയരായാൽ ഇങ്ങ നെതന്നെയിരിക്കണം.

സത്യ:—ഭീഷ്മ! ഉണ്ണിയുടെ പെരുമാറ്റം നന്നായിരിക്കുന്നു. ചില പ്രത്യക്തികളുടെ സ്വരം അല്പം മൂത്തുപോയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ചെറുപ്പമാണെന്നു സമാധാനപ്പെടാവുന്ന തുമാണു്. (വിചിത്രവീര്യനെനോക്കി) മകനേ! വി ചിത്രവീര്യ! നീയും നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ പാദമുദ്രക ളിൽകൂടി സഞ്ചരിക്കണം. ജഗദേകവീരനെന്നുപേർ കേൾപ്പിക്കണം.

(അന്തർവനിക വീണ്ടും ഉയരുന്നു. ഖഡ്ഗപാണികളായി രണ്ടു ചിത്രാങ്ഗദന്മാരും പൊരുതുന്നു.)

(ഗന്ധർവൻ വെട്ടേറു താഴെ വീഴുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഖഡ്ഗംരണ്ടു തുണ്ടായി മുറിഞ്ഞു ദൂരെത്തെറിക്കുന്നു.)

മഹാ:—എന്തേ ഗന്ധർവാ? എന്താണു് ദേഹത്തിൽ അങ്ങു മിങ്ങും തപ്പിനോക്കുന്നതു്?

ഗന്ധർവ :—എവിടെ മുറിഞ്ഞു എന്നു നോക്കുകയാണു്.

മഹാ :—ഒരിടത്തും മുറിവോ ഒരൊറ്റപ്പോറൽപോലുമോ ഉണ്ടായിട്ടില്ല; എങ്ങുമേതും വേദനയും കാണുകയില്ല.

അങ്ങനെയുള്ള ഒരു വെട്ടാണതു്. നിങ്ങളെ നിലത്തു വീഴിക്കണമെന്നല്ലാതെ നിങ്ങൾക്കു പരുക്കേല്പിക്കണമെന്നു് എനിക്കു ഉദ്ദേശമില്ലായിരുന്നു.

ഗന്ധർവ :—എന്റെ വാളെവിടേ ?

മഹാ :—അതുകൊണ്ടു് ഇനി നിങ്ങൾക്കു് ഉപയോഗമില്ല; ആ ചങ്ങാതി തലയുമുടലും തമ്മിൽ വേർപെട്ട ചാവേറ്റുമുറ നിർവഹിച്ച പോരാളിയെപ്പോലെ അതാ കിടക്കുന്നു.

ഗന്ധർവ :—മഹാരാജാവേ! ഞാൻ തൽകാലം പരാജിതനായി. എന്നെ കൊല്ലരുതേ! ഗന്ധർവലോകത്തിലേ ഭോഗങ്ങൾ അനുഭവിച്ചു് എനിക്കു് ഇനിയും തൃപ്തി വന്നിട്ടില്ല.

(ദീനനായി മഹാരാജാവിന്റെ മുഖത്തേക്കു നോക്കുന്നു)

മഹാ :—നിങ്ങൾക്കു് അത്രമാത്രം ജീവിതത്തിൽ കൊതിയുണ്ടെങ്കിൽ എന്തിനാണു് യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെട്ടതു്? ഇതു സ്വർഗപ്രാപ്തിയല്ലല്ലോ. ഏതായാലും ശരീരംതളർന്നു്, ആയുധം ത്യജിച്ചു, പേടിച്ചരണ്ടു്, അഭയാർത്ഥിയായി മുന്നിൽക്കിടക്കുന്ന നിങ്ങളെ ഞാൻ പ്രഹരിക്കുമെന്നു നിങ്ങൾ സ്വപ്നത്തിൽപോലും ശങ്കിക്കേണ്ടതില്ല. ആർത്തത്രാണനം ഞങ്ങളുടെ ലോകത്തിൽ ക്ഷത്രിയന്മാർ ആചരിച്ചുവരുന്ന സാമാന്യധർമ്മമാണു്—വിശേഷിച്ചു് പൌരവന്മാർ.

ഗന്ധർവ :—ആ വാഗ്ദാനത്തിനു ഞാൻ കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു.

മഹാ :—എന്നാൽ നിങ്ങളെ ഞാൻ വിട്ടയയ്ക്കണമെങ്കിൽ നിങ്ങൾ ഈ സാഹസത്തിനു് ഒരു പ്രായശ്ചിത്തം

ചെയ്യേണ്ടിവരും. എന്നോടുകൂടി രാജധാനിയിൽ വരണം; എന്റെ സൗഹാർദ്ദമധുരമായ ആതിഥ്യം സ്വീകരിക്കണം; രാത്രിയിൽ സ്വർഗ്ഗസ്ഥനായ എന്റെ പിതാവിന്റെ പാവനചരിത്രത്തെ പരാമർശിച്ചു ദേവസ്ത്രീകൾ ഇന്ദ്രസദസ്സിൽ പാടുന്ന പാട്ടുകളിൽ ഒന്ന് എന്നേയും എന്റെ കുടുംബാങ്ഗങ്ങളേയും പാടിക്കേൾപ്പിക്കണം. അതിനു വേണ്ട പക്കമേളം ഞാൻ യഥാശക്തി സജ്ജീകരിക്കാം. ഒടുവിൽ നൂറിഴയുള്ള ഒരു മുത്തുമാല എന്നിൽനിന്നു കലാപ്രകടനത്തിനു സമ്മാനമായി വാങ്ങി നിങ്ങളുടെ ലോകത്തിലേക്കു കൊണ്ടുപോയി അതു പ്രേയസിയുടെ കഴുത്തിൽ അണിയിക്കണം. അതുകൊണ്ട് ആ സുന്ദരിയുടെ രാമണീയകം പതിന്മടങ്ങു വർദ്ധിക്കും. ആ പരിണാമം നിങ്ങൾക്ക് അനഭിലഷണീയമല്ലെന്നു ഞാൻ അനുമാനിക്കുന്നു.

ഗന്ധർവ:—മഹാരാജാവേ! എന്റെ ആയുധം പൊയ്പ്പോയല്ലോ; അല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ഒന്നുകൂടി പയറ്റിനോക്കുമായിരുന്നു.

മഹാ:—മരിച്ചേ മാറൂ എന്നാണ് ശാഠ്യം! അല്ലേ? അങ്ങനെയാകട്ടെ. എന്റെ ഈ വാൾതന്നെ തരാം! വാങ്ങൂ. ഞാൻ വേറിട്ടൊന്നെടുത്തുകൊള്ളാം.

(ഗന്ധർവൻ മഹാരാജാവിന്റെ വാൾ സന്തോഷത്തോടുകൂടി വാങ്ങുന്നു. മഹാരാജാവു തനിക്കു മറ്റൊരു വാൾകൊണ്ടു വരുവിക്കുന്നു. ഗന്ധർവൻ മായയിൽ മറയുന്നു)

മഹാ:—ഇതെന്തത്ഭുതമാണ്? മേഘപടലം ചുറ്റുപാടും വ്യാപിക്കുന്നു; മേല്ക്കുമേൽ ഇടിമുഴക്കം കേൾക്കുന്നു. അകാലവർഷത്തിനുള്ള ആരംഭമോ? ഗന്ധർവനെ

എങ്ങുമൊട്ട് കാണുന്നതുമില്ല. ഇതെല്ലാം ആ ശത്രുവിന്റെ മായയോ ?

(ഗന്ധർവൻ പിന്നിൽനിന്നു വാളോങ്ങി മഹാരാജാവിന്റെ കഴുത്തിൽ വെട്ടുന്നു. വെട്ടു നേരെ കൊള്ളുന്നില്ല.)

ഇതാരാണ് പുറകിൽനിന്ന് എന്നെ വെട്ടുന്നതു് ? ആ നീചൻ തന്നെയോ ?

(ആദ്യത്തെ വെട്ടിനുമേൽതന്നെ ഗന്ധർവൻ വീണ്ടുംവെട്ടുന്നു; മഹാരാജാവു കഴുത്തുമുറിഞ്ഞു ചോരയിൽ മുഴുകി നിലത്തുവീഴുന്നു. സത്യവതി മൂർച്ഛിക്കുന്നു; ഭീഷ്മനും വിചിത്രവീര്യനും കൂടി താങ്ങി ആസനത്തിൽ എടുത്തിരുത്തി ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.)

മഹാ:—ഹരേ ! ജഗദീശ ! വലിയ വേദനയില്ലെങ്കിലും വാൾ വന്നു കൊണ്ടതു മർമ്മത്തിലാണു് ; മരണത്തെപ്പറ്റി ഇനി സംശയിക്കേണ്ടതില്ല.

ഗന്ധർവ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) ഞാൻ തന്നെയാണു് നിങ്ങളെ വെട്ടിയതു് :—മായയിൽ മറഞ്ഞു്—മുന്നിൽവരാൻ ധൈര്യമില്ലായ്കയാൽ പിന്നിൽനിന്നു്—നിങ്ങൾ എനിക്കു തന്ന നിങ്ങളുടെ സ്വന്തം വാൾ കൊണ്ടു് ! ഇപ്പോൾ ആരു ജയിച്ചു ? ആരു തോറ്റു ? ആരു പാടണം ? ആ പാട്ടു് ആക്കു കേൾക്കണം ? നിങ്ങൾ എനിക്കു വെണ്മുത്തുമാല തരാമെന്നു പറഞ്ഞു ; ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു് അതിലും വില കൂടിയ ഈ നിണപ്പവിഴമാല തന്നിരിക്കുന്നു.

മഹാ :—(നിലത്തുകിടന്നുകൊണ്ടു്) ഗന്ധർവാ ! നിങ്ങളുടെ അടവു കേമമായി. നിങ്ങൾ എന്നെ ജയിച്ചതായി ഞെളിയുന്നു ; ആരു് ആരെ ജയിച്ചു എന്നു് ഇതെല്ലാം കണ്ടുനില്ക്കുന്ന ആ കർമ്മസാക്ഷിയായ ആദിത്യനോടു

ചോദിക്കൂ. ഞാൻ നിങ്ങളുടെ മുന്നിൽ മുട്ടുകുത്തിയില്ല; പുഴ പിടിയ്ക്കുംപോലെ പിടിച്ചുകൊണ്ടു പ്രാണഭിക്ഷയ്ക്കി രന്നില്ല; ഉയത്തിപ്പിടിച്ച എന്റെ ഈ മുഖാവു് ഒരു നെല്ലിടപോലും താഴ്ത്തിയില്ല; പോക്കളത്തിൽ നിന്നു് ഒരിടത്തേയ്ക്കും ഓടിയില്ല; ആജിദേവതയെ പൃഷ്ഠംകാട്ടി അവമാനിച്ചില്ല; അനന്തമായ ആകാശത്തിനു കീഴിൽ, എന്റെ പ്രിയമാതാവായ ഭാരതഭൂമിയുടെ മടിത്തട്ടിൽ, പരലോക യാത്രയ്ക്കു മുൻപായി അല്പമൊന്നു വിശ്രമിക്കുന്നു. വിശേഷിച്ചും ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ബിഭീഷികയ്ക്കു വഴങ്ങി എനിക്കു നാമകരണം ചെയ്തു എന്റെ പിതാവിനെ ലജ്ജിപ്പിച്ചില്ല. ഞാനല്ല, നിങ്ങളാണു് പേർ മാറ്റിയതു്. നിങ്ങളുടെ ഇടയിൽ 'ഹാഹാ' എന്നും, 'ഹൂഹൂ' എന്നും രണ്ടു രാജാക്കന്മാരുള്ളതായി കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. ഇപ്പോൾ ജനങ്ങൾ 'ഹീഹീ' എന്നു പുച്ഛിക്കുന്ന ഒരു രാജാവുകൂടി അവരുടെ കൂട്ടത്തിലുണ്ടായി. നിങ്ങൾ എന്നെ ജയിച്ചതായി അഹങ്കരിക്കുന്നവല്ലോ. എന്തായിരുന്നു നിങ്ങളുടെ ആയുധം? വാളല്ല; വഞ്ചന. പാഴ്ക്കിണറുകൾ തള്ളിയിട്ടും; പാമ്പുകൾ കടിക്കും; ജലാശയങ്ങൾ മുക്കും; മിന്നൽപ്പിണറുകൾ ചുട്ടെരിക്കും; ഇതൊന്നും പറയത്തക്ക വഞ്ചനയല്ല. മനുഷ്യൻ മനുഷ്യനെ ചതിക്കും; മദ്ധ്യമലോകത്തിൽ വസിക്കുന്ന അവനു് അത്രയ്ക്കേ മനസ്സംസ്കാരമുള്ളൂ. എന്നാൽ ദേവയോനികളെന്നു സ്വയം അഭിമാനിക്കുന്ന നിങ്ങളോ? നിങ്ങൾക്കു് എങ്ങനെ വഞ്ചന ഭൂഷണമാകും? അഥവാ രാക്ഷസന്മാരും, പിശാചുകളും നിങ്ങളെപ്പോലെതന്നെ ദേവയോനികളല്ലേ? അവരുടെ ആ ചായ്വു നിങ്ങളിലും പകർന്നിരിക്കുന്നു. അതല്ലേ

നിങ്ങളും സാധുക്കളായ ഞങ്ങളുടെ ചില യുവതികളിൽ ആവേശിച്ചു് അതിക്രമങ്ങൾ പ്രവർത്തിക്കുന്നതു് ? നിങ്ങളെ മനുഷ്യരക്ഷകന്മാരെന്നു പറയുന്നവക്കു നിശ്ചയമായും രേഫവും ഭകാരവും ഭിന്നവർണ്ണങ്ങളാണെന്നു് അറിഞ്ഞുകൂടാ. ധർമ്മയുദ്ധത്തിൽ ഞാൻ നിങ്ങളെ മൃതപ്രായനാക്കി; കൂടയുദ്ധത്തിൽ നിങ്ങൾ എന്നെ മൃതനാക്കുന്നു. വഞ്ചന ഭീരുത്വത്തിന്റെ കൊടിയടയാളമാണു്; നപുംസകത്വത്തിന്റെ ജയോപകരണമാണു്. ഇല്ല, ഗന്ധർവാ, നിങ്ങൾ ഈ യുദ്ധത്തിൽ ജയിച്ചിട്ടില്ല; ഉണ്ടെങ്കിൽ അങ്ങനെ നേടിയ യശസ്സു നിങ്ങളുടെ നഗരത്തിലേ വന്ധ്യാപുത്രന്മാരായ വാദ്യക്കാർ ശശവിഷാണങ്ങളിൽ ഊതി പ്രപഞ്ചത്തെ അറിയിക്കട്ടെ. നിങ്ങൾ ഹനിക്കുന്നതു് എന്നെയല്ല, നിങ്ങൾക്കു് വല്ല കീർത്തിയുമുണ്ടെങ്കിൽ അതിനെയാണു്. നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള പുത്രന്മാർ ജനിക്കാതിരിക്കാൻ മാതാപിതാക്കന്മാർ ഈശ്വരനെ ഭജിക്കും; നിങ്ങളിൽനിന്നു സന്താനങ്ങളുണ്ടാകാതെയിരിക്കാൻ ഭാര്യമാർ വഴിപാടുകഴിക്കും. വിജയത്തെ തോല്പിക്കുന്ന ഒരു വക പരാജയമുണ്ടു്; അതാണു് എന്റെ പരാജയം. മൃത്യുവിനെ തലകുനിപ്പിക്കുന്ന ഒരുമാതിരി മരണമുണ്ടു്; അതാണു് എന്റെ മരണം. ക്ഷത്രിയക്കു് വിധിച്ചതും സമരശൂരന്മാർ കാംക്ഷിക്കുന്നതുമായ ആ മരണലാഭത്തിൽ ഞാൻ ആനന്ദിക്കുന്നു. എന്നേയും നിങ്ങളേയും ലോകം ഒരുകാലത്തും മറക്കുകയില്ല—രണ്ടും രണ്ടു പ്രകാരത്തിൽ. ആയിരം വർഷത്തെ ശ്യാമധൂമത്തെക്കാൾ അരനിമിഷത്തെ ദീപ്തവഹ്നിയായി ജീവിക്കുവാൻ ആരാണു് ആശിക്കാത്തതു് ? ആ ആശ എനിക്കു ഫലിച്ചു; അതിനാൽ

ഞാൻ ചരിതാർത്ഥനായി. യാഗംകൊണ്ടോ തപസ്സു കൊണ്ടോ ദാനംകൊണ്ടോ നേടാവുന്ന ഒരു ലോകത്തിലേയ്ക്കല്ല എന്റെ ഇപ്പോഴത്തെ പ്രയാണം. അതിന്റെ ലക്ഷ്യം രണാങ്കണത്തിൽ ജീവിതാർപ്പണം ചെയ്ത മഹാരഥന്മാക്കു മാത്രം ലഭിക്കാവുന്ന ആദിത്യമണ്ഡലമാണു്. ഈ സ്ഫുലിങ്ഗം അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ ആ തേജോരാശിയിൽ വിലയംപ്രാപിക്കും "ഭഗവൻ! ഭൂതഭവ്യേശ! ന ജാനേ ഹിതമാത്മനഃ; ത്വമേവ സഞ്ചിന്ത്യ വിഭോ ഹിതം മേ ദാതുമർഹസി. ഓം നമോ നാരായണായ! നാരായണ! നാരായണ! നാരായണ!

(മരിക്കുന്നു. സത്യവതി കണ്ണുനീർ പൊഴിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ധൈര്യമവലംബിക്കുന്നു)

ഗന്ധർവ:—മരിച്ചുവോ മഹാരാജാവു്? (അടുത്തുചെന്നു്) മരിച്ചതായി സങ്കല്പിക്കാം; ശ്വാസോച്ഛ്വാസം നിന്നിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോഴും ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തു തിളങ്ങുന്ന ക്ഷാത്രവീര്യം എന്നെ വിറകൊള്ളിക്കുന്നു. (പെട്ടെന്നു ഞെട്ടി പുറകോട്ടു മാറിയിട്ടു്) അയ്യോ! എന്താണു് ഈ ശരീരത്തിൽനിന്നു പൊന്തുന്നതു്? ഒരു രൂപം!—വികൃതം, രൌദ്രം, ഭീഷണം; ഒരു കൊള്ളിപ്പിശാചു്! കണ്ണിൽ തീ; വായിൽ തീ; ദേഹമെങ്ങും തീ. അഴിഞ്ഞചിടു, ചെമ്പിച്ച രോമം, വളഞ്ഞ വീരപ്പല്ലു്, നീണ്ടിളകുന്ന നാക്കു്! കയ്യിൽ കുന്തം, കാലിൽ ചിലമ്പു്. എന്തൊരലർച്ച, എന്തൊരാർഭാടം! ഇതു മൃതശരീരത്തിനു ചുറ്റും കലികയറി ആർപ്പും കൂവയുമിട്ടുകൊണ്ടു് തുള്ളിപ്പൊടിക്കുന്നു. ഇതായിരിക്കുമോ വീരഹത്യ എന്നു പറയുന്ന ആ ഘോരകൃത്യ? അതേ!

അതുതന്നെ. അയ്യോ! അയ്യോ! എന്റമ്മോ, അതെന്നെ കറുകറക്കടിച്ചുവലിച്ചു ചീന്തിത്തിന്നു ചോരകുടിക്കാൻ ചീറിയടുക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ തിന്നും—ഈ നിമിഷത്തിൽ. മായയുടെ ബലംകൊണ്ടു മാനത്തിലേക്കു പറക്കാമോ? വയ്യ! മുകളിലും, താഴെയും, ചുറ്റുപാടും അതിന്റെ ദുരന്തവും ദുസ്സഹവുമായജ്വാല! ഞാൻ എവിടെയോടും? ആരുടെ കാൽ പിടിക്കും? ദേവരാജാവേ! അങ്ങ് ഇങ്ങനെ എന്നെ കൊല്ലാക്കൊല ചെയ്യുക അകലെയൊരിടത്തു കയ്യംകെട്ടിയിരുന്നുകൊണ്ടു കളി കാണുന്നുവല്ലോ. അങ്ങയുടെ പൌരുഷമെവിടെ? പ്രതികാരപാടവമെവിടെ? മകനല്ലേ ഒറക്കണ്ണൻ? അങ്ങല്ലല്ലോ. ഈശ്വരൻ പ്രസാദിച്ചു് അങ്ങേയ്ക്കു നെടുനീളെ ദേഹമെങ്കിലും ആയിരമില്ലേ ആ ഇന്ദ്രിയം? അതെല്ലാം പൊട്ടിയോ? അയ്യോ! ദൈവമേ! എന്റെ നിലവിളി ഏതു ദൈവം കേൾക്കും? മഹാരാജാവേ! അങ്ങയോടു കൂടി ഞാനും മരിക്കണമോ? മഹാരാജാവേ, ചിത്രാങ്ഗദ!

അണിയറയിൽ:—വത്സാ! ഗന്ധർവ! നീ പേടിക്കേണ്ട. നിനക്കു താങ്ങായി ഞാൻ ഇപ്പോഴുണ്ടു്. എന്റെ സ്ഥൂലശരീരത്തിൽനിന്നു ജനിച്ച ആ കൃത്യയെ ഞാൻ എന്റെ സൂക്ഷ്മശരീരത്തിൽ ലയിപ്പിച്ചുകൊള്ളാം; നിനക്കു നിന്റെ ലോകത്തിലേക്കു നിർബാധമായി പോകാം; ഇനി ആരെയും ഇങ്ങനെ വഞ്ചിക്കരുതു്.

ഗന്ധർവ:—ഇല്ല, മഹാരാജാവേ, ഒരിക്കലുമില്ല. വഞ്ചന തിരിഞ്ഞുവെട്ടുന്ന ഒരു വാളാണെന്നു് ഇപ്പോൾ ഞാൻ പഠിച്ചു; ഈ പാഠം മറക്കത്തക്കതല്ല; മറക്കുകയുമില്ല.

അണിയറ :—മഹാരാജാവേ, ഇതിലേ, ഇതിലേ. അവിടത്തേ അശ്രുതപൂർവ്വങ്ങളായ ഇന്നത്തേ അപദാനങ്ങൾ നേരിട്ടുകണ്ടു് അത്ഭുതസ്മിതനായ ഭഗവാൻ സഹസ്രകിരണൻ അവിടത്തേക്കു സ്വാഗതമരുളാൻ ബദ്ധപ്പെടുന്നു. ഈ രഥത്തിൽ കയറുക ; നമുക്കു് അങ്ങോട്ടേക്കു് അതിവേഗത്തിൽ പോകാം. ഇതിലേ, ഇതിലേ.

ഗന്ധർവ :—അതു് ആദിത്യദ്യുതന്റെ ആഹ്വാനമാണു് ; അദ്ദേഹം ഇപ്പോഴേയ്ക്കും ആ ദേവന്റെ അതിഥിയായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കും. ഇവിടെയിങ്ങനെകിടക്കുന്ന ഞാനോ? ഏതു നരകത്തിലാണു് എന്റെ ഈ ദുർഭഗശരീരം. മഹാപാപപിണ്ഡം—കൊണ്ടുചെന്നു പൂഴ്ത്തേണ്ടതു് ? ഇല്ല ; കാലന്റെ സംയമനിയിൽ എനിക്കു യോജിച്ച നരകമൊന്നുമില്ല. പുതിയതായി ഒന്നു് അദ്ദേഹം എനിക്കുവേണ്ടിയുണ്ടാക്കും ; അതിലേക്കിണങ്ങിയ പുതിയ ഹിംസോപകരണങ്ങളും നിർമ്മിക്കും. പാട്ടുകാരൻ പയറ്ററിയാലത്തേ ഫലം ! അയ്യോ ! അയ്യോ ! !

(കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് രങ്ഗം വിടുന്നു. അന്തഃപുരവനിക താഴുന്നു)

ഭീഷ്മൻ :—(സത്യവതിയോടു്) അമ്മേ ! ദുശ്യം അവസാനിച്ചു. ഇതെല്ലാം യഥാർത്ഥ സംഭവങ്ങളുടെ ചിത്രമാണു്. ഇതിലെങ്ങും അതിശയോക്തിയുടെ സ്പർശമേയില്ല. അമ്മേ ! അമ്മയ്ക്കു വത്സനെപ്പറ്റി തികച്ചും അഭിമാനം തോന്നുന്നില്ലേ ? ചിത്രാങ്ഗദൻ മരിച്ചിട്ടില്ല. ആ മാനധനൻ, സത്യസങ്ഗരൻ, പ്രിയസാഹസൻ പ്രചണ്ഡവിക്രമൻ, ആത്മത്യാഗി, പ്രാതഃസ്മരണീയൻ, ചിരഞ്ജീവിയായി പരിലസിക്കുന്നു—അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രൌഢോദാരമായ ചരമോപദാനത്തിൽ ! അതു ചെ

വിക്കൊള്ളുന്ന ഭാരതീയരുടെ ഹൃദയക്ഷേത്രങ്ങളിൽ! വത്സന്റെ ജീവിതം പരിമിതമാണെങ്കിലെന്ത്? അതു കരിമ്പാറയല്ല; കൌസ്തുഭ രത്നമാണ്, അതിനൊരു നിത്യസൌന്ദര്യമുണ്ട്—ആരോഹണത്തിലും അവരോഹണത്തിലും, ഉത്ഥാനത്തിലും നിപാതത്തിലും. നമുക്കു കുമാരനെ അഭിനന്ദിക്കാം; അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദിത്യലോകാവാപ്തിയിൽ ആഹ്ലാദിക്കാം. വ്യാസജനനിയായ അമ്മ വത്സനാൽ ഒന്നുകൂടി വീരമാതാവായി.

സത്യ:—അതേ! ഭീഷ്മ! താൻ പറഞ്ഞതു പരമാർത്ഥമാണ്. ഇതേവരെ അടഞ്ഞിരുന്ന എന്റെ അന്തർദൃഷ്ടി ഇപ്പോൾ തുറന്നു. അതു, ഞാനായിരിക്കേണ്ട എന്നെ ഞാനല്ലാത്ത എനിക്കു കാണിച്ചുതന്നു. ഉണ്ണിയെപ്പറ്റി ഇനി ഞാൻ ഒരിക്കലും വ്യസനിക്കുകയില്ല. മനസ്വിനിയായ എന്റെ മാതൃഭൂമിയെ ക്ഷത്രിയോചിതമല്ലാത്ത ബാഷ്പധാര വീഴ്ത്തി വിഷാദിപ്പിക്കുകയില്ല.

വിചിത്ര:—അമ്മേ! എനിക്കു തല കറങ്ങുന്നു.

സത്യ:—വ്യസനിക്കരുതു് വത്സ! ഒന്നുകൊണ്ടും വ്യസനിക്കരുതു്! സ്ത്രീജാതിയിൽപ്പെട്ട ഞാൻപോലും വ്യസനിക്കുകയില്ലെന്നു ശപഥം ചെയ്യുകഴിഞ്ഞുവല്ലോ! നിന്റെ ഈ കിരീടം വഹിക്കുന്ന മൂർദ്ധാവിലല്ലേ. ഇനി നമ്മുടെ രാജ്യത്തിലേ സകലപ്രജകളും അവരുടെ ദുർവഹങ്ങളായ ദുഃഖഭാണ്ഡങ്ങൾ അത്താണിക്കല്ലിലെന്നപോലെ ഇറക്കി നിർവൃതികൊള്ളേണ്ടതു്?

വിചി:—അതേ! അമ്മേ! അതു ഞാനറിയുന്നു. എന്റെ മനസ്സിനും ശരീരത്തിനും തമ്മിലുള്ള ഇപ്പോഴത്തെ അകല്ച ഈശ്വരൻ നികത്തട്ടെ.

(എല്ലാവരും പോകുന്നു)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 4

സ്ഥലം :—ഭീഷ്മന്റെ പൂജാഗൃഹം.

സമയം :—പ്രഭാതം.

(പ്രഭാതത്തിലെ ദേവതാരാധന കഴിഞ്ഞു ഭീഷ്മൻ വെളിയിൽ വരുന്നു)

ഭീഷ്മൻ :—(സ്വഗതം) ഇന്നലത്തെ ദൃശ്യം അമ്മയെ അല്പം ആശ്വസിപ്പിച്ചതുപോലെ തോന്നി. എങ്കിലും മാതാവിനു പുത്രശോകമെന്നതു ജീവിതസമുദ്രത്തിലേ ബഡവാഗ്നിയാണു്; അതിനു പൂർണ്ണമായ ശാന്തി ഒരു കാലത്തും ഉണ്ടാകുന്നതല്ല. ഇന്നു് അതിന്റെ ജ്വാല ഒരങ്ഗുലം താണാൽ നാളെ രണ്ടടി ഉയരും. ആകസ്മികമായ ഒരു സ്മരണം മതി അതിനെ ഉൽകടമായി ഉദ്ദീപിപ്പിക്കാൻ. പിന്നെയെന്താണു്, ഇക്കാര്യത്തിൽ ശാശ്വതമായ ഒരു പരിഹാരമാർഗ്ഗം? എന്റെ ബുദ്ധിയിൽ ഒന്നേ തോന്നുന്നുള്ളു. വിചിത്രവീര്യൻ വേഗത്തിൽ വിവാഹം ചെയ്യണം; ആ വിവാഹത്തിന്റെ ഫലമായി പൌരവവംശം വർദ്ധിക്കണം. ആ അരുമക്കിടാങ്ങളെ അമ്മ മാറത്തണയ്ക്കും; ഉമ്മവയ്ക്കും; അവയുടെ പാൽപുഞ്ചിരി—വാനത്തുനിന്നു ഭൂമിയിൽവന്ന ദേവസ്ത്രീകൾ കൊഞ്ചിക്കളിപ്പിക്കുന്ന നക്ഷത്രങ്ങളുടെ പ്രകാശം—നന്ദനവനത്തിൽനിന്നു ദേവസ്ത്രീകൾ താഴോട്ടേക്കു വിതറിത്തരുന്ന പാരിജാതപുഷ്പങ്ങളുടെ വികാസം—അതിൽ അമ്മ തന്നെത്താൻ മറക്കും; മയങ്ങും; മതിമറക്കും. അങ്ങനെ ഇന്നത്തെ ചൂട്ട കാലാന്തരത്തിൽ തെല്ലൊന്നു തണുക്കും. അതുകൊണ്ടു് ഉണ്ണിയുടെ വിവാഹവിഷയത്തിലാണു് ഞാൻ ഉടനടി

ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടതു്. ഏതായാലും ഒന്നു ഞാൻ ഉറച്ചു. സ്വധർമ്മത്യാഗത്തിൽനിന്നു ലഭിക്കാവുന്ന നിർവാണത്തിൽ എനിക്കു് ആശയില്ല. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ കുറേക്കാലത്തിനു മുൻപു വച്ചൊഴിഞ്ഞ വില്ലുമമ്പും ഇന്നു് എന്റെ ഇഷ്ടദേവതകളെ പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു് ഇതാ വീണ്ടും കയ്യിലെടുത്തിരിക്കുന്നു; പഴയപോലെ ക്ഷത്രിയനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. എന്റെ അച്ഛനോടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അന്ത്യകാലത്തിൽ ഞാൻ ചെയ്ത പ്രതിജ്ഞ എനിക്കു പരിപാലിക്കേണ്ടതുണ്ടു്. അനുജന്റെ രാജ്യഭാരം ശോഭനമാക്കേണ്ടതു് എന്റെ പ്രഥമമായ കർത്തവ്യമാണു്; അതു ഞാൻ പരിപൂർണ്ണമായി അനുഷ്ഠിക്കും. അതോടുകൂടി വാക്കുകൊണ്ടും പ്രവൃത്തികൊണ്ടും ലോകസേവ ചെയ്യും; അന്യരുടെ സുഖത്തിൽ സുഖിക്കും; ദുഃഖത്തിൽ ദുഃഖിക്കും; എനിക്കു പ്രത്യേകമായി ഒരു സുഖവുമില്ല, ദുഃഖവുമില്ല. അതായിരിക്കട്ടെ എന്റെ ജീവിതാദർശം; അതനുസരിച്ചു ലോകയാത്ര ചെയ്യുവാൻ ദേവന്മാർ എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കട്ടെ. സർവകർമ്മങ്ങളും പരമാത്മാവിൽ സമർപ്പിച്ചു് ഞാൻ യഥാശക്തി പുരോഗമിക്കാം; ആ സാധന ആയുരന്തത്തിൽ എനിക്കു മോക്ഷലാഭത്തിനും ഉതകുമാറാകട്ടെ.

(തവണക്കാരൻ പെട്ടെന്നു പ്രവേശിക്കുന്നു)

തവണ :—തിരുമേനി! മന്ത്രി എന്തോ തിരുമനസ്സുണർത്തിക്കുവാൻ വന്നിരിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മൻ :—അകത്തു വിളിക്കു.

മന്ത്രി :—സ്വാമി! കാശിരാജാവിന്റെ മൂന്നു കുമാരിമാർക്കും മറ്റന്നാൾ സ്വയംവരം നടക്കാൻപോകുന്നതായി ചാര

ന്മാരിൽനിന്നറിഞ്ഞു. അതിനുള്ള ക്ഷണപത്രം ആ രാജാവു് ഇങ്ങോട്ടയച്ചിട്ടില്ല. ഇന്നലെവരെയും വന്നു ചേരുമെന്നു വിചാരിച്ചു കാത്തിരുന്നു. ആ കാര്യത്തെപ്പറ്റി ഇവിടെനിന്നു് എന്തുചെയ്യണമെന്നു് ആലോചിക്കാനാണു് ഞാൻ ഇങ്ങോട്ടു പോന്നതു്.

ഭീഷ്മൻ :—സ്വയംവരം മറ്റന്നാൾ! ക്ഷണപത്രം ഇനിയുവരെ വന്നിട്ടില്ല! അല്ലേ? മേൽ വേണ്ടതെന്തെന്നു് അമ്മയുമായി ആലോചിച്ചതിനുമേൽ പറയാം. എന്തായാലും ഞാൻ പോകണമെന്നതന്നെയാണു് ഉദ്ദേശിക്കുന്നതു്, ബാഭ്രവ്യ!

മന്ത്രി :—അമ്മമഹാറാണി ഇങ്ങോട്ടെഴുന്നള്ളുന്നുണ്ടു്. ഇതിനെപ്പറ്റി ആലോചിക്കാൻ തന്നെയാണു് എന്നു് എന്നോടു കല്പിച്ചു. അവിടുന്നു കാശിയിലേക്കു് എഴുന്നള്ളണം; ആ അഹങ്കാരിയെ ഒരു പാഠം പഠിപ്പിക്കണം. കാശിയിൽനിന്നു നമുക്കുണ്ടായ ഈ അവമാനം ആദ്യത്തേതാണു്; അവസാനത്തേതുമായിരിക്കണം ഇതു്.

ഭീഷ്മൻ:—(ചെവികൊടുത്തു്)എഴുന്നള്ളിക്കഴിഞ്ഞുവല്ലോ.

(നടയിൽപോയി അമ്മയെ വിനയപൂർവം സൽകരിച്ചു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു പൂജാഗൃഹത്തിന്റെ മുൻവശത്തായി ഒരു പീഠത്തിൽ ഇരുത്തി താനും മറെറാരു പീഠത്തിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

ഭീഷ്മൻ :—ബാഭ്രവ്യ! തന്റെ അഭിപ്രായം ഞാൻ ധരിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇപ്പോൾ തനിക്കു പോകാം.

(മന്ത്രി പോകുന്നു)

(സത്യവതിയോടു്) അമ്മയെന്തേ ഇങ്ങോട്ടെഴുന്നള്ളിയതു്?

സത്യ :—പറയാം. ഭീഷ്മൻ ധനുർദ്ധരനായി നില്ക്കുന്നവല്ലോ! എവിടെയ്ക്കെങ്കിലും യാത്ര പുറപ്പെട്ടിരിക്കയാണോ ?

ഭീഷ്മൻ :—അല്ലമ്മേ ! ഞാൻ മേലൊരിക്കലും സ്പർശിക്കുകയില്ലെന്നു വച്ചിരുന്ന ആയുധങ്ങൾ ഇപ്പോൾ വീണ്ടും പരിഗ്രഹിച്ചു. കൊച്ചനുജനു തുണനില്ക്കാൻ—പൌരവവംശത്തെ സംരക്ഷിക്കാൻ—അച്ഛനോട്ട ഞാൻ ചെയ്ത ചരമപ്രതിജ്ഞ നിറവേറാൻ.

സത്യ :—നന്നായി ഭീഷ്മ ! ഇനി ഹസ്തിനപുരത്തിനു് ആപൽഭയമില്ല.

ഭീഷ്മൻ :—ഈ നിമിഷം തുടങ്ങി ഏതു ശത്രു എവിടെനിന്നു വന്നാലും എന്റെ ശവശരീരത്തിൽ ചവിട്ടീട്ടുവേണം ഈ കോട്ടയ്ക്കകത്തു കേറാൻ.

സത്യ :—കാശിരാജാവിന്റെ പുത്രിമാരുടെ സ്വയംവരവൃത്താന്തത്തെപ്പറ്റി മന്ത്രി അറിയിച്ചതു കേട്ടില്ലെ ?

ഭീഷ്മൻ :—കേട്ടു. കേട്ടപ്പോൾത്തന്നെ അമ്മയെക്കണ്ടു് അതിനെപ്പറ്റി ആലോചിക്കണമെന്നുവച്ചു ഞാനും അങ്ങോട്ടു പുറപ്പെട്ടുകയായിരുന്നു.

സത്യ :—ആ കുമാരിമാർ സൌന്ദര്യവതികളും ബുദ്ധിശാലിനികളും വൈദുഷ്യസമ്പന്നകളുമാണെന്നു കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. പരസ്പരസ്നേഹം അവരുടെ പ്രത്യേക ഗുണമാണത്രേ. നമുക്കു വാസ്തവത്തിൽ മൂന്നു കുമാരന്മാർ ഈ കുടുംബത്തിൽ ദാരാപരിഗ്രഹം ചെയ്യേണ്ടതുണ്ടായിരുന്നു. ഒന്നു, ഭീഷ്മൻ—എന്തേ ചിരിക്കുന്നതു ഭീഷ്മ ?—ഭീഷ്മൻ തന്നെ; രണ്ടു, ചിത്രാങ്ഗദൻ—അയ്യോ ! എന്റെ ചിത്രാങ്ഗദൻ; മൂന്നു്, ഉണ്ണി വിചിത്ര

വീര്യൻ. അങ്ങനെ മൂന്നു സ്ത്രീകളെ ലഭിക്കാൻ എനിക്കു തികച്ചും അവകാശമുണ്ടായിരുന്നു. ആ ലാഭങ്ങളിൽ ഒന്നിനു ഞാനും അതിന്റെ പ്രതിക്രിയയോ എന്നു തോന്നുമാറു മറെറാന്നിനു ദൈവവും അഭാവം വരുത്തി. ഇനി അവശേഷിക്കുന്നതു വിചിത്രവീര്യന്റെ വിവാഹം മാത്രമാണു്. കാശിരാജാവിന്റെ മൂന്നു പെൺകിടാങ്ങളേയും നമ്മുടെ ഉണ്ണിയെക്കൊണ്ടുതന്നെ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യിച്ചാലോ എന്നാണു് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നതു്. ഒരു മകനെമാത്രം പ്രസവിച്ച സ്ത്രീ വന്ധ്യയാണെന്നു പറയാറുണ്ടു്. ലൌകികകാര്യങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം എനിക്കിപ്പോൾ ഒരു പുത്രനേയുള്ളൂ? അയാൾക്കു് അനുദിനം ശരീരം ക്ഷയിച്ചുവരുന്നു—വേനൽക്കാലത്തെ പുഴവെള്ളംപോലെ. ഈശ്വരന്റെ കാരുണ്യവഷ്ംകൊണ്ടുവേണം വീണ്ടും അതു പൂർവസ്ഥിതിയെ പ്രാപിക്കാൻ. എന്തോ അവിജ്ഞാതമായ ഒന്നു് അകത്തിരുന്നുകൊണ്ടു് ആ ശരീരത്തെ വരട്ടുന്നുണ്ടു്. രാജ്യഭാരം വരുത്തുന്ന ക്ലേശമായിരിക്കുമോ? അതല്ല; എന്തെന്നാൽ ഉണ്ണിയുടെ സിംഹാസനാരോഹണദിവസം മുതൽ ഇവിടത്തെ സകല കാര്യങ്ങളും പിന്നിൽനിന്നു നിർവഹിക്കുന്നതു ഭീഷ്മനാണല്ലോ. ജ്യേഷ്ഠന്റെ അകാലമരണംകൊണ്ടുള്ള ദുഃഖമായിരിക്കുമോ? അതുമല്ല, കഴിഞ്ഞ സംഭവങ്ങളെപ്പററി വ്യസനിക്കുന്നതു മൌഢ്യലക്ഷണമാണെന്നു ഭീഷ്മൻ തരം കിട്ടുമ്പൊഴെല്ലാം അയാളോടു് ഉപദേശിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. അതോ വല്ല രോഗത്തിന്റെയും ആരംഭമോ, ഭീഷ്മ? വൈദ്യന്മാർ ആ ദൃശ്യങ്ങൾക്കു് ആസ്പദമൊന്നുമില്ലെന്നു് ഉറപ്പു പറയുന്നുണ്ടു്; എന്നാൽ അവക്കു് അന്നന്നുള്ള ദേഹസ്ഥിതിയെപ്പററി മാത്രമല്ലേ

അറിവുള്ള ? ഇത്രമാത്രം രോഷിച്ച ഒരു ശരീരം രോഗ ഗ്രസ്തമാകാൻ എത്ര സമയം വേണം ? പറക്കാൻ തുട ങ്ങുന്ന പൈങ്കിളിക്കുഞ്ഞിലോ വ്യാധന്റെ ബാണ പാതം ? വികസ്വരമായ പുഷ്പത്തിലോ വിഷകൃമിയുടെ ദംശനം? ഭീഷ്മ! എനിക്കിനി എന്തുണ്ടൊരു ഗതി? ആരുണ്ടൊരവലംബം ? എന്നെച്ചുറ്റിയ ശാപസർപ്പം എന്റെ സർവാങ്ഗവും വരിഞ്ഞിറുക്കുന്നുവല്ലോ ? ഉണ്ണിയുടെ ഓജഃക്ഷയം ഈ കുടുംബത്തിന്റെ സുകൃത ക്ഷയത്തെയല്ലേ സൂചിപ്പിക്കുന്നത് ?

ഭീഷ്മൻ:—അമ്മ വീണ്ടും വിലപിച്ചു തുടങ്ങിയല്ലോ. കഴി ഞ്ഞ സംഭവങ്ങളോർത്തു വ്യാകുലപ്പെടുന്നതാണ്. വാസ്തവത്തിൽ മൌഢ്യം. എനിക്കു തോന്നുന്നതു് ഉണ്ണിയുടെ ഈ വിഷണ്ണതയ്ക്കു കാരണം ഭ്രാതൃവിയോ ഗമെന്നാണ്; അതിനു സിദ്ധൌഷധമായി ഒന്നേ ഞാൻ കാണുന്നുമുള്ളു—വിവാഹം—അമ്മ നിർദ്ദേശി ച്ചപരിഹാരം—അതുമാത്രം. അനുകൂലയായ വധുവിനു് ഒരു വരൻ തന്റെ ഹൃദയം സമർപ്പിക്കുമ്പോൾ അതിൽ പിന്നിട്ട് അനുരാഗത്തിനല്ലാതെ പരിതാപത്തിനു് അവിടെ കടന്നുകൂടുവാനെന്നതു പോയിട്ടു് ദൂരെനിന്നു് ഒന്നെത്തിനോക്കാൻപോലും പഴുതു കിട്ടുകയില്ല.

സത്യ:—ശരിയാണതു്. എന്നതന്നെയല്ല, വല്ല കാരണ ത്താലും—ദൈവമേ! അതു വിചാരിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ നടങ്ങിപ്പോകുന്നു—ഉണ്ണിക്കു ദീർഘായുഷ്യോഗമില്ലെ ങ്കിൽ—ദൈവംതന്നെ ആ അമങ്ഗലത്തിൽനിന്നു നമ്മെ രക്ഷിക്കട്ടെ—സന്താനങ്ങളെക്കണ്ടു കൊണ്ടെങ്കി

ല്യം—ഭീഷ്മ!—ഞാനെന്തു പറയട്ടെ? (നെടുവീർപ്പിടുന്നു.)

ഭീഷ്മൻ:—അങ്ങനെ നോക്കിയാലും ഉണ്ണിയുടെ വിവാഹം ഉടൻതന്നെ നടക്കണം. അമ്മ ആഗ്രഹിച്ചതുപോലെ ഒന്നിനുപകരം മൂന്നുതന്നെയാകട്ടെ പത്നിമാർ; അവരിൽ ഏതെങ്കിലും ഒരു രാജ്ഞിമാത്രം പ്രസവിച്ചാലും ആ വഴിക്കു വംശം വർദ്ധിക്കുമല്ലോ.

സത്യ:—പക്ഷേ കോസലൻ നമുക്കു ക്ഷണപത്രമയച്ചിട്ടില്ല. അതിനെന്തായിരിക്കാം കാരണം? ഇന്നലത്തെ ദൃശ്യത്തിൽ ഗന്ധർവൻ പറഞ്ഞതു് ഇപ്പോഴും എന്റെ ചെവിയിൽ മറെറാലിക്കൊള്ളുന്നു. "നിങ്ങളുടെ അമ്മ മഹാറാണിയുടേതിനെക്കാൾ നികൃഷ്ടമല്ല എന്റെ ജാതി" എന്നല്ലേ ആ ദ്രോഹിയുടെ അവഹേളനം? പാവനമായ പൌരവവംശത്തിനു് ഞാൻ നിമിത്തം ഈ പാതിത്യം വന്നുവല്ലോ.

ഭീഷ്മൻ:—അതാണു് കാരണമെന്നു് എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. സന്ദേശവാഹകനു് എന്തെങ്കിലും അപകടം പററിയിരിക്കാം; അല്ലെങ്കിൽ അടിയന്തിരം സംബന്ധിച്ചുള്ള തിരക്കിൽ കാശിരാജാവു നമ്മുടെ അസ്തിത്വം വിസ്മരിച്ചിരിക്കാം. അതല്ല, കരുതിക്കൂട്ടിത്തന്നെയാണു് അങ്ങനെ പ്രവർത്തിച്ചതെങ്കിൽ ഇവിടെ വിവാഹോചിതന്മാരായ രാജകുമാരന്മാരില്ലെന്നു് അദ്ദേഹം സങ്കല്പിച്ചിരിക്കാം. അതൊന്നുമല്ല, ഭരതവംശത്തിന്റെ ധിക്കാരമാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉദ്ദേശമെങ്കിൽ അതിനെപ്പറ്റി ചോദിക്കേണ്ടതുമുണ്ടു്. ഏതായാലും സ്വയം വരശ്രുതിയിലല്ലേ ആ കന്യകമാരുടെ പരിണയം?

അതിനു പ്രത്യേകമൊരു ക്ഷണം ഏതു ക്ഷത്രിയ വീരനും ആവശ്യമില്ല; ആ പ്രഖ്യാപനം തന്നെ പയ്യാപ്പമായ ആഹ്വാനമാണു്. ഞാൻ പോകാം; പോയി വീയ്യു ശൂല്ലകളായ ആ കിടാങ്ങളെ അപഹരിക്കാം; അപഹരിച്ചു് ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നു് അവരെ അനുജന്റെ പത്നിമാരാക്കാം.

സത്യ :—ഉണ്ണിക്കൂടി വരണമോ ?

ഭീഷ്മൻ :—വേണ്ടെന്നാണു് എന്റെ പക്ഷം;

സത്യ :—ഭീഷ്മൻ നിശ്ചയിച്ചതുപോലെ നടക്കട്ടെ. അതെനിക്കും സമ്മതമാണു്; സന്തോഷമാണെന്നു വിശേഷിച്ചു പറയേണ്ടതുമില്ലല്ലോ. യാത്രയ്ക്കു് കഴിയുന്ന വേഗത്തിൽ ഒരുങ്ങിക്കൊള്ളൂ! ഏതു പ്രതിബന്ധത്തേയും തരണം ചെയ്യുവാനുള്ള ശക്തി തനിക്കു സ്വതസ്സിദ്ധമാണെങ്കിലും അതിനു ഞാൻ കുലദേവതകളെക്കൂടി പ്രാർത്ഥിക്കാം. അവർ തനിക്കു മാർഗ്ഗത്തിൽ മങ്ഗലദീപികകളായി പരിലസിക്കട്ടെ. (പോകുന്നു.)

ഭീഷ്മൻ :—(സ്വഗതം) അമ്മ പോയി. പാവം! ആ ഭാഗ്യഹീനയുടെ ആപത്തുകൾ അവസാനിച്ചതായി തോന്നുന്നില്ല. വിചിത്രവീയ്യനു നഷ്ടപ്രായമായ ആരോഗ്യം വീണ്ടെടുക്കാൻ അയാൾ കൈക്കൊള്ളേണ്ടതു വിവാഹമോ ബ്രഹ്മചര്യമോ ? ബ്രഹ്മചര്യമാണെന്നു് അമ്മയുടെ മുഖത്തുനോക്കി നിത്യബ്രഹ്മചാരിയായ ഞാൻ, കുടുംബം കുറിമുടിയാൻ പോകുന്ന ഈ ദശാസന്ധിയിൽ, എങ്ങനെ പറയും ? ആ വാഗ്വജ്രംകൊണ്ടു മാതൃഹത്യ ചെയ്യുവാൻ വേണ്ട അശ്മഹൃദയം എനിക്കു് ഈശ്വരൻ തന്നില്ലല്ലോ. എന്നുമാത്രമല്ല, ആഹ്വാന

മില്ലാതെയാണു് ഞാൻ കാശിരാജ്യത്തേയ്ക്കു പോകുന്നതു്. അവിടെ കന്യകകളെ കാമിച്ചു വന്നു ചേരുന്ന രാജാക്കന്മാരോടു മാത്രമല്ല, കോസലൻ ക്ഷമായാചനം ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തോടും എനിക്കു പൊരുതേണ്ടിവരും. യുദ്ധമെന്നതു വാസ്തവത്തിൽ എന്താണു്? സാഹോദര്യത്തിന്റെ സമൂലഘാതം; നരകലോകത്തിന്റെ നാരകീകരണം. വീണ്ടുമുള്ള ഈ ശസ്ത്രഗ്രഹണം പെട്ടെന്നു് ഏതുവിധത്തിലൊക്കെയും എന്നെ വിഷമിപ്പിക്കുന്നു! എന്തെല്ലാമായാലും കന്യകമാരെ കൊണ്ടുവരാമെന്നു ഞാൻ അമ്മയ്ക്കു വാക്കുകൊടുത്തുപോയി. അതു നിറവേറ്റാനാകട്ടെ എന്റെ ഇപ്പോഴത്തെ ഉദ്യമം. വർത്തമാനകാലത്തിൽ വർത്തിക്കുക; വരുന്നതെല്ലാം വരട്ടെ; നടക്കുന്നതുപോലെയെല്ലാം നടക്കട്ടെ. വെറുതേയല്ല മുമുക്ഷുക്കൾ സർവസങ്ഗങ്ങളും സന്ന്യസ്യിച്ചു വിജനപ്രദേശങ്ങളെ അഭയം പ്രാപിക്കുന്നതു്.

(പോകുന്നു)

(യവനിക)

—

മൂന്നാമങ്കം

രങ്ഗം 1

സ്ഥലം :—കാശിരാജാവിന്റെ അരമന.

സമയം :—സായാഹ്നം ; ഉദ്ദേശം നാലുമണി.

(കോസലൻ ക്ഷീണിച്ചു് ആസനത്തിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

കോസലൻ: —(സ്വഗതം) സ്വയംവരത്തിനു വേണ്ട സജ്ജീകരണങ്ങളെല്ലാം ഒരുവിധം നിറവേറി. സന്ദേശമയച്ച രാജാക്കന്മാർ മിക്കവാറും വന്നുകഴിഞ്ഞു. ജരാസന്ധൻ തുടങ്ങിയ ചില പ്രമാണികൾ, സാലവൻ ഈ കന്യകമാരിൽ അനുരക്തനാണെന്നു തങ്ങൾക്കറിവുണ്ടെന്നും, ആ നിലയ്ക്കു തങ്ങൾ സ്വയംവരത്തിൽ സന്നിഹിതരായി ബാഹ്വവിയ്ക്കും പ്രകടിപ്പിക്കുന്നതു് അദ്ദേഹവുമായുള്ള സൌഹാർദ്ദത്തിനു പ്രതികൂലമായിരിക്കുമെന്നുള്ളതിനാൽ അനാശാസ്യമാണെന്നും, അറിയിച്ചിരിക്കുന്നു. അവരെങ്ങനെ ഇക്കാര്യം മുൻകൂട്ടി അറിഞ്ഞു? ആ ദുഷ്ടന്മാരും സാലവനും തമ്മിൽ അത്രവളരെ കൂട്ടുകെട്ടുണ്ടെന്നു് ഇപ്പോഴാണല്ലോ ശരിക്കു മനസ്സിലാകുന്നതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വഭാവദോഷത്തെപ്പറ്റിയുള്ള ലോകാപവാദം അശേഷം അയഥാർത്ഥമല്ലെന്നു ഞാൻ പല വഴിക്കും ധരിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇരിക്കട്ടെ. ഇപ്പോൾ അതു ചിന്താവിഷയമാക്കാൻ പാടുള്ളതല്ല. ആ കാർമേഘം ഈ വസന്താകാശത്തെ മലിനമാക്കരുതു്. നാളെ എങ്ങനെയെങ്കിലും ഈ മഹോത്സവം ഒരുവിധം കഴിഞ്ഞുകൂടിയാൽ മതിയായിരുന്നു എന്നു തോന്നിപ്പോകുന്നു.

പുരുഷദ്രവ്യസമ്പത്തു വേണ്ടതും അതിനപ്പുറവും എനിക്കുണ്ട്; എങ്കിലും ഓരോ കാര്യവും ഞാൻ തന്നെ ക്ലേശിച്ചു നേരിട്ടന്വേഷിച്ചാലേ തൃപ്തിവരുന്നുള്ളു: അതു പോലെതന്നെ പത്മാവതിക്കും. മൂന്നു പെൺകിടാങ്ങളുടെ വിവാഹമല്ലേ? ഇങ്ങനെ ഒരടിയന്തരം ഇനി ഞങ്ങൾക്കു് ഈ ജന്മത്തിൽ ആഘോഷിക്കാനില്ലല്ലോ. എല്ലാംകൊണ്ടും ഒരായാസം—ശരീരത്തിനും മനസ്സിനും ഒന്നുപോലെ.

ഹരിക്കാരൻ:—(പെട്ടെന്നു പ്രവേശിച്ചു്) ഹസ്തിനപുരത്തുനിന്നു ഭീഷ്മ മഹാരാജാവു് എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്നു.

കോസ:—(ഞെട്ടി) ആരു്? ഭീഷ്മനോ? എവിടെനിന്നു്? ഹസ്തിനപുരത്തുനിന്നോ? തനിക്കു് ആൾത്തെറ്റു പറ്റിയില്ലല്ലോ.

ഹരി:—ഭീഷ്മൻതന്നെ.

(കോസലൻ ഓടി വാതിൽക്കൽചെന്നു ഭീഷ്മനെ എതിരേറ്റു കൊണ്ടുവന്നു്, ആസനത്തിലിരുത്തുന്നു.)

കോസ:—(വിസ്മയിച്ചു്) ഭീഷ്മൻ എന്താണു് ഈ അസമയത്തു് ഇങ്ങോട്ടു പോന്നതു്? തീർത്ഥസേവയ്ക്കോ ക്ഷേത്രദർശനത്തിനോ?

ഭീഷ്മൻ:—ആ ഉദ്ദേശവുമെനിക്കില്ലെന്നില്ല; അതു പക്ഷേ ആനുഷങ്ഗികമാണു്.

കോസ:—വിശ്വനാഥനെ ദർശിക്കേണ്ടതുണ്ടെങ്കിൽ അതിനു പറ്റിയ അവസരമല്ല ഈ ബഹളകാലം എന്നു സൂചിപ്പിക്കാനാണു് ഞാൻ ഉപക്രമിച്ചതു്.

ഭീഷ്മൻ :—എനിക്ക് ഉടനടി ദശ്രിക്കേണ്ടതു വിശ്വനാഥനെയല്ല, കാശിനാഥനെയാണു്; അതുകൊണ്ടാണു് നേരിട്ടു് ഇങ്ങോട്ടതന്നെ പോന്നതു്.

കോസ :—ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഒരു വലിയ തിട്ടക്കത്തിൽപ്പെട്ടു നട്ടംതിരിയുകയാണു്. എന്റെ പെൺകിടാങ്ങളുടെ വിവാഹം നാളെയാണെന്നു് അങ്ങു് അറിഞ്ഞുവോ എന്തോ? ഏതായാലും ആ ശുഭകർമ്മം കഴിഞ്ഞു സൌകര്യമായി കുളിച്ചുതൊഴുകയും മറ്റും ചെയ്യാമല്ലോ. അങ്ങയെപ്പോലെയുള്ള വൃദ്ധന്മാരുടെ അനുഗ്രഹവും ആശീർവാദവും നവദമ്പതിമാർക്കു വേണ്ടതുമാണു്.

ഭീഷ്മൻ :—സ്വയംവരരീതിയിലാണു് വിവാഹമെന്നു കേട്ടുവല്ലോ.

കോസ :—അതെ.

ഭീഷ്മൻ :—അതിനു് എല്ലാ ക്ഷത്രിയരാജാക്കന്മാരേയും ക്ഷണിച്ചില്ലേ?

കോസ :—ക്ഷണിച്ചു.

ഭീഷ്മൻ :—ഹസ്തിനപുരത്തേയ്ക്കു ക്ഷണപത്രമയയ്ക്കാത്തതെന്താണു്? മറന്നിട്ടോ?

കോസ :—മറക്കുകയോ? അതൊരിക്കലുമില്ല. അവിടെ നിന്നാരാണു് ഇങ്ങോട്ടപോരാൻ? ചിത്രാങ്ഗദ മഹാരാജാവു മരിച്ചു നാട്ടുവാലായ്മപോലും കഴിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നാണു് ഞാൻ ധരിച്ചുവച്ചിട്ടുള്ളതു്. അങ്ങയെ ഈ ആഘോഷവേളയിൽ ഇവിടേയ്ക്കു ക്ഷണിച്ചു വരുത്തു

ന്നതു് അങ്ങേയ്ക്കുതന്നെ അവമാനമായിരിക്കും. ബ്രഹ്മ ചര്യവ്രതത്തിനും വിവാഹമഹോത്സവത്തിനും തമ്മിൽ തീരെ പൊരുത്തമില്ലല്ലോ.

ഭീഷ്മൻ :—മഹർഷിമാരെ ക്ഷണിക്കാറില്ലേ? അവരുടെ ആശിസ്സു ലഭിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി?

കോസ :—(അല്പം ക്ഷോഭിച്ചു്)ഉണ്ടു്. അങ്ങു ബ്രഹ്മചാരിയാ ണെന്നു കേട്ടിട്ടുണ്ടു്; ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം ലഭിച്ച മഹർഷിമാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ അങ്ങുകൂടി ഉൾപ്പെട്ടമെന്നു മനസ്സിലാക്കീട്ടില്ല. ഭീഷ്മൻ ക്ഷത്രിയധർമ്മം സ്വീകരി ച്ചു; ബ്രാഹ്മണധർമ്മം പരിഗ്രഹിച്ചിട്ടമില്ല; അതാ ണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇന്നത്തെ സ്ഥിതി എന്നു പറ ഞ്ഞാൽ അബദ്ധമാകുമോ?

ഭീഷ്മൻ:—അതിരിക്കട്ടെ. ചിത്രാങ്ഗദനോടുകൂടി പൌര വവംശം നിസ്സന്താനമായിട്ടില്ലെന്നും അവിടെ അദ്ദേ ഹത്തിന്റെ അനുജൻ വിചിത്രവീര്യൻ രാജ്യാഭിഷി ക്തനായിട്ടുണ്ടെന്നും അങ്ങു കേട്ടിട്ടില്ലായിരിക്കാം. ആവട്ടെ, ഞാൻ വന്നകാര്യം തുറന്നു പറയാം. ഇതു സ്വയംവരമാണു്. ഇതിൽവച്ചു ഞാൻ അങ്ങയുടെ മൂന്നു കുമാരികളേയും ഞങ്ങളുടെ ആ മഹാരാജാവിനു വേണ്ടി—ആവശ്യപ്പെട്ടാൽ സർവശത്രുക്കളേയും ജയി ച്ചു, സകലപ്രതിബന്ധങ്ങളേയും ശകലീകരിച്ചു്— സ്വീകരണമാണെങ്കിൽ സ്വീകരണം, അപഹരണമാ ണെങ്കിൽ അപഹരണം, ഏതിനും സന്നദ്ധനായി— ഹസ്തിനപുരത്തേക്കുകൊണ്ടുപോയി, അദ്ദേഹത്തെ ക്കൊണ്ടു പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യിക്കും. എന്റെ അനു ഗ്രഹവും ആശീർവാദവുമെല്ലാം ഞാൻ നല്കുന്നതു്

അവിടെവച്ചു് ആ ദമ്പതികൾക്കായിരിക്കും. അതാണു് എന്റെ ആഗമനോദ്ദേശം.

(കോസലൻ അമ്പരന്നു ഭീഷ്മനെ ഉറുനോക്കുന്നു.)

ഭീഷ്മൻ :—രാജാവേ! അന്ധാളിച്ചിട്ടു കായ്മില്ല. ഭീഷ്മപ്രതിജ്ഞയെന്നൊന്നിനെപ്പറ്റി അങ്ങു കേട്ടിട്ടുണ്ടോ? അതാണിതു്. നാളെ സൂര്യനുദിക്കുമെങ്കിൽ ആ പ്രതിജ്ഞ നിറവേറുകയും ചെയ്യും.

കോസ:—(കോപിഷ്ടനായി) എന്നാൽ ഞാനും എന്റെ ആശയം തുറന്നു പറയാം; പരിഭവിക്കരുതു്. കാശിരാജ്യം ഭാരതസാമ്രാജ്യംപോലെ വിശാലമല്ല; വിശ്രുതമല്ല; സമ്പന്നമല്ല; ശക്തിമത്തുമല്ല. എന്നാൽ അതിനുമുണ്ടൊരു പരിസരശുദ്ധിയും പാരമ്പര്യമഹിമയും. ഞങ്ങളുടെ കുലവും ചന്ദ്രവംശത്തിന്റെ ഒരു ശാഖയാണു്. നഹുഷചക്രവർത്തിയുടെ കനിഷ്ഠസഹോദരനായ ക്ഷത്രവൃദ്ധനായിരുന്നു അതിന്റെ കൂടസ്ഥൻ. അന്നുമുതൽ ഇന്നുവരെയുള്ള കൊള്ളക്കൊടുക്കയിൽ അതിൽ കരട്ടം കലർപ്പുമില്ലാത്ത ക്ഷത്രിയരക്തമല്ലാതെ സംക്രമിച്ചിട്ടില്ല. ഞങ്ങളുടെ കുലീനത പരിപാലിക്കുന്നതിൽ ഞങ്ങൾ നിഷ്കൃഷ്ടമായി ശ്രദ്ധിക്കുന്നവരാണു്: ആ വിഷയത്തിൽ ഞങ്ങൾക്കു വിശ്വനാഥസ്വാമിയോടും ഭാഗീരഥീദേവിയോടും ഉത്തരവാദം ചെയ്യേണ്ടതുമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് അഗ്നിഭഗവാന്റെ സർവ്വസ്വരത ഞങ്ങൾക്കു് അഭിലഷണീയമാകുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. ഈ പീഠികയോടുകൂടി എനിക്കു് അങ്ങയോടു് ഒരു കായ്മും നിവേദനം ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. സത്യം പാഷാണംപോലെ കക്കശമാണു്;

നാരാചംപോലെ നിരിന്നമാണു്; സ്ഥാണുമൂത്തിയെപ്പോലെ ദിഗംബമാണു്. അതിനു് അസത്യത്തിന്റെ ആഹാര്യശോഭയില്ല; മോഹനസങ്ഗീതമില്ല; വിലാസസ്പന്ദമില്ല. എങ്കിലും പാലിക്കേണ്ട ഘട്ടത്തിൽ അതു പാലിക്കാതെ നീക്കുപോക്കില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു പറയുകയാണു്. ദേവവ്രത! ക്ഷമിക്കണം.

ഭീഷ്മൻ:—പറയുക രാജാവേ! ഭയപ്പെടാതെ, പരിഭ്രമിക്കാതെ. സത്യം പറയാൻ ആർക്കു് ആരനുമതി നല്കണം?

കോസ:—പറയാം. അങ്ങയുടെ പിതാവായ ശന്തനുമഹാരാജാവു് അതിമാനുഷനായ ഒരു ചക്രവർത്തിയായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപദാനങ്ങൾ പൌരവകുലത്തിന്റെ പേരും പെരുമയും പതിന്മടങ്ങു വർദ്ധിപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു ഭാഗ്യവശാൽ ആദ്യത്തെ പട്ടമഹിഷിയായി ലഭിച്ചതു്, അങ്ങയുടെ മാതാവു്, ഞങ്ങളുടെ കുലദേവത, ശ്രീപരമേശ്വരന്റെ ശിരോമാലിക, സാക്ഷാൽ ഭാഗീരഥീഭഗവതിതന്നെയായിരുന്നു. ആ ദാമ്പത്യം ചന്ദ്രവംശത്തിന്റെ യശസ്സൗധത്തിനു താഴികക്കുടം ചാർത്തി. എന്നാൽ കാലാന്തരത്തിൽ അതിനു വിച്ഛേദം വന്നു. പിന്നീടെന്താണു് നടന്നതു്? നാണം കൊണ്ടു് അതു പറയാൻ നാക്കു പൊങ്ങുന്നില്ല. അദ്ദേഹം ആരെയാണു് പരിഗ്രഹിച്ചതു്? കാളിന്ദിയിലെ കടത്തുകാരിയായ കാളി എന്ന മുക്കുവക്കിടാത്തിയെ! സൌന്ദര്യധാമമായിരുന്നു, യോജനഗന്ധയായിരുന്നു, ആ യുവതി; അവൾ വീശിയ വലയിൽ മഹാരാജാവു മത്സ്യംപോലെ കുടുങ്ങുകയും ചെയ്തു. എന്തൊരു ദാരുണമായ അധഃപതനമായിരുന്നു അതു്?

സത്യലോകത്തിൽനിന്നു സപ്തലോകത്തേക്കു്! അത്യുച്ചസ്ഥാനഭ്രംശം വന്നാൽ അവരുടെ സ്ഥിതി അത്യന്തം നീചമായിത്തീരാതെ തരമില്ലല്ലോ. ആ അച്ഛസ്ഫടികവിഗ്രഹയായ ഗങ്ഗാദേവി എവിടെ? ഈ ഇങ്ഗാലരൂപിണിയായ കാളിപ്പെണ്ണെവിടെ? ശന്തനു മഹാശയനല്ലെന്നു ഞാൻ വാദിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ അപഥസഞ്ചാരത്തെ ആക്കു് ന്യായീകരിക്കാം? ഏതു സ്മൃതിക്കു് അനുകൂലിക്കാം? ഉച്ചൃംഖലതയ്ക്കും വേണം ഒരു മട്ടും മാതിരിയും; സ്വീലമ്പടതയ്ക്കുംവേണം ഒട്ടൊക്കെയൊരു സീമാപരിപാലനം. ഏതായാലും ആ അത്യൽകടമായ അനാചാരം ക്ഷത്രിയജാതിക്കു പൊതുവിൽതന്നെ ഒരു തീരാക്കളങ്കമായി പരിണമിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് അങ്ങു ധരിച്ചിരിക്കേണ്ടതാണു്.

ഭീഷ്മൻ:—രാജാവേ! അങ്ങു് എന്റെ ക്രോധാഗ്നിയെ കല്പിച്ചുകൂട്ടി ഉദ്ദീപിപ്പിക്കുന്നുവെങ്കിലും സത്യബദ്ധനായ ഞാൻ അതിനെ അങ്ങയുടെ ഭസ്മീകരണത്തിനു് അഴിച്ചുവിടുന്നില്ല. അങ്ങു കേട്ടിട്ടുണ്ടോ വസിഷ്ഠമഹർഷിയും അരുന്ധതീഭഗവതിയും കൂടിയാണു് പിതൃസ്ഥാനീയത വഹിച്ചു് എന്റെ പ്രിയമാതാവായ സത്യവതിദേവിയെ അച്ഛനെക്കൊണ്ടു കന്യകാദാനരൂപത്തിൽ വിവാഹം ചെയ്യിച്ചതെന്നും, ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയായ യാജ്ഞവല്ക്യമഹർഷിയാണു് ആ മങ്ഗലകർമ്മത്തിൽ ആചാര്യത്വം വഹിച്ചതെന്നും? അമ്മതന്നെ ചേദിരാജാവായിരുന്ന ഉപരിചരവസുവിന്റെ പുത്രിയാണെന്നും?

കോസ :—കേട്ടിട്ടുണ്ട്. അതെല്ലാം ശന്തനുമഹാരാജാവിന്റെ പ്രാഭവത്തെ പ്രകടീകരിക്കുന്ന ശബ്ദകോലാഹലം എന്നുള്ളതിൽ കവിഞ്ഞു വിവേകശീലന്മാർ അപ്പുറമൊന്നും വിശ്വസിക്കുന്നതല്ല. വീരാരാധനയ്ക്ക് ഏതു കല്പിതകഥയേയും പ്രസവിക്കുവാൻ പ്രയാസമില്ല; വസിഷ്ഠനും അരുന്ധതിക്കും, യാജ്ഞവല്ക്യനല്ല, ത്രിശംകുസ്വർഗ്ഗം നിർമ്മിച്ച വിശ്വാമിത്രൻ കൂടിച്ചേർന്നാലും, രാവിനെ പകലും അനീതിയെ നീതിയുമാക്കാൻ സാധിക്കുകയുമില്ല. അഥവാ കാളിചേദിരാജാവിന്റെ പുത്രിതന്നെ ആയിക്കൊള്ളട്ടെ. അവളെ വളർത്തിയതു് ഉശൈ്ചശ്രവസ്സല്ലെന്നും ഉശൈ്ചശ്രവസ്സു കൈവർത്തനല്ലെന്നും ആരും ശഠിക്കുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അങ്ങനെ വാലക്കുടിയിൽ വളർന്ന. ശുദ്ധാശുദ്ധവിചാരം കൂടാതെ പുലർന്ന ഒരു സ്ത്രീയെ ശന്തനു പരിഗ്രഹിച്ചു പട്ടമഹിഷിയാക്കിയതു നിങ്ങളുടെ വംശത്തിനു ഭൂഷണമാണെങ്കിൽ 'അസ്തു' എന്നല്ലാതെ എനിക്കു മറെറാന്നും പറയാനില്ല. അതേ ശ്വാസത്തിൽ മഹർഷിമാരേയും മഹാരാജാക്കന്മാരെയും ഒന്നുപോലെ മയക്കാൻവേണ്ട കെല്പും കോപ്പും കാളിക്കുണ്ടായിരുന്നു എന്നു തലകുലുക്കിസ്സമ്മതിക്കുന്നതിനു സങ്കോചവുമില്ല.

ഭീഷ്മർ :—രാജാവേ! അങ്ങു് ആകുന്നിടത്തോളവും അതിനപ്പുറവും അപവാദവിഷം ചേർത്തിച്ചു് ഇവിടം ദുഷ്കൃതപൂരിതമാക്കിയിരിക്കുന്നു. അതിനു പകരം ചോദിക്കാൻ ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഒരുങ്ങുന്നില്ല. എന്റെ അനുജന്റെ ശത്രുനാകാൻ പോകുന്ന ഒരു ബുദ്ധിഹീനന്റെ അപരാധം അതു് എത്രതന്നെ അസഹ്യമാ

യാലും സഹിക്കാൻ വേണ്ട മനോനിയമനം എനിക്കുണ്ട്. കോസല! ഞാൻ എന്റെ പ്രതിജ്ഞ ആവർത്തിക്കുന്നു. അങ്ങയുടെ മൂന്നു കന്യകകളേയും ഞാൻ ഹസ്തിനപുരമഹാരാജാവിന്റെ പത്നിമാരാക്കും. അങ്ങു സമ്മതിച്ചാൽ സമ്മതത്തോടുകൂടി; വിസമ്മതിച്ചാൽ വിസമ്മതത്തെ തൃണവൽകരിച്ചു്. എന്താണു് അങ്ങയുടെ മറുപടി?

കോസ:—(അല്പമാലോചിച്ചു്) കൂടെ ആരെല്ലാം വന്നിട്ടുണ്ടു്?

ഭീഷ്മൻ:—എന്നോടുകൂടിയോ? ഇവിടെ ഇക്കാണുന്ന ഉടവാളും വില്ലുമമ്പും; വെളിയിൽ രഥവും സൂതനും.

കോസ:—വിചിത്രവീര്യനെക്കൂടി എന്തേ കൊണ്ടുപോരാഞ്ഞതു്? അദ്ദേഹം വയസ്സുകൊണ്ടു യുവാവാണെങ്കിലും വളർച്ചകൊണ്ടു് ഇന്നും ബാലനാണെന്നു കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. അദ്ദേഹത്തെയാണു് എന്റെ കിടാങ്ങൾക്കു വരനായി കരുതീട്ടുള്ളതെങ്കിൽ എന്തുകൊണ്ടു് അവക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖദർശനംപോലും നിഷേധിക്കുവാൻ അങ്ങു തിടുക്കപ്പെട്ടു? അത്രയ്ക്കു രോഗിയായിക്കഴിഞ്ഞുപോ അദ്ദേഹം?

ഭീഷ്മൻ:—മഹാരാവിന്റെ പ്രതിനിധിയായ ഞാൻ വന്നിട്ടുണ്ടല്ലോ; അതു മതി.

കോസ:—അതു മതി അല്ലേ? അങ്ങു് വേദവേദാങ്ഗങ്ങളിലും ഇതിഹാസപുരാണങ്ങളിലും ധർമ്മാർത്ഥശാസ്ത്രങ്ങളിലും മറ്റും നിഷ്ണാതനെന്നാണല്ലോ കേട്ടിട്ടുള്ളതു്. ഇതാണോ അങ്ങയുടെ നീതിബോധം? ഈ അതിക്രമ

മത്തിന്റെ പേരെന്തെന്നു് അങ്ങു പറയുമോ ? പട്ടാപ്പകൽ തീവെട്ടിക്കൊള്ളയെന്നു് എന്റെ പാണ്ഡ്യത്യശൂന്യമായ ഭാഷയിൽ ഞാൻ പറയുന്നു. കുലകന്യകകൾ അങ്ങയുടെ ഗണനയിൽ വെറും ജംഗമ സാധനങ്ങൾ ! മാനമായി ജീവിതം നയിക്കുന്ന കുടുംബങ്ങളിൽ നിന്നു തരംപോലെ തട്ടിപ്പറിക്കുന്ന പൊന്നരുപ്പടികൾ !

ഭീഷ്മൻ :—ഇതു സ്വയംവരമാണെന്നു് അങ്ങല്ലേ പെരുമ്പറയടിച്ചു ഘോഷിച്ചതു് ? സ്വയംവരമാണെങ്കിൽ അതിനു് ഇത്തരത്തിൽ ചില ഭവിഷ്യൽ ഫലങ്ങൾ അനിവാര്യങ്ങളാണെന്നു് അങ്ങു ധരിക്കാത്തതു് എന്റെ കുറ്റമാണോ?

കോസ :-- (വിനയമഭിനയിച്ചു്) ഭീഷ്മ ! അങ്ങു മഹാരഥനാണെന്നു് എനിക്കറിയാം. അങ്ങയുടെ പരാക്രമം ഇവിടെ ഒരിടത്തു് ഇങ്ങനെ ഒതുങ്ങിക്കഴിയുന്നതെന്നോടാണോ കാണിക്കേണ്ടതു് ? അങ്ങേയ്ക്കു പറ്റിയ പ്രതിയോഗിയാണോ ഞാൻ ? വിചിത്രവീര്യനെക്കൊണ്ടു വിവാഹം ചെയ്യിക്കാൻ അങ്ങേയ്ക്കു വേറെ യുവതികളെ കിട്ടില്ലേ ? ഈ ഭാരതഭൂമിക്കു് അതിനു വേറെ വിസ്തൃതിയില്ലേ ? എന്തിനു് എന്റെ കിടാങ്ങളെ വാലത്തിയുടെ മകന്റെ കയ്യിൽ വലിച്ചെറിഞ്ഞുകൊടുത്തു കാശിരാജകുലത്തെ കളങ്കപങ്കിലമാക്കുന്നു ? ഞാൻ പെട്ടെന്നുണ്ടായ കോപംകൊണ്ടു് എന്തെങ്കിലും അതിരുകടന്നു പറഞ്ഞുപോയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അങ്ങെനിക്കു മാപ്പു തരണം ; ഈ സാഹസത്തിൽനിന്നു വിരമിച്ചു് എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കണം.

ഭീഷ്മൻ :—ഇല്ല, രാജാവേ, ഈ ശപഥം ഞാൻ നിർവഹി
ക്കുകതന്നെ ചെയ്യും.

കോസ :—എന്നാൽ ഒരു കായ്യംകൂടി പറയാം. അങ്ങയുടെ അഭിവന്ദ്യയായ മാതാവാണ് ഈ രാജ്യത്തിന്റെ ദ്വാര പാലിക എന്നുള്ള വസ്തുതപോലും അങ്ങു മറന്നിരിക്കുന്ന തിനാൽ എനിക്കുവേണ്ടി ഇക്കായ്യമെങ്കിലും ചെയ്യൂ. അങ്ങയുടെ ആ മാതാവ് ഏഴ് ആൺകുട്ടികളെ കഴുത്തു പിരിച്ചു തന്നിൽത്തന്നെ ലയിപ്പിച്ചു-സാധാരണന്മാ രുടെ ഭാഷയിൽ, മുക്കിക്കൊന്നു. അങ്ങ് എന്റെ ഈ മൂന്നു പെൺകുട്ടികളേയും ആ ദേവിയുടെ പിരിമാറിലേ ക്ക് വീശിയെറിയൂ! അവിടെ ആ കുട്ടികൾ കുടിച്ചുചാ കട്ടെ; അവരുടെ ശരീരങ്ങൾ സത്യവതിയെ പ്രസവിച്ച മകരമത്സ്യത്തിന്റെ ചാച്ചുക്കാരും വേഴ്ചക്കാരും കൊത്തി ത്തിന്നട്ടെ. ആത്മാക്കൾ ഗങ്ഗാസങ്ഗത്താൽ വിശു ദ്ധിനേടി പരമപദത്തേയും പ്രാപിക്കട്ടെ. അങ്ങേയ്ക്കു സ്ത്രീകളോടല്ലേ ജന്മശത്രുത? ആ ശത്രുത ഇങ്ങനെയുള്ള ഒരു പ്രവൃത്തിരങ്ഗത്തിലും പ്രത്യക്ഷപ്പെടട്ടെ. പിന്നെയും നാലു പെൺകുട്ടികളെക്കൂടി ആവശ്യം വരു മ്പോൾ ഇത്തരത്തിൽതന്നെ വധിച്ചു യഥാകാലം അമ്മ യുടെ മകനെന്ന പേരിനു് അങ്ങേയ്ക്കു് പൂർണ്ണാവകാശി യാകുകയും ചെയ്യാം. അയ്യോ! ഞാനെന്തു പുലമ്പി! ദേവീ! ഭാഗീരഥീ! എന്റെ ഈ ആക്രോശം ക്ഷമിക്ക ണമേ! (അല്പമാലോചിച്ചു്) അല്ല, ഭീഷ്മ! തെറ്റി പ്പോയി. ആ അരുമക്കിടാങ്ങളുടെ അപമൃത്യു കണ്ട കൊണ്ടു ഞാനും എന്റെ പത്മാവതിയും ജീവിച്ചിരി ക്കില്ല. ആദ്യമായി ഞങ്ങളെത്തന്നെ അങ്ങയുടെ നിഷ്ഠുരതയ്ക്കു ബലികൊടുക്കൂ; പിന്നീടാവട്ടെ കിടാങ്ങ

ളുടെ അപഹരണം! (പിന്നെയുമാലോചിച്ചു്) വേണ്ട ഭീഷ്മ! കുട്ടികളെത്തന്നെ ആദ്യമായി പുഴയിലേ കയത്തിൽ കെട്ടിത്താഴ്ത്തൂ! അല്ലെങ്കിൽ അവർ വിചിത്രവീര്യനെ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യുന്നതു ഞങ്ങൾ സ്വർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു കണ്ടു കണ്ണീർപൊഴിക്കേണ്ടിവരും; പ്രതിക്രിയാശൂന്യമായിരിക്കും അപ്പോഴത്തേ ഞങ്ങളുടെ അവസ്ഥ; ഇവിടെയിരുന്നാൽ ആത്മഹത്യയെങ്കിലും ചെയ്തു കൃതാർത്ഥരാകാമല്ലോ. ഏതായാലും ഉച്ചൈശ്രവസ്സിന്റെ പൊരുളെക്കൊണ്ടു് ഈ കന്യകകളുടെ പാണിപീഡനം—ഭാരതഭൂമിയിലേ സകല സ്ത്രീകളുടെയും ഹൃദയപീഡനം—ധർമ്മജ്ഞനെന്നു പറയുന്ന അങ്ങായിട്ടു ചെയ്യിക്കരുതെന്നു ഞാൻ വീണ്ടും, വീണ്ടും വിനയപൂർവ്വം പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മ:—ആ പ്രാർത്ഥന ഫലിക്കയില്ല. ഭീഷ്മന്റെ വാക്കു ശിലാരേഖപോലെ ചിരസ്ഥായിയാണു്. പ്രത്യേകിച്ചും അങ്ങു് ധർമ്മാധർമ്മങ്ങൾ വേർതിരിച്ചറിവാൻ കഴിവില്ലാത്ത ഒരു മിഥ്യാഭിമാനിയാണെന്നു ഞാൻ കാണുന്നു. എന്റെ വംശം അധഃപതിച്ചുപോയതായി അങ്ങു ജല്പിക്കുന്നു; അങ്ങയുടെ മുഖമുദ്രണത്തിനുവേണ്ടിയെങ്കിലും എനിക്കു് ഈ വിവാഹത്തിന്റെ ഘടകനാകേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് ഞാൻ വീണ്ടും ഒരിക്കൽക്കൂടി അവസാനമായി ചോദിക്കുന്നു;—വിചിത്രവീര്യൻ അങ്ങയുടെ കന്യകകളെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നതു് അങ്ങേയ്ക്കു സമ്മതമാണോ എന്നു്?

കോസ:—ഞാനും വീണ്ടും അവസാനമായി ഉത്തരം പറയുന്നു,—മുക്കുവപ്പെണ്ണിന്റെ മകൻ എന്റെ കന്യകകളെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നതു് എനിക്കു സമ്മതമല്ലെ

ന്നു്—ഒരു പ്രാവശ്യമല്ല ആയിരം പ്രാവശ്യം. എനി ക്കല്ല, ക്ഷത്രിയജാതിക്കല്ല, ആര്യസമുദായത്തിനല്ല, ഭാരതഭൂമിക്കല്ല, ഈശ്വരനുപോലും അതു സമ്മതമാകു കയില്ലെന്നു ഞാൻ ശപഥപൂർവ്വം പ്രവചനം ചെയ്യുന്നു.

ഭീഷ്മ :—ശരി. നാളെ സ്വയംവരമണ്ഡപത്തിൽ ഞാൻ എത്തിക്കൊള്ളാം.

കോസ :—ഇവിടെ വന്നസ്ഥിതിക്കു് എന്റെ ആതിഥ്യം സ്വീകരിക്കുന്നില്ലയോ ?

ഭീഷ്മ :—സത്യവതീദേവി നിങ്ങളുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ പതിത യാണെങ്കിൽ ആ മാതാവുമായി പങ്ക്തിഭോജനം ചെയ്തിട്ടുള്ള ഞാനും പതിതനായിരിക്കണമല്ലോ. അതു കൊണ്ടു തൽകാലം അങ്ങ് എന്റെ സൽകാരം സംബ ന്ധിച്ചു യാതൊന്നും അന്വേഷിക്കേണ്ടതില്ല. നാളത്തെ ചടങ്ങുകഴിഞ്ഞാൽ നമുക്കു സഹഭോജനം ചെയ്യേണ്ട അവസരങ്ങൾ പലതും തനിയേ വന്നു ചേർന്നുകൊള്ളും.

(ഭീഷ്മൻ പോകുന്നു)

കോസ :—(സ്വഗതം) ഇതെന്തൊരപ്രതീക്ഷിതമായ അശ നിപാതമാണു്! അഥവാ ഒന്നു നോക്കിയാൽ ദുർവൃത്ത നായ സാലന്റെ കയ്യിൽനിന്നു തെറിപ്പിഴയ്ക്കുന്നതും എന്റെ കിടാങ്ങൾക്കു് ഒരനുഗ്രഹമായിരിക്കും. പക്ഷേ അവർ ചെന്നു ചേരുന്നതെവിടെ? ഹസ്തിനപുരത്തിൽ കാളിയുടെ സന്തുഷ്കളായി. കസ്തൂരിയുടെ പരിമ ളംകൊണ്ടു മത്സ്യഗന്ധംമാറും. അന്ത്യജത്വം മാറുമോ? വിവാഹം കഴിഞ്ഞാൽ അവരെ ഞാൻ എങ്ങനെ സമീ പിക്കും ? നാമൊന്നു കരുതുന്നു; ദൈവമൊന്നു കല്പി

ക്കുന്നു. തിളച്ച വെള്ളത്തിൽനിന്നു മോചനം ലഭിച്ചാൽ ചെന്നു വീഴേണ്ടതു തീക്കുണ്ഡത്തിലോ? ഹാ! എന്റെ ദൈവമേ! പദ്മാവതി എന്തിനു് ഈ ഓമനകളെ പ്രസവിച്ചു? ബ്രഹ്മാവു് അവക്കു് എന്തിനു ആയുസ്സു് ഇത്രദൂരം ദീർഘമാക്കി? ശംഭോ! വിശ്വനാഥ! എന്റെ തല ചുറ്റുന്നു. ഏതായാലും സാലവനെ തൽക്ഷണം തന്നെ വിളിച്ചു വിവരം അറിയിക്കാം. ഈ വിപത്തു പ്രധാനമായി അഭിമുഖീകരിക്കേണ്ടതു് അദ്ദേഹമാണല്ലോ. നാളത്തെ യുദ്ധത്തിൽ ഇവർ രണ്ടു പേരും തമ്മിലടിച്ചു് ഒരുമിച്ചുതന്നെ മരിച്ചുവെങ്കിൽ!

(ചിന്താഗ്രസ്തനായിപ്പോകുന്നു)

യവനിക)

രങ്ഗം 2

സ്ഥലം :—കാശിരാജാവിന്റെ രാജധാനി: അന്തഃപുരത്തിൽ അംബയുടെ മുറി.

സമയം :—രാത്രി ഉദ്ദേശം എട്ടുമണി.

(അംബയും അംബികയും അംബാലിയും ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

അംബ :—അനുജത്തിമാരേ! നിങ്ങൾ ഒന്നു പാട്ടുവിൻ! ഞാൻ കേൾക്കാം.

അംബിക:—ചേട്ടത്തിക്കരുതേ? ചേട്ടത്തിക്കല്ലേ ഞങ്ങളെക്കാൾ ശാരീരഗുണവും അഭ്യാസദാർഢ്യവും?

അംബ:—ഞാൻ പലതും ചിന്തിച്ചു് അസ്വസ്ഥയായിരിക്കയാണു്. നിങ്ങളുടെ പാട്ടു കേട്ടാൽ ചെവിയെങ്കിലും ഒന്നു കുളിരുമല്ലോ.

അംബിക:—എനിക്കു ചിന്തയൊന്നുമില്ല. ഞാൻ പാടാം. അംബാലികയ്ക്കോ?

അംബാലിക:—കൊച്ചേട്ടത്തിക്കില്ലെങ്കിൽ എനിക്കുമില്ല. ഏതു രാഗത്തിലാണു് പാടേണ്ടതെന്നു മാത്രം ഒരു ചിന്തയുണ്ടു്. പറയൂ ചേട്ടത്തി? കണ്ണാരമോ ധനാശിയോ?

അംബ: കണ്ണാരമോ? കൊച്ചനുജത്തിക്കു ഭ്രാന്തുണ്ടോ? ഇവിടെ ആരെങ്കിലും മരിച്ചുവോ? നേരം പുലർന്നാൽ നമ്മുടെ വിവാഹമായില്ലേ?

അംബാലിക:—മരിച്ചില്ലേ ചേട്ടത്തി? മരിച്ചു. നമ്മുടെ സൈരം, സ്വാതന്ത്ര്യം, സുഖം! അവയുടെ അകാലമൃത്യുവിനെപ്പറ്റി ദുഃഖകണ്ഠാരത്തിലല്ലാതെ മറെന്തു രാഗത്തിലാണു് പാടേണ്ടതു്?

അംബ:—ഇങ്ങനെയാണോ പാണിഗ്രഹണത്തെപ്പറ്റി അംബാലിക ധരിച്ചുവച്ചിരിക്കുന്നതു്?

അംബാലിക:—പിന്നെ എങ്ങനെ ധരിക്കണം? നാളെ മുതൽ നാം ഒരു പുരുഷനു് അടിമകളാകാൻ പോകുകയല്ലേ? അടിമകൾക്കു സ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ടെന്നു ചേട്ടത്തി ശഠിക്കുകയാണെങ്കിൽ നിർവ്വാഹമില്ല. പാണിഗ്രഹണം ചന്ദ്രഗ്രഹണത്തെക്കാൾ ഭയങ്കരമാണു്. ആകാശ

ത്തിലെ ചന്ദ്രനു് അല്പകാലം കഴിഞ്ഞാൽ മോചനം ലഭിക്കും. നവോഢയുടെ മുഖചന്ദ്രനോ? അതിൽ കടന്നുകൂടുന്ന മ്ലാനത ആജീവനാന്തം നിലനില്ക്കും.

അംബ:—ആരു് ആക്കു് അടിമയെന്നാണു് അംബാലിക നിരൂപിക്കുന്നതു്? നാം പുരുഷനല്ല; പുരുഷൻ നമുക്കു്.

അംബാലിക:— അങ്ങനെയായിക്കൊള്ളട്ടെ; എന്നാലും എനിക്കീ അടിമയേർപ്പാടു പിടിക്കുന്നില്ല. ഒരു പുരുഷനെ അടിമപ്പെടുത്തി നാം അങ്ങോരുടെ തലയിൽ കേറിനിന്നു കുറേനേരം തുള്ളുന്നു എന്നുവയ്ക്കുക. അങ്ങോർ തക്കംനോക്കി തലവലിച്ചെടുത്തു കളഞ്ഞാലോ? പരുക്കേൽക്കുന്നതു നമുക്കല്ലേ?

അംബ:—ഓ! പുരുഷൻ—അവൻ പണ്ടും തലവലിച്ചെട്ടത്തിട്ടുണ്ടു്! അറിഞ്ഞിട്ടില്ലേ നാമെല്ലാം? ബ്രഹ്മാവിനു നാളതുവരെ സാധിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ചില സൃഷ്ടികളുണ്ടു്; അവയിലൊന്നാണു് ഭാഗ്യംകെട്ട കീഴടങ്ങാത്ത ഭർത്താവു്. ആ വിദ്യ പറുമോ എന്നു ചില പക്ഷികളിലും മൃഗങ്ങളിലും അദ്ദേഹം പരീക്ഷണം നടത്തുന്നുണ്ടു്; ആ പരീക്ഷണം അങ്ങിങ്ങു വിജയപ്രദമായി കാണുന്നുമുണ്ടു്. എന്നാൽ മനുഷ്യരിൽ? അങ്ങനെയൊരു കരകൗശലത്തിനു പേറിട്ടൊരു വിശ്വശില്പി ഉണ്ടാകണം! അംബിക എന്തേ മിണ്ടാതിരിക്കുന്നതു്?

അംബിക:—ഞാൻ നിങ്ങളുടെ വാദം കേട്ടു രസിക്കുകയാണു്. എനിക്കു് ഈ വിഷയത്തിൽ സ്വന്തമായി ഒരഭിപ്രായവുമില്ല; ഉണ്ടെങ്കിൽത്തന്നെ അതു പറക

യുമില്ല. ജ്യേഷ്ഠത്തിയോട്ട ചേന്നാൽ അനുജത്തി മുഷിയും ; അനുജത്തിയോട്ട ചേന്നാൽ ജ്യേഷ്ഠത്തി കയക്കും. ഏതായാലും പാടണമെന്നല്ലേ ജ്യേഷ്ഠത്തി പറഞ്ഞതു് ? പാടാം ; പതിഞ്ഞമട്ടിൽ ഒരു ശൃങ്ഗാരപ്പാട്ടു്; ശങ്കരാഭരണത്തിൽ.

അംബാ:—ഞാനും കൂടിച്ചേന്നു പാടാം. ചേട്ടത്തിക്കു തൃപ്തിയായാൽ ഒരു സമ്മാനം തരണേ !

(രണ്ടുപേരും ചേർന്നു പാടുന്നു: അവസാനത്തിൽ അംബ തന്റെ കഴുത്തിൽകിടന്ന ഓരോമുത്തുമാല എടുത്തു് അവരുടെ കഴുത്തിൽ ഇടുന്നു)

അംബാലിക:—അതു നന്നായി. ഞങ്ങളും ഓരോ മാല ചേട്ടത്തിയുടെ കഴുത്തിൽ ഇടട്ടെ.

(അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നു)

അംബ:—എന്തിനു് ? നിങ്ങളുടെ പാട്ടു കേട്ടതിനോ ?

അംബാലിക:—അല്ല. ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും ചേട്ടത്തിയെയാണു് ഞങ്ങളുടെ ഭർത്താവായി—വ്യാകരണത്തെറ്റു വരാതെയിരിക്കാൻ ഭർത്തൃനിയെന്നുവേണമെങ്കിൽ പറഞ്ഞുകൊള്ളാം—കരുതീട്ടുള്ളതു്. അപ്പോൾ നമ്മുടെ വിവാഹം ഈ ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ നടക്കുന്നതു സമുചിതമല്ലേ ? അതാണു് ഈ മാല്യവിനിമയത്തിന്റെ അർത്ഥം.

അംബ:—അമ്പെടി കുസൃതിക്കുട്ടിക്കേ !

അംബിക :—ഇതു ഞങ്ങൾ എപ്പോഴും പറയാറുള്ളതല്ലേ ? ചേട്ടത്തിയുടെ ഭർത്താവുതന്നെ ഞങ്ങളുടെയും ഭർത്താവു്. അംബയെ അംബികയും അംബാലികയും ഒരു കാല

ത്തും വിട്ട പിരിയാൻ നിശ്ചയിച്ചിട്ടില്ല. അങ്ങനെ എവിടെപ്പോയാലും ഞങ്ങൾക്ക കാശിരാജധാനിയിലേ അന്തഃപുരത്തിൽത്തന്നെ താമസിക്കാം. അതു മതി ഞങ്ങളുടെ നിർവൃതിക്കു്.

അംബാലിക:—മൂന്നടിമകൾ ഒരേ തുറുങ്കിൽ ചെന്നടിഞ്ഞാൽ അവർക്കു തങ്ങളുടെ ദുഃഖം വീതിച്ചനുഭവിക്കാം എന്നൊരു മെച്ചവും ഈ സഹകരണപ്രസ്ഥാനത്തിലുണ്ടു്.

അംബ:—ആ അവസ്ഥ അഭിലഷണീയമാണോ? സാപത്ന്യംപോലെ ദുസ്സഹമായി സ്ത്രീകൾക്ക മറെറാരു ദുഃഖവുമില്ലെന്ന നിങ്ങൾ ഇതിഹാസങ്ങളിൽ വായിച്ചിട്ടില്ലേ? ഞാൻ സാക്ഷാൽ പട്ടമഹിഷി; നിങ്ങൾ കേവലം ഭോഗിനികൾ! എനിക്ക ഭർത്താവിന്റെ യാഗാദികർമ്മങ്ങളിൽ പങ്കുകൊള്ളാൻ അവകാശമുണ്ടു്; നിങ്ങൾക്കു് അവിടെയെങ്ങും യാതൊരു സ്ഥാനവുമില്ല, നാം മൂന്നുപേരും ഒന്നുപോലെ രാജകുമാരികളായല്ലേ ജനിച്ചതു്? അപ്പോൾ എനിക്കുമാത്രം ഈ പദവി സിദ്ധിക്കുന്നതിൽ നിങ്ങൾ നാളെയല്ലെങ്കിൽ നാലു മാസം കഴിഞ്ഞിട്ടെങ്കിലും, അസൂയപ്പെടില്ലേ? അതു കുടുംബകലഹത്തിനു വിത്തുപാകി നമുക്ക തമ്മിലുള്ള സാഹോദര്യത്തിന്റെ കടപുഴക്കുകയില്ലേ?

അംബിക:—എന്നെ സംബന്ധിച്ചു് അങ്ങനെയൊന്നുണ്ടാവില്ലെന്നു് എനിക്ക ഉറപ്പു നല്കാൻ കഴിയും.

അംബാലിക:—എനിക്കും.

അംബ:—എന്തുകൊണ്ടു്?

അംബിക :—ഞങ്ങൾക്കു കുളിക്കണം ; ഉണ്ണണം ; ഉടുക്കണം; ചമയണം ; ആടണം ; പാടണം ; കളിക്കണം ; ഉലാത്തണം ; ഉറങ്ങണം ; – ഇത്രയുംമതി ; ഇതിനപ്പുറം ഒന്നുംവേണ്ട. ചുരുക്കത്തിൽ വൈയാകരണന്മാരുടെ ഭാഷയിൽ ഞങ്ങൾ കാമുകകളാണു് ; കാമുകികളല്ല.

അംബ :—നിങ്ങൾക്കൊരു പ്രാണനാഥൻ വേണ്ടേ ? സുമുഖൻ ; സുന്ദരൻ ;- നിങ്ങളുടെ ഹൃദയത്തിലേ മൃദുലവികാരങ്ങളെ ഉൽബുദ്ധങ്ങളാക്കുന്ന വാക്കും നോക്കും, ആസക്തിയും അനുരാഗവും, തിങ്ങിവിങ്ങിത്തുളുമ്പിത്തുളുമ്പി പ്രാന്തപ്രദേശംപോലും പ്രകാശമാനമാക്കുന്ന പുരുഷസത്തമൻ ? ഒരു കുഞ്ഞെങ്കിലും വേണ്ടേ ? ഉള്ളഴിഞ്ഞു് ഓമനിക്കാൻ ?

അംബിക :—എനിക്കു് അങ്ങനെ ഒരു മഹാഭാഗൻ ഉണ്ടായാൽ തരക്കേടില്ല ; പക്ഷേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സന്ദർശനം കൊണ്ടുമാത്രം ഞാൻ തൃപ്തയായിക്കൊള്ളും ; അദ്ദേഹത്തെ എന്റെ പ്രാണനാഥനാക്കുകയില്ല ; ആ നാഥത്വം എന്റെ കൈവശമിരിക്കുകയാണു് നല്ലതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രാണൻ എനിക്കുംവേണ്ട. കുഞ്ഞുണ്ടെങ്കിൽ കൊള്ളാം ; എന്നാൽ അതിനുള്ള ത്യാഗത്തിനു്—പ്രസവവേദന അനുഭവിക്കാനുംമറ്റും—എന്നെക്കൊണ്ടു കഴികയുമില്ല.

അംബ :—അംബാലികയ്ക്കോ ?

അംബാലിക :—എനിക്കു് അങ്ങനെ ഒരാളെ കാണുകയേ വേണ്ട. ആഗ്രഹമില്ലാഞ്ഞിട്ടല്ല ; അങ്ങനെ ഒരാൾ മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിൽ ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടുമാത്രം ! എനിക്കീ പുരുഷന്മാരെക്കണ്ടാൽത്തന്നെ ശരീരം വിളറിപ്പോകും:

അത്രദൂരം അവരുടെ നേക്കു ഭയവും വൈരസ്യവുമുണ്ട്. ഒരു കുഞ്ഞുണ്ടായാൽ അതും ഉപദ്രവമാണു് ; പിന്നെ എപ്പോഴും സൈരക്കേടല്ലാതെയില്ല.

അംബ :—നാളെ വരണമണ്ഡപത്തിൽ ചെന്നാൽ ഓരോ രാജാവിനെയും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകമായി നോക്കണമല്ലോ ; അപ്പോൾ നിങ്ങൾ എന്തുചെയ്യും ?

അംബിക :—അതിനു ഞാൻ ഒരു വിദ്യ കണ്ടുവച്ചിട്ടുണ്ടു്; എന്റെ കണ്ണടച്ചുകളയും. അപ്പൊഴോ ? തോറേറാ ചേട്ടത്തി ?

അംബാലിക :—ഓരോ രാജാവിന്റെ മുഖത്തും തുറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടാണോ സ്വയംവരമണ്ഡപത്തിൽക്കൂടി കടന്നുപോകേണ്ടതു് ? കുലകന്യകകൾക്കു ലജ്ജയാണു് അലങ്കാരം എന്നു പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടില്ലേ ? അധോമുഖികളായി പൊയ്ക്കൊള്ളണം.

അംബ :—എന്നു് ആരെവിടെ പറഞ്ഞു ? സ്വാർത്ഥനിഷ്ഠന്മാരായ പുരുഷന്മാർ അവരുടെ ചില പഴയ ഏർപ്പാടുകളിൽ! സ്ത്രീകളാരും അങ്ങനെ പറഞ്ഞിട്ടില്ല ; പറയുകയുമില്ല. സ്ത്രീകൾ പുരുഷന്മാരുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിയാലെന്താണു് ? അവർ ഭസ്മമായിപ്പോകുമോ ?

അംബിക :—ചേട്ടത്തി ഓരോരുത്തരേയും ഞങ്ങൾക്കുവേണ്ടിക്കൂടി ഉറുനോക്കിക്കോളൂ ; ഞങ്ങളെക്കൊണ്ടു് അതാവില്ല.

അംബ :—എനിക്കു് അതിന്റെ ആവശ്യമില്ല ; ഒരാളെമാത്രം നോക്കിയാൽ മതി.

അംബാലിക :—(പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി) ആരെ ? സാലമഹാരാജാവിനെ ? അല്ലെ ? ഞങ്ങൾക്കു് ആരെയുംതന്നെ നോക്കേണ്ടതില്ല ; ചേട്ടത്തിയെമാത്രം നോക്കിക്കൊണ്ടാൽ മതിയാകുമല്ലോ.

അംബിക :—അപ്പോൾ ചേട്ടത്തി സാലമഹാരാജാവിനെത്തന്നെ വിവാഹം ചെയ്യാൻ തീച്ചപ്പെട്ടത്തി ! ഇല്ലേ?

അംബ :—എന്നേ! എപ്പോഴേ !

അംബിക :—ഞാൻ ഒന്നു ചോദിക്കയാണു്. അവിവേകമാണെങ്കിൽ ക്ഷമിക്കണം. അദ്ദേഹം പല ദുർഗ്ഗുണങ്ങളുടേയും ഇരിപ്പിടമാണെന്നു കേൾക്കുന്നവല്ലോ.

അംബ :—ആ കാര്യം നിങ്ങളെന്തിനാണു് അറിയുന്നു ? ഞാൻ സ്വർഗ്ഗത്തിൽ പോയാലും നരകത്തിൽ പോയാലും നിങ്ങൾ എന്റെകൂടെ ഉണ്ടെന്നല്ലേ വച്ചിരിക്കുന്നതു്?

അംബിക :—ചേട്ടത്തി നരകത്തിൽ പോകരുതല്ലോ എന്നു വച്ചുമാത്രം ചോദിക്കുന്നതാണു്. ഏതു നരകത്തിലും ചേട്ടത്തിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യം ഞങ്ങൾക്കു സ്വർഗ്ഗം നിർമ്മിച്ചുതരുമെന്നു ഞങ്ങൾ സമാധാനപ്പെട്ടുന്നു.

അംബ :—എന്നാൽ പറയാം. വിവാഹാനന്തരം അദ്ദേഹത്തെ ഞാൻ ക്രമേണ പാകപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളാം. പുഞ്ചിരിതൂകൽ ; മുഖംവീർപ്പിക്കൽ ; നെറ്റിചുളിക്കൽ; കണ്ണീർ പൊഴിക്കൽ—എത്രയെത്ര ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളാണു് സമർത്ഥയായ ഒരു പത്നിക്കു ഭർത്താവിന്റെ മേൽ തരം നോക്കി പ്രയോഗിക്കാൻ കിടക്കുന്നതു് ?

അംബാലിക :—അങ്ങനെ ഗോഹിനീസാമ്രാജ്യത്തിന്റെ ഏകച്ഛത്രാധിപത്യമാണു് ചേട്ടത്തി വഹിക്കുവാൻ

പോകുന്നതെങ്കിൽ ആ വെൺകൊറ്റക്കുടയുടെ തണൽത്തഴപ്പിൽ ഞങ്ങൾക്കും നിർബാധമായി പുലരാമല്ലോ.

അംബ :—അതുമാത്രമല്ല ; പലവിധത്തിലുള്ള ലോകസേവയുംകൂടി നമുക്ക് അനുഷ്ഠിക്കാം. അതെല്ലാം ആ മഹാരാജാവിനു് അഭിമതമാണു്.

അംബാലിക :—ആവോ ? കണ്ടാലറിയാം. അന്തഃപുരത്തിലേ ഇരുളടഞ്ഞ മുറികളിൽ, നപുംസകങ്ങളാലും കുബ്ജകളാലും പരിവൃതകളായി—എന്തേ പറഞ്ഞതു്? പ്രാണനാഥനെന്നോ പ്രേതനാഥനെന്നോ—അയാളുടെ കാമക്രോധപാരവശ്യങ്ങൾക്കു് അനുനിമിഷം അധീനകളായി, വല്ലപ്പോഴും വെളിയിലിറങ്ങുകയാണെങ്കിൽത്തന്നെ മുഖവുംമൂടി, തടവുപുള്ളികളെപ്പോലെ പട്ടാളക്കാരുടെയും മറും അകമ്പടിയോടുകൂടി, മേനാവിൽക്കേറിപ്പോയി ഉടൻ മടങ്ങിയെത്തേണ്ട നമുക്കാണു് ലോകസേവ ! ഇതെല്ലാം കേട്ടാൽ ചിരിവരാത്തവർക്കും വന്നുപോകും. അന്നന്നു വിരിഞ്ഞു് അന്നന്നു കൊഴിയുന്ന പൂവിനുമുണ്ടൊരു ലോകസേവ ; അതിനു് ആദിത്യനെ നോക്കിച്ചിരിക്കാം ; വായുവുമായി സല്ലപിക്കാം; പരിസരപ്രദേശത്തിൽ പരിമളം വീശാം. നമുക്കു സങ്കല്പസേവയ്ക്കും മനോരഥസഞ്ചാരത്തിനുമല്ലാതെ സൌകര്യമുണ്ടോ ?

അംബ :—ഇവയെല്ലാം പൊളിഞ്ഞു പൊടിഞ്ഞ പൂർവാചാരങ്ങളാണു്. ഇവയുടെ ചീഞ്ഞളിഞ്ഞ നാറ്റത്തിൽ ഇനി ഭാരത സ്ത്രീകൾക്കു മൂക്കു പൊത്തേണ്ടിവരികയില്ല. ഞാനും എന്റെ-അല്ല നമ്മുടെ-ഭർത്താവുംകൂടി ഒരു നവയുഗം സൃഷ്ടിക്കും. നിങ്ങളും എന്നോടുകൂടി മാത്തികാവതത്തിലേക്കു പോരുന്നുണ്ടെന്നല്ലേ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതു് ?

അംബിക :—അതേ! ഏതോ ഒരുമാതിരി സേവയുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞില്ലേ? അതിൽ എന്റെ ഓഹരി എനിക്കും തിന്നാമല്ലോ.

അംബാലിക :—ഞാനും വരാം. എന്റെ വീണയുംകൂടി തോഴിയെപ്പോലെ കൂടെ വരും. അംബിക വിവരിച്ച ദിനചര്യയ്ക്ക് അല്പമെങ്കിലും വിഘ്നമുണ്ടെന്നു കണ്ടാൽ അപ്പോൾതന്നെ തിരിച്ചിങ്ങു പോരികയും ചെയ്യാം.

അംബ :—എന്നാൽ നമുക്ക് ഇപ്പോൾ പിരിയാം.

അംബിക :—അതേ. ഞങ്ങൾക്കിത്തിരി ഉറങ്ങണം. ചേട്ടത്തി ഇവിടെ ഏകാന്തമായി ആകാശക്കോട്ട കെട്ടിക്കൊണ്ടു ശിവരാത്രിനോമ്പും നോറ്റിരുന്നോളൂ.

(രണ്ടുപേരും പോകുന്നു)

അംബ :—(സ്വഗതം) പോയി പാവങ്ങൾ. എപ്പോഴും കളിയും ചിരിയും, പാട്ടും കൂത്തും; ബാഹ്യലോകത്തെപ്പറ്റി യാതൊരറിവുമില്ലാത്ത കൂട്ടികൾ. ഇവർ ആകെക്കൂടി എനിക്കൊരു ഭാരമായിത്തീരുമോ? അഥവാ ഇന്നു ഭർത്താവു വേണ്ടെന്നു പറയുന്ന സ്ത്രീകളായിരിക്കും നാളെ ഭർത്താവിനെ വിട്ടു പിരിയാത്തതു്. ഏതായാലും ഇവരെക്കൊണ്ടു് എന്റെ പദവി അപഹരിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല; എന്നുതന്നെയല്ല ഇവരുടെ സാപത്ന്യം എനിക്കു പരഭാഗം നേടുന്നതിനു പ്രയോജകീഭവിക്കാതേയുമിരിക്കയില്ല, അകത്തു പോയി അല്പമൊന്നു കിടന്നുനോക്കാം; ഇവർ പറഞ്ഞ ആകാശക്കോട്ടയുടെ പണി മുഴുപ്പിക്കാം; അതു് ഇടിഞ്ഞു തകർന്നു തലയിൽ വീഴുമോ എന്നു പേടിച്ചു നിദ്ര അടുത്തെങ്ങും വന്നു് എത്തി നോക്കുകയില്ലെങ്കിൽ വേണ്ട; അതുമൊരു ലാഭം!

(പോകുന്നു)

(യവനിക)

രങ്ഗം 3

സ്ഥലം :—കാശിരാജാവിന്റെ അതിഥിമന്ദിരം. കലിങ്ഗ രാജാവിന്റെ മുറി.

സമയം :—രാത്രി ഉദ്ദേശം ഒൻപതു മണി.

കലിങ്ഗം, വങ്ഗം, പുണ്ഡ്രം എന്നീ രാജ്യങ്ങളിലെ രാജാക്കന്മാർ ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

കലി:— ഇതെന്തൊരു പന്തികെട്ട സ്വയംവരമാണെന്നു ഞാൻ ചോദിക്കുന്നു. കോസലന്റെ മൂന്നു കുമാരിമാരും സാലപനിൽ അനുരക്തകളായിരിക്കുക; കോസലനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പത്നിയും ആ അനുരാഗത്തെ സർവാത്മനാ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുക; ആ രഹസ്യമൊന്നും അറിയിക്കാതെ നമ്മേ ആളയച്ചു വരുത്തുക; ഇതെല്ലാം ഒരു മാതിരി വഷളത്തമെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്,

വങ്ഗ:—എന്തു ചെയ്യാം? വില്ലുകുലയ്ക്കൽ, ലാക്കുമുറിക്കൽ, ഇങ്ങനെ വല്ല പന്തയവുമുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഒരു കൈ നോക്കാമായിരുന്നു. സൌന്ദര്യമെന്നതു പുരുഷന്റെ വിഷയത്തിൽ ബാഹ്യബലമാണ്; ദേഹസൌഭാഗ്യമല്ല; പക്ഷേ ആ പരമാർത്ഥം അതറിയേണ്ടവർ അറിയാഞ്ഞാലോ?

കലി:—എനിക്ക് അതല്ല പക്ഷം. സമ്പത്താണ് പുരുഷന്റെ യഥാർത്ഥമായ സൌന്ദര്യം. ശ്രീയുള്ള സ്ഥലത്തേക്കു വേണം സ്ത്രീ പോകാൻ. ഈ വാരാണസി മുഴുവൻ തന്നെ ഞാൻ നവരത്നങ്ങൾകൊണ്ടു മൂടാമായിരുന്നു— അഭീഷ്ടം ആ വഴിക്ക് സാധിക്കുമെങ്കിൽ.

പുണ്ഡ്റ:—സ്വയംവരവേദിയിൽ വരണമാലയുമായിവരുന്ന രാജകുമാരിമാർ ഒന്നു നോക്കിയാൽ അഭിസാരികകളാണ്. അവക്കു നിങ്ങളുടെ വിദ്യയും വേണ്ട; ധനവും വേണ്ട. ആദ്യത്തേതു കണ്ടാൽ അവർ തങ്ങൾക്കു വരാവുന്ന വൈധവ്യത്തെപ്പറ്റിയായിരിക്കും ചിന്തിക്കുന്നതു്; രണ്ടാമത്തെതിൽ മയങ്ങാൻ അവർ ഇരപ്പാളികളുടെ ചെറ്റപ്പുരകളിൽ പിറന്നവളൊന്നുമല്ല. തൃതീയപുരുഷാർത്ഥം തികച്ചും അനുഭവിക്കുക എന്നുള്ളതാണു് അവരുടെ അഭിലാഷം; അതിനു സർവാങ്ഗീണമായ ശരീരസൗന്ദര്യമുള്ള ഒരു വരനെത്തന്നെ അവക്കുകിട്ടുകയും വേണം. ഞാൻ ഏതായാലും നാളെ എന്നാലാവുന്നിടത്തോളം ആകാരസുഷമ വർദ്ധിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് കന്യകമാരുടെ സന്നിധിയിൽ പോകാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നതു്. എന്നെക്കാണാതെയാണല്ലോ അവർ സാലനിൽ ഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതു്; കാണുമ്പോൾ കഥ മാറി അവർക്കു് ആ ഭ്രമം എന്തുകൊണ്ടു് എന്റെ പേരിലായിക്കൂടാ?

കാലി:—നിങ്ങൾ സാലന്റെ ചങ്ങാതിയല്ലേ? നിങ്ങൾക്കു് ഒരു പ്രാണനും രണ്ടു ശരീരവുമെന്നല്ലേ എല്ലാവരും പറയുന്നതു്?

പുണ്ഡ്റ:—അതു ശരിതന്നെ. ശരീരം രണ്ടായിപ്പോയതുകൊണ്ടുതന്നെയാണല്ലോ എന്നിൽ ഈ മനോരഥം പടർന്നു പിടിച്ചിരിക്കുന്നതു്. സകല മനുഷ്യർക്കുംകൂടി ഒരൊറ്റ ശരീരം മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളുവെങ്കിൽ എത്ര സുഖമായിരുന്നു? 'പുരുഷസ്യ ഭാഗ്യം' എന്നു പറയാറില്ലേ? ആരു കണ്ടു എന്റെ യോഗം?

പക്ഷേ എനിക്ക് ഇപ്പോൾ ഒരു ഭയം പുത്തനായിത്തോന്നുന്നില്ലെന്നുമില്ല. കലിങ്ഗരാജാവു സൂചിപ്പിച്ച രത്നങ്ങളിൽ ഒരു നല്ല അംശം അദ്ദേഹം നാളെ സദസ്സിൽവച്ചു നമ്മുടെ അപദാനങ്ങൾ വാഴ്ത്തേണ്ട ധാത്രിയുടെ കയ്യിൽ ഇപ്പോൾത്തന്നെ എഞ്ചിച്ചു കായ്ക്കും ശരിപ്പെട്ടുത്തീട്ടുണ്ടെങ്കിൽ? കാശ്യ കയ്യിലാകുമ്പോഴാണല്ലോ നാക്കു വളയുന്നതു്?

കലി :—അങ്ങു് അങ്ങയുടെ തോളുവച്ചു് അന്യരെ അളക്കുകയായിരിക്കും! എനിക്കു് ഒരു കായ്ത്തിലും കൈമടക്കു കൊടുക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല.

പുണ്ഡ്റ :—ഞാൻ നേരമ്പോക്കല്ലേ പറഞ്ഞതു്? അതിനു് ഇങ്ങനെ കേറി ശ്ലണ്ടിയെടുത്താലോ? ആ നേരമ്പോക്കുതന്നെ തുടരട്ടെ. അഥവാ, അങ്ങനെ ചെയ്താലും എനിക്കു ഭയമില്ല. ആ കന്യകമാർ പന്നഗികളല്ലല്ലോ. അവക്കു ചെവിയിൽനിന്നു വ്യത്യസ്തമായി കണ്ണുന്നൊരിന്ദ്രിയമില്ലേ?

വംഗ :—പുണ്ഡ്റ രാജാവു് അക്കായ്മും അത്രയൊന്നും തീർച്ചയാക്കേണ്ടതില്ല. വീര്യം, വിഭവം, സൌരൂപ്യം, ഇവ കൂടാതെ കുലം, വിദ്യ, ശീലം, ഇങ്ങനെ ചില ഉപാധികൾകൂടി അവർ നോക്കുകയില്ലെന്നു് എങ്ങനെ നിശ്ചയിക്കാം?

പുണ്ഡ്റ :—വിവാഹം അഗ്നിഹോത്രത്തിനും, ശാസ്ത്ര ചർച്ചയ്ക്കും. ആചാരപരിപാലനത്തിനും മറ്റുമാണെന്നായിരിക്കും വങ്ഗരാജാവിന്റെ മതം! ഒരിക്കലുമല്ലെന്നു ഞാൻ ശപഥം ചെയ്യുന്നു. കന്യകകളെ എനിക്കു കിട്ട

ണമെന്നു വച്ചിട്ടല്ല; സ്ത്രീ സ്വഭാവത്തെപ്പറ്റി സൂക്ഷ്മമായി പയ്യാലോചിച്ചിട്ടാണു്.

വംഗ:—ഘടപടാദികളെക്കൊണ്ടു നൈയായികന്മാരെന്നപോലെ അംബാംബികാംബാലികകളെക്കൊണ്ടു നാമെന്തിനു് ഇങ്ങനെയുള്ള ശുഷ്കവാദം തുടന്നുകൊണ്ടുപോകുന്നു? ഇന്നത്തെ രാത്രിയിൽ അവരിൽ ഓരോരുത്തർ നമ്മിൽ ഓരോരുത്തരുടെ പത്നിമാരാണെന്നു സങ്കല്പിക്കാം; ആ വിവാഹം മുടക്കാൻ നിദ്ര ഒരുങ്ങുകയില്ല; അതൊട്ടു മറാക്കുംതന്നെ സാധിക്കയുമില്ല.

കലിം:—ആ ഏർപ്പാടു കൊള്ളാം; പക്ഷേ അംബയെ എനിക്കുവേണം.

വങ്ഗ:—ഓഹോ! എട്ടത്തോളു! എനിക്കു് ആ വായാടിപ്പെണ്ണു വേണ്ടേ വേണ്ട.

പുണ്ഡ്റ:—ഓ! തൽകാലത്തെ ഫലിതധോരണിയിൽ ലയിച്ചു ഞാൻ പറയാൻ വന്ന കാര്യം വിട്ടുപോയല്ലോ. നിങ്ങൾക്കുടി അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി സാലവൻ എന്നോടു പ്രത്യേകം പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കയാണു്. ഹസ്തിനപുരത്തുനിന്നു മൂപ്പർ എത്തിയിരിക്കുന്നുവത്രെ.

കലിം:—ഏതു മൂപ്പർ? അവിടെയൊരു മീശ മുളയ്ക്കാത്ത ബാലനല്ലേ ഇപ്പോൾ രാജാവായിരിക്കുന്നതു്?

പുണ്ഡ്റ:—ആ ബാലനല്ല. സാക്ഷാൽ മൂപ്പർ! ഭീഷ്മൻ;

കലി:—(വേഗത്തിൽ എഴുനേറ്റുപോയി വാതിലുകൾ സാക്ഷയിട്ടിട്ടുണ്ടോ എന്നും ജനാലകൾ അടച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നും പരിശോധിച്ചു തൃപ്തിപ്പെട്ടു മടങ്ങി ആസനത്തിൽ വീണ്ടും വന്നിരിക്കുന്നു.)

കലിം :—സഖാക്കളെ! ആരേയും ഭയപ്പെട്ടിട്ടല്ല, എങ്കിലും ഇത്തിരി മനസ്സിരുത്തുന്നതുകൊണ്ടു തരക്കേടൊന്നുമില്ലല്ലോ. ചുവരുകൾക്കു ചെവിയുണ്ടു്; കവാടങ്ങൾ കണ്ണേജപങ്ങളാണു്.

(വംഗൻ സ്തബ്ധത നീങ്ങി കണ്ണുകൾ തുടയ്ക്കുന്നു.)

കലിം :—എന്നോ പറഞ്ഞതു്? ഇവിടെ, ഈ വാരാണസിയിൽ, എത്തിയിരിക്കുന്ന എന്നോ ഭീഷ്മൻ-നിത്യബ്രഹ്മചാരി—സർവസങ്ഗപരിത്യാഗി? ഇതു് അങ്ങുവിനോദാതരമായി ഇവിടെ വിളമ്പാൻ കൊണ്ടുവന്ന കെട്ടകഥയൊന്നുമല്ലല്ലോ?

പുണ്ഡ്റ :—ഞാൻ പറഞ്ഞതു കെട്ടകഥയാണെങ്കിൽ അതിന്റെ നിർമ്മാതാവു ചതുർമ്മുഖനായ ബ്രഹ്മാവാണു്. അദ്ദേഹം സൃഷ്ടിയുടെ ആരംഭം മുതൽക്കുതന്നെ ചില മനുഷ്യരുടെ നെറ്റിയിൽ ഒന്നാംതരം കെട്ടകഥകൾ എഴുതിവിടുന്നുണ്ടു്; നാളുകൾ നീങ്ങുംതോറും ആ കഥകൾക്കു രസം കൂടിവരുന്നു. അവയെ അല്പാല്പം അങ്ങിങ്ങു് അനുകരിക്കുകമാത്രമാണു് ലോകത്തിലെ പ്രമാണികളായ ആഖ്യായികാകാരന്മാർ ചെയ്യുന്നതു്.

കലിം :—ഇരിക്കട്ടെ. ഭീഷ്മനെന്തിനാണു് ഈ ഘട്ടത്തിൽ ഇങ്ങോട്ടു പോന്നതു്? പൂച്ചയ്ക്കു പൊന്നുരുക്കുന്നിടത്തു കായ്മെന്തു്?

പുണ്ഡ്റ :—പൊന്നിന്റെ നിറപ്പകിട്ടു പൂച്ചയെ ആകർഷിക്കുന്നു; അതു പൂച്ചയുടെ കുറവോ പൊന്നിന്റെ കുറവോ?

കലിം:—അദ്ദേഹം തീർത്ഥയാത്ര ചെയ്യുകയായിരുന്നു എന്നാണല്ലോ കേട്ടതു്.

പുണ്ഡ്റ:—നാളെക്കാലത്തു സ്വയംവരമണ്ഡപമായിരിക്കുമത്രേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തീർത്ഥം ?

കലിം :—അദ്ദേഹത്തിനു കുറേ അധികം വയസ്സായില്ലേ ?

പുണ്ഡ്റ :—അതുയൊന്നുമായിട്ടില്ല ; പുരികത്തിൽ അപൂർവ്വം ചില രോമങ്ങൾ ഇനിയും നരയ്ക്കാനുണ്ട്.

കലി :—പിന്നെ ഈ വാർദ്ധക്യത്തിൽ ഇങ്ങോട്ടപോന്നതു് ?

പുണ്ഡ്റ :—വാർദ്ധക്യമായതുകൊണ്ടുതന്നെ.

കലിം :—മനസ്സിലായില്ല ; അങ്ങു പ്രഹേളികാരൂപത്തിലാണല്ലോ സംസാരിക്കുന്നതു്.

പുണ്ഡ്റ :—തെളിച്ചു പറയാം. ആയുസ്സിടത്തോളംകാലം ബ്രഹ്മചര്യം ആചരിച്ചു. പിന്നീട്ട ശരീരത്തിനു വാർദ്ധക്യസഹജമായ ദൌർബല്യം വന്നുചേർന്നു. യൌവനത്തിൽ അദ്ദേഹം കാമദേവനെയല്ലേ വെല്ലുവിളിച്ചതു്? സാക്ഷാൽ ശ്രീപരമേശ്വരനെക്കൊണ്ടുപോലും ശരീരത്തിൽ പകുതി പാർവതീദേവിക്കായി തീറെഴുതിച്ചു് ആ ജടാധാരിയെ തന്റെ മുന്നിൽ മുട്ടുകുത്തിച്ച ആ മഹാവീരനുണ്ടോ ഈ അപരാധം മറക്കുന്നു ? തക്കം കിട്ടി ; ശരപ്രയോഗവും തുടങ്ങി. രാജധാനിയിൽ താമസിച്ചാൽ ചെന്നു തെളിയുമെന്നുവച്ചു തീർത്ഥസേവയെന്ന വ്യാജത്തിൽ ദിക്കെങ്ങും ഭാര്യയെ അന്വേഷിച്ചു ചുറ്റിത്തിരിഞ്ഞു ; എങ്ങുമാരേയും കിട്ടിയില്ല. താൻ സച്ചിന്മൃത്യുവാണെന്നു വിജയശംഖം ഊതി; ആയിരിക്കാം ; എങ്കിലും മാർക്കണ്ഡേയനല്ലെന്നും നിത്യയൌവനമില്ലെന്നും മൃത്യുശബ്ദത്തിന്റെ സ്വാരസ്യത്തിൽനിന്നുതന്നെ കായ്വിവരമുള്ള സ്ത്രീകൾക്കെല്ലാം

ഗ്രഹിക്കാൻ കഴിയുമായിരുന്നു. ആരുമാരും തിരിഞ്ഞു നോക്കിയില്ല. അപ്പോഴാണ് സ്വയംവരത്തെപ്പറ്റി കേട്ടതു; ഇങ്ങോട്ടുംകൂടി ഒന്നു ചാടിവീണു ഭാഗ്യം പരീക്ഷിച്ചുനോക്കാമെന്നു് ആ കിഴവച്ചാർ ഉറച്ചു; അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം മരവിച്ചതുപോലെ ബുദ്ധിയും മന്ദീഭവിച്ചിരിക്കണം. അല്ലാതെയെന്തു പറയട്ടെ?

വംഗ:—അതു ഉറപ്പിച്ചു് ഒന്നുംതന്നെ പറയാൻ പാടില്ല. ചില സ്ത്രീകൾ വിചിത്രസൃഷ്ടികളാണു്. അവർക്കു വൈലക്ഷണ്യമാണു് മനോഹരം. നാലുപേരെപ്പോലെയുള്ളവർ അവക്കു നയനാനന്ദം നല്കുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് ഈ പെൺകുട്ടികൾ ചാടിച്ചാടി ചളിക്കുണ്ടിൽ എന്ന മട്ടിൽ മറ്റു രാജാക്കന്മാരെ തിരസ്കരിച്ചു ഭീഷ്മനെ മാലയിട്ട എന്നും വരാവുന്നതാണു്. വിധിയെപ്പോലെ ഒരു വിദൂഷകൻ ലോകരങ്ഗത്തിൽ ഇല്ല; ആ സരസൻ ഏതു വിപരീതാവസ്ഥയിലും നമ്മെ വിനോദിപ്പിക്കും.

കലിം:—നല്ലതമാശതന്നെ. ഒരു നാടകമായാൽ അതിൽ ഹാസ്യരസവും വേണമല്ലോ. അദ്ദേഹം ഒരുകാലത്തും ഗാർഹസ്ഥ്യം സ്വീകരിക്കുകയില്ലെന്ന വീരവാദം ചെയ്തിട്ടില്ലേ? പരസ്യമായി—ഇടിമുഴക്കംപോലെയുള്ള സ്വരത്തിൽ—മനുഷ്യനും ദേവന്മാരും കേട്ടു് 'അമ്പെടാ ഭീഷ്മ' എന്നു പറയത്തക്കവണ്ണം?

പുണ്ഡ്റ:—ചെയ്തിരിക്കാം. അച്ഛനുള്ള കാലത്തോളം അദ്ദേഹം ആ വാക്കു പാലിച്ചു. ലേഖ്യപ്രമാണത്തിനുപോലും കാലഹരണമില്ലേ? പിന്നെ പറയുന്ന ക്ഷണത്തിൽ പറന്നുപോകുന്ന വാക്കിനു് അതില്ലെന്നു തക്കി

ക്കാമോ ? മിഥ്യാപ്രതിജ്ഞനെന്ന ചില ആദർശവാദികൾ അദ്ദേഹത്തെ മുക്കിലും മൂലയിലുമിരുന്ന് അപവദിച്ചേക്കാം. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനെന്താണ് നഷ്ടം ? കിട്ടിയ സ്ത്രീരത്നങ്ങൾ കൈവിട്ട പോകുമോ ? അതൊരു കളങ്കമാണെങ്കിൽത്തന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കീർത്തികാമിനിയുടെ നെറ്റിത്തടത്തിൽ അതൊരു കസ്തൂരിപ്പൊട്ടായി തിളങ്ങിക്കൊള്ളും. വലിയ നിലയിലുള്ളവക്ക് ഏതു ധർമ്മവ്യതിക്രമമാണ് അലങ്കാരമാകാത്തത് !

കലിം :—കോസലൻ ഈ വിവാഹം അനുവദിക്കുമോ ?

പുണ്ഡ്റ :—ഒരിക്കലുമില്ല. മുക്കുവപ്പെണ്ണിന്റെ മകനു തന്റെ കുട്ടികളെ കൊടുക്കുകയില്ലെന്ന കോസലൻ മുറിഞ്ഞു തന്നെ പറഞ്ഞുപോലും !

കലിം :—ഏതു മുക്കുവപ്പെണ്ണ് ? ഭീഷ്മൻ ഗങ്ഗാദേവിയുടെ പുത്രനല്ലേ ?

പുണ്ഡ്റ :—അങ്ങു് ആകെക്കൂടി ഒരു മാതിരി വിചാര മൌഢ്യത്തിൽ ആണ്ടുപോയിരിക്കുന്നു. കന്യകകളെ വിചിത്രവീര്യനു വേണമെന്നു ഘോഷിച്ചുകൊണ്ടാണ് പുള്ളിയുടെ വരവു്.

കലിം :—അങ്ങനെ പറയൂ ! ഇപ്പോഴല്ലേ കാര്യം മനസ്സിലായതു് ? ഊടറിയുന്നവനല്ലാതെ ഓല വലിക്കാനൊക്കുമോ ? വിചിത്രവീര്യൻ കൂടി വന്നിട്ടുണ്ടോ ?

പുണ്ഡ്റ :—ഇല്ല. അവിടെയാണു് രസക്കയറു മുറുകുന്നതു്. ഭീഷ്മൻ വിചിത്രവീര്യന്റെ പ്രതിനിധിയാണുപോലും !

കലിം :—ഒരാൾക്കു മറെറാരാളുടെ പ്രതിനിധിയായി സ്വയം വരവേദിയിൽനിന്നു കന്യകകളെ അപഹരിക്കാമെങ്കിൽ ആ പ്രാതിനിധ്യം തുടർന്നുകൊണ്ടുപോയി അവരുടെ പാണിഗ്രഹണവും ചെയ്യാം. അശ്വാരോഹണത്തിനപ്പുറം ശയ്യാരോഹണവുമാകാം !

പുണ്ഡ്റ :—അതിനും വിരോധമില്ലായിരിക്കും. അദ്ദേഹം ധർമ്മശാസ്ത്രം അരിച്ചു പിഴിഞ്ഞു ഊറ്റിക്കുടിച്ചു കമ്പവീപ്പിച്ച ആളല്ലേ? ഏതു ഋഷിവാക്യവും അദ്ദേഹത്തിനു മറിച്ചും, തിരിച്ചും, ഒടിച്ചും, മടക്കിയും, വലിച്ചും, നീട്ടിയും, വ്യാഖ്യാനിക്കാൻ കഴിയും.

കലിം :—എങ്കിലും ഒരഷ്ടാങ്ഗ ബ്രഹ്മചാരി—സ്ത്രീയെന്ന ശബ്ദം കേട്ടാൽപോലും പാപമുണ്ടെന്നുവച്ചിട്ടുള്ള പരലോക ഭീരു—

പുണ്ഡ്റ :—കേൾക്കാതിരുന്നതിനുമാത്രം ഇനി കൂട്ടുതലായി കേൾക്കും. തേയ്ക്കാത്ത എണ്ണ ധാരയ്ക്ക്—അതല്ലേ പ്രപഞ്ചഗതി? ഏതായാലും സാലൻതന്നെ ഇങ്ങോട്ടവന്നു നിങ്ങളെക്കാണാമെന്നു് ഏറ്റിട്ടുണ്ടു്. (ചെവികൊടുത്തു) ഓ! അതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദമാണെന്നു തോന്നുന്നുവല്ലോ.

(കലിംഗരാജാവു കതകു തുറന്നു സാലനെ കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുവന്നു് ആസനത്തിൽ ഇരുത്തി വീണ്ടും കതകടച്ചു തിരിയെ വന്നു് ഇരിക്കുന്നു.)

സാലൻ :—നിങ്ങൾ എന്തു ശ്രദ്ധാലോചനയാണു് ഇവിടെ നടത്തുന്നതു്? അകത്തു ചൂടു തോന്നുന്നില്ലേ?

വങ്ഗ :—എനിക്കു് ഇത്തിരി കുളിരും പനിയുമുണ്ടു്; അതുകൊണ്ടു കതകടച്ചതാണു്. അങ്ങേയ്ക്കു നിർബന്ധമാണെങ്കിൽ തുറന്നിടാം.

സാലവൻ :—വേണ്ട. അടഞ്ഞുതന്നെയിരിക്കട്ടെ. പുണ്ഡ്റൻ പറഞ്ഞില്ലേ കന്യാഹരണത്തിനായി ഭീഷ്മൻ എത്തിയിരിക്കുന്നു എന്നു് ?

കലി :—പറഞ്ഞു.

സാലവൻ :—ഒന്നുകിൽ ആ വാലത്തിയുടെ മകനെക്കൊണ്ടു വിവാഹം ചെയ്യിക്കാൻ ; അല്ലെങ്കിൽ ആ മറയ്ക്കുള്ളിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ടു താൻ തന്നെ അനുഭവിക്കാൻ. ആരുകണ്ടു മൂപ്പരുടെ ഉള്ളുകള്ളി? ഭീഷ്മൻ സ്ത്രീയല്ലെന്നു നമുക്കെല്ലാവക്കുമറിയാം ; പുരുഷനല്ലെന്നു ഞങ്ങളിൽ ചിലർക്കും ! ഷണ്ഡനെന്തിനാണു് സഹധർമ്മിണി? അഥവാ പ്രച്ഛന്നഷണ്ഡനാണല്ലോ ; വല്ല യജ്ഞകർമ്മത്തിനോ മറേറാ ആയിരിക്കാം. ഏതായാലും ഹസ്തിനപുരത്തിലേ ആ അംബയച്ചെക്കനെ ഇങ്ങോട്ടെഴുന്നള്ളിച്ചുകൊണ്ടുവരാത്തതു നന്നായി. ആ രാജ്യത്തേയ്ക്കു ക്ഷണപത്രമയയ്ക്കുന്നതെന്നു ഞാൻ മുൻകൂട്ടി കോസലനോടു് ഏറ്റുപ്പാട്ട ചെയ്തിരുന്നു ; അദ്ദേഹം എന്റെ വാക്കു കേൾക്കുകയുംചെയ്തു. അല്ലെങ്കിൽ വിചിത്രവീര്യൻകൂടി ഇവിടെ എത്തിയേയ്ക്കുമായിരുന്നു. നാമെല്ലാം മീൻകൂട്ടി ഉണ്ണേണ്ടിയും വന്നേയ്ക്കുമായിരുന്നു.

പുണ്ഡ്റൻ :—സാലവ ! മത്സ്യത്തിനെന്താണു് ഇത്ര നികൃഷ്ടത ? മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ പ്രഥമാവതാരമെന്ന നിലയിൽ അതിനെ നാം വന്ദിക്കുന്നില്ലേ ? സുന്ദരിമാരുടെ മിഴികൾ മത്സ്യങ്ങളെന്നല്ലേ പറയാറുള്ളതു്? അവയിൽ നിന്നൂറുന്ന കടാക്ഷം ഒരുമാതിരി മീൻനെയ്യല്ലേ ? അതു നുകരുവാൻ ഏതു കാമുകനാണു് ഔത്സുക്യമില്ലാത്തതു്? പോരാത്തതിനു ത്രൈലോക്യ ജേതാവായ കാമദേവന്റെ

കൊടിയടയാളമല്ലേ അതു്? മത്സ്യത്തെ നിന്ദിക്കുന്നതു മന്മഥനെ നിന്ദിക്കുന്നതിനൊപ്പമല്ലേ?

സാലവൻ:—(കോപത്തോടുകൂടി) അമ്മയ്ക്കു പ്രാണവേദന; മകൾക്കു വീണവായന! പുരയ്ക്കു തീപിടിയ്ക്കുന്ന തക്കം നോക്കി പുണ്ഡ്റൻ വാഴവെട്ടുന്നു. മീൻതിന്നിപ്പുണ്ഡ്റനെന്നൊരു ബിരുദം അങ്ങേയ്ക്കു ഞാൻ തന്നിരിക്കുന്നു ചങ്ങാതി! അതു രണ്ടു കയ്യുംനീട്ടി വാങ്ങിച്ചോളൂ! മതിയോ?

പുണ്ഡ്റ:—കോപിക്കരുതു് സാലവ! അങ്ങേയ്ക്കു നൈരാശ്യമെന്തുണ്ടെന്നു് ഒന്നു പരിശോധിക്കുകയായിരുന്നു.

സാലവൻ:—ഏതായാലും ഇതു പൂർവ്വാചാരങ്ങളുടെ നേർക്കുള്ള ഒരു പോരിനു വിളിയാണു്; അധർമ്മത്തിനു് കേറിപ്പോകുവാൻ വച്ചുകൊടുക്കുന്ന ഒരു ആകാശക്കോവണിയാണു്; ആതിഥേയനോടു കാണിക്കാവുന്ന അങ്ങേ അറ്റത്തെ അപമര്യാദയാണു്; ക്ഷത്രിയജാതിയെ ആകമാനം അടക്കിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടുള്ള അവഹേളനമാണു്! എവിടെനിന്നോ വലിഞ്ഞു കേറി വന്നിരിക്കുന്ന വയസ്സുകാലത്തു വടിയും കുത്തി! പറിക്കാൻ വല്ല പല്ലും ഇനിയും ബാക്കികിടപ്പുണ്ടോ എന്നു പരീക്ഷിച്ചുനോക്കിയാലേ അറിയാവൂ. അപസ്മാരം! ദുശ്ശകുനം!! ആ പടുകിഴവൻ നാളെ സ്വയംവരവേദിയിൽ കടന്നുവന്നു വല്ല പേക്കൂത്തും കാണിച്ചാൽ നാം പാടേ വിധിയേ എന്നു് അടങ്ങിയിരിക്കരുതു്. ഉണരണം; ഒരുമിക്കണം; അണിനിരന്നു് എതിരിടണം; പുറം പൊളിക്കണം; തൊലിയുരിയണം; തടിചതച്ചു ചമ്മന്തിയാക്കണം സച്ചന്ദമൃത്യുവാണെങ്കിൽ ആയിക്കൊ

ള്ളട്ടെ; ആ വരം അങ്ങോക്ക് അനുഗ്രഹമല്ലെന്നും അഭിശാപമാണെന്നും കാണിച്ചുകൊടുക്കണം. യമഭടന്മാരെ 'വരണേ! വരണേ!' എന്നു് അങ്ങോർതന്നെ ഞരങ്ങി ഞരങ്ങി വിളിക്കണം; അവർ വന്നെത്തുന്നതുവരെ പ്രാണൻ കഴുത്തിൽ കിടന്നു പിടയ്ക്കണം.

കലി:—അദ്ദേഹം സൈന്യങ്ങളെ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടോ?

സാലവൻ:—അതിനുള്ള ക്ഷമ വേണ്ടേ? അതിനു മുൻപു തന്നെ ചാടിപ്പോന്നതായിരിക്കാം. മുഴുത്ത പെൺകൊതി; കൊഴുത്ത കാമഭ്രാന്തു്! അഥവാ നാണം കൊണ്ടു് ആരെയുമറിയിക്കാതെ ഒറ്റയ്ക്കിറങ്ങി ഓടിവന്നതായുമിരിക്കാം. അല്ലെങ്കിൽതന്നെയും ഈ പൌരവവംശ്യക്ക് സൈന്യത്തിന്റെ സാഹായ്യം ആവശ്യമില്ലെന്നു് ഒരു ഭള്ള പണ്ടേയുമുണ്ടു്. മൌഢ്യത്തിന്റെ വകഭേദം! ചിത്രാങ്ഗദൻ അല്പായുസ്സായി മരിച്ചതിനു് ആ ഔദ്ധത്യമല്ലേ കാരണം?

കലി:—അദ്ദേഹം ഏകാകിയാണെങ്കിൽ നാളെ നിങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിൽ ഞങ്ങൾക്കൂടി പങ്കുകൊള്ളുന്നതു് അങ്ങേയ്ക്കു പോരായ്മയല്ലേ? അങ്ങനെയായാൽ കന്യകകൾതന്നെ നിങ്ങളെ എത്രകണ്ടു മതിക്കും?

സാലവൻ:—അതു ശരിതന്നെ എങ്കിലും നാം കോപിച്ചു നിൽക്കുന്നതു കണ്ടാൽ പടകൂടാതെ തന്നെ ആ പാവം പറപറക്കില്ലേ?

കലി:—അപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു ശനിയൊഴിയും; സങ്കടംതീരും; മൂന്നു കന്യകകളേയും ഒരേ മുഹൂർത്തത്തിൽ പരിഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്യാം, അല്ലേ?

വങ്ഗ:—ഇതു നല്ല വിദ്യയാണു് സാലരാജാവേ! എനിക്കു രാവണനെപ്പോലെ പത്തു തലയും കാത്തവീര്യാർജ്ജുനനെപ്പോലെ ആയിരം കയ്യുമുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ അവയിൽ ചിലതെല്ലാം മൂപ്പർ അരിഞ്ഞുതള്ളിക്കോട്ടെ എന്നു വയ്ക്കായിരുന്നു. പക്ഷേ ആകെക്കൂടി ഒരു തലയും രണ്ടു കയ്യുമല്ലേയുള്ളൂ? അവകൊണ്ടുള്ള ആവശ്യം അവസാനിച്ചിട്ടില്ല. ഇവിടെ എനിക്കു കിട്ടുന്നതു രണ്ടോ മൂന്നോ ദിവസത്തെ വിരുന്നു്! അതിനു വിലയായി കൊടുക്കേണ്ടതു് ആയുസ്സാണെങ്കിൽ അതിൽ അല്പം വൈമനസ്യമുണ്ടു്. ആൾ ഭീഷ്മനാണു്; അങ്ങേയറത്തെ മഹാരഥൻ—കഠാരപാണിയുടെ ശിഷ്യൻ—പിനാകപാണിയുടെ പ്രശിഷ്യൻ. ആലോചിച്ചതിനുമേലല്ലാതെ ഒന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തുകയില്ല; തീർച്ചപ്പെടുത്തിയതിനുമേലല്ലാതെ ഒന്നു പറയുകയില്ല; പറഞ്ഞതുപോലെയല്ലാതെ ഒന്നു പ്രവർത്തിക്കുകയുമില്ല. ഇതു കളിയല്ല, കാര്യമാണു്; കരുതിപ്പെരുമാറിയില്ലെങ്കിൽ കഴുത്തുപോകാനിടയുണ്ടു്.

സാലൻ:—വെറുതേയല്ല ഭാരതവർഷം നാൾക്കുനാൾ അധോഗതിയെ പ്രാപിക്കുന്നതു്. ക്ഷത്രിയന്മാർ അവരുടെ കർത്തവ്യം വിസ്മരിച്ചു; സാഹോദര്യം സന്ത്യജിച്ചു; മനോധൈര്യം മാതാവിന്റെ ഗർഭപാത്രത്തിൽതന്നെ വലിച്ചെറിഞ്ഞുംവച്ചു പിറന്നു. എല്ലാവരും സുഖലോലുപർ; സ്വാർത്ഥനിരതർ!

കലിം:—ആ വണ്ണനം കൂറേ കടന്നുപോയി. അങ്ങേയ്ക്കു പരാർത്ഥനിഷ്ഠ പ്രകടിപ്പിക്കാൻ ഞാൻ ഒരു മാർഗ്ഗം കാണിച്ചുതരാം. ആ മൂന്നു കന്യകമാരും എന്നെ വിവാഹം

ചെയ്യട്ടെ : അതിൽവച്ച് ആപത്തു വല്ലതും വന്നാൽ അങ്ങേയ്ക്ക് എന്നെ രക്ഷിച്ചു സ്വാതന്ത്ര്യപ്രിയം സ്വയം പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യാമല്ലോ.

പുണ്ഡ്റ :—ഭീഷ്മൻ നമുക്കെല്ലാംതന്നെ പൊതുവേ ശത്രുവായല്ലേ വന്നുചേർന്നിരിക്കുന്നത്? അദ്ദേഹത്തെ ആദ്യം അടിച്ചോടിക്കാം. പിന്നെ കന്യകകൾ സാലനേയോ എന്നെയോ മറ്റാരെയെങ്കിലുമോ വരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ എന്നുവയ്ക്കുകയും ചെയ്യാം. നാം തമ്മിൽ വല്ല സൌന്ദര്യപ്പിണക്കവുമുണ്ടെങ്കിലും അതു ഭീഷ്മനോട്ട യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതിനു പ്രതിബന്ധമാകേണ്ടതില്ല.

സാലൻ :—കന്യകകൾ എന്നെത്തന്നെ വിവാഹം ചെയ്യുമെന്നുള്ളതു നിശ്ചയമാണ്. അതുകൊണ്ട് നിങ്ങൾ എന്നോട്ട ചേർന്നാലുമില്ലെങ്കിലും എനിക്കു ഭീഷ്മനോട്ട പോരിടാതെ നിർവാഹമില്ല. ഏതായാലും നിങ്ങളാരും, നാമെല്ലാം ഇങ്ങനെ ജീവിച്ചിരിക്കെ, ഇത്തരത്തിൽ ഒരപവാദം നമ്മുടെ ജാതിക്കു വരുത്തിവയ്ക്കുകയില്ലെന്നു ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ അതും കാലവിപര്യയമാണെന്നു കരുതി സമാധാനപ്പെട്ടുകൊള്ളാം. പുണ്ഡ്റൻ ഏതായാലും എന്റെകൂടെ നിൽക്കുകയില്ലേ?

പുണ്ഡ്റൻ :—കാലൻ വിളിക്കുന്നതിനുമുൻപു് അങ്ങോട്ട കടന്നുചെന്നു കതകിൽ തട്ടുവാൻ എനിക്കും കൂറേ മടിയില്ലെന്നില്ല. എങ്കിലും ഇതിനെപ്പറ്റി രാത്രി മുഴുവൻ ആലോചിച്ചു് നേരം വെളുത്താൽ അപ്പോഴത്തെ പരിസരാവസ്ഥപോലെ ചെയ്യാം. നിങ്ങളെപ്പോലെയൊന്നും വയസ്സായില്ലെങ്കിലും എനിക്കും ബാല്യം കഴിഞ്ഞു

പോയി. പല്ല വല്ലതും പോയാൽ ഇനി മുളയ്ക്കയില്ല; അങ്ങനെ ചില ദുർഘടങ്ങൾ എല്ലാമുണ്ട്.

സാലവൻ :—നമുക്കു് ഇപ്പോൾ പിരിയാം എനിക്കു വേറെയും രാജാക്കന്മാരെ കണ്ടു് ഇതിനെപ്പറ്റി സംസാരിക്കാനുണ്ടു്.

(സാലവൻ പോകുന്നു ; കലിങ്ഗൻ വീണ്ടും പോയി കതകടയ്ക്കുന്നു.)

കലിം :—നമുക്കു നാളത്തെ കോളെങ്ങനെയിരിക്കുന്നു എന്നു നോക്കി പുണ്ഡ്റരാജാവു പറഞ്ഞതുപോലെ സമയോചിതമായിട്ടുള്ളതു ചെയ്യാം. ഭീഷ്മൻ കൂട്ടികളെ തട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുന്നതു സങ്കടം തന്നെ ; എന്നാൽ അതുനിമിത്തം സാലവന്റെ അഹങ്കാരം ശമിക്കുമെങ്കിൽ അതു സന്തോഷവും തന്നെ. പുണ്ഡ്റരാജാവു് ഈ അഭിപ്രായത്തിൽ യോജിക്കുകയില്ലായിരിക്കാം.

പുണ്ഡ്റ :—ഇപ്പോൾ ഇത്തിരി യോജിക്കാൻ തന്നെയാണു് തോന്നുന്നതു്! നിശ്ചയമായും സാലവനെക്കാൾ സൌന്ദര്യം എനിക്കുണ്ടു് ; എങ്കിലും കന്യകമാർ അദ്ദേഹത്തെത്തന്നെയാണു് മാലയിടാൻ ഭാവമെങ്കിൽ ആ പൊട്ടക്കണ്ണികളെ എനിക്കു വേണമെന്നില്ല.

വങ്ഗ :—ഞാൻ നാളെ വരണമണ്ഡപത്തിൽ വരണമോ എന്നുപോലും സംശയിക്കുന്നു. എനിക്കും കന്യകകളിൽ കൊതിയുണ്ടെന്നു തെറ്റിദ്ധരിച്ചു ഭീഷ്മൻ എന്റെ നെഞ്ഞത്തു നോക്കി ഒരു ബാണം പ്രയോഗിച്ചാലോ? അങ്ങനെ ഒരു ദുരാശയുടെ കണികപോലും അവിടെയെങ്ങും കിടപ്പില്ലെന്നു ഹൃദയത്തിൽകൂടി പാഞ്ഞുപോകുമ്പോൾ ആ ബാണത്തിനു കാണാൻ കഴിയുമായിരി

ക്കാം. പക്ഷേ അതുകൊണ്ടു ഫലമെന്തു്? പ്രയോക്താവിനെ വിവരമറിയിക്കാൻ അതിനു നാക്കില്ല; ഉണ്ടെങ്കിൽത്തന്നെയും അറിയിക്കുന്നതുവരെ ആയുസ്സു് അവിടെ കാത്തിരിക്കുകയുമില്ല.

കലിം:—വംഗരാജാവേ! അങ്ങല്ലേ ലക്ഷ്യവേധത്തെപ്പറ്റിയും മറ്റും ആദ്യം ഉൽഘോഷിച്ചതു്?

വങ്ഗ:—അതിനെന്തു്? അതു ഞാൻ പറഞ്ഞതു ഭീഷ്മൻ എന്ന ശബ്ദം കേൾക്കുന്നതിനു മുൻപല്ലായിരുന്നുവോ? ആ ശബ്ദം മുഴുവൻ കേട്ടില്ലെന്നു ഞാൻ എവിടെവേണമെങ്കിലും ആരെക്കൊണ്ടെങ്കിലും ആണയിടാം. അതിന്റെ ആദ്യത്തേ അക്ഷരം–ഭീ–അതു മാത്രമേ കേട്ടുള്ളു. അതു ചെവിയിൻക്കൂടി ഹൃദയത്തിൽ കടന്നു് അവിടെ പൊറുതിയുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പിന്നീടു് ഞാൻ പറഞ്ഞതൊന്നും ഞാനല്ല. അതാണു്, പറഞ്ഞതു്. കലിങ്ഗ! പുണ്ഡ്ര! നിങ്ങൾ അറിയില്ല അദ്ദേഹത്തെ; ഞാനറിയും. നാളെ നേരിട്ടു കാണാം; കണ്ടാലറിയാഞ്ഞാൽ കൊണ്ടാലെങ്കിലുമറിയുകയും ചെയ്യാം.

കലി:—വങ്ഗരാജാവു നന്നെ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നു: കൂറേപ്പോയി വിശ്രമിക്കുക.

വങ്ഗ:—അങ്ങേയ്ക്കും കതകുകളും ജനാലകളും അടച്ചു കൈകഴച്ചിരിക്കണം. നാമെല്ലാവരും ഏറെക്കുറെ വീരന്മാർതന്നെ.

വങ്ഗപുണ്ഡ്രന്മാർ വെളിയിലേയ്ക്കും കലിങ്ഗരാജാവു് അകത്തേയ്ക്കും പോകുന്നു)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 4

സ്ഥലം:—കാശിരാജാവിന്റെ രാജധാനി; സ്വയംവര മണ്ഡപം.

സമയം:—പൂർവാഹ്ണം: ഉദ്ദേശം ഒൻപതുമണി.

(കലിങ്ഗൻ, വങ്ഗൻ, പുണ്ഡ്രൻ, സാലൻ, തുടങ്ങിയ രാജാക്കന്മാർ രണ്ടുവരിയായി സിംഹാസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു. സാലന്നു് എതിരെയായി ഭീഷ്മന്നു് ഒരാസനം ഒരുക്കി വച്ചിരിക്കുന്നു.)

വങ്ഗ:—കലിങ്ഗരാജാവേ! കണ്ടില്ലേ ഭീഷ്മനെ ദേവാലയത്തിൽവച്ചു്?

കലി:—കണ്ടു. ഉന്നതമായ ശിരസ്സു്; വിശാലമായ ഫാലം; ഉജ്ജ്വലമായ മുഖം; ദീപ്തിമത്തുകളായ നേത്രങ്ങൾ; ഗോപുരകവാടംപോലെയുള്ള വക്ഷസ്സു്; ജാനുലംബികളായ ഭുജങ്ങൾ; മുഷ്ടിമേയമായ കക്ഷി; ശരീരത്തിലേ ഓരോ രോമവും ഓരോ ചന്ദ്രഹാസം; ഓരോ മാംസപേശിയും ഓരോ ലോഹപിണ്ഡം! സാലപ്രാംശു; സിംഹസംഹനനൻ; പൌരുഷത്തിന്റെ പരമോൽകർഷം; ക്ഷാത്രതേജസ്സിന്റെ സമ്പൂർണ്ണാവതാരം; ശൌര്യഗാംഭീര്യങ്ങളുടെ സങ്കേതസ്ഥാനം; വീരരസത്തിന്റെ വിജൃംഭണസീമ. അചഞ്ചലൻ; അകുതോഭയൻ; അധൃഷ്യൻ; അസാധാരണൻ. ഇങ്ങനെയുമുണ്ടോ ഒരു മനുഷ്യസൃഷ്ടി? കണ്ടു! മരിച്ചാലും മറക്കാത്ത ഒരു കാഴ്ച തന്നെയായിരുന്നു അതു്.

സാലൻ:—വരണമണ്ഡപത്തിൽ വന്നിട്ടും കൂടി നിങ്ങൾ ശത്രുവിനെ പ്രശംസിക്കുന്നുവല്ലോ. ലജ്ജയെന്നൊ

ന്നില്ലേ നിങ്ങൾക്കു് 1 അതോ അതിനെയും മറു് അവരോധജനങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ നാട്ടിൽത്തന്നെ വിട്ടും വച്ചു പോന്നിരിക്കയാണോ ?

കലി:—സാലരാജാവേ! അങ്ങല്ലേ ഇന്നലെ പറഞ്ഞതു് ഭീഷ്മൻ വടികുത്തിയാണു് വന്നതെന്നും മറും ? അതു സത്യമാണോ ?

സാലൻ:—അല്ലെങ്കിലെന്തു് ? കുത്തിയല്ല വന്നതെങ്കിൽ കുത്തിച്ചു പറഞ്ഞയയ്ക്കും.

കലിം :—കാണാമല്ലോ നടക്കുമെങ്കിൽ ആ കാഴ്ചയും ! അങ്ങേയ്ക്കുനേരേ എതിരിൽത്തന്നെയാണു് ഭീഷ്മനു കല്പിച്ചിട്ടുള്ള പീഠം.

(കന്യകമാർ കയ്യിൽ വരണമാലയുമായി വന്നു്, എല്ലാവർക്കും അഭിമുഖമായി, അവരവക്കുള്ള ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു. അവക്കു സമീപമായി സദസ്സിനെ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നതിനുമേൽ കാശിരാജാവും ഉപവിഷ്ടനാകുന്നു. അടുത്ത ക്ഷണത്തിൽ ഭീഷ്മൻ തനിക്കു നിർദ്ദിഷ്ടമായ പീഠത്തെ അലങ്കരിക്കുന്നു. അതുവരെ കന്യകമാരെ ഇമയാടാതെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന രാജാക്കന്മാരുടെ ദൃഷ്ടികൾ ഒന്നിച്ചു അദ്ദേഹത്തിൽ പതിയുന്നു. അവരിൽ ആ കാഴ്ച പലതരത്തിലുള്ള സ്തോഭങ്ങളെ ജനിപ്പിക്കുന്നു. അംബ നിന്ദാഗർഭമായി ചിരിക്കുന്നു. അംബിക കണ്ണടയ്ക്കുന്നു. അംബാലിക വിറകൊള്ളുന്നു. അതൊന്നും കാണാത്തതുപോലെ ഭീഷ്മൻ നിർവികാരനായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.)

കോസ :—(എഴുനേറ്റു്) രാജാക്കന്മാരേ! സുഹൃത്തുക്കളെ! ക്ഷണപത്രം സ്വീകരിച്ചു് ഇവിടെ വന്നുചേർന്നു് ഈ സദസ്സിനെ സനാഥമാക്കുന്ന നിങ്ങൾക്കെല്ലാം ഞാൻ എന്റെ സ്വാഗതോപഹാരം ആദ്യമായി സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ഈ ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ ആഘോഷിക്കു

ന്നതു് എന്റെ മൂന്നു കുമാരികളുടേയും സ്വയംവര മാണു്. വിദുഷികളായ അവക്കു് നിങ്ങളിൽ ഓരോ രുത്തരുടേയും മാഹാത്മ്യം വേണ്ടപോലെ അറിയാം. തങ്ങൾക്കു ബോധിച്ച പുരുഷനെ അവർ യഥേച്ഛം വരണം ചെയ്യട്ടെ. അതിൽ മറ്റുള്ളവർ മത്സരിക്കാതിരിക്കണമെന്നുമാത്രം എനിക്കൊരപേക്ഷയുണ്ടു്. ഒരു യുവതിക്കു് ഒരു യുവാവിൽ അനുരാഗം ജനിക്കുന്നതു് ആ യുവാവിന്റെ ഗുണസാമഗ്രിയെ ആശ്രയിച്ചാണെന്നു് ആരും തെറ്റിദ്ധരിക്കരുതു്. വിവാഹമെന്നതു് ഏതോ പൂർവജന്മത്തിലേ ഋണാനുബന്ധമാണു്; അതിനെ വേണമെങ്കിൽ രുചിഭേദത്തിന്റെ ഫലമാണെന്നു് ഉപരിപ്ലവമായും വ്യാഖ്യാനിക്കാം. ആ തത്വം ഗ്രഹിച്ചാൽ വിവാഹമണ്ഡപത്തിൽ വിപരീത വ്യാപാരത്തിനു സ്ഥാനമില്ല. വിതാനാഗ്നിയാണു് ഇവിടെ ജ്വലിക്കേണ്ടതു്, വിദ്വേഷാഗ്നിയല്ല; ആശീർവചസ്സുകളാണു് ഉയരേണ്ടതു്, അട്ടഹാസങ്ങളല്ല; കാമദേവനെയാണു് ആരാധിക്കേണ്ടതു്, ശ്രാദ്ധദേവനെയല്ല. ഈ സ്വയംവരം സംബന്ധിച്ചു് ഇങ്ങനെയൊരു പരിഷ്കാരം വരുത്തിയാൽ കൊള്ളാമെന്നു് എനിക്കു മോഹമുണ്ടു്; എന്നാൽ അതു നിങ്ങളുടെ സൗമനസ്യം കൂടാതെ സാധ്യമല്ലല്ലോ. കന്യകകളുടെ പ്രവൃത്തി അഭിമതമല്ലെന്നു തോന്നി അവരുടെ അപഹരണത്തിനുള്ള അവകാശം നിങ്ങളിൽ ആരെങ്കിലും ഉപയോഗിക്കാനാണു് ഒരുങ്ങുന്നതെങ്കിൽ അതിനെ തടയേണ്ടതു് എന്റെയും അവരുടെ പ്രാണനാഥന്റെയും കർത്തവ്യമായിരിക്കും. ആക്കാര്യം അങ്ങനെയിരിക്കട്ടെ.

സാലവൻ :—വേറെയുമുണ്ടോ കാര്യം ?

കോസ :—ദുർഭാഗ്യവശാൽ ഉണ്ട്. ആ കാര്യത്തിലേക്കു നിങ്ങളുടെ വിശേഷശ്രദ്ധയെ ആകർഷിക്കുന്നതിനു വേണ്ടിയാണു് ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഉത്ഥാനം ചെയ്തതു്. എന്റെ ആഹ്വാനമനുസരിച്ചു വന്നുചേർന്നവരാണു് നിങ്ങൾ ; എന്നാൽ അനാഹൂതനായും ഒരാളെ നിങ്ങൾക്കു് ഇവിടെ കാണാം—ഹസ്തിനപുരത്തിലേ ദേവവ്രതൻ. അദ്ദേഹം ഇന്നു് ഇവിടെ യുവരാജാവോ, മഹാരാജാവോ, ക്ഷത്രിയനോ, ബ്രാഹ്മണനോ, കർമ്മസന്യാസിയോ, എന്നൊന്നും നിശ്ചയമില്ലാത്തതുകൊണ്ടാണു്, ദേവവ്രതനെന്നുമാത്രം പറഞ്ഞതു്. പരേതനായ ശന്തനുമഹാരാജാവിന്റെ സീമന്തപുത്രനാണു് അദ്ദേഹം. പിതൃഹിതത്തിനുവേണ്ടി ദാരസങ്ഗ്രഹവും രാജ്യപരിപാലനവും ഒന്നിച്ചു സന്ത്യജിച്ച അദ്ദേഹത്തിനു ഭീഷ്മൻ എന്നൊരു ബിരുദനാമമുള്ളതു നിങ്ങളെല്ലാം കേട്ടിരിക്കുമല്ലോ. ഭീഷ്മൻ മഹാത്മാവല്ലെന്നു് ആക്ഷേപിക്കുവാൻ കഴിയും ? കയ്യൂക്കുണ്ടു് ; കാര്യജ്ഞാനമുണ്ടു് ; ശസ്ത്രജ്ഞനാണു് ; ശാസ്ത്രജ്ഞനാണു് ; ധാർമ്മികനാണു് ; ത്യാഗിയാണു്. ഇത്തരത്തിൽ ഒരതിമാനുഷൻ ഇക്കാലത്തു നമ്മുടെ ഇടയിൽ ഉണ്ടോ ? ഉണ്ടെങ്കിൽ പറയുവിൻ.

(സാലപൊഴികെ) മറ്റു രാജാക്കന്മാർ :—ഇല്ല, കാശിരാജാവേ! ഇല്ല.

കോസ :—വിവാഹകർമ്മം വിധിച്ചിട്ടുള്ളതു സ്നാതകനാണു്, ബ്രഹ്മചാരിക്കല്ല ; തരുണനാണു്, സ്ഥവിരനല്ല. ഭീഷ്മനെപ്പോലെയുള്ള ഒരാൾക്കു ബധിരപ്രായമായ ചെവികൊണ്ടു കാലമഹിഷത്തിന്റെ ഘണ്ടാരവം കേൾക്കുകയും അന്ധപ്രായമായ മിഴികൊണ്ടു സംയമ

നീനഗരത്തിലേ വൃക്ഷശാഖകൾ കാണുകയും ചെയ്യാൻ കഴിയുന്ന ഈ ദശാസന്ധിയിൽ വിവാഹയോഗ്യത യുണ്ടോ ?

(കലിങ്ഗനും വങ്ഗനും ഈ ചോദ്യത്തിനും ഇനിമേലുള്ളവയ്ക്കും ഉത്തരം പറയുന്നില്ല)

മറ്റു രാജാക്കന്മാർ :—ഇല്ല, രാജാവേ, ഇല്ല.

കോസ :—എന്നാൽ അത്രയ്ക്കു ബുദ്ധിഹീനനല്ല ഭീഷ്മൻ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇന്നത്തേ ആഗമനോദ്ദേശ്യം നിങ്ങൾക്കെന്നപോലെ എനിക്കും അജ്ഞാതമാണു്. അദ്ദേഹം എന്നോടു പറഞ്ഞതു് തന്റെ അനുജനും ഇപ്പോഴത്തെ ഹസ്തിനപുരമഹാരാജാവുമായ വിചിത്രവീര്യന്റെ ആവശ്യത്തിനായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതിപുരുഷനെന്ന നിലയിൽ ഈ പെൺകുട്ടികളെ കൊണ്ടുപോകുന്നതിനുവേണ്ടി താൻ വന്നിരിക്കുന്നു എന്നാണു്.

സാലവൻ :—അതു് ആരു കേട്ടാലും നിരക്കാത്ത ഒരസത്യപ്രസ്താവനയാണു്.

കോസ :—അസത്യമോ സത്യമോ ? ഏതായാലും അതിനകത്തു് ഒരു രഹസ്യം ഒളിഞ്ഞുകിടക്കുന്നുണ്ടു്. വിചിത്രവീര്യൻ വന്നിട്ടില്ല. അദ്ദേഹം ജീവിച്ചിരിക്കുന്നില്ലേ ? ഉണ്ടെങ്കിൽ വരാനെന്താണു് ഇത്ര സങ്കോചം ? അദ്ദേഹം ഒരു ബാലനോ ബാലിശനോ ആണോ ? വിവാഹമെന്നതു പ്രതിനിധിയെക്കൊണ്ടു നടത്തിക്കാവുന്ന ഒരു കാര്യമാണോ ? അന്യരാജാക്കന്മാരെ പേടിച്ചാണു് ഈ സ്വയംവരോത്സവത്തിനു് ആഗതനാകാത്തതെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീര്യം പേരിനൊത്ത

പോലെ വിചിത്രം തന്നെയാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടി യിരിക്കുന്നു. കിടാങ്ങൾക്കു് ആ വ്യക്തിയെ മുൻകൂട്ടി ഒന്നു കാണുകയെങ്കിലും വേണ്ടേ? പറയത്തക്ക അങ്ഗ വൈകല്യമൊന്നുമില്ലെന്നെങ്കിലും ബോധ്യമാകണ്ടേ? അവർ സ്ത്രീകൾ തന്നെ; എന്നുവച്ചു തങ്ങളെ സംബ ന്ധിച്ചുള്ള കാര്യങ്ങളിൽപോലും അവരെ നിർജ്ജീവ വസ്തുക്കളാക്കുന്നതു സമുചിതമാണോ? ഭീഷ്മൻ ധർ മ്മജ്ഞനല്ലെന്നു ഞാൻ പറയുന്നില്ല. ഈ വിചിത്ര പരിപാടിക്കു് ഒരു ഗതി കല്പിക്കാൻ അദ്ദേഹം പുതു നായി ഒരു ധർമ്മശാസ്ത്രം നിർമ്മിച്ചിരിക്കണം; പക്ഷേ നാമാരും അതു കണ്ടിട്ടില്ലെന്നു മാത്രമേ ഒരു വൈഷമ്യ മുള്ളൂ. ഇതെല്ലാം ന്യായമാണോ? ആണെങ്കിൽ പറയുവിൻ!

രാജാക്കന്മാർ:—അല്ല, രാജാവേ, ഒരിക്കലുമല്ല.

കോസ:—അതെല്ലാം പോകട്ടെ. ഇക്കാര്യത്തിൽ സർവോ പരി ശോചനീയമായ ഒരു സങ്ഗതികൂടി അന്തർവി ച്ചിട്ടുണ്ടു്. വിചിത്രവീര്യൻ ആരെന്നു ഞാൻ ശാന്ത മായി, വിനീതമായി, ചോദിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിതാവു ശന്തനുമഹാരാജാവുതന്നെ; തന്നിമിത്തം ബീജശുദ്ധിയുണ്ടെന്നു സമ്മതിക്കാം. എന്നാൽ ക്ഷേത്ര ശുദ്ധിയുണ്ടോ? അതുകൂടി പര്യാലോചിക്കേണ്ടതല്ലേ? മാതാവാരു്? ഇന്നു സത്യവതിയെന്നു പറയുന്ന പണ്ടത്തെ കാളി. ആ കാളിയാരു്? ഉപരിചരശ്രവസ്സന്നെ മുക്കുവന്റെ മകൾ. അപ്പോൾ വിചിത്രവീര്യൻ? മുക്കുവന്റെ മകളുടെ മകൻ. അങ്ങനെയുള്ള ഒരസ്പൃ ശ്യനു് എന്റെ കിടാങ്ങളെ വിവാഹം ചെയ്യുകൊടുക്ക

ണമെന്നും അല്ലെങ്കിൽ കൊട്ടപ്പിക്കുമെന്നും ശഠിച്ചു കൊണ്ട്, അരയും തലയും മുറുക്കി, ആർത്തുപുളച്ച്, അഹങ്കരിച്ച് എത്തിക്കൂടിയിരിക്കുന്ന ഈ ദേവവ്രതൻ– അല്ല, രാക്ഷസവ്രതൻ. കുട്ടികളുടെ ഗ്രഹപ്പിഴ; എന്റെ സുകൃതക്ഷയം. കാശിരാജ്യത്തിന് ഈ അധഃപതനം എന്റെ ജീവിതകാലത്തു സംഭവിക്കണമെന്നായിരിക്കുമോ വിധികല്പിതം? ആചാരശ്രേഷ്ഠനാണത്രേ ഭീഷ്മൻ! ആദ്ദേഹം കലിയുഗത്തിന്റെ കരിനിഴൽ ഭാവിയിൽ നിന്നാകർഷിച്ച് ഇന്നത്തെ ദ്വാപരയുഗത്തിൽ തട്ടിക്കുന്നു! തത്ത്വവേദിയാണത്രേ അദ്ദേഹം! തത്ത്വമെന്നാൽ എന്തെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു മാത്രമല്ലേ അറിയാവൂ! അദ്ദേഹം പറയുന്നതു പ്രമാണം; അനുശാസിക്കുന്നതു് ആത്മായം! ധീരനാണത്രേ അദ്ദേഹം! പരലോകത്തെപ്പോലും ഭയപ്പെടാത്ത അദ്ദേഹം ധീരനല്ലെന്ന് ആര്ക്കു തർക്കിക്കാം? ഈശ്വരസാക്ഷാൽകാരം സാധീനമായ സിദ്ധനാണത്രേ അദ്ദേഹം! അതും ശരിയായിരിക്കാം. അച്ഛനാവിഗ്രഹത്തെ അവഗണിക്കാൻ അച്ഛകനല്ലാതെ സാധിക്കുമോ? ഇങ്ങനെയെല്ലാമുള്ള ഭീഷ്മൻ ഒരു മഹാത്മാവല്ലെന്നു പറയാൻ ആര്ക്കു കഴിയുമെന്നു ഞാൻ വീണ്ടും ചോദിക്കുന്നു.

രാജാക്കന്മാർ :—ഞങ്ങൾക്കു കഴിയും. അദ്ദേഹം മഹാത്മാവല്ല; ക്ഷുദ്രാത്മാവാണു്. ദുരാത്മാവാണു്.

കോസ :—സഹോദരന്മാരേ! എനിക്കു നിങ്ങളെ പ്രക്ഷുബ്ധരാക്കണമെന്നതെല്ലും താൽപര്യമില്ല. ഞാൻ ശാന്തശീലനാണു്; സമാധാനപ്രിയനാണു്. എങ്കിലും എന്റെ ഈ പരിദേവനം കേൾക്കുമ്പോൾ നിങ്ങളുടെ ഹൃദയം തുടിക്കുന്നില്ലേ? രക്തം തിളയ്ക്കുന്നില്ലേ?

കണ്ണിൽനിന്നു തീപ്പൊരി ചിതറുന്നില്ലേ? ഉറയിൽ നിന്ന് ഉടവാൾ ഉയരുന്നില്ലേ?

രാജാ :—ഉണ്ട്, രാജാവേ, ഉണ്ട്.

കോസ :—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ നിങ്ങൾ എന്തുദ്ദേശിക്കുന്നു?

സാലവ :—ഞങ്ങൾ ഈ ഭീഷ്മനെ വളഞ്ഞു പിടിക്കും; കെട്ടിയിട്ടടിക്കും; കൊന്നു കുഴിച്ചുമൂടും; ആ ശ്മശാനത്തിൽ ഒരു ജയധ്വജം സ്ഥാപിക്കും; അതിൽ ഈ ധർമ്മഭ്രഷ്ടന്റെ ദുശ്ചരിതം കരിങ്കല്ലിൽ കൊത്തിവയ്ക്കും.

കോസ :—ഇതെല്ലാം നിങ്ങൾക്കു കഴിയുമോ? പടത്തിലേ പോരല്ല പടക്കളത്തിലേ പോരെന്നു നിങ്ങൾ ഓർമ്മിക്കുന്നുണ്ടോ?

രാജാ :—ഉണ്ട്, ഉണ്ട്.

കോസ :—എന്റെയും എന്റെ കന്യകകളുടേയും അഭിമാനം നിങ്ങൾ ഈ ആപൽസന്ധിയിൽ പരിപാലിക്കും; ക്ഷത്രിയരെന്ന നിലയിൽ നിങ്ങളുടെ കർത്തവ്യം അനുഷ്ഠിക്കും: ശത്രു എത്രതന്നെ ബലവാനാണെങ്കിലും ധർമ്മം അവനെക്കാൾ ബലിഷ്ഠമാണെന്നു വിശ്വസിച്ച്—ഭവിഷ്യത്തിനെപ്പറ്റി ശങ്കിക്കാതെ—പ്രാണത്യാഗമാണ് വേണ്ടിവരുന്നതെങ്കിൽ അതിനുപോലും മടിക്കാതെ;—തന്നെയോ? ഉറച്ചുവോ ഇക്കാര്യം? നിത്യബ്രഹ്മചാരിക്ക് എന്നും അധ്യയനകാലമാണ്—അധർമ്മത്തിനു വിജയമില്ലെന്നുള്ള ബാലപാഠം ഈ സ്ഥവിരബാലനെ പഠിപ്പിക്കുമോ?

രാജാ :—ഉറച്ചു, രാജാവേ, ഉറച്ചു. പഠിപ്പിക്കും ഞങ്ങൾ! പഠിപ്പിക്കും!

കോസ :—കാശി വിശ്വനാഥനെ സാക്ഷിയാക്കി?

രാജാ :—കാശി വിശ്വനാഥനെ സാക്ഷിയാക്കി.

കോസ :—ഭീഷ്മനു വല്ലതും പറയേണ്ടതുണ്ടെങ്കിൽ പറയട്ടെ. അതുകൂടി നിങ്ങൾക്കു കേൾക്കണ്ടേ?

രാജാ :—വേണ്ട. വേണ്ട, വേണ്ട.

ഭീഷ്മ:—പറയാനല്ല, പ്രവർത്തിക്കാനാണ് ഞാൻ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതു്.

കോസ :—എന്നാൽ കിടാങ്ങളേ! ഇനി നിങ്ങൾക്കു് എഴുനേറ്റു് ഈ രാജാക്കന്മാരിൽ ആരു് അഭിമതനോ, അദ്ദേഹത്തെ മാലയിടാം.

(അംബ മുൻപിലും അംബികയും അംബാലികയും യഥാക്രമം പിന്നിലുമായി നടക്കുന്നു; അംബ സാലന്റെ കഴുത്തിൽ മാല യിടാൻ കയ്യുയർത്തുന്നു.)

ഭീഷ്മ:—(എഴുനേറ്റു് ഉച്ചത്തിൽ) നിൽക്കുവിൻ കുട്ടികളേ! അവിടെ. വയ്ക്കുവിൻ മാല താഴത്തു്. ഭീഷ്മനാണു് ആജ്ഞാപിക്കുന്നതു്.

(അംബികയും അംബാലികയും അവരുടെ മാലകൾ താഴെ വയ്ക്കുന്നു. അംബയുടെ മാല കയ്യിൽനിന്നു തെറ്റി തറയിൽ വീഴുന്നു.)

ഭീഷ്മൻ:—പോകുവിൻ മുന്നോട്ടു്. (അംബികയും അംബാലികയും മുന്നോട്ടു നടക്കുന്നു.) പോകാനല്ലേ പറഞ്ഞതു്? (അംബ വിസമ്മതം പ്രകടിപ്പിക്കയാൽ ഭീഷ്മൻ കൈക്കു പിടിച്ചു് നടത്തിക്കുന്നു. ഭീഷ്മനും കന്യകമാരും പോകുന്നു.)

സാലൻ :—രാജാക്കന്മാരേ! അതാ പറക്കുന്ന പരുന്തു് ഇരകളെയും റാഞ്ചിക്കൊണ്ടു്. നാമെല്ലാവരും ഇവിടെ ഉണർന്നിരിക്കുന്നവോ ഉറങ്ങുന്നവോ? ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവോ മരിച്ചുകഴിഞ്ഞുവോ? എഴുനേല്ക്കുവിൻ! പീഠ

ത്തിൽ പുഷ്പം ആണിവച്ചുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നപോലെ ആരുമാരുമനങ്ങുന്നില്ലല്ലോ. വരുവിൻ എന്നോട്ട കൂടി: ഞാൻ നില്ക്കാം മുന്നണിയിൽ.

(അണിയറയിൽ ഭീഷ്മന്റെ ചെറുഞാണൊലി)

രാജാ :—(കണ്ണുതുടച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട്) എന്താണ് ഞങ്ങൾ ഒരു കഠോരശബ്ദം കേട്ടതു് ? ഇടിവെട്ടിയതോ എരിമല പൊട്ടിയതോ ?

ഭീഷ്മൻ :—രാജാക്കന്മാരേ ! ഞാനെങ്ങും പോയിട്ടില്ല; പോകുകയുമില്ല ; ഇവിടെത്തന്നെയുണ്ട്—നിങ്ങളുടെ മുന്നിൽ ; കന്യകമാർ എന്റെ തേരിലും. എന്താണ് നിങ്ങൾക്കു് എന്നെക്കൊണ്ടു് ആവശ്യം ?

സാലൻ:—നന്നായി ഭീഷ്മ ! നന്നായി ഞങ്ങളുടെ മുൻപിൽ തിരിയെ വന്നതു്—അപരാധി ന്യായസഭയിൽ സ്വയമേവ വരുന്നതുപോലെ. അല്ലെങ്കിൽ എന്താണ് ഫലമെന്നു നിങ്ങൾതന്നെ മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കണം. ഏതു് ആഴിയുടെ അടിത്തട്ടിൽ മുങ്ങിയാലും, ഏതു കൊടുമുടിയുടെ ഉപരിതലത്തിൽ ഒളിച്ചാലും, അവിടയെത്തും ആയിരക്കണക്കിനു് എന്റെ ബാണഭടന്മാർ നിങ്ങളെ പിടികൂടാൻ. ഷണ്ഡ! പാഷണ്ഡ! ധർമ്മധ്വജ! വിതഥപ്രതിജ്ഞ, ദുരാചാര. കന്യാചോര, സ്ത്രീലമ്പട, ജാരവല്ലഭ, വരൂ, വരൂ, നിങ്ങളുടെ രക്തം ഇവിടെ ആവശ്യമുണ്ട്—ആ പുതിയ കുങ്കുമച്ചാറുകൊണ്ടു വിവാഹവേദി മെഴുകുവാൻ ; ശിരസ്സു് ആവശ്യമുണ്ട്—ആ പകുമാംസംകൊണ്ടു പടപ്പിശാചിനു ബലി കൊടുക്കുവാൻ ; പ്രാണവായു ആവശ്യമുണ്ട്—വിശന്നു പൊരിയുന്ന എന്റെ കൃപാണസപ്പിനു പാരണ കഴിക്കുവാൻ ! വരൂ ! വരൂ !

ഭീഷ്മൻ :—സാല്വ ! കഴിഞ്ഞോ നിങ്ങളുടെ നാമാർച്ചന? നിങ്ങളല്ല ഈ ആക്രോശത്തിനു് ഉത്തരവാദി ; നിങ്ങളുടെ നാവിൽ നൃത്തം വയ്ക്കുന്ന മൃത്യുവാണു്. എന്നെ ആ വേതാളത്തിനു് എന്റെ മനസ്സുകൂടാതെ സമീപിക്കാവുന്നതല്ല ; ഒരാളുടെ ഭക്ഷണംകൊണ്ടു് അതിന്റെ ക്ഷുത്തി നിറയുകയുമില്ല. അതിനു രാജാക്കന്മാരേ! നിങ്ങളെ മുഴുവൻ ഗ്രസിക്കണം ; എന്നാൽ അതിനും എന്റെ മനസ്സു വേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഈ സുമുഹൂർത്തത്തിൽ, ഈ കല്യാണമണ്ഡപത്തിൽവച്ചു്, ഞാൻ അതിന്റെ ഇച്ഛാപൂർത്തി വരുത്താൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നില്ല. ഒന്നാമതു നിങ്ങൾ എന്റെ സംബന്ധിയാകാൻ പോകുന്ന കാശിരാജാവിന്റെ അതിഥികൾ. രണ്ടാമതു നിങ്ങൾ ഇങ്ങോട്ടു പോരുമ്പോൾ നിങ്ങളുടെ കുടുംബാങ്ഗങ്ങളോടു് അന്ത്യാമന്ത്രണം ചെയ്തിരിക്കാൻ ഇടയില്ല. നിങ്ങൾക്കു് ഇനിയും വിഷയസുഖത്തിൽ തൃഷ്ണയുണ്ടു്; ഇല്ലെങ്കിൽ ഇങ്ങോട്ടവരേണ്ടതില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് നിങ്ങൾക്കു യഥേഷ്ടം ഇവിടെനിന്നു തിരിയെപ്പോകാം; പോയി വേറെ സ്ത്രീകളെ വിവാഹം ചെയ്യണമെങ്കിൽ അതും ചെയ്യാം. ഈ യുവതികളെ കിട്ടില്ലെന്നുമാത്രമേ ഒരു വൈഷമ്യമുള്ളൂ. നിങ്ങളെല്ലാവരും തുല്യദുഃഖന്മാരാകുമ്പോൾ മനസ്സമാധാനത്തിനു മാർഗ്ഗവുമുണ്ടു്.

സാല്വ :—ആവു ! എന്തൊരനുഗ്രഹം !

ഭീഷ്മ :—എന്നാൽ വേണ്ട, പടയ്ക്കുതന്നെ തയാറായിക്കൊള്ളുവിൻ. ആരു വരുന്നു ആദ്യമാദ്യം ? ഒന്നാമൻ ? രണ്ടാമൻ ? മൂന്നാമൻ ?

(ഭീഷ്മന്റെ ചെറുഞാണൊലിയിൽ രാജാക്കന്മാർ വീണ്ടും ഭയപ്പെടുന്നു.)

കലിം :—ഞാൻ സാലപനൊഴികെയുള്ള രാജാക്കന്മാരോട്ട് ഒരു വാക്കു പറയാനാണ് എഴുനേറ്റതു്. നമുക്കൊക്കും കന്യകകളെ കിട്ടുകയില്ലെന്നു തീർച്ചയായി. അവർ വരിക്കാൻ ഉദ്ദേശിച്ചതു സാലപനെ; അവരെ ഹരിക്കാൻ തീർച്ചപ്പെട്ടതിയതു് ഭീഷ്മനും. വല്ല യുദ്ധവും വേണമെങ്കിൽ അതു് അവർ രണ്ടുപേരും തമ്മിൽ ആയിക്കൊള്ളട്ടെ. നാമെന്തിനു് ഇടയ്ക്കു കടന്നു് ആത്മഹത്യ ചെയ്യാൻ ഒരുങ്ങണം?

വങ്ഗ :—കലിങ്ഗൻ പറയുന്നതു പരമാർത്ഥമാണു്. ഞങ്ങൾ മധ്യസ്ഥരുടെ നിലയിൽ ഈ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധം കണ്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടുകൊള്ളാം.

സാല :—നിങ്ങളല്ലേ നാലഞ്ചു നിമിഷങ്ങൾക്കുമുമ്പു് കാശിരാജാവിനോടു ചില ശപഥങ്ങളും മറ്റും ചെയ്തതു്?

വംഗ :—കലിങ്ഗനും ഞാനും ചെയ്തില്ല. മറ്റുള്ളവർചെയ്ത പ്രതിജ്ഞകൾക്കും ഭീഷ്മന്റെ പ്രതിജ്ഞയ്ക്കും തമ്മിൽ വ്യത്യാസമുണ്ടു്, ഭീഷ്മൻ പറഞ്ഞില്ലെങ്കിലും അവ പറഞ്ഞു; അവയോടു ഭീഷ്മൻ ആദ്യമായി കയർക്കുമെന്നു പേടിച്ചായിരിക്കണം.

മറ്റു രാജാക്കന്മാർ :— അതുതന്നെയാണു് ഞങ്ങളുടെയും പക്ഷം; അതു വങ്ഗൻ തുറന്നു പറഞ്ഞതിൽ ഞങ്ങൾക്കെല്ലാം അദ്ദേഹത്തോടു പരിഭവമല്ല, കൃതജ്ഞതയാണുള്ളതു്.

ഭീഷ്മ :—കാശിരാജാവേ! അങ്ങേയ്ക്കു യുദ്ധം വേണമോ? വേണമെങ്കിൽ ചതുരങ്ഗബലത്തോടുകൂടി വന്നു് എന്നെയും എന്റെ രഥത്തേയും വളയാം.

കോസ :—വേണ്ട! ഭീഷ്മ! സാലനാണ് എന്നെ ഇതി നെല്ലാം പ്രേരിപ്പുത്. എന്റെ അപരാധമെല്ലാം ക്ഷ മിച്ചു് എനിക്കു മാപ്പുതരണം. ഞാൻ മധ്യസ്ഥന്മാരുടെ മധ്യത്തിൽ ഇരുന്നുകൊള്ളാം.

ഭീഷ്മ :—ഇനി സാലൻ മാത്രമേ അവശേഷിക്കുന്നുള്ളു. സാല! നമുക്കിത്തിരി പൊരുതുനോക്കാം. ഉപായ ത്തിൽ ഒരു വീരവിനോദം—കാഴ്ചക്കാരുടെ കൌതു കത്തിനു്. ആയുധം വാളോ വില്ലോ?

സാല :—ഓഹോ! തയാർ. വാളുതന്നെ. ഇതൊരു ദ്യൂത ക്രീഡയാണു്; പ്രാണനാണു് പണയം. നമ്മുടെ ഈ ബാഹുബലപരീക്ഷ കന്യകകൾകൂടി കാണണം. ഒരു കിഴവനെ അടിപ്പെടുത്തുന്നതിൽ വച്ചു വലിയ മേന്മ യൊന്നും അവർ എനിക്കു കല്പിക്കുകയില്ലായിരിക്കാം; എങ്കിലും അവർകൂടി കണ്ടാൽക്കൊള്ളാം.

ഭീഷ്മ :—നിങ്ങളുടെ അഭീഷ്ടംപോലെ ആകട്ടെ.

(മറെറാരു യവനിക ഉയരുന്നു. അല്പം ദൂരെയായി രഥത്തിനു സമീപം മൂന്നു കന്യകമാരും ആസനങ്ങളിൽ ഇരുന്നു ആലില കൾ പോലെ വിറയ്ക്കുന്നു. ഭീഷ്മനും സാലനും വാൾകൊണ്ടു യുദ്ധം ചെയ്യുന്നു. സാലൻ തോറു താഴെ വീഴുന്നു. ഭീഷ്മൻ ഓങ്ങിയ വാൾ ഉറയിൽ തിരുകി അടുത്തു ചെല്ലുന്നു.

സാലൻ :—അരുതേ! ഹസ്തിനപുരമഹാരാജാവേ! എന്നെ കൊല്ലരുതേ!

ഭീഷ്മൻ :—നിങ്ങളെ കൊല്ലുകയില്ലെന്നു ഞാൻ ആദ്യം തന്നെ വാശാനം ചെയ്തില്ലേ? എന്റെ നാക്കു മാത്രമല്ല കയ്യും ഞാൻ പറയുന്നതുപോലെ കേൾക്കും.

സാലവൻ :—എന്നെറ നാക്കു് അരിയരുതേ! അതു് അങ്ങയെ പ്പററി അസത്യമായി, അന്യായമായി, അസഭ്യമായി, പല അപശബ്ദങ്ങളും പുറപ്പെട്ടവിച്ചുപോയിട്ടുണ്ടു്.

ഭീഷ്മൻ :—അതു സാരമില്ല. നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ളവർ എനിക്കു കേവലം ശിശുക്കളാണു്. ശിശുക്കളുടെ നിന്ദ കേട്ടാൽ വൃദ്ധന്മാക്കു് അമർഷമല്ല. ആനന്ദമാണുണ്ടാകുന്നതു്.

സാലവൻ :—എന്നെറ കീത്തി ഞാൻ പണയപ്പെട്ടത്തി ; ആ ദേവിയെക്കൂടി അങ്ങു കൊണ്ടുപോകുന്നു. നാലാമത്തെ കന്യകയായി എനിക്കു കിട്ടിയ പ്രാണൻകൊണ്ടു ഞാനും കൃതാർത്ഥനാകുന്നു. ആ പ്രാണനാണു് എന്റെ പ്രാണനാഥ.

ഭീഷ്മ:—എന്നാൽ ഇനി നിങ്ങൾക്കെല്ലാവക്കും പോകാം. കാശിരാജാവേ! ഹസ്തിനപുരത്തിൽചെന്നു വിവാഹത്തിനു മുഹൂർത്തം നിശ്ചയിച്ചു ഞാൻ അങ്ങയെ അറിയിച്ചുകൊള്ളാം ; അപ്പോൾ സകുടുംബം അവിടെ സന്നിഹിതനാകണമെന്നു് അപേക്ഷിക്കുന്നു—സമ്മതമുണ്ടെങ്കിൽ മതി താനും. വിവാഹം എങ്ങനെയായാലും നടക്കും.

(ഭീഷ്മനും കന്യകമാരും ഒരുവശത്തുകൂടിയും, കോസലനുംമറു രാജാക്കന്മാരും മറേറ വശത്തുകൂടിയും, പോകുന്നു.)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 5

സ്ഥലം :--ഹസ്തിനപുരത്തിലേ അന്തഃപുരം: അംബികയുടെ മുറി.

സമയം :—അപരാഹ്ണം; ഉദ്ദേശം രണ്ടുമണി.

അംബയും അംബികയും അംബാലികയും ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

അംബ :—മഹാരാജാവു് ഇപ്പോൾ ഇങ്ങോട്ടെഴുന്നള്ളുമെന്നു് ആജ്ഞാപിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെയായല്ലോ നമ്മുടെ ജീവിതത്തിന്റെ അടുത്ത സോപാനം! ഇതു വളരെ കല്ലും മുള്ളും ഈ ഇളംപ്രായത്തിൽത്തന്നെ കണ്ണിൽ ചോരയില്ലാത്ത ദൈവം നമ്മെക്കൊണ്ടു ചവിട്ടിക്കുന്നവല്ലോ!

അംബിക :—ഇതുകണ്ടു സങ്കടപ്പെടാൻ തക്കവണ്ണം നമുക്കെന്തുപറ്റി? നാം ചിറകറ്റ പറവകൾ; ഒരു കൂട്ടവിട്ടു മറെറാരു കൂട്ടിൽ കടന്നു കൂടിയിരിക്കുന്നു; രണ്ടും തങ്കക്കൂടുകൾ. നമുക്കു പാലും പഴവും കിട്ടിയില്ലേ? പാടണമെന്നു തോന്നിയാൽ പാടിക്കൂടേ? അതിലധികമായി ഒരു സ്ത്രീക്കു്—പ്രത്യേകിച്ചു് ഒരു രാജകന്യകയ്ക്കു്—യാതൊന്നും ആശിക്കത്തക്കവണ്ണമല്ലല്ലോ ഇന്നത്തെ ആചാരങ്ങളുടെ സ്ഥിതി. അതനുസരിച്ചു് പുലരുകയല്ലേ നമുക്കും നല്ലതു്?

അംബ:—അല്ല; ഞാൻ ഉറച്ചുകഴിഞ്ഞു ഈ വിലങ്ങുപൊട്ടിക്കാൻ—ഈ തടവു ചാടിപ്പോകാൻ.

അംബാലിക :—എങ്ങോട്ടു്?

അംബ :—എങ്ങോട്ടെങ്കിലും. എവിടെയോനിന്നു വന്ന ഒരു മുഢൻ എന്നെ ഇവിടെ വലിച്ചിഴച്ചുകൊണ്ടുവന്നു എന്നുവച്ചു ഞാൻ എന്നെന്നും അങ്ങോരുടെ കൽത്തൂണുകിൽ കൂട്ടങ്ങിക്കിടക്കണമോ? അതിനെന്താണു് യുക്തി? എന്റെ പ്രാണനെയാണു് ആ മനുഷ്യൻ അപഹരിച്ചതെങ്കിൽ അതു സാരമില്ലായിരുന്നു; അതിനെക്കാൾ വിലപിടിച്ചതാണു് എനിക്കു് എന്റെ സ്വാതന്ത്ര്യം. ഇല്ല, ഞാൻ തിരിയെപ്പോകും; പോകുകതന്നെ ചെയ്യും.

അംബാലിക :—എവിടെ? കാശിക്കോ?

അംബ :—അല്ല, കാശിയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ട പുഴ കാശിയിൽതന്നെ തിരിച്ചൊഴുകിച്ചെല്ലുകയില്ല. എന്റെ ലക്ഷ്യം മാത്രികാവതമാണു്. അവിടെയാണു് എന്റെ ഹൃദയം—എന്റെ പ്രാണനാഥന്റെ കയ്യിൽ.

അംബാലിക :—ഇനിയും അദ്ദേഹം തന്നെയാണോ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ പ്രാണനാഥൻ? ആ പ്രാണൻ അദ്ദേഹം എങ്ങനെ സൂക്ഷിക്കും? ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിൽ തോറ്റു തുന്നംപാടി, ഭീഷ്മരുടെ കാല്ക്കൽ വീണു 'കേണും കിഴിഞ്ഞും' കൈവിട്ടുപോകാൻ തുടങ്ങിയ സ്വന്തം പ്രാണൻ അദ്ദേഹത്തോടു തിരിയെ വാങ്ങി, കൃതകൃത്യനായ ആ പേടിപ്പൊണ്ണന്റെ ശൌര്യം അല്പാല്പമെങ്കിലും ഞങ്ങളും കണ്ടവരല്ലേ? ആ മനുഷ്യകീടത്തെ ഇപ്പോഴും പ്രാണനാഥനെന്നു പറയാൻ ഒരു ക്ഷത്രിയകുമാരിയായി ജനിച്ച ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കു നാണമില്ലേ?

അംബ :—അദ്ദേഹത്തെ തോല്പിക്കാൻ ആ കിഴവച്ചാർ എന്തോ ഒരു മായ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കണം.

അംബാലിക :—മായായുദ്ധത്തിൽ സാലവൻ ഇന്ദ്രജിത്താ ണെന്നു ജ്യേഷ്ഠത്തിതന്നെയല്ലേ പണ്ടു ഞങ്ങളോടു പറ ഞ്ഞിട്ടുള്ളതു് ?

അംബ :—ആയിരിക്കാം. അതിൽ അദ്ദേഹം വിദഗ്ധനല്ലെ ങ്കിൽ എനിക്കു് ഒന്നുകൂടി അഭിമതനായി എന്നു വച്ചു കൊള്ളുവിൻ. തോറ്റതായി അംബാലിക പറയുന്നു. തോറ്റെങ്കിലെന്തു് ? അതു നിമിത്തം എനിക്കു് അദ്ദേഹം എന്റെ ആസക്തിക്കുപുറമേ അനുകമ്പയ്ക്കും അർഹനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. ആപൽകാലത്തു കാമുകനെ പരിത്യജിക്കുന്നതു ധൂർത്തകളാണു്; സാധ്വിക ളല്ല. ഞാൻ ഒരു ക്ഷത്രിയ സ്ത്രീയാണെന്നു് അംബാലിക എന്നെ ഓർമ്മപ്പെടുത്തുന്നു. ക്ഷത്രിയസ്ത്രീയെന്നുവച്ചു സ്ത്രീയല്ലെന്നു വന്നുപോകുമോ ? ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സന്നിധിയിൽ മനോവേഗത്തിൽ പാഞ്ഞുചെല്ലും; ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തിലേ വീഴ്ചയിൽ വല്ല ഹേമവും തട്ടീട്ടുണ്ടെങ്കിൽ സ്നേഹമയമായ പരിചര്യകൊണ്ടു് അതു ക്ഷണത്തിൽ ഭേദമാക്കും. എനിക്കു് ഈ നരകക്കുഴി യിൽ കിടക്കാൻ വയ്യ : ഇവിടത്തേ വിഷവായു ശ്വസി ക്കാൻ വയ്യ.

അംബിക :—ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കു ബോധിച്ചതു ജ്യേഷ്ഠത്തിചെയ്യും; എനിക്കു ബോധിച്ചതു ഞാനും ചെയ്യാം. എനിക്കു് ഈ അന്തഃപുരം ഏറ്റവും രമണീയമായി തോന്നി യിരിക്കുന്നു. ഹസ്തിനപുരവുമായി താരതമ്യപ്പെട്ടു നോക്കുമ്പോൾ കാശി വെറും ചെറ്റക്കുടിൽ; ഇവി ടത്തേ ചരൽക്കല്ലുകളുടെ വിലയില്ല അവിടത്തേ രത്നങ്ങൾക്കു്; ഇവിടത്തേ പരിജനങ്ങളുടെ പ്രാഭ

വമില്ല അവിടത്തേ പടത്തലവന്മാക്കു്; ഇവിടത്തേ അടിച്ചുതളിക്കാരികളുടെ സൌന്ദര്യമില്ല അവിടത്തേ ആഢ്യസ്ത്രീകൾക്കു്; ഇവിടത്തെ പുൽപ്പരപ്പുകളുടെ പരിമളമില്ല അവിടത്തെ പൂങ്കാവനങ്ങൾക്കു്; വിചിത്ര വീര്യമഹാരാജാവിന്റെ പട്ടമഹിഷിയാകാൻ പോകുന്ന ഞാൻ എന്തിനു് എന്റെ ദാസിയാകാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന സൌഭാഗ്യലക്ഷ്മിയെ ആട്ടിപ്പായിക്കണം? വാസ്തവലോകത്തിലേ രമ്യഹർമ്മ്യത്തിൽ സുഖിക്കാതെ സങ്കല്പലോകത്തിൽ പിശാചിനെപ്പോലെ അങ്ങിങ്ങു തെണ്ടിത്തിരിഞ്ഞു് അലങ്കോലപ്പെടണം? അംബികയെന്തു പറയുന്നു?

അംബാലിക:—അംബികയുടെ പക്ഷം തന്നെയാണു് എനേറതും. ഇവിടെ എന്തൊരസുലഭമായ ആനന്ദം! പകലിനെക്കാൾ മോഹനം രാത്രി; രാത്രിയെക്കാൾ മോഹനം പകൽ; ഏതിന്ദ്രിയത്തേയും എങ്ങനെവേണമെങ്കിലും തൃപ്തിപ്പെട്ടത്താം. നമ്മുടെ പ്രിയതമനാകാൻ പോകുന്ന മഹാരാജാവിനു നാമുമായി അനുനിമിഷം സുഖിക്കാം. ഏതു കിരീടധാരിക്കാണു് അതിനു പൂർണ്ണസൌകര്യം ലഭിക്കുന്നതു്? ശത്രുബാധയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തെ സ്വപ്നത്തിൽപ്പോലും സമീപിക്കാവുന്നതല്ല. സാക്ഷാൽ ഭീഷ്മരാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണും കയ്യും. സാലവനെ ജയിച്ച അദ്ദേഹത്തിനു മറു ശത്രുക്കൾ മശകങ്ങളല്ലേ? അദ്ദേഹത്തെ പേടിച്ചു്, ഹൃദ്വ്യഥ പോയിട്ടു് അതിന്റെ ഭാവനയുടെ ഒരു നേരിയ നിഴൽപോലും ഈ രാജധാനിയുടെ ഗോപുരദ്വാരത്തിനകത്തു് എത്തിനോക്കുകയില്ല.

അംബ :—അപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു ഈ മഹാരാജാവിനെ പിടിച്ചു; അല്ലേ?

അംബാലിക :—പിന്നെ, പിടിക്കാതെ? അദ്ദേഹത്തെ നാം ഇവിടെ വന്നതിനുമേൽ രണ്ടു തവണ കണ്ടു സംഭാഷണം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞില്ലേ? സദ്വൃത്തൻ; സാധുശീലൻ; കാമകോമളൻ; കലാരസികൻ. അദ്ദേഹത്തെ ബ്രഹ്മാവു് ഏതൊരപ്സരസ്ത്രീയുടെ നിർമ്മാണത്തിനു് തിരഞ്ഞെടുത്ത സാധനസാമഗ്രികൊണ്ടായിരിക്കണം സൃഷ്ടിച്ചതു്? അത്രയുമാത്രം ആകാരസൌഷ്ഠവവും മനോമാർദ്ദവവും അദ്ദേഹത്തിൽ കളിയാടുന്നുണ്ടു്.

അംബ :—അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരത്തിൽ ഏതു ഭൃത്യക്കണ്ണാടിവച്ചു നോക്കിയാലും എല്ലും തോലുമല്ലാതെ, മാംസമോ രക്തമോ, ഉള്ളതായി തോന്നുന്നുണ്ടോ?

അംബാലിക :—അതിൽ മേദസ്സിന്റെ കുറവുണ്ടെന്നു ഞാനും സമ്മതിക്കുന്നു. അതിനെന്താണു്? ആനയോളം വണ്ണമുള്ള ഒരു പുരുഷനിൽ എനിക്കു് ഔത്സുക്യമില്ല; കൂടവയറും നീക്കോളും സൌന്ദര്യലക്ഷണമാണെന്നു തോന്നീട്ടുമില്ല. ശരീരകാർശ്യം പല കാരണങ്ങൾകൊണ്ടും വരാവുന്നതാണു്. നിയതമായ വ്യായാമം, പരിമിതമായ ആഹാരം, ഇവ അദ്ദേഹം ശീലിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. അല്ലെങ്കിൽ അനുകൂലയായ ഒരു പ്രേയസിയുടെ അഭാവം അദ്ദേഹത്തെ ഖേദിപ്പിക്കുകയായിരിക്കാം. ഈ സർവോന്നതമായ സ്ഥാനത്തിൽ, ഈ സമ്പൽസമൃദ്ധമായ പരിസരത്തിൽ, സരളഹൃദയനായ ഒരു യുവാവിനു് എങ്ങനെ വിഷയവിരസനായി ഏകാന്തജീവിതം നയിക്കാൻ സാധിക്കും?

അതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുറ്റമല്ല, സത്യവതീദേവി യുടേതാണെന്നു ഞാൻ പറയും. ഭീഷ്മൻ അതിനെ പ്പറ്റി ചിന്തിക്കാത്തതിൽ ആശ്ചര്യപ്പെടാനുമില്ലല്ലോ. ഏതായാലും ഇപ്പോഴെങ്കിലും അദ്ദേഹംതന്നെ ഇതിനു തക്കപ്രതിവിധിചെയ്യാൻ ഉദ്യമിച്ചതു സമഞ്ജസമായി.

അംബ:—ഞാൻ ആരെ പരിഗ്രഹിച്ചാലും നിങ്ങളും ആ പുരുഷനെത്തന്നെ പരിഗ്രഹിക്കുമെന്നല്ലേ ഇതുവരെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നതു്? ഇപ്പോൾ വാക്കുമാറുന്നതെന്താണു്. ?

അംബിക :—ഞങ്ങൾക്കു പ്രതിശ്രുതനായ വരനിൽ പ്രണയം തോന്നിയതുകൊണ്ടു തന്നെ. ഇതുവരെ ഒരു യുവാവിനെ നേരിട്ടുകണ്ടു സംഭാഷണം ചെയ്തവരല്ല ഞങ്ങൾ. ഇപ്പോൾ ആ ഭാഗ്യം ലഭിച്ചു; ഞങ്ങൾക്കു തൃപ്തിയുമായി.

അംബ :—സാലപമഹാരാജാവെവിടെ ? ഇദ്ദേഹമെവിടെ?

അംബാലിക:—അതുതന്നെയാണു് ഞങ്ങളും ചോദിക്കുന്നതു്. ജ്യേഷ്ഠത്തി ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ കണ്ണുകൾകൊണ്ടു സാലപനെ കാണുന്നതുപോലെ ഞങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ കണ്ണുകൾകൊണ്ടു ഹസ്തിനപുരമഹാരാജാവിനേയും കാണുന്നതായി സങ്കല്പിക്കണം. പ്രപഞ്ചത്തിൽ യാതൊരു പദാർത്ഥത്തിനും സൌരൂപ്യമോ വൈരൂപ്യമോ സ്വതസ്സിദ്ധമായില്ല; പ്രേക്ഷകന്റെ ദൃഷ്ടിയാണു് അതെല്ലാം നിശ്ചയിക്കുന്നതു്. ജ്യേഷ്ഠത്തി ഒരു സിംഹിയാണു്; അതുകൊണ്ടു് ഒരു കണ്ടീരവനെത്തന്നെ വരിക്കണം

ഞങ്ങൾ വെറും മാൻകിടാങ്ങൾ; ഞങ്ങൾക്കു് ഒരു ഹരിണത്തെ വരിച്ചാൽമതി.

അംബ :—നാളെയാണു് വിവാഹം നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നും അച്ഛനും അമ്മയും ക്ഷണപത്രം നിരസിക്കുകയാണു് ചെയ്തതെന്നും കേട്ട.

അംബാലിക —ഇന്നതന്നെയാവാത്തതിലേ ഞങ്ങൾക്കു കുണ്ഠിതമുള്ളു. അച്ഛനമ്മമാർ വരുന്നില്ലെങ്കിൽ അവർക്കു ഇവിടത്തെ ആഡംബരങ്ങളൊന്നും കാണാൻ യോഗമില്ലെന്നമാത്രം ഫലം; നാളെ അവർ കാശിയിൽ നിരാഹാരരായി ഉപവാസവ്രതംകൊണ്ടു ശ്രീപരമേശ്വരനെ പ്രസാദിപ്പിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

അംബ :—ഇതുപോലെയൊന്നുമായിരിക്കുകയില്ല എന്റെ കല്യാണം. അതിനു ഞാൻ എന്റെ പ്രാണനാഥനെക്കൊണ്ടു നിങ്ങളെ മാത്തികാവതത്തിലേക്കു ക്ഷണിപ്പിക്കും. അച്ഛനമ്മമാരും അവിടെ സന്നിഹിതരാകും, വരുമല്ലോ?

അംബിക :—നിശ്ചയമായും—ഭർത്താവിന്റെ അനുമതിയുണ്ടെങ്കിൽ.

നടയിൽ തവണക്കാരി(പെട്ടെന്നു പ്രവേശിച്ചു്) ഇതാ കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിമാരെ കാണാൻ മഹാരാജാവു തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു നടയിൽ എഴുന്നള്ളിക്കഴിഞ്ഞു.

(കന്യകമാർ എഴുനേൽക്കുന്നു. വിചിത്രവീര്യൻ ആസനസ്ഥനാകുന്നു.)

വിചി :—ഇരിക്കുവിൻ, സുന്ദരിമാരേ!

(എല്ലാവരും ഇരിക്കുന്നു)

വിചി :—നാളെയാണ് വിവാഹം നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതെന്ന് അറിയാമല്ലോ.

അംബിക :—അറിയാം.

വിചി :—നിങ്ങൾ എന്തു നിശ്ചയിച്ചു? ആരെല്ലാമാണ് എന്റെ പ്രിയതമകളാകാൻ പോകുന്നത്?

അംബ :—എനിക്ക് ഈ വിവാഹം സമ്മതമല്ല.

വിചി :—എന്തുകൊണ്ട്?

അംബ :—മഹാരാജാവേ! അവിടത്തേക്കും എനിക്കുംതമ്മിൽ ഏതുനിലക്കു നോക്കിയാലും യാതൊരു പൊരുത്തവുമില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല ഞാൻ മറെറാരു യുവാവിൽ അനുരക്തയുമാണ്.

വിചി :—ഭവതിയുടെ ആർജ്ജവത്തെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു. പരപുരുഷനിൽ ആസക്തയായ ഒരു സ്ത്രീയെ പരിഗ്രഹിക്കുക എന്നുള്ളതു പൌരവന്മാരുടെ ധർമ്മമല്ല. അഗ്നി വായുവിനോടല്ലാതെ ജലത്തിനോട് ഒരിക്കലും സഖ്യം ചെയ്കയില്ല. മറ്റു രണ്ടു സഹോദരിമാരുമോ?

അംബാലി :—സ്വാമിൻ! അവിടത്തേ മുഖത്തുനിന്നു ഇനി ഞങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചു സഹോദരിമാർ എന്ന ശബ്ദം പുറപ്പെടരുതു്. കോകിലകണ്ഠത്തിൽനിന്നു നിർഗ്ഗമിക്കുന്നതു പഞ്ചമസ്വരമായിരിക്കണം, മേഘഗർജ്ജനമാവരുതു്; പൂർണ്ണചന്ദ്രനിൽ നിന്നൊഴുകുന്നതു പുനിലാവായിരിക്കണം, കാളകൂടമാവരുതു്. മറെറന്തുപേർ കൊണ്ടും ഞങ്ങളെ വിളിക്കാം. പ്രേയസികളാണെങ്കിൽ പ്രേയസികൾ; ദാസികളാണെങ്കിൽ ദാസികൾ; പാടുകകളാണെങ്കിൽ പാടുകകൾ. അവിടത്തേ ചര

ണാരവിന്ദങ്ങളിൽ ഞങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ യൌവനം, ലാവണ്യം, ശരീരം, ഹൃദയം, എന്നുവേണ്ട, സർവ സ്വവും തിരുമുല്കാഴ്ചയായി സമർപ്പിക്കുന്നു. മറെറാരു യുവാവുമായി ഞങ്ങൾ ഇതുവരെ സംസാരിച്ചിട്ടില്ല; മറെറാരു യുവാവിനെ മനസ്സുകൊണ്ടു സ്മരിച്ചിട്ടപോലുമില്ല. ഗങ്ഗാജലംപോലെ പരിശുദ്ധമാണു് ഞങ്ങളുടെ പ്രേമം. അതിൽ വിഹരിക്കണമെങ്കിൽ വിഹരിക്കാം; ആചമനമോ പ്രോക്ഷണമോ മതിയെങ്കിൽ അങ്ങനെയും ചെയ്യാം; അതല്ല കാൽകഴുകുവാൻമാത്രം ഉപയോഗിച്ചാലും അതുകൊണ്ടു ഞങ്ങൾക്കു ജന്മസാഫല്യം സിദ്ധിക്കും. ഞങ്ങൾ ഒരു തൊട്ടിൽ വിരിഞ്ഞ രണ്ടു പൂക്കളാണു്. അവിടത്തേക്കു് അവ തലയിലെടുത്തു ചൂടുന്നതിനോ തറയിലിട്ടു ചവിട്ടുന്നതിനോ, രണ്ടിനും അധികാരമുണ്ടു്.

വിചി:—അംബാലികേ! ഞാൻ നിങ്ങളുടെ മൂത്ത ജ്യേഷ്ഠത്തിയെക്കൂടി പരാമർശിച്ചുകൊണ്ടാണല്ലോ നിങ്ങളെ സഹോദരീശബ്ദംകൊണ്ടു വ്യപദേശിച്ചതു്. അതു് ഒരപരാധമായിപ്പോയെങ്കിൽ ക്ഷമിക്കണം. ഞാൻ നിങ്ങളിൽ അത്യന്തം അനുരക്തനായിരിക്കുന്നു. എനിക്കു നിങ്ങൾ എപ്പോഴും കൂടി വേണം—എൻെറ രണ്ടു കണ്ണുകളും പോലെ എൻെറ ക്ഷീണഹസ്സങ്ങൾക്കു നിങ്ങൾ രണ്ടു ദിവ്യയഷ്ടികകളായിരിക്കും.

അംബിക:...സ്വാമിൻ! ഞങ്ങൾ അനുഗൃഹീതകളായി.

വിചി:...എൻെറ ശരീരം കൃശമെങ്കിലും പ്രണയം മാംസളമാണു്. അതുകൊണ്ടു നിങ്ങൾ നിർദ്ദേശിച്ച ഗങ്ഗാജലത്തിൽ ഞാൻ എന്നെ മറന്നതന്നെ വിഹരിക്കും;

വിഹരിക്കുക മാത്രമല്ല ജലജന്തുവിനെപ്പോലെ മർ ജ്ജിക്കും. എന്റെ ആയുസ്സിനേയോ ആരോഗ്യത്തേയോ പറ്റി ആ അവസരത്തിൽ അധികമൊന്നും ആലോചി ക്കുകയില്ല. ആപത്ത്, രോഗം, ജര, മരണം ഇവയെ ക്കുറിച്ചെല്ലാം ചിന്തിച്ചു വ്യാകുലപ്പെടുകയാണെങ്കിൽ മനുഷ്യനു് അതിനേ നേരമുള്ള. ഇവിടെ നിരവശേഷ മായ വിസ്മൃതിയാണു് നിത്യമായ ബ്രഹ്മാനന്ദം. അണക്കെട്ടു പൊട്ടിച്ചു കുതിച്ചു പായുവാൻ അവസരം നോക്കിനോക്കി അക്ഷമമായി നിലകൊള്ളുന്ന ആറു വെള്ളമാണു് എന്റെ പ്രേമപാരവശ്യം; ഇന്നത്തേ രാത്രി കഴിഞ്ഞാൽ ആ അണ നിശ്ശേഷം ഇടിഞ്ഞു തകരും. ഒന്നു ഞാൻ ശപഥംചെയ്യാം. മറെറാരു സ്ത്രീയുടെ ചരായ സ്വപ്നത്തിൽപോലും തട്ടാത്തതാണു് എന്റെയും ഹൃദയം. എന്റെ അന്തഃപുരത്തിനും സാ മ്രാജ്യത്തിനും നിങ്ങളാണു് ഇനി നായികമാർ; എന്റെ പ്രേമാമൃതം മുഴുവൻ നിങ്ങൾക്കു പങ്കിട്ട പകുതി വീതം പകലും രാവും സമൃഷ്ടമായി ആസ്വദിക്കാം. മൂന്നാമ തൊരു സ്ത്രീ അവിടെ കടന്നുകൂടുകയില്ലെന്നു് ഈശ്വര സാക്ഷിയായി ഞാൻ ഉറപ്പു തരുന്നു.

അംബിക :—അവിടത്തേ സുഖത്തിനും സന്തോഷത്തിനും വേണ്ടി ഞങ്ങൾ ആത്മത്യാഗം ചെയ്യാൻപോലും സന്ന ദ്ധകളാണു്. അവിടത്തേക്കു വല്ല ക്ലേശഭാരവുമുണ്ടെ ങ്കിൽ അതു ഞങ്ങളുടെ ചുമലുകളിൽ മാറി മാറി ഇറ ക്കാം; അതു വഹിക്കേണ്ടിവരുമ്പോൾ ഞങ്ങൾ ശോക ളല്ല, വൃഷഭങ്ങളായിരിക്കും. ഞങ്ങളുടെ പ്രണയത്തി ലെന്നപോലെ പരിചരണത്തിലും അവിടുന്നു് അത്യന്തം ആനന്ദിക്കും.

അംബാലിക :--അംബികയുടേതുതന്നെയാണ് എന്റെയും അന്തഃസ്ഥം. ഞാൻ തന്നെയാണ് എന്റെ അംബിക ; അംബികതന്നെയാണ് അംബികയുടെ ഞാൻ.

വിചി :—ഞാൻ ധന്യനായി. തൽകാലം നിങ്ങളെ വിട്ടുപിരിയട്ടെ—ആശയുടെ തലോടലിൽ ; ആഹ്ലാദത്തിന്റെ താലോലത്തിൽ.

(അംബികയും അംബാലികയും അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു. അംബ കോപിച്ചു മുഖം തിരിക്കുന്നു. വിചിത്രവീര്യൻ പോകുന്നു.)

അംബ :—നിങ്ങൾ യാതൊരു യുവാവിനോടും ഇതുവരെ സംസാരിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിലും ഇന്നത്തെ സംഭാഷണം കേമമായി. ഈ അനുനയപരിപാടി നിങ്ങളെ ആരാണ് അഭ്യസിപ്പിച്ചതു് ?

അംബിക :—ജ്യേഷ്ഠത്തിതന്നെ. ജ്യേഷ്ഠത്തിയുമായല്ലേ ഞങ്ങളുടെ നിത്യസംസർഗ്ഗം ?

അംബാലി:—അതത്ര ശരിയല്ല. പ്രകൃതി ജ്യേഷ്ഠത്തി: പ്രകൃതി മന്മഥൻ ; അതാണ് പരമാർത്ഥം. ആ ദേവൻ സമയോചിതമായി നല്കുന്ന ഉപദേശങ്ങൾ ഏതു മൂകയേയും വാചാലയാക്കുന്നു ; ഏതു ഭീരുവിനേയും ധൃഷ്ടനാക്കുന്നു ; ഏതു് അബലയേയും ഊർജ്ജസ്വലയാക്കുന്നു.

അംബ :—എന്നാൽ ശരി. ഇനി നിങ്ങളുടെ പാട്ടു നിങ്ങൾക്കു് ; എന്റെ പാട്ടു് എനിക്കു്. എവിടെപ്പോയാലും ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ഭാവിയെപ്പറ്റി പരിതപിക്കാതെയിരിക്കയില്ല.

അംബിക :—എങ്ങും പോകാതെ തന്നെ ഞങ്ങൾ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ ഭാവിയെപ്പറ്റിയും.

അംബ :—എന്നെ ഇവിടെനിന്നു് ഉടൻ വിട്ടയയ്ക്കണമെന്നു് അറിയിക്കാൻ ഞാൻ ആ കിഴവച്ചാക്കു് ആളയച്ചിട്ടുണ്ടു്. മഹാരാജാവു് സമ്മതിച്ചുകൊണ്ടെന്തായി? അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുവാദമാണല്ലോ വാസ്തവത്തിൽ വേണ്ടതു്. ഇവിടെ ഒരു കരിയില അനങ്ങണമെങ്കിൽക്കൂടിയും അതിനു് ആ നരത്തലയന്റെ അനുമതി ആവശ്യമുണ്ടത്രേ! ആട്ടെ; ആമം വച്ച കൈതന്നെ അതു വെട്ടിമുറിക്കട്ടെ. സഹോദരിമാരേ! എനിക്കു പല കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി ആലോചിക്കേണ്ടതുണ്ടു്; അതുകൊണ്ടു ഞാൻ എന്റെ മുറിയിലേക്കു പോകുന്നു.

(അംബ പോകുന്നു)

അംബിക :—നമുക്കു് ഒരു കാര്യത്തെപ്പറ്റിയും ആലോചിക്കേണ്ടതില്ലല്ലോ. ഇവിടെയിരുന്നു വിനോദിക്കാം.

(യവനിക)

രംഗം 6

സ്ഥലം :—മാത്തികാവതത്തിലേ രാജധാനി; ആസ്ഥാനമണ്ഡപം.

സമയം :—അപരാഹ്ണം; ഉദ്ദേശം രണ്ടുമണി.

സാലവൻ സിംഹാസനത്തിൽ ഇരിക്കുന്നു. പ്രധാനമന്ത്രി സുമതി മുൻവശത്തു നിൽക്കുന്നു.

സാലവൻ :—(അല്പം കോപിച്ചു്) മന്ത്രി! നിങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഇരിക്കപ്പൊറുതിയില്ലെന്നു വന്നിരിക്കുന്നുവല്ലോ. സമ

യത്തും അസമയത്തും ഓരോ കാര്യത്തിനെന്നുംപറഞ്ഞു് ഓടിവന്നു് എന്നെ അലട്ടുക എന്നുള്ളതു് ഈയിടയ്ക്കു് നിങ്ങളുടെ നിത്യകർമ്മമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ അച്ഛനു വിശ്വസ്തനും ബഹുമതനുമായിരുന്നുവല്ലോ എന്നുവച്ചാണു് ഞാൻ നിങ്ങളെ ഇപ്പോഴും ഈ സ്ഥാനത്തിരുത്തി പോറ്റിപ്പുലർത്തുന്നതു്. എന്നാൽ നിങ്ങൾ ഇന്നു വയോധികനായിരിക്കുന്നു. കണ്ണു നേരേ കാണാനില്ല; ചെവി ചൊവ്വേ കേൾക്കുന്നില്ല. നിങ്ങളുടെ ഓജസ്സു ക്ഷയിച്ചിരിക്കുന്നു; ബുദ്ധി മന്ദിച്ചിരിക്കുന്നു. നിങ്ങൾ എനിക്കു് ഇന്നൊരു ധനമല്ല, ഋണമാണു്; അത്താണിയല്ല, പൊരുഞ്ഞിമടാണു്.

സുമ :—സ്വാമിൻ! ഇതാ എന്റെ അധികാരമുദ്ര; ഇതു് അവിടത്തേതാണു്. ഇതോടുകൂടി എന്റെ പ്രാണനും വേണമെങ്കിൽ അവിടത്തേക്കു് യഥേഷ്ടം സ്വീകരിക്കാം; അതും അവിടത്തേതുതന്നെ.

സാല :—ങ്ഹേ! അങ്ങനെ എന്നെപ്പേടിപ്പിക്കരുതേ! നിങ്ങൾ പോയാൽ എന്റെ രാജ്യത്തിൽ കടൽ കേറുമെന്നായിരിക്കും നിങ്ങളുടെ വിചാരം! ഭൂലോകം ഒരു കാലത്തു പ്രളയജലത്തിൽ ആണ്ടുപോകുമെങ്കിൽ പൊയ്ക്കോളട്ടെ. എന്നാൽ അതു് എന്റെ ജീവിതത്തിനിടയിൽ ആയിരിക്കുകയില്ലെന്നു് എനിക്കു് നല്ല ഉറപ്പുണ്ടു്. നിങ്ങളുടെ സ്ഥാനത്തിൽ എന്റെ കപിഞ്ജലൻ ഇരുന്നാലും ഇവിടത്തെ രാജ്യഭാരം നടക്കും. അതു കാണിച്ചുതരട്ടെയോ?

സുമ :—എനിക്കു കാണണമെന്നില്ല.

സാലവ :—(സമാധാനപ്പെട്ട്) ഇരിക്കട്ടെ; അതിനെപ്പറ്റി പിന്നീട്ട തീരുമാനിക്കാം. ഇപ്പോൾ എന്തിനാണ് ഇങ്ങോട്ട വന്നതു് ?

സുമ :—മഹാരാജാവേ! ഞാൻ അവിടത്തെ പ്രധാനമന്ത്രിയാണു്. അവിടത്തേക്കും എനിക്കും ചില ധർമ്മങ്ങൾ അവശ്യം അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതായുണ്ടു്. ഓരോ അവസരത്തിലും കരണീയമെന്തെന്നു് അവിടത്തെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുക എന്നുള്ളതാണു് എന്റെ കർത്തവ്യം. സ്വബുദ്ധികൊണ്ടു് സൂക്ഷ്മമായി പര്യാലോചിച്ചു് അതിൽ ഗ്രാഹ്യമായ അംശം വല്ലതുമുണ്ടെങ്കിൽ ഗ്രഹിച്ചു് അതനുസരിച്ചു് പ്രവർത്തിക്കുക എന്നുള്ളതു് അവിടത്തേയും. അവിടുന്നും ഞാനും പറുന്ന വേതനം പ്രജകളുടെ സ്വത്താണു്; അവർ അവിടത്തേക്കു നികുതിയായി തരുന്ന ഷഡ്ഭാഗം അവരുടെ വിവിധവ്യവസായങ്ങളുടെ ഫലമാണെന്നുള്ള വസ്തുത വിസ്മരിക്കരുതു്. രാജാവിനെ മന്ത്രി സേവിക്കേണ്ടതു സ്തോത്രപാരായണം കൊണ്ടല്ല; ഹിതോപദേശം കൊണ്ടാണു്. ഹിതത്തിന്റെ സ്വരം പലപ്പോഴും പരുഷമായിരിക്കും; രസം തിക്തമായിരിക്കും. എങ്കിലും മന്ത്രി സ്വകൃത്യം നിർവഹിക്കുകതന്നെവേണം; അതു നിമിത്തം രാജാവിനു താല്ക്കാലികമായി ഉണ്ടാകാവുന്ന അപ്രീതി സഹിക്കുകതന്നെവേണം. ഇതെല്ലാം കരുതിയാണു് ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഇവിടെ വന്നതു്.

സാലവൻ :—ഈ പൂർവപീഠിക കൂടാതെ ആഗമനകാര്യം ചുരുക്കിപ്പറയരുതേ ?

സുമ :—പറയാം മഹാരാജാവേ! അവിടത്തേ പ്രജകളുടെ ക്ഷോഭം നാൾക്കുനാൾ വർദ്ധിച്ചുവരുന്നു; അവരുടെ അഗാധമായ ക്ഷമയുടെ നെല്ലിപ്പടി കണ്ടുകഴിഞ്ഞു,

സാലവൻ :—പിന്നെയും ആ നശിച്ച ശബ്ദം—"പ്രജകൾ! പ്രജകൾ!" എന്തിനാണ് അവർ ക്ഷോഭിക്കുന്നത്?

സുമ :—അവരുടെ ധനം മാത്രമേ മുൻപു കൊള്ളചെയ്തിരുന്നുള്ളൂ; ഇന്നിടയ്ക്ക് ആഹാരസാധനങ്ങളും കൊള്ള ചെയ്തു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നുവത്രേ.

സാലവൻ :—ആരു കൊള്ളചെയ്യുന്നു?

സുമ:—അവിടുന്ന് എന്റെ നാക്കുപിഴതെറ്റത്താലും, കഴുത്ത് അറുത്തുതള്ളിയാലും, വേണ്ടില്ല; ഞാൻ പറയാനുള്ള സത്യം പറയുകതന്നെ ചെയ്യും. അവിടത്തേ സേവകപ്പരിഷകൾ—അവിടത്തേ മറയിൽനിന്നുകൊണ്ടു പേരിനെ ദുഷിപ്പിക്കുന്ന വിശ്വാസഘാതകികൾ.

സാലവൻ :—ആ കൊള്ള അവർ തങ്ങൾക്കുവേണ്ടി മാത്രമല്ല, എനിക്കും കൂടിയാണ് നടത്തീട്ടുള്ളതു്. അതിനെന്തു്? പ്രജകൾ ഭൂമിയെ കൊള്ളയിടുന്നു; അവരെ എന്റെ സേവകന്മാരും. ഭൂമി എന്റെ പട്ടമഹിഷിയല്ലേ? ആ സ്ഥിതിക്ക് അസഹ്യമായ രാജദ്രോഹമല്ലേ അവരുടെ ആ അപചാരം? അതിനു് അവരെ എന്റെ ഉപ്പും ചോറും തിന്നുന്ന ചില യഥാർത്ഥഭക്തന്മാർ അമൃതം പുരട്ടിയ കൈകൊണ്ടു് അല്പമൊന്നു പ്രഹരിക്കുന്ന ഭാവം കാണിച്ചാൽ അതു് എങ്ങനെ അനീതിയാകും? അഥവാ അതു് അവരുടെ ശോഷം ശമിപ്പിക്കുവാൻ ആ ഭക്തന്മാർ, വൈദ്യന്മാരുടെ നിലയിൽ, ചെയ്യുന്ന ശസ്ത്ര

ക്രിയയാണെന്നു വിചാരിച്ചാലും സമാധാനത്തിനു മാർഗ്ഗമില്ലേ ?

സുമ :—ആഹാരസാധനങ്ങൾ മുഴുവൻ കൊള്ളചെയ്യുന്നു. പ്രജകൾ ആയിരക്കണക്കിനു പട്ടിണികിടന്നു മരിക്കുന്നു.

സാലവൻ :—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ എന്റെ സേവകന്മാരുടെ ഹസ്തലാഘവത്തെ ഒന്നുകൂടി ശ്ലാഘിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. പകുതി ഭക്ഷണവും പകുതി ഭുക്ഷയും—മഴയും വെയിലും പോലെ—അവ രണ്ടിനും തമ്മിൽ തിരെ പൊരുത്തമില്ലല്ലോ. പ്രജകൾ ജീവിക്കാൻ മാത്രം പഠിച്ചാൽ മതിയോ ? മരിക്കാനും പഠിക്കണ്ടേ ?

സുമ :—എല്ലാവരും മരിച്ചാൽ അവിടത്തേക്കു പ്രജകൾ വേണ്ടേ ?

സാലവൻ :—എന്തിനു് ? ഇങ്ങനെ വേണ്ടാത്തതിനെല്ലാം വഴക്കും വയ്യാവേലിയും ഉണ്ടാക്കുന്ന പ്രജകൾ ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതിനേക്കാൾ ഇല്ലാതിരിക്കുന്നതാണു് നല്ലതു്. ചാവട്ടെ മുഴുവൻ ; മരിച്ചു മൺമറയട്ടെ ; പിന്നെ ഏതു നാവുകൊണ്ടു പരാതി പറയുമെന്നു കാണാമല്ലോ.

സുമ :—അതു രാജധർമ്മമാണോ മഹാരാജാവേ ?

സാലവ :—അതുകൊണ്ടായില്ല ; സമഗ്രമായ രാജധർമ്മമെന്തെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞുതരാം. ഈ രാജദ്രോഹികളെ ആരു ജനിപ്പിച്ചു ? ഈ വിഷവൃക്ഷങ്ങളെ ആരു നട്ടു വളർത്തി ? ഇവരുടെ മാതാപിതാക്കന്മാർ ! അവരെ വേണം ആദ്യമായി കൊല ചെയ്യാൻ. കന്നും കവരവും

മുറിച്ചിട്ട കായ്മെന്തായി? തായ്വേരിൽ തന്നെ വീഴണം ചട്ടപെട്ടെന്നു കോടാലി.

സുമ :—നമുക്കു നിങ്കതി തരാനെങ്കിലും കുറേ ജനങ്ങൾ വേണ്ടേ?

സാലവ :—പ്രജകൾ നശിച്ചാൽ അവരുടെ വസ്തുവകകളെല്ലാം നമ്മുടേതായില്ലേ? അവ പിന്നെ എനിക്കും എന്റെ വേശ്യമാക്കും സേവകന്മാക്കും മുഴുവൻ അനുഭവിക്കരുതേ? എന്തിനു് ഒരോഹരി കണ്ടവർ കൊണ്ടുപോകണം?

സുമ :—പണ്ടേതന്നെ പകുതി മരുഭൂമിയായ അവിടത്തെ രാജ്യം ഇനി മുഴുവൻ മരുഭൂമിയാക്കും.

സാലവ ;—അങ്ങനെയായാൽത്തന്നെ എന്താണു്? ഒരു രാജ്യത്തിൽ ഒന്നിലധികം രാജാക്കന്മാർ ഉണ്ടാകാമോ? ഇന്നു പ്രജകളിൽ ഓരോരുത്തരുടേയും വിചാരം അവർ തന്നെ രാജാക്കന്മാരെന്നാണു്; അതു് അവർക്കു ഞാൻ നലകുന്ന സുഖസൌകര്യങ്ങളുടെ ഫലവുമാണു്. ഞാൻ അവരെ ചെങ്കോൽകൊണ്ടല്ല, അരിവാൾകൊണ്ടുവേണ്ടിയിരുന്നു ഭരിക്കാൻ. അരിവാളിന്റെ പ്രവൃത്തിയെന്താണു്? വിളഞ്ഞ വിളഞ്ഞ പഞ്ച കൊയ്തെടുക്കുക. അതായിരുന്നു ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടിയിരുന്നതു്. ഒരു രാജാവിന്റെ അരമന എത്രയെത്രയുയരത്തിലാണു് ആകാശത്തോടു മുട്ടണമോ ആ അരമനയുടെ ചുറ്റുപാടുമുള്ള കിടങ്ങു് അത്രയുമത്രയും താണു് പാതാളത്തോടടുക്കണം. കിടങ്ങെന്നു ഞാൻ നിർദ്ദേശിക്കുന്നതു പ്രജാവലിയെയാണു്.

സുമ :—ജനക്ഷോഭമെന്ന വാക്കു് അവിടുന്നു കേട്ടിരിക്കുമെന്നില്ലാതെ അതിന്റെ അർത്ഥം ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുമെന്നു്

എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. സകല ദുഷ്ടങ്ങളെക്കാളും ബലിഷ്ഠമാണു് പ്രജാദുഷ്ടം; അതു തകർന്നാൽ രാജ്യം തകരും. സകല വിപ്ലവങ്ങളെക്കാളും ഭയങ്കരമാണു് പ്രജാവിപ്ലവം. ഭൂമി ചലിക്കാം; അഗ്നിപർവതം പൊട്ടാം; സമുദ്രം ആക്രമിക്കാം; അവകൊണ്ടു രാജാവിനുണ്ടാക്കാവുന്ന നാശത്തിനു് ഒരു പരിമിതിയുണ്ടു്. തന്നോടുകൂടി തന്റെ വംശവും നശിക്കണമെങ്കിൽ അതിനു പ്രജാവിപ്ലവത്തെത്തന്നെയാണു് രാജാവു ക്ഷണിച്ചുവരുത്തേണ്ടതു്. അതു് ഒരു കൊലകൊമ്പനാണു്. ആന ഒന്നു കുടഞ്ഞിട്ടാൽ ആനക്കാരൻ താഴെ; കൊമ്പെട്ടത്തൊന്നു കുത്തിയാൽ അവന്റെ കുടൽമാല വെളിയിൽ.

സാലവൻ :—അതുകൊണ്ടാണല്ലോ ഞാൻ പറയുന്നതു് അതു കുടയാൻ തുടങ്ങുന്നതിനു മുൻപുതന്നെ അതിന്റെ മസ്തകം അരിഞ്ഞുതള്ളണമെന്നു്. പ്രജകളുടെപക്ഷം ഇത്രമാത്രം പർവതീകരിച്ചു വാദിച്ച മന്ത്രിക്കു രാജാവിന്റെ പദവിയെപ്പറ്റി ഒന്നും പറയാനില്ലാതെ പോയതു് അത്ഭുതമായിരിക്കുന്നു. രാജാവെന്നു പറയുന്നതു് ആരാണു്? പ്രജകളിൽനിന്നു പണിക്കൂലി പറ്റുന്ന അവരുടെ ഭൃത്യനെന്നല്ലേ നിങ്ങൾ പുലമ്പിയതു്? ആണോ? ഇന്ദ്രൻ, അഗ്നി, യമൻ, വരുണൻ, വായു, കുബേരൻ, ആദിത്യൻ, ചന്ദ്രൻ, എന്നീ അഷ്ടദേവതകളുടെ മാത്രകൾകൊണ്ടു ബ്രഹ്മാവു വിഷ്ണുവിന്റെ അവതാരമായി നിർമ്മിക്കുന്ന രാജാവു പ്രജകളുടെ വേലക്കാരനെന്നോ? എന്തൊരു ഉത്തരവാദബോധമില്ലാത്ത ഉന്മത്തപ്രലാപമാണിതു്? പ്രജകൾ ആരു്? അവർ രാജാവിന്റെ ഭൂമിയിൽ ജനിക്കുന്നു; രാജാ

വിന്റെ ഛായയിൽ വളരുന്നു; രാജാവിന്റെ വായു ശ്വസിക്കുന്നു; രാജാവിന്റെ അന്നം ഭക്ഷിക്കുന്നു. രാജാവല്ലാതെ അവക്കാരു് ഈശ്വരൻ? രാജശബ്ദമല്ലാതെ അവക്കേതു മന്ത്രം?

സുമ :—ഈശ്വരോ രക്ഷതു.

സാല്വ :—അങ്ങനെ പറയൂ. ഞാൻ പ്രജകളെ ഇപ്പോൾത്തന്നെ രക്ഷിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ—എന്നാൽ കഴിവുള്ളവിധത്തിലെല്ലാം—സ്വാർത്ഥത്തിനുമാത്രം പ്രതിബന്ധം കൂടാതെ. അതുകൊണ്ടു 'രക്ഷതു' എന്നതു 'രക്ഷതി' എന്നു തിരുത്തു!

സുമ :—സാക്ഷാൽ ജഗദീശ്വരൻ അവിടത്തെ രക്ഷിക്കട്ടെ എന്നാണു് ഞാൻ പറഞ്ഞതു്. അവിടത്തേക്കു് അധഃപതനകാലം അടുത്തിരിക്കുന്നു; അതിൽനിന്നു അവിടത്തെ രക്ഷിക്കാൻ ആ ഈശ്വരനല്ലാതെ ശക്തിയില്ല. കലശലായ ചിത്തഭ്രമം അവിടത്തെ ബാധിച്ചിരിക്കുന്നു; അതു പൊറുപ്പിക്കാൻ ഐഹികമായ വൈദ്യം അസമർത്ഥമാണു്.

സാല്വൻ :—അപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു മറെറാരീശ്വരനിലാണു് ഭക്തി;—എന്നിലല്ല! അതു രാജദ്രോഹത്തിന്റെ പ്രകാരാന്തരമല്ലേ?

സുമ :—എനിക്കു രാജഭക്തിയും ഈശ്വരഭക്തിയും രണ്ടല്ല; ഒന്നാണു്.

സാല്വൻ :—എങ്ങനെയൊന്നാകും? ഒരു സിംഹാസനത്തിൽ രണ്ടു രാജാക്കന്മാർക്കു് ഒന്നിച്ചിരിക്കാൻ സ്ഥലമില്ല. നിങ്ങൾക്കു ചോറിങ്ങും കൂറങ്ങുമാണെങ്കിൽ ആ മറെറ

ഈശ്വരനെത്തന്നെ അനന്യചിന്തനായി സേവിക്കുക യാണ് നല്ലത്.

സുമ :—അതുകൊണ്ടാണല്ലോ ഈ അധികാരമുദ്ര പരിഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണമെന്ന ഞാൻ ആദ്യമേതന്നെ നിവേദനം ചെയ്തത്. രാജസേവകന്മാരുടെ അക്രമം അതുമാത്രമല്ല. സ്ത്രീകൾ പരക്കെ മുറവിളി കൂട്ടുന്നു, ആ പാപികൾ അവരെ മാനഭങ്ഗം ചെയ്യുന്നു എന്നു്.

സാലവൻ :—വിഷലിപ്തമായ മറെറാരു ബാണമാണു് മന്ത്രി ഇപ്പോൾ എൻെറ നേരേ പ്രയോഗിക്കുന്നതു്. അവർ അങ്ങനെ ഒരിക്കലും ചെയ്തിരിക്കുകയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നല്ലേ ? ചാരിത്രമെന്നൊന്നു സാമാന്യേന സ്ത്രീകൾക്കില്ല; അതാണു് എൻെറ അനുഭവം.

സുമ :—അവിടുന്നു സഹവസിക്കുന്നതു് അത്തരത്തിലുള്ള സ്ത്രീകളുമായിട്ടായിരിക്കാം എന്നുവച്ചു് ?

സാലവ :—നിങ്ങളെക്കാൾ സ്ത്രീകളെപ്പററി എനിക്കറിയാം. അവർ മുറവിളി കൂട്ടുന്നുവെങ്കിൽ അതിൻെറ ഉൽപത്തി അണ്ണാക്കിൽനിന്നാണു്; അന്തഃകരണത്തിൽനിന്നല്ല. അതല്ല. അവരിൽ പലരും ചാരിത്രവതികളാണെന്നതന്നെ ഇരുന്നുകൊള്ളട്ടെ. അത്തരത്തിൽ കർക്കശമായ ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം അവരെക്കൊണ്ടുമാത്രം അനുഷ്ഠിപ്പിക്കുന്നതു് അന്യായമല്ലേ ? പുരുഷൻ അതു പാലിക്കാത്തിടത്തോളം കാലം സ്ത്രീകൾ എന്തിനു പാലിക്കണം ?

സുമ :—പുരുഷനെക്കൊണ്ടും അതു പാലിപ്പിക്കണം ; അതാണു് വേണ്ടതു്. ഒരുനീതി ഇരട്ടിച്ചാൽ രണ്ടും നീതിയാകുമെന്നാണോ അവിടത്തെ സിദ്ധാന്തം ?

സാലവൻ :—മന്ത്രി! നിങ്ങൾ ഒരു പഴഞ്ചനാണ്; അതിതയുഗത്തെ അതിജീവിക്കുന്ന ഒരു ജീവച്ഛവമാണ്. നിങ്ങൾക്കു കണ്ണുണ്ടെങ്കിലും അതിന്റെ അവലോകനശക്തി നശിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു ഞാൻ മുൻപുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടില്ലേ? ഇന്നത്തെ ലോകത്തിന്റെ ആദർശവും അഭിലാഷവുമെന്തെന്നു നിങ്ങൾക്കു് അറിഞ്ഞുകൂടാ.

സുമ :—എനിക്കു കണ്ണുണ്ടു്, ചെവിയുമുണ്ടു്. മഹാരാജാവേ! അവിടത്തെ ഈ സ്ത്രീഗർഹണം കേൾക്കുന്നതിനു മുൻപു് ആ ചെവി പൊട്ടാതെയിരുന്നതാണു് എന്റെ ദൌർഭാഗ്യം. ആദ്യം അങ്ങു പ്രജകളെ അധിക്ഷേപിച്ചു; ആ പ്രജകളിൽ ഒരുവനായ ഞാൻ അതു സഹിച്ചു. ഈശ്വരനെ നിന്ദിച്ചു; ആ കൃപാനിധി അതും അതിലപ്പുറവും ക്ഷമിക്കും. ഇപ്പോൾ സ്ത്രീകളെ അടക്കിപ്പിടിച്ചു് അവഹേളനം ചെയ്തു് അങ്ങയുടെ മഹീയതയ്ക്കു മകുടം ചാർത്തുന്നു. ആ സ്ത്രീകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ അവിടത്തേയും എന്റേയും അഭിവന്ദ്യകളായ മാതാക്കളും ഉൾപ്പെട്ടും; അവർ സ്വയ്ഗ്സ്ഥകളാണെങ്കിലും അവിടെ നിന്നു നമ്മെ നോക്കി അശ്രുധാര വാർക്കുന്നതു ഞാൻ കാണുന്നു. എനിക്കു് ഈ ദുർഭാഷണം കേട്ട മതിയായി. മൂന്നാമതും ഞാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നു—അങ്ങയുടെ അധികാരദണ്ഡം അങ്ങു് ഈ നിമിഷത്തിൽത്തന്നെ തിരിയെ എടുത്തുകൊള്ളണമെന്നു്.

(സാലന്റെ മുന്നിൽ മുദ്രവാൾ വച്ചുംവച്ചു് പോകുവാൻ ഭാവിക്കുന്നു.)

സാലവൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) മന്ത്രി! ഞാൻ വെറുമൊരു പ്രഹസനമല്ലേ ഇവിടെ അഭിനയിച്ചതു്? അതു കണ്ടു

പിടിക്കാൻ അങ്ങേയ്ക്കു കഴിഞ്ഞില്ലല്ലോ. ഞാൻ വാസ്തവത്തിൽ അങ്ങയുടെ ക്ഷമാശക്തി പരീക്ഷിക്കുകയായിരുന്നു. ആ പരീക്ഷയിൽ അങ്ങു തോല്ക്കുകയോ? അതൊരിക്കലും പാടില്ല. അങ്ങു കുലീനനാണു്, വൃദ്ധനാണു്, ശാസ്ത്രജ്ഞനാണു്, നിർഭയനാണു്, നയശാലിയാണു്, വിമൂശ്യകാരിയാണു്. അങ്ങും ഞാനുമാണു് ഈ രാജ്യരഥത്തിന്റെ രണ്ടു ചക്രങ്ങൾ; ഈ രാജ്യസേവനത്തിന്റെ ശരീരവും ആത്മാവും. അങ്ങേയ്ക്കു മന്ത്രിത്വം വേണ്ടെങ്കിൽ എനിക്കു രാജത്വവും വേണ്ട. നമുക്കു രണ്ടുപേക്കും ഒന്നിച്ചു സന്യസിക്കാം.

സുമ:—ഇങ്ങനെയെല്ലാം എന്നോടു പലപ്പോഴും പറയാറുണ്ടെങ്കിലും അങ്ങയുടെ പ്രവൃത്തി ഒരിക്കലെങ്കിലും അതിനു വിപരീതമായല്ലാതെ ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല. ഇത്തവണയെങ്കിലും അവിടത്തേ കുലദേവത—മഹിഷമർദ്ദിനിയായ ഭവാനി-അവിടത്തേയ്ക്കു സൽബുദ്ധി നല്കുമോ എന്നു നോക്കാം. അല്ലെങ്കിൽ പ്രജാക്ഷോഭമെന്ന ദുർന്നിവാരമായ ദാവാഗ്നിയിൽ അവിടത്തേ ഐശ്വര്യവും ജീവിതവും വംശവും ഒന്നിച്ചു വെന്തുവെണ്ണീറടിക്കട്ടെ; ആ കൊടുന്തീയിൽ ഏതാനും അശ്രുബിന്ദുക്കൾ തൂകുകയല്ലാതെ അവിടത്തേ പിതാവിന്റെ ആശ്രിതന്മാരായിരുന്ന അസ്മാദൃശന്മാർക്കു് എന്തു ചെയ്യാൻ കഴിയും?

സാലവൻ:—അരുതു മന്ത്രി! അച്ഛന്റെ സ്മരണയെക്കരുതിയെങ്കിലും അങ്ങു് ഈ പതനത്തിൽ എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കരുതു്. ഞാൻ അപരാധികളെ ദണ്ഡിക്കാം; അക്രമികളെ അമർച്ചചെയ്യാം; പ്രജകളെ ആനന്ദിപ്പിക്കാം;

ഭഗ്നമായ എന്റെ യശഃപതാകയെ വീണ്ടും പാറി പ്പറപ്പിക്കാം.

സുമ:—ഇക്കുറികൂടി നോക്കാം മഹാരാജാവേ!

(പോകുന്നു)

(കപിഞ്ജലൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സാലവൻ :—തനിക്കുതന്നെ ഈ ഉദ്യോഗം തരട്ടെയോ എന്നാലോചിക്കുകയായിരുന്നു.

കപി :—ഏതുദ്യോഗം ? ആരു് ?

സാലവൻ :—പ്രധാനമന്ത്രിയുടെ ഉദ്യോഗം. അതു ഞാനല്ലാതെ ആരാണു് തരാൻ? സുമതിക്കു് അതു വേണ്ട പോലും !

കപി :—എന്താണതു് ? പായസമോ പലഹാരമോ? അതൊന്നുമല്ലല്ലോ ? പിന്നെയെനിക്കെന്തിനു് ? ഞാൻ അത്രയ്ക്കു മടയനെന്നാണോ അങ്ങു കരുതിയതു്? പാകശാലയിലേ പയ്യവേക്ഷകപദവിപോലും ഞാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടിട്ടില്ലല്ലോ. എനിക്കു മേനിവിയക്കാതെ മൂഷ്ടാന്നമുണ്ണണം. ഞാൻ ഒരു ഇത്തിൾക്കണ്ണിയാണെന്നോ കുളമട്ടയാണെന്നോ അസൂയാലുക്കൾ പിറുപിറുക്കുമായിരിക്കാം. അതുകൊണ്ടു് എനിക്കെന്താണു്? ആഹാരത്തിനു രുചിക്ഷയം വരാത്ത കാലത്തോളം അവർ തോൽക്കും ; ഞാൻ ജയിക്കും.

സാലവൻ :—ഞാൻ പറയാൻ പോകുന്നതു സാപ്പാട്ടുകാര്യമൊന്നുമല്ല.

കപി :—എന്നാൽ എനിക്കു കേൾക്കുകയും വേണ്ട.

സാലവൻ :—അങ്ങനെ പറയരുതു്. കേൾക്കൂ! സുമതിയുടെ ഇന്നത്തെ പെരുമാറ്റം എന്നെ ഏറ്റവും കോപിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

കപി :—അവളുടെ അരിശത്തിനോ ചിരിക്കോ വല്ല അർത്ഥവുമുണ്ടോ ? ഈ നിമിഷത്തിൽ കലി; അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ കളി—ശിശുക്കളുടെ പെരുമാറ്റംപോലെ; അതിനൊന്നും കാലവുംവേണ്ട, കാരണവും വേണ്ട.

സാലവൻ :—താനും തുടങ്ങിയോ എന്നെ പരിഹസിക്കാൻ? തന്റെ അകത്തു കിടന്നു വിളയുന്ന വിഷം താനും കൂടെ ചർദ്ദിക്കൂ! അങ്ങനെയെങ്കിലും തന്റെ വയറൊന്നു ചൊട്ടട്ടെ. ഇന്നു കാലത്തു ഞാൻ ഏതു കഴുവിനെയാണാവോ കണികണ്ടതു് ?

കപി:—മന്ത്രി പ്രജകളുടെ കാര്യം വല്ലതും പറഞ്ഞിരിക്കാം.

സാലവ :—അതുതന്നെ; അയാൾക്കു വേറേ വല്ല പല്ലവിയുമുണ്ടോ ആലപിക്കാൻ ? എപ്പോഴും ഒരേ പാട്ടു്; ഒരേ സ്വരം ; ഒരേ താളം! കണ്ണുകടോരം ; ഉദ്വേഗജനകം; ക്രോധോദ്ദീപകം. അയാൾ പറയുന്നതു കേട്ടാൽ പ്രജകളുടെ ദാസനാണു് രാജാവെന്നു തോന്നിപ്പോകും.

കപി :—അതു് ഏറെക്കുറെ സത്യമല്ലേ ?

സാലവ :—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അഗ്നിയും വായുവും ആദിത്യനും ചന്ദ്രനും എല്ലാം അവരുടെ ദാസന്മാരാണെന്നു വരണം.

കപി :—അല്ലെന്നു വയ്ക്കുന്നതെന്തിനു് ? അവരെയെല്ലാം ഈശ്വരൻ സകല ജീവികളുടേയും ദാസന്മാരായാണു്

സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നു സങ്കല്പിക്കുന്നതിൽ എന്താണു് അസാങ്ഗത്യം?

സാല :—കൊള്ളാം! ഗോഹത്യക്കാരനു ബ്രഹ്മഹത്യക്കാരർ സാക്ഷി! എനിക്കു് ഈ സ്വാമിദ്രോഹികളായ പ്രജകളെ ഒന്നടങ്കം സംഹരിക്കാനാണു് തോന്നുന്നതു്. ക്ഷത്രിയനും ശ്രീപരമേശ്വരനെപ്പോലെ ഒരഷ്ടമൂർത്തിയാണു്. ആ ദേവൻ എന്തുചെയ്തു? ഭക്തന്മാരായിരുന്നപ്പോൾ ത്രിപുരന്മാരെ പാലിച്ചു; പരിഹസിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ധ്വംസിച്ചു. അവിടത്തെ സേവകനായിരുന്ന മാർക്കണ്ഡേയൻ; അദ്ദേഹത്തെ വധിക്കാൻ വന്ന കാലനെ ഇടത്തെക്കാൽകൊണ്ടു ചവിട്ടിക്കൊന്നു. അവിടത്തെ ധ്യാനത്തിനു വിഘ്നം വരുത്തി കാമദേവൻ; ആ നിമിഷത്തിൽത്തന്നെ അങ്ങോരെ നിടിലാഗ്നിയിൽ ഭസ്മീകരിക്കുകയും ചെയ്തു. എനിക്കുമുണ്ടു സേവകന്മാർ—നിങ്ങൾ; ധ്യാനമൂർത്തികൾ—സുന്ദരിമാർ.

കപി :—അങ്ങേയ്ക്കു പ്രജകളിൽ തെല്ലും സ്നേഹമില്ലേ?

സാല : ആ സ്നേഹം കൂടി സൂക്ഷിക്കാൻ വേണ്ട വിശാലത എന്റെ ഹൃദയത്തിനില്ല. അവിടം മുഴുവൻ അഭിസാരികകളായ കാമിനികളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അങ്ങിങ്ങു ബാക്കി കിടക്കുന്ന സ്ഥലം സേവകന്മാരെക്കൊണ്ടും. ഞാൻ വിശ്വാത്മാവല്ല, എന്റെ കുക്ഷിയിൽ ഈരേഴു പതിന്നാലു ലോകവും ഒതുങ്ങാൻ. തന്റെ കുടവയറിൽ പക്ഷേ സ്ഥലമുണ്ടായിരിക്കാം!

കപി :—ഏതായാലും അങ്ങൊന്നു മനസ്സിലാക്കണം. പ്രജാക്ഷോഭം ആക്രം ഏതവസ്ഥയിലും ഭയാവഹമാണു്;

അവിടത്തെ പ്രജകളെ ഈ നിലയ്ക്കെങ്കിലും നിറുത്തി ക്കൊണ്ടുപോകുന്നതു സുമതിയുടെ പ്രഭാവവുമാണു്. രാജ്യഭരണമെന്നതു് ഒരു മന്ദരപർവതമാണു്; അതു് ഇവിടെ ഇന്നു താങ്ങുന്നതു് അങ്ങയുടെ തങ്കക്കിരീട മല്ല; ആ ആദികൂർമ്മത്തിന്റെ ശിരസ്സാണു്. അതു കൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തെ ഒരിക്കലും പിരിച്ചയയ്ക്കരുതു്. രാജാവിനു മന്ത്രി; കാലനു വൈദ്യൻ; തേവടിശ്ശിക്കു തായ്ക്കിഴവി; ഇങ്ങനെ പഴിയേല്ക്കാൻ ചിലർ ഇട നില നില്ക്കേണ്ടതുണ്ടു്. സുമതിയെ വച്ചുകൊണ്ടുവേണം നമുക്കു നമ്മുടെ കായ്ങ്ങളെല്ലാം മുറയ്ക്കു നടത്താൻ.

സാല :—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) ആ അടവൊന്നും എനിക്കു് അറിഞ്ഞുകൂടെന്നായിരിക്കും താൻ കരുതിയതു്! ആദ്യം ഞാൻ അങ്ങോരോട്ടു കുറെ കയത്തു; പിന്നിട്ടു കുറേകി ഴിഞ്ഞു. സാധുവിനു തൃപ്തിയായി; തൽകാലത്തേക്കു സൊല്ലയുമൊഴിഞ്ഞു.

കപി :—അങ്ങനെ വയ്ക്കരുതു്. ഒരാൾക്കു കുറേപ്പേരെ കുറേ ക്കാലം വഞ്ചിക്കാം; എല്ലാവരേയും എല്ലാക്കാലവും വഞ്ചിക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല. അതുകൊണ്ടു തൽകാ ലം അങ്ങോർ പറയുന്നതു് അല്പമെല്ലാം അനുസരിച്ചു എന്നു പേരു കേൾപ്പിക്കണം; കുറേ കഴിഞ്ഞു വേണ മെങ്കിൽ പിന്നെയും പഴയ വിദ്യകൾ എടുക്കാം.

സാല :—അങ്ങനെയാണു് ഞാനും തീർച്ചയാക്കിയതു്.

കപി :—കൊള്ളാം. അന്നു കാശിയിൽവച്ചു തട്ടിയ ഹേമ ത്തിന്റെ ഉപദ്രവം ഇപ്പോൾ തീരെ ശമിച്ചിരിക്കു മല്ലോ.

സാലവ:—ഓ—ഒരുമാതിരി—ശരീരത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം. എന്നാൽ അഭിമാനത്തിൽ കൊണ്ടപരുക്ക് അതു് ചിതാഗ്നി തട്ടിയേ കരിയുകയുള്ളു.

കപി:—മഹാരഥനും മായാവിയുമായ അങ്ങേക്കു് എങ്ങനെ ആ ജരാതുരനിൽനിന്നു് ഈ അപകടം പറ്റി? അതാണു് എനിക്കു് ആശ്ചര്യമായിരിക്കുന്നതു്.

സാലവ:—അക്കാര്യമൊന്നും പറയാനില്ല കപിഞ്ജല! അല്പമൊന്നു തയ്യാറെടുക്കാനുള്ള സമയമെങ്കിലും ആ മുതുക്കൻ എനിക്കു തരുവാദിക്കേണ്ടതല്ലേ? അങ്ങോർ എന്റെ അടുക്കൽ വന്നു; കാൽപിടിക്കാനാണെന്നുവച്ചു ഞാൻ ഒരു മുഴം ഉയർന്നു ഞെളിഞ്ഞു് ആകാശത്തേക്കുനോക്കി ഒരു നില്പും നിന്നുകൊടുത്തു. ആ തക്കം കണ്ട പുള്ളി വാൾപ്പിടികൊണ്ടു് എന്റെ നെഞ്ചത്തു് ഒരുത്തു്; മറിഞ്ഞടിച്ചു പെട്ടെന്നു ഞാൻ തറയിലേക്കു് ഒരു വീഴ്ച; രണ്ടുമൊന്നിച്ചുകഴിഞ്ഞു. നന്ദികെട്ട കാലുകൾ; അവയ്ക്കു തെല്ലൊന്നുറച്ചുനിന്നാൽ എന്തായിരുന്നു ചേതം? അവ അതു ചെയ്തില്ല; കിടന്ന കിടപ്പിൽ കിഴവൻ എന്നെ കൃത്തലായി ശല്യപ്പെടുത്തിയുമില്ല. ആദ്യമായി ഞാൻ തപ്പിനോക്കിയതു് എന്റെ പല്ലായിരുന്നു; അതൊന്നും കൊഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. രണ്ടാമതു് ഒന്നുറുനോക്കിയതു കാഴ്ചകണ്ടുകൊണ്ടിരുന്ന രാജകുമാരിമാരെ; അവർ പുഞ്ചിരിതൂകാത്തതിൽ ഞാൻ അല്പം ആശ്വസിച്ചു; അംബ വാസ്തവത്തിൽ കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നതു കണ്ടു് ഉള്ളുകൊണ്ടു സന്തോഷിച്ചു. മൂന്നാമതു് എന്റെ കുരുത്തംകെട്ട കാലുകൾ. അവ രണ്ടും മുറിച്ചുകളയാൻ അരിശംകൊണ്ടു മതിമറന്നു വാളോങ്ങി. അതു

കൊണ്ടു മരിച്ചമാനം തിരിച്ചുവരികയില്ലെന്നും ആയുരന്തംവരെ മുടന്തനായി കഴിച്ചുകൂട്ടാമെന്നല്ലാതെ മറ്റു പ്രയോജനമൊന്നുമില്ലെന്നും ഉടൻതന്നെ ഓർത്തു് ആ സാഹസത്തിൽനിന്നുപിൻമാറി. ഏതായാലും അവിടെവച്ചു് എന്നെനോക്കുമായി എന്നെ വിട്ടുപിരിഞ്ഞ എന്റെ യശസ്സിനെ അതർഹിക്കുന്ന വിധത്തിൽ ഒന്നു സംസ്കരിക്കുന്നതിനുപോലും എനിക്കു് ഇടകിട്ടിയില്ല. അതിനെ കാക്കയും കഴുകനും കൊത്തിവലിച്ചുരിക്കും; നായും നരിയും കടിച്ചുതിന്നിരിക്കും; എന്തുചെയ്യാം? എന്റെ തലയിലെഴുത്തു്! കന്യകകളേയുംകൊണ്ടു കളളൻ കടക്കുകയും ചെയ്തു.

കപി:—അങ്ങു് അദ്ദേഹത്തോടു ജീവൻ യാചിച്ചു വാങ്ങി എന്നു കേട്ടവല്ലോ.

സാലൻ:—യാചിക്കാതെ എന്തുചെയ്യും? മാനത്തോടുകൂടി ഞാനും മരിക്കേണ്ടതായിരുന്നു എന്നു ചിലർ പറയുമായിരിക്കാം. പക്ഷേ എനിക്കു പ്രാണത്യാഗത്തിൽ അത്രവലിയ കൊതിയൊന്നും തോന്നിയില്ല; തോന്നുന്നുമില്ല. വൃദ്ധത വർദ്ധിക്കുംതോറും വീര്യവും വളരുന്ന മനുഷ്യരെപ്പറ്റി ഞാൻ പുരാണങ്ങളിൽപോലും വായിച്ചിട്ടില്ല; എന്നാൽ ഭീഷ്മൻ അത്തരത്തിലുള്ള ഒരസാധാരണവ്യക്തിയാണെന്നു് എനിക്കു് അന്നു ബോധ്യമായി. ആ പാൽനരയുടെ അടിയിൽ ഒരു ലോഹവിഗ്രഹം; ആ പുഞ്ചിരിച്ചാമ്പലിന്റെ ചുവട്ടിൽ ഒരു കല്പാന്തവഹ്നി! സാക്ഷാൽ കാലൻതന്നെ; കയ്യിൽ ദണ്ഡിനുപകരം ഖഡ്ഗം; താമസം സംയമനിക്കു പകരം ഹസ്തിനപുരത്തിൽ; അതേയുള്ളു വ്യത്യാസം. അല്ലെങ്കിൽ കാലകാലനാണെന്നും കരു

താം. ശിരസ്സിലേ നര ഗങ്ഗാജലം; ദേഹത്തിലേ നര ചിതാഭസ്മം! അദ്ദേഹത്തോട്ട തോറ്റതു് വാസ്തവത്തിൽ ഒരു തോല്വിയായി ഗണിക്കാനുള്ളതല്ല. എന്നാൽ കശ്മലമായ മനുഷ്യരസന അങ്ങനെയൊരു സൌജന്യമൊന്നും ആക്ഷം അനുവദിച്ചുതരികയില്ലല്ലോ. അതു് അച്ഛനേയും അപഹസിക്കും; അമ്മയേയും അധിക്ഷേപിക്കും. അതുകൊണ്ടു് നിങ്ങൾ പറഞ്ഞുപരത്തേണ്ടതു, നിങ്ങളോട്ട ഞാൻ മുൻപു് ഉപദേശിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ, തന്റെ പ്രണയിനികളെ വരണമണ്ഡപത്തിൽ ആകസ്മികമായി കടന്നുവന്നു് ഒരു ബ്രഹ്മചാരി അപഹരിച്ചതുകൊണ്ടുള്ള വിഷാദം നിമിത്തം സാലവൻ അല്പനിമിഷത്തേക്കു ന്യസ്തശസ്ത്രനായി എന്നും, ആ സമയത്തിൽ കിഴവൻ ഒരു ചതിപ്പാച്ചിൽ പാഞ്ഞു് അദ്ദേഹത്തെ ഉരുട്ടിയിട്ട എന്നും, അദ്ദേഹം എഴുനേറ്റു പകരം ചോദിക്കുന്നതിനുമുൻപു് രഥം വായുവേഗത്തിൽ ഓടിച്ചുകൊണ്ടു കടന്നുകളഞ്ഞു എന്നുമാണു്. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ സാലവൻ ഉടനടി ഹസ്തിനപുരത്തെ ആക്രമിക്കാത്തതെന്തെന്നു വല്ല ദുർബുദ്ധികളും ചോദിച്ചാൽ കൂഴിയിൽ കാൽനീട്ടിയിരിക്കുന്ന മൂപ്പരെ കൊല്ലാനുള്ള മടികൊണ്ടാണെന്നു സമാധാനം പറയണമെന്നും ഞാൻ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

കപി:—അതൊക്കെത്തന്നെയാണു് ഞങ്ങൾ പറഞ്ഞുപരത്തുന്നതു്.

സാലവൻ:—നന്നായി! അക്കാര്യം നമുക്കു് ഇപ്പോൾ മറക്കാം. പക്ഷേ ആ അസത്തിനെ ഞാൻ വെറുതേ വിട്ടമെന്നു കപിഞ്ജലൻ ഒരിക്കലും സംശയിക്കരുതു്. പ്രതികാര

ത്തിനുള്ള ഒളിയമ്പു ഞാൻ തരംനോക്കി പ്രയോഗിക്കും. തൽകാലം സുമതിയുടെ ഉപദേശത്തിൽ ഏതെല്ലാം അംശമാണു് സ്വീകരിക്കേണ്ടതെന്നുള്ളതിനെപ്പറ്റി നിപുണമായി പര്യാലോചിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇല കീറുകയുമരുതു് ; മുള്ളൊടിയുകയുമരുതു്.

കപി:—അവിടുന്നു് അതുമിതുമാലോചിച്ചു തല പുണ്ണാക്കാതെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശം അതിന്റെ പൂർണ്ണരൂപത്തിൽ സ്വീകരിക്കുക. ഏതായാലും മധുര പദാർത്ഥങ്ങൾ ഭക്ഷിക്കുക എന്നുള്ള എന്റെ മാറാപ്പുണ്ണിയുടെ പരിശീലനത്തിനു് അനധ്യായം വരുത്താൻ ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നില്ല.

(കപിഞ്ജലൻ പോകുന്നു)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 7

അതേ രങ്ഗം

സ്ഥലം :—ആസ്ഥാനമണ്ഡപം.

കാലം :—അപരാഹ്ണം : ഉദ്ദേശം നാലുമണി.

(സാലനും സുമതിയും ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു. സാലൻ സുമതിയുമായി രാജകാര്യങ്ങൾ വിചാരണ ചെയ്യുന്നു.)

ഹരിക്കാരൻ :—(പ്രവേശിച്ചു്) സ്വാമിൻ! ഹസ്തിനപുരത്തിൽനിന്നു ഭീഷ്മരുടെ ദൂതന്മാരെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു രണ്ടു ബ്രാഹ്മണർ വന്നിരിക്കുന്നു.

(സാലന്റെ മുഖം വിളറുന്നു ; നെറ്റി വിയർക്കുന്നു.)

ഹരി :—കൂടെ ഒരു യുവതിയും വന്നിട്ടുണ്ട്. കണ്ടാൽ ഒരു രാജകുമാരിയെപ്പോലെ ഇരിക്കുന്നു.

സാല :—അവരെ അകത്തു വരാൻ പറയൂ. (ഹരിഭാരൻ പോകുന്നു.)

സാല :—മന്ത്രി! അതു കാശിരാജാവിന്റെ കന്യകകളിൽ ആരെങ്കിലുമായിരിക്കുമോ? ഭീഷ്മന്റെ ഉദ്ദേശമെന്തെന്നു മനസ്സിലാകുന്നില്ല.

സുമ :—അറിയാമല്ലോ ഉടൻതന്നെ.

(രണ്ടു ബ്രാഹ്മണരോടുകൂടി അംബ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സാല :—(ബ്രാഹ്മണരോട്) നിങ്ങൾക്കു സ്വാഗതം. എതാണ് എന്നെക്കൊണ്ടു് ആവശ്യമുള്ളതു്?

ബ്രാഹ്മണരിൽ ഒന്നാമൻ :—സ്വാമിൻ! ഹസ്തിനപുരത്തു നിന്നു ഭീഷ്മർ ഞങ്ങളോടു് ഈ രാജകുമാരിയെ ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നു് അവിടത്തെ ഏല്പിക്കണമെന്നു് ആജ്ഞാപിച്ചു. ആ കൃത്യം ഞങ്ങൾ നിർവഹിക്കുന്നു.

സാല :—കുമാരിയുടെ ആഗമനത്തിനുള്ള കാരണമെന്തു്?

രണ്ടാമൻ :—അതു കുമാരിതന്നെ അറിയിക്കുകയായിരിക്കും നല്ലതു്. ഞങ്ങളെ തിരിയെപ്പോകാൻ അനുവദിക്കണം.

സാല :...വരട്ടെ, നിങ്ങൾ വെളിയിലിരുന്നു് അല്പം വിശ്രമിക്കുവിൻ.

രണ്ടുപേരും :...കല്പനപോലെ. (പോകുന്നു.)

സുമ :...ഞാനും പോയിവരാം.

സാല്വ :—മന്ത്രി ഇവിടെ ഇരിക്കുന്നതുകൊണ്ടും വിരോധമില്ല.

സുമ:—വേണ്ട. നിങ്ങൾക്കു രഹസ്യമായി വല്ല കാര്യത്തെപ്പറ്റിയും സംഭാഷണം ചെയ്യാനുണ്ടെങ്കിൽ അതിനു് എന്റെ സാന്നിധ്യം പ്രതിബന്ധമുണ്ടാക്കരുതല്ലോ.

(മന്ത്രിപോകുന്നു.)

സാലവൻ:—ഭദ്രേ ! ഭവതി ആരാണു്? എന്തിനാണു് ഇപ്പോൾ ഇങ്ങോട്ടു പോന്നതു്.

(അംബ അമ്പരന്നു സാലവന്റെ മുഖത്തേക്കു നോക്കുന്നു.)

സാലവൻ :—ഇതു രാജസന്നിധിയാണെന്നവച്ചു ഭവതി ഭയപ്പെടരുതു്. ആത്മപരിത്രാണമാണു് എന്റെ ജീവിതവ്രതം; അഭിഷ്ടപ്രദാനമാണു് എന്റെ നിത്യാനുഷ്ഠാനം. അതുകൊണ്ടു് എന്നോടു് ആഗമനോദ്ദേശമെന്തെന്നു പറയാൻ അല്പവും സങ്കോചപ്പെടേണ്ടതില്ല.

അംബ :—സ്വാമിൻ! അപ്പോൾ അവിടുന്നു് എന്നെ അറിയുന്നില്ല—അല്ലേ? അവിടുന്നു മാത്തികാവതത്തിലേ ബ്രഹ്മദത്തമഹാരാജാവല്ലാതെ മറ്റാരുമല്ലല്ലോ? അവിടുത്തെ എന്നാണു് ഈ അപസ്മാരം ബാധിച്ചു തുടങ്ങിയതു്? എന്നെ ഇതിനുമുൻപു കണ്ടിട്ടുണ്ടോ എന്നു് ഇത്തിരി നേരത്തേക്കു് ഒന്നോർത്തുനോക്കാൻ ദയവുണ്ടാകുമോ?

സാല്വ :—എന്നോ എവിടെവച്ചോ കണ്ടതായി തോന്നുന്നുണ്ടു്; അതേ ഉള്ളൂ.

അംബ :—അത്രേ ഉള്ളൂ! അല്ലേ? എന്നാൽ ഞാൻ പൂർവ ചരിത്രം അല്പം പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കാം. കാശിരാജ്യത്തിൽ—എന്റെ പിതാവു കോസലമഹാരാജാവിന്റെ രാജധാനിയിൽ—അന്തഃപുരത്തിലേ പ്രമദവനത്തിൽ—അന്നൊരിക്കൽ—മനോമോഹനമായ ഒരു സായാഹ്നത്തിൽ—അവിടുന്നും ഞാനും തമ്മിൽ—ആദിത്യന്റെ അന്തിക്കതിരുകൾ നമ്മുടെ മുഖങ്ങൾക്കും നമ്മുടെ ശരീരങ്ങൾ അവയ്ക്കും അന്യോന്യം ദീപ്തി വളത്തവേ-ഉദ്യാനദേവതകളുടെ സന്നിധിയിൽവച്ചു് ഏകാന്തമായി അന്തർവിശ്വാസം നൽകിയ അനിയന്ത്രണയുടെ സാന്ദ്രച്ഛായയിൽ—അന്യോന്യം രൂപാമൃതപാനം—അതിനപ്പുറം നമ്മസല്ലാപം—അതിനപ്പുറം ആത്മനിവേദനം—അതിനപ്പുറം ഹൃദയവിനിമയം—ഇങ്ങനെ പല പടവുകളായി ഉയർന്ന പ്രണയഗങ്ഗാപ്രവാഹത്തിൽ-അനുഭൂച്ച വിലാസവിഹാരം—അതു് അങ്ങേയ്ക്കു് ഓർമ്മയില്ലെന്നോ? പ്രാണനാ—അങ്ങനെ എനിക്കു് ഈ നിമിഷത്തിൽ അങ്ങയെ വിളിക്കാൻ അവകാശമില്ലെങ്കിൽ ആ അവകാശം—എന്റെ ജീവിതത്തിലേ ആ ഏകസമ്പാദ്യം—ഞാൻ അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ അങ്ങയിൽ നിന്നുതന്നെ വീണ്ടെടുത്തുകൊള്ളാം. ഒന്നുകൂടി ഓർത്തുനോക്കൂ അവിസ്മരണീയമായ ആ മുഹൂർത്തം!

സാല്വ :—ഇപ്പോൾ ഞാൻ അതു് ഏതാണ്ടു് ഓർക്കുന്നുണ്ടു്—ഏതോ ഒരു ക്ഷണികമായ സ്വപ്നംപോലെ.

അംബ :—അന്നത്തെ കോസലകുമാരിയായ അംബതന്നെയാണു് അങ്ങയോടു് ഇപ്പോൾ സംസാരിക്കുന്നതു്; അല്ലാതെ അവളുടെ പ്രേതമല്ല. ഇനി ഞാൻ വന്ന

കായ്ംകൂടി പറയാം. പറയാതെ മനസ്സിലാകുകയില്ലെന്നല്ലേ നടിക്കുന്നതു് ? കേൾക്കുക ! ഭീഷ്മർ എന്നെ ഹസ്തിനപുരത്തേക്കു് കൊണ്ടുപോയി അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുജൻ വിചിത്രവീര്യ മഹാരാജാവിനെക്കൊണ്ടു വിവാഹം ചെയ്യിക്കാൻ ഉദ്യമിച്ചു. ആ ഉദ്യമത്തെ ഞാൻ സധൈര്യം പ്രതിഷേധിച്ചു. എന്റെ ഹൃദയ മഞ്ജൂഷ അതിൽ നിക്ഷിപ്തമായിരുന്ന പ്രേമരത്നത്തോടു കൂടി സാലമഹാരാജാവിനു മുൻപുതന്നെ കൊടുത്തു പോയി എന്നും എന്നിൽ പിന്നിട്ടു് അവശേഷിക്കുന്നതു കുണപപ്രായമായ എന്റെ ശരീരം മാത്രമാണെന്നും ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടു ന്യായവാദംചെയ്തു. നിഷ്ഠുരനെങ്കിലും നീതിമാനായ അദ്ദേഹവും പരേങ്ഗിതജ്ഞനായ വിചിത്രവീര്യമഹാരാജാവും ആ വാദം തികച്ചും സമ്മതിച്ചു; എന്റെ പ്രാണനാഥന്റെ ഗൃഹത്തിലേക്കു് അനാകുലയായി, ആനന്ദപുളകിതയായി, ഞാൻ ഇതാ വന്നുചേരുകയുംചെയ്തു. ഇതാണു് ചുരുക്കത്തിൽ എന്റെ അനന്തരകാലകഥ.

സാല്വ :—അംബ—അതേ—അംബയെന്ന പേരിൽ ഒരു രാജകുമാരി ഉണ്ടായിരുന്നതായി എനിക്കു് ഇപ്പോൾ ഓർമ്മ വരുന്നുണ്ടു്.

അംബ :—പിന്നെയും 'ഓർമ്മ വരുന്നുണ്ടു്;' അത്രേ ആയുള്ളൂ! മഹാരാജാവേ ! അന്നു് അവിടന്നു് എന്റെ മുന്നിൽ മുട്ടുകുത്തി ഹൃദയസമ്പുടം മലർത്തിക്കാണിച്ചു പ്രേമഭിക്ഷയ്ക്കു് ഇരന്നു; ആ ഭിക്ഷ ഞാൻ അവിടേക്കു് ആ ക്ഷണത്തിൽതന്നെ നിർവ്യാളീകമായി, നിരുപാധികമായി, സമർപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ഞാൻ അങ്ങയോടു

വീണ്ടും ചോദിക്കുന്നു—ആ അംബ തന്നെയല്ലേ, അങ്ങ് അനുനിമിഷം വിരികണ്ണുമായി ഉറുനോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുമെന്നുള്ള ഉത്തമവിശ്വാസത്തോടുകൂടി അങ്ങയുടെ മുന്നിൽ ആഗതയായിരിക്കുന്ന ഈ അംബ ?

സാല്വ :—അല്ല.

അംബ :—പിന്നെ ?

സാല്വ :—ആ അംബ ജീവിച്ചിരുന്നതു യുഗാന്തരത്തിലാണ്. അന്നത്തേക്കും ഇന്നത്തേക്കുമിടയിൽ പല പ്രളയസമുദ്രങ്ങൾ കലങ്ങി മറിയുന്നു. ഒരുകാലത്ത് ആ മായാവിനി എന്നെ അവളുടെ വാഗ്ജാലത്തിൽ കുരുക്കി: കടാക്ഷവീക്ഷണത്തിൽ മയക്കി; വിലാസലഹരിയിൽ മോഹിപ്പിച്ചു. എന്നാൽ—

അംബ :—എന്നാൽ ?

സാല്വ :—അതെല്ലാം വെറും പിരട്ട്; വിളഞ്ഞ പിത്തലാട്ടം. ആ നിമിഷത്തിൽത്തന്നെ വിവാഹം ചെയ്യാമെന്നു ഞാൻ കടന്നു പറഞ്ഞു; അവൾ ആ വാക്കു ചെവിക്കൊണ്ടില്ല. ആ കപോലമുകുരം ഒന്നു ചുംബിക്കാൻ—ആ കരപല്ലവമൊന്നു സ്പർശിക്കാൻ—അനുവദിച്ചില്ല. ആരെയോ മാലയിടണമെന്നു് അവൾ മുൻകൂട്ടി തീർച്ചപ്പെടുത്തി; അല്ലെങ്കിൽ ആ കാര്യം വിവാഹവേദിയിൽ—കാമുകവിപണിയിൽ—വച്ചു തീച്ചപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളാമെന്നു കരുതി ഇടയ്ക്കു് ആ ഉൾപ്പോരു കാണാൻ കെല്പില്ലാതിരുന്ന എന്നെ ഒന്നു കുരങ്ങുകളിപ്പിച്ചു വിടാമെന്നു നിശ്ചയിക്കുകയും ചെയ്തു.

അംബ :—വിവാഹത്തിനു മുൻപു് ഏതു കുലവധു അങ്ഗസ്പർശത്തിനു വിധേയയാകും? പുരന്ധ്രികളും പുംശ്ചലികളും ഒന്നുപോലെയെന്നാണോ അങ്ങു കരുതുന്നതു്?

സാലവൻ :—അതിനെപ്പറ്റി പിന്നീടു പറയാം. എന്നിട്ടു വിവാഹ മുഹൂർത്തത്തിൽ—കല്യാണ മണ്ഡപത്തിൽ—കല്ഹാരമാലയും കയ്യുമായി എന്റെ മുന്നിൽവന്നു നിന്നിട്ടും—ഞാൻ ഒട്ടകത്തെപ്പോലെ കഴുത്തു മുന്നോട്ടു നീട്ടിക്കാണിച്ചിട്ടും—അവിടെ ധ്യാനനിഷ്ഠയെപ്പോലെ നിശ്ചലയായി, ബ്രഹ്മവാദിനിയെപ്പോലെ നിർവികാരയായി, അക്കരപ്പച്ച കണ്ട പശുവിനെപ്പോലെ അസ്ഥിബോധയായി, ശരീരം സാലഭഞ്ജികയാക്കിക്കൊണ്ടു് ആ മിട്ടുക്കി നിന്നനിലയിൽ ഒരു നില്പുണ്ടു്. അവിടെയുമുണ്ടായിരുന്നു ഒരു മുൻകരുതൽ. ആരുമാരുമറിയാതെ ഭീഷ്മനെ ആളയച്ചു വരുത്തി എനിക്കു് അഭിമുഖമായി അദ്ദേഹത്തെ ഇരുത്തി. മുത്തച്ഛനെക്കാൾ മുതിർന്ന ആ കിഴവൻ വന്നു കൈക്കുകേറിപ്പിടിക്കുന്നതുവരെ അനങ്ങാതെ നിന്നു. വലിയുകയും, ഇഴയുകയും ചെയ്തതായി ആ കള്ളനെക്കൊണ്ടു പരബോധ്യം വരുത്തിച്ചു; എന്നിട്ടു് അങ്ങോർ തെളിച്ച വഴിക്കു് കയ്യൊന്നു കുതറുന്ന ഭാവംപോലും കാണിക്കാതെ മുറ്റുനടക്കുകയും ചെയ്തു. താൻ മാത്രമോ? തന്റെ രണ്ടു അനുജത്തിമാരും കൂടി! നടയല്ല, ഓട്ടം! ആരോ വച്ച പന്തയം കൈനീട്ടി വാങ്ങാനെന്നപോലെ! അതായിരുന്നു അന്നത്തെ സ്വയംവരം—അല്ല, നല്ല തന്മയത്വത്തോടുകൂടി നടത്തിയ പ്രഹസനാഭിനയം!

അംബ :—ദേവീ! മഹാമായേ! കാത്യായനി! നിന്തിരുവടിക്കറിയാം എന്റെ പരമാർത്ഥം. മഹാരാജാവേ!

അങ്ങേയ്ക്ക് ആർജവം കൌടില്യമായും ഉച്ചവെയിൽ കൂരിരുട്ടായും തോന്നുന്നതെന്തു്? ഈ ഭീമമായ സ്ഥല ജലഭ്രാന്തി അങ്ങയെ എങ്ങനെ ബാധിച്ചു? ഭീഷ്മരല്ലേ എന്റെ കൈക്കു കടന്നു പിടിച്ചതു്?

സാലവൻ:—അതേ, ഭീഷ്മൻ തന്നെ, അതാണല്ലോ ഞാനും പറയുന്നതു്. ഹസ്തിനപുരത്തിലേ ചക്രവർത്തി പട്ടമഹിഷിയാക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന ഒരു യുവതി മാർത്തികാവതത്തിലെ രാജാവിന്റെ ഭാര്യയാകുവാൻ എങ്ങനെ ഇഷ്ടപ്പെട്ടും? ഉൽകൃഷ്ടച്ചയെന്നതു സ്ത്രീയുടെ കൂടപ്പിറവിയാണു്. നദികൾ എന്തിനു സമുദ്രത്തോടു ചേരുന്നു? തങ്ങളുടെ മധുരോദകത്തെ അതിലേ ഉപ്പുവെള്ളത്തിൽ ലയിപ്പിച്ചു് അവിടത്തെ അന്തഃപുരത്തിൽ തിരോധാനം ചെയ്യുന്നു? അതിന്റെ അഗാധതയും വിശാലതയും കണ്ടുമയങ്ങി! അതു മുത്തും പവിഴവുംകൊണ്ടു തങ്ങളെ മൂടുമെന്നു മോഹിച്ചു്! അരചൻ കൊതിക്കുന്ന സ്ത്രീ പുരുഷനെ തള്ളും; ആദിത്യൻ ഉളിഞ്ഞു നോക്കുന്ന ആകാശവീഥി അമ്പിളിയെ തിരസ്കരിക്കും.

അംബ:—അങ്ങു അകാരണമായി സ്ത്രീസമുദായത്തെ അധിക്ഷേപിക്കുന്നു.

സാലവൻ:—അധിക്ഷേപമെങ്കിൽ അധിക്ഷേപം; പ്രശംസയെങ്കിൽ പ്രശംസ. ഭീഷ്മരല്ലേ കൈക്കുപിടിച്ചതെന്നായിരുന്നവല്ലോ ചോദ്യം! അതേ! ഭീഷ്മൻ തന്നെ എന്നു ഞാൻ വീണ്ടും സമ്മതിക്കുന്നു. യുവതികൾക്കു സ്ഥവിരന്മാർ ഭർത്താക്കന്മാരായാലത്തെ സുഖം തരുണന്മാരായാൽ സിദ്ധിക്കുന്നതല്ല. വൃദ്ധനു യുവതിയിൽ ഉണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയ്ക്കു ശമനമെന്നൊന്നില്ല; ആ ചെടി

എന്നും ഒന്നിനൊന്നു പടന്നയന്നു പന്തലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും; ഫലിക്കുകയില്ല. അതുകൊണ്ടു കണ്ടതു കൈലാസമെന്നനിലയിൽ അവൻ അവളുടെ മുന്നിൽ ശ്വാവിനെപ്പോലെ പാട്ടകിടക്കും; ആട്ടിപ്പായിക്കൽ അനുഗ്രഹമായിക്കരുതും; കാറിത്തുപ്പൽ കനകാഭിഷേകമായി ഗണിക്കും. അവനു കണ്ണും ചെവിയും പൊട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അവളുടെ ഭാഗ്യം അതിന്റെ പരമകാഷ്ഠയിൽ എത്തുമെന്നു കൂടിപ്പറഞ്ഞേക്കാം. എന്തെന്നാൽ—

അംബ :—അരുതു്! അരുതു്! അവിടെ നിൽക്കട്ടെ ആ വാക്യം; അതിനപ്പുറം അതു നീങ്ങരുതു്; നീങ്ങിയാൽ തലയിൽ ഇടിവീഴും. മഹാരാജാവേ! അങ്ങയെ പ്രസവിച്ചതു സ്ത്രീയോ പുരുഷനോ? അങ്ങു് എന്തൊക്കെയാണു് ഇവിടെ അതിരുവിട്ടു് ഓരോന്നു പുലമ്പിയതു്? ശാന്തം പാപം! പ്രതിഹതമമങ്ഗലം! എന്നെ മാത്രമല്ലല്ലോ, അങ്ങയേയുമറിയിച്ചില്ലേ ഭീഷ്മർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപ്രതിമമായ ബാഹുബലം? അങ്ങാടിയിൽ തോറ്റതിനു് അമ്മയുടെ നേക്കു്! അതാണു് അങ്ങയുടെ ആണത്തം!

സാലവ :—ജ്ഞാനബുദ്ധിയായ ഞാൻ ആ ലളിതാകൃതിപൂണ്ട രാക്ഷസിയുടെ ഘോരരൂപം അപ്പോൾ മാത്രമാണല്ലോ കണ്ടതു് എന്നോർത്തു കോപിച്ചും വ്യസനിച്ചും ലജ്ജിച്ചും ഇതികർത്തവ്യതാമൂഢനായി കുറേനേരം ഇരുന്ന ഇരിപ്പിൽ ഇരുന്നുപോയി; ആ തക്കം നോക്കി ഭീഷ്മൻ വന്നു് എന്നെ ഒന്നു തള്ളിത്താഴത്തിട്ടുംവച്ചു രഥത്തിൽ നിങ്ങളേയും കൊണ്ടു പാഞ്ഞുപോയി. അപ്പോൾ അംബ കുറേ കണ്ണുനീർത്തുള്ളികൾ

തുകി; ആനന്ദബാഷ്പമായിരുന്നു അതു്; സന്താപ ബാഷ്പമല്ല. ആ പരാഭവത്തിനു് എന്തു പ്രതികാരം ചെയ്താലും, അദ്ദേഹം അശുദ്ധമാക്കിയ അംബയുടെ കൈ എനിക്കു് അഗ്നിജ്വാലയിലല്ലാതെ ശുദ്ധി ചെയ്യെടുക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലല്ലോ: അതുകൊണ്ടു് ഹസ്തിനപുരം ആക്രമിക്കുന്നതു നിഷ്പ്രയോജനമാണെന്നു കരുതി ഞാൻ അതിലേക്കു് ഒരുമ്പെട്ടമില്ല. ഞാൻ അതിരുകടന്നു പുലമ്പുന്നു എന്നാണോ പറഞ്ഞതു്? അവിടെ നടന്ന പരമാർത്ഥമാണു് ഞാൻ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നതു്. പരമാർത്ഥത്തിനു് ഇടവും വലവും നോക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. അതു കാലദേശപരിധികൾക്കു് അതീതമാണു്; ശ്രോതാക്കളുടെ സ്നേഹത്തിനും ദ്വേഷത്തിനും അതിനെ വ്യതിചലിപ്പിക്കാൻ കഴിയുന്നതുമല്ല.

അംബ:—അങ്ങു പറയുന്നതു സത്യമാണെങ്കിൽ എന്തിനെയാണു് ലോകം അസത്യമെന്ന ശബ്ദംകൊണ്ടു വ്യവഹരിക്കേണ്ടതു്?

സാലവ:—എന്നിട്ടു് അവൾ ഭീഷ്മനോടുകൂടിപ്പോയി ഏതാനും ദിവസം ഹസ്തിനപുരത്തിൽ സൈരമായി താമസിച്ചു; അവിടെ ആ കിഴട്ടുവാലത്തിയെ തൊട്ടതിന്നു. ആ പാപം പക്ഷേ പ്രായശ്ചിത്തംകൊണ്ടു പരിഹരിക്കാമായിരിക്കും. എന്നാൽ അത്രയുംകാലം ആ മുതുമുതുക്കനുമായി കഴിച്ചുകൂട്ടിയപ്പോൾ എന്തെല്ലാം നടന്നു എന്നു പരിച്ഛേദിച്ചു പറയാൻ ഞാൻ ത്രികാലജ്ഞനല്ലാത്തതുകൊണ്ടു നിർവാഹമില്ല; ഒരു സാധാരണ മനുഷ്യന്റെ നിലയിൽ ബുദ്ധിയെ വ്യാപരിപ്പിച്ചു് ഊഹാപോഹങ്ങൾകൊണ്ടു ചിലതെല്ലാം കണ്ടുപിടിക്കാമെന്നേയുള്ളു.

അംബ :—അപ്പോൾ ഞാൻ അത്രയുംകാലം ഭീഷ്മരുടെ വെപ്പാട്ടിയായിരുന്നു എന്നാണോ അങ്ങു ധ്വനിപ്പിക്കുന്നതു്? അതാണോ ഈ തെറിപ്പാട്ടിന്റെ മുതായിപ്പു്?

സാലവ :—അതുതന്നെയാണെന്നു വച്ചോളൂ.

അംബ :—ആ സായാഹ്നത്തിൽ ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു് എന്റെ പരിശുദ്ധമായ ഹൃദയം ദാനം ചെയ്തു. അതു് അങ്ങു് അങ്ങയുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഭദ്രമായി സൂക്ഷിച്ചു. ഇന്നും എന്റെ ആ ഹൃദയം അവിടെത്തന്നെ കാണും. അതിന്റെ അടിത്തട്ടിൽ, ഒന്നു ചികഞ്ഞു നോക്കി, അതിനെ പൊതിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ചപ്പുചവറുകൾ തട്ടിനീക്കി, ഉണ്ടോ ഇല്ലയോ എന്നു മാർത്തട്ടിൽ അങ്ങയുടെ വലതുകൈ വച്ചുകൊണ്ടു പറയൂ! അതെങ്ങും പോയിട്ടില്ല; അവിടെത്തന്നെയുണ്ടു്.

സാലവ :—ഇല്ല. അതെനിക്കു തരുന്നഭാവം അംബ കാണിച്ചതേയുള്ളൂ; തന്നു എന്നു ഞാൻ തൽകാലത്തേക്കു് ഒന്നു ഭ്രമിച്ചുപോയതേയുള്ളൂ. അഥവാ തന്നുവെങ്കിൽ തന്നെ അവൾ സ്വയംവരവേദിയിൽവച്ചു് അതു് എന്നിൽനിന്നു വലിച്ചുപറിച്ചു തിരിച്ചെടുത്തു. ഇല്ലെങ്കിൽത്തന്നെയും അതു ഞാൻ ഭീഷ്മന്റെ മുന്നിൽ 'ഈ പുല്ലുകൂടി കൊണ്ടുപോ' എന്നു പറഞ്ഞു് എറിഞ്ഞുകൊടുത്തു; ഏതായാലും അവളുടെ ആ ഹൃദയം—അഥവാ കരിമ്പാറ—ഇപ്പോൾ എന്റെ കൈവശമില്ല. ഒരിക്കൽ ഞാൻ അവളെ സ്നേഹിച്ചു എന്നുള്ളതു ശരിതന്നെ. ആ സ്നേഹം വരണമണ്ഡപത്തിലേ പേക്കൂത്തു കണ്ടപ്പോൾ ദ്വേഷമായി മാറി. ഇന്നു ഞാൻ അവളെ

വെറുക്കുന്നു; പുച്ഛിക്കുന്നു. അവളുടെ സ്മരണ എന്നെ കലികൊള്ളിക്കുന്നു. അവളുടെ പേർ എന്നെ ആത്മ ഹത്യയ്ക്കു പ്രേരിപ്പിക്കുന്നു. ഞാൻ ഒരു പുരുഷനാണു്; സ്ത്രീയുടെ ചക്കരവാക്കിൽ ഇനി നഞ്ഞുതിന്ന മത്സ്യ ത്തെപ്പോലെ ഒരു കാലത്തും മയങ്ങുകയില്ല. ഞാൻ ഒരു രാജാവാണു്. അന്യന്റെ എച്ചിലില, അതിൽ പററി ക്കിടക്കുന്നതു പാൽപ്പായസമാണെന്നു വന്നാൽക്കൂടിയും, തെരുവഴിയിൽ അലഞ്ഞു തിരിയുന്ന ഒരു തെണ്ടിയെ പ്പോലെ നക്കുകയുമില്ല.

അംബ:—സ്വാമിൻ! ഞാൻ ഏതെല്ലാം വിധത്തിലുള്ള ആശകളോടുകൂടിയാണു് ഹസ്തിനപുരത്തുനിന്നു് ഒററ യോട്ടമായി ഓടി ഇന്നു് ഇവിടെ വന്നു ചേർന്നതു്; ആ മുദ്വലവല്ലികളേയെല്ലാം അങ്ങു് ആക്രോശഖഡ്ഗം കൊണ്ടു് അരിഞ്ഞു തള്ളുന്നവല്ലോ. ഏതെല്ലാം രമ്യ സങ്കല്പങ്ങളാണു് എന്റെ ഉള്ളിൽ കെട്ടിപ്പൊക്കിയതു്? ആ ഏഴുനില മാളികകളേയെല്ലാം തറയോടു തറയായി തട്ടിനിരത്തുന്നവല്ലോ, ഞാൻ എന്റെ പ്രിയതമ ന്റെ—അതായതു് എന്റെ സ്വന്തം—ഗൃഹത്തിലേക്കു തിരിയെ വന്നു എന്നാണു് കരുതിയതു്. എന്നാൽ ഇവിടെ എന്റെ മുന്നിൽ കാണുന്നതെന്താണു്? എന്റെ സൌഭാഗ്യത്തെ എന്നന്നേക്കുമായി ദഹിപ്പി ക്കുന്ന ശ്മശാനവഹ്നി! അപ്പോൾ ഞാൻ ഇന്നു് അങ്ങേയ്ക്കു സുന്ദരിയല്ല; സ്പൃഹണീയയല്ല! അല്ലേ? ഒന്നുകൂടി തെളിച്ചു പറയൂ! എന്റെ ചെകിട്ട—പകുതിപോര— മുഴുവൻ തന്നെ പൊട്ടിക്കൊള്ളട്ടെ.

സാലവ:—ഒരു കാലത്തു സുന്ദരിയായിരുന്നു എന്നാൽ ആ ശരീ രത്തെ ഇന്നു പരപുരുഷസംസർഗ്ഗമെന്ന ഭയങ്കരമായ

കുഷ്ഠരോഗം ഗ്രസിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിന്റെ ദുർഗ്ഗന്ധം എന്റെ ഘ്രാണേന്ദ്രിയത്തെ അസഹ്യപ്പെടുത്തുന്നു; അതിലേ വിഷകൃമികൾ എന്റെ ദുഷ്ടിക്കു നരകകുണ്ഡത്തിന്റെ ഉപരിതലം തുറന്നു കാണിച്ചു തരുന്നു.

അംബ:—ഹാ! മഹാരാജാവേ! അന്നു് അന്തഃപുരത്തിൽ ഗൂഢമായി പ്രവേശിച്ചു്, ലൌകിക വ്യവഹാരങ്ങളിൽ അനഭിജ്ഞയായ എന്നെ പല വിധത്തിലുള്ള പ്രലോഭനങ്ങൾകൊണ്ടു വശീകരിച്ചു്, അവതാരപുരുഷനാണെന്നു് എന്നെ വിശ്വസിപ്പിച്ചു്, ഒടുവിൽ ഈ ആപൽഘട്ടത്തിൽ, ഈ അനാഥാവസ്ഥയിൽ, അങ്ങു് ഇത്ര നിർദ്ദയനായി, ഇത്ര നൃശംസനായി, എന്നെ പ്പറ്റി അസത്യകഥകൾ കെട്ടിച്ചമച്ചു്, എന്റെ മേൽ അപവാദഗരളം വഷിച്ചു്, എന്നെ കൊല്ലാക്കൊല ചെയ്യു് അഹങ്കരിക്കുന്നവല്ലോ. ഇതാണോ രാജനീതി? ഇതാണോ പുരുഷലക്ഷണം? ഇതാണോ മനുഷ്യധർമ്മം?

സാല്വ:—ഏതായാലും ഇപ്പോൾ വശീകരിക്കുന്നില്ലെന്നു വിശദമാകുന്നുണ്ടല്ലോ. അസന്ദിഗ്ധമായി, അവ്യങ്ഗ്യമായി, അപ്രിയമെങ്കിലും സത്യപൂതമായ ഭാഷയിൽ പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞില്ലേ ഞാൻ അന്യപുരുഷന്റെ പാണിസ്പർശനമേറ്റ അംബയെ പരിഗ്രഹിക്കുകയില്ലെന്നു്? ഇനിയും എന്തിനാണു് ഈ ചുറ്റിപ്പറ്റി നില്ക്കൽ? ഈ തുമ്പുംവാലുമില്ലാത്ത മുള്ളുവാക്കു പറച്ചിൽ? ഏതുവഴിക്കു് ഇങ്ങോട്ടവന്നുവോ ആ വഴിക്കുതന്നെ തിരിയെപ്പോകരുതേ? അതു് ഇടയ്ക്കൊരു മാരും വേലികെട്ടിയടച്ചിട്ടില്ലെന്നു ഞാൻ ഉറപ്പുത

രുന്നു. ഇനിയും എന്റെ കൈവശമാണു് നിങ്ങളുടെ ഹൃദയമെന്നു തക്കിക്കാൻ ഭാവമുണ്ടെങ്കിൽ, ഇതാ! ഞാൻ അതു മൂന്നുവട്ടം തലയുഴിഞ്ഞു മുന്നോട്ടേക്കു വലിച്ചെറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു; പെറുക്കിക്കൊണ്ടുപോകാം,

അംബ:—നന്നായി മഹാരാജാവേ! നന്നായി! ഇതാണോ പുരുഷനെന്നു പറയുന്ന ബ്രഹ്മസൃഷ്ടിയുടെ യഥാർത്ഥ രൂപം? വഞ്ചനമേ! നിന്നിൽനിന്നു പുരുഷനോ, പുരുഷനിൽനിന്നു നീയോ, ജനിച്ചതു്?

സാലവ:—ഈ പരിദേവനംകൊണ്ടൊന്നും ഞാൻ ഇളകുകയില്ല. ഇളകാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടുമാത്രമാണു് അങ്ങനെ പറയുന്നതു്. പരഗൃഹത്തിൽ താമസിച്ച ഒരു യുവതിയെ തന്റെയും പ്രജകളുടേയും അഭ്യുദയനിശ്രേയസങ്ങളിൽ ആകാംക്ഷയുള്ള ഒരു രാജാവു് എങ്ങനെ അങ്ഗീകരിക്കും? സാക്ഷാൽ ശ്രീരാമചന്ദ്രൻ പോലും എങ്ങനെയാണു് ആ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽ പ്രവർത്തിച്ചതു്? രാവണന്റെ അശോകവനികയിൽ താമസിച്ച ജാനകീദേവിയെ ആദ്യം അഗ്നിശുദ്ധയാക്കി പ്രതിഗ്രഹിച്ചിട്ടുപോലും വീണ്ടും പാമരനായ ഒരു രജകന്റെ അപവാദം കേട്ടു പരിത്യജിച്ചില്ലേ? യശോധനമാണു് രാജാക്കന്മാരുടെ യഥാർത്ഥമായ ധനം. പരമ്പരാഗതമായ ആ ധനത്തെ വർദ്ധിപ്പിച്ചില്ലെങ്കിലും ക്ഷയിപ്പിക്കാൻ ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നില്ല.

അംബ:—അങ്ങു പറയുന്നതു കേട്ടാൽ അങ്ങാണു് ദ്വാപരയുഗത്തിലേ രാമചന്ദ്രനെന്നും അങ്ങയുടെ രാജ്യമാണു് ഇന്നത്തേ രാമരാജ്യമെന്നും തോന്നിപ്പോകും! രാമ

ചന്ദ്രന്റെ നാമധേയം അങ്ങയുടെ നാക്കിൽ എങ്ങനെ നഴയുന്നു? ഞാൻ കണ്ട ഈ പുതിയ രാജ്യവും ഇവിടെ നടക്കുന്ന അദൃഷ്ടപൂർവമായ അന്യായവും! അതിനൊരാവരണമില്ല; അനധ്യായമില്ല. എങ്ങും നിങ്ങളുടെ സേവകന്മാരെന്നു പറയുന്ന തെമ്മാടികൾ ഉടുതുണികൂടി ഉരിഞ്ഞെടുത്തു പുറം പൊളിച്ചു വെളിയിൽ തള്ളുന്ന പൌരന്മാരുടേയും ജാനപദന്മാരുടേയും ആക്രന്ദനശബ്ദങ്ങൾ ദിക്കുഹരങ്ങളിൽ മാറെറാലിക്കൊള്ളുന്നതു്; ആ മദോന്മത്തന്മാർ കൊള്ളിവച്ചെരിക്കുന്ന ഗൃഹങ്ങളിൽ നിന്നുയരുന്ന കൊട്ടമ്പുക ആകാശത്തിൽ അകാലമേഘങ്ങളായി നിന്നുകൊണ്ടു് ആദിത്യചന്ദ്രന്മാരെ മറയ്ക്കുന്നതു്; ആ മഹാപാപികൾ മാനഭങ്ഗം ചെയ്യുന്ന കുലപാലികമാരുടെ ആത്തനാദം ജഗന്നിയന്താവിന്റെ ശ്രവണപുടങ്ങളെ ഭേദിക്കുന്നതു്:—കണ്ടുകഴിഞ്ഞു ഞാൻ ഇതും ഇതിലപ്പുറവും എന്റെ കണ്ണുകൾകൊണ്ടു്! നിങ്ങളുടെ രാമരാജ്യം! എവിടെയും അധർമ്മത്തിന്റെ കോലംതുള്ളൽ; അക്രമത്തിന്റെ പൂപ്പടവാരൽ! ഞാൻ കേൾക്കാത്തതല്ലായിരുന്നു പണ്ടതന്നെ അങ്ങയുടെ ഈ ദുശ്ചരിതം; പക്ഷേ അതിന്റെ ആകൃതിക്കു് ഇത്ര വൈരൂപ്യവും പരിമാണത്തിനു് ഇത്ര വൈപുല്യവുമുണ്ടെന്നു് ഇപ്പോൾ മാത്രമാണു് മനസ്സിലായതു്. അങ്ങയുടെ സഹധർമ്മിണിയാകുന്നതിനുള്ള എന്റെ ഉദ്ദേശങ്ങളിൽ ഒന്നു് ആ നരകഗർത്തത്തിൽനിന്നു് അങ്ങയെ കഴിയുമെങ്കിൽ ഉദ്ധരിക്കാമെന്നുള്ളതായിരുന്നു. അതിനെപ്പററി ഇനി ചിന്തിച്ചിട്ടു പ്രയോജനമില്ലല്ലോ.

സാല :അമ്പെടാ! ഒരബലയുടെ അഹങ്കാരം! ഒരു പിപീലികയുടെ അനന്താഭിനയം! ദുർവൃത്തനെ നന്നാക്കാൻ വേശ്യ; അഗ്നിയെ ശമിപ്പിക്കാൻ വിറകു്! എന്തസംബന്ധമാണു് ഈ സ്ത്രീ പുലമ്പുന്നതു്?

അംബ :—അങ്ങു് ഇപ്പോഴും ഭീഷ്മരെ ഭയപ്പെടുന്നുണ്ടു്; അതുകൊണ്ടാണു് എന്നെ സ്വീകരിക്കാൻ ഇത്രമാത്രം വൈമുഖ്യം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതു്; അതുകൂടി തെളിച്ചു പറയൂ!

സാല :—ഞാൻ ഭീഷ്മനെ ഭയപ്പെടുന്നു! അല്ലേ? അതുകൊണ്ടുതന്നെയായിരിക്കണം ഭീഷ്മൻ അംബയെ ഇങ്ങോട്ടയച്ചു് എന്നെ പ്രസാദിപ്പിക്കാൻ ഉദ്യമിക്കുന്നതു്! ഈ അർത്ഥശൂന്യമായ വാക്കു, ഭീഷ്മനിൽ അനുരക്തയായ ഒരു സ്ത്രീയുടെ മുഖത്തു നിന്നല്ലാതെ എപ്പോഴെങ്കിലും പുറപ്പെടുമോ? അഥവാ ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു എന്നുതന്നെയിരിക്കട്ടെ. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ എന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരു ഭീരുവിനെ ധീരയായ നിങ്ങൾ ഒരിക്കലും വിവാഹം ചെയ്യരുതു്!

അംബ :—ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കായി ദാനം ചെയ്ത എന്റെ ഹൃദയം അങ്ങു് എന്റെ മുന്നിൽ വലിച്ചെറിഞ്ഞു ചരിന്നഭിന്നമാക്കി, അതു ഞാൻ എടുത്തുകൊണ്ടുപോകാൻ പറയുന്നു. പാത്രമറിയാതെയുള്ളതായിരുന്നു എന്റെ ദാനം; ഞാൻ എന്റെ മുഗ്ധബുദ്ധിയിൽ കരുതിപ്പോയി രസത്തെ ക്ഷീരമായി—ചുടലത്തീയെ കൊന്നപ്പൂവായി—കാളകൂടത്തെ കസ്തൂരിച്ചാറായി — കൊള്ളിപ്പിശാചിനെ കുലദേവതയായി എങ്കിലും ദത്താപഹാരമെന്ന മഹാപാതകം കൂലീ

നയായ ഒരു യുവതി ഒരിക്കലും ചെയ്യുകയില്ല. എന്റെ പ്രേമത്തെ അങ്ങ് എന്തു ചെയ്താലും കൊള്ളാം ; എനിക്ക് അതു തിരിയെ വേണ്ട ; മറ്റൊരാൾക്കു ഞാനതു കൊടുക്കാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നുമില്ല. അഭീഷ്ടദാനമാണ് അങ്ങയുടെ നിത്യാനുഷ്ഠാനമെന്നു് അങ്ങ് പറഞ്ഞില്ലേ? എന്നെ പരിഗ്രഹിക്കുവാൻ ഭാവമില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ അങ്ങയുടെ പരിചാരിക എന്ന നിലയിൽ ഈ കൊട്ടാരത്തിൽ ജീവിക്കുന്നതിനു് അങ്ങേയ്ക്കു വിരോധമുണ്ടോ ? അതും പാടില്ലെങ്കിൽ അങ്ങയുടെ ഒരു പ്രജാപരമാണു എന്നനിലയിൽ ഈ രാജ്യത്തിന്റെ ഏതെങ്കിലും പ്രാന്തപ്രദേശത്തിൽ—എവിടെയെങ്കിലും ഒരോണം കേറാത്ത മൂലയിൽ—ആരുമാരുമറിയാതെ, കഴിഞ്ഞുകൂട്ടുന്നതിനെങ്കിലും അങ്ങ് അനുവദിക്കുമോ ?

ശാല :—അതിനൊന്നും ഇവിടെ സൌകര്യമില്ല. ഇരുന്നിട്ടു കാലുനീട്ടുക ; കാലുനീട്ടിട്ടു വലിഞ്ഞുകേറുക ; വലിഞ്ഞുകേറിട്ടു തലയിൽചവിട്ടുക;—ഇതെല്ലാം സ്ത്രീകളുടെ ഇന്ദ്രജാലപരിപാടിയിൽപ്പെട്ടതാണ്. ഈ വിദ്യയൊന്നും എന്നോടു പറുകയില്ല. അംബയെ ഇവിടെ താമസിപ്പിച്ചാൽ ഞാൻ ഉപജാപത്തിനു വിത്തുപാകുകയായിരിക്കും ; അപമൃത്യുവിന്റെ സൽകാരത്തിനു് അർഘ്യപാദ്യങ്ങൾ സംഭരിക്കുകയായിരിക്കും. അതുകൊണ്ടു് അംബ തൽക്ഷണം എന്റെ നാടുവിട്ടുപോകണമെന്നു ഞാൻ നിർബന്ധമായി ആജ്ഞാപിക്കുന്നു.

അംബ :—പോയില്ലെങ്കിൽ ? പാറാവിലിട്ടടയ്ക്കുമായിരിക്കും. അതും എനിക്കു് ആനന്ദമാണു്. എന്റെ പ്രിയതമൻ നല്കുന്ന അന്നംതന്നെയല്ലേ അവിടെയും ഞാൻ ഭക്ഷിക്കുന്നതു് ?

സാല്വ :—അതും പാടില്ല.

അംബ :—എന്നാൽ എന്നെ ഉടവാളോങ്ങി ഈ ആസ്ഥാന മണ്ഡപത്തിൽവച്ചുതന്നെ വെട്ടിക്കൊല്ലുക ! അതും എനിക്കു് ആനന്ദമാണു്. എന്റെ പ്രാണനാഥന്റെ കൈകൊണ്ടതന്നെയല്ലേ എനിക്കു പ്രാണനാശം സംഭവിക്കുന്നതു് ?

സാല്വ :—അതൊന്നുമല്ല ഞാൻ ചെയ്യാൻ നിശ്ചയിക്കുന്നതു് —എന്റെ നാട്ടിൽനിന്നു നിങ്ങളെ ബഹിഷ്കരിക്കാനാണു്. നിങ്ങളെ ഞാൻ കാണരുതു്; നിങ്ങളുടെ നാമധേയം കേൾക്കരുതു്; നിങ്ങൾ ദൂഷിപ്പിച്ച വായു ശ്വസിക്കരുതു്; നിങ്ങളുടെ സ്മരണയുടെ നിഴൽ സ്വപ്നത്തിൽപ്പോലും എന്നിൽ തട്ടരുതു്.

അംബ :—പ്രഭോ ! അങ്ങയുടെ രാജ്യം വിട്ടു ഞാൻ എവിടെ പോകണമെന്നാണു് അങ്ങു് ആജ്ഞാപിക്കുന്നതു് ?

സാല്വ :—അംബേ! ഞാൻ പറഞ്ഞുതരാം. ആരു് അംബയെ ആദ്യമായി പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യുവോ ; ആരു്

അംബയെ എന്നിൽനിന്നു ദുർവിധിപോലെ വേർപെടുത്തിയോ; ആരുടെ ആകാരസുഷമയല്ലെങ്കിലും ഐശ്വര്യപ്രൌഢി അംബയുടെ ചിത്തവൃത്തിയെ അപഹരിച്ചുവോ;—ആ ഭീഷ്മന്റെ സന്നിധാനത്തിൽ.

അംബ:—അദ്ദേഹവും എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കുകയാണെങ്കിൽ പിന്നീട്ട ഞാനെന്തു ചെയ്യണം?

സാല:—അപ്പോൾ എന്തു തോന്നുന്നുവോ അതു്. ആത്മഹത്യയ്ക്കു് അനവധി ഉപായങ്ങളുണ്ടു്; അവയിൽ ഏതെങ്കിലും ഒന്നു യഥേച്ഛം സ്വീകരിക്കാം. അങ്ങനെ മൺമറഞ്ഞു ഭൂമിയെ പുനശ്ശുദ്ധമാക്കാം,

അംബ:—(കണ്ണുനീർ തുടച്ചു് തൊണ്ടയിടറിക്കൊണ്ടു്) ധൂർത്ത! ദുഷ്ട! നിർല്ലജ്ജ! നിരവഗ്രഹ! മദ്യമത്ത! മാതരിശ്ശ്വര! ഞാൻ ആത്മഹത്യചെയ്യണമെന്നു് അങ്ങു് അനുശാസിക്കുന്നു—നമുക്കു രണ്ടുപേക്കും ഈ വിസ്തീർണ്ണമായ ഭൂമിയിൽ ഒരേ സമയത്തു പുലരുവാൻ സ്ഥലമില്ലാത്തതുപോലെ! ആകട്ടെ, ഏതായാലും ആ വിഷയത്തിൽ അങ്ങയെ ആചാര്യനായി ഞാൻ സ്വീകരിക്കുന്നില്ല. അങ്ങു് ഇന്നു് എന്നോടു ചെയ്യുന്ന ഈ അപരാധത്തിനു് അതിരും എതിരും ഇല്ല. എങ്കിലും ഞാൻ ഒരിക്കൽ അങ്ങയെ സ്നേഹിച്ചുപോയി; ആ പൂജാപാത്രം വാസ്തവത്തിൽ കോളാമ്പിയാണെന്നു് ഇപ്പോൾ അറിയുന്നുണ്ടെങ്കിലും അതിൽ ഞാൻ ഇനിയും കാറിത്തുപ്പുന്നില്ല. അങ്ങയുടെ മേൽ താൽകാലികമായി അംകുരിച്ച ഈ അമർഷം എന്നിൽത്തന്നെ ജീർണ്ണിച്ചു ചാമ്പലായിക്കൊള്ളട്ടെ. അങ്ങു് ആത്മഹത്യ ചെയ്യണമെന്നു ഞാൻ പ്രത്യുപദേശം നല്കുന്നില്ല. എന്നാൽ

അങ്ങേയ്ക്ക് ഹൃദയമെന്നൊന്നുണ്ടെങ്കിൽ ഇന്നത്തെ അപചാരത്തിന്റെ അനുസ്മരണം ആ ഹൃദയത്തെ ഒരു മുൾക്കിടക്കപോലെ വിശ്രമവേളകളിൽ മുറിപ്പെടുത്തട്ടെ; ഒടുവിൽ അനാഥരക്ഷകനായ ഭഗവാൻ മഹാവിഷ്ണു അങ്ങേയ്ക്ക് ഇതിനു സമുചിതമായ പ്രതിഫലം കൈനിറയെത്തന്നു യഥാകാലം ലോകത്തെ നിഷ്കണ്ടകമാക്കി അനുഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്യട്ടെ.

സാല്വ:—(ക്രുദ്ധനായി ഉറക്കെ) ആരവിടെ? ഇങ്ങു വരുവിൻ! ഹസ്തിനപുരത്തുനിന്നുവന്ന ബ്രാഹ്മണരെ ഇങ്ങോട്ടു വിളിക്കുവിൻ! മന്ത്രിയും വരട്ടെ.

(സുമതിയും ബ്രാഹ്മണരും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സാല്വ:—ബ്രാഹ്മണരേ! ഈ രാജകുമാരിക്കു ഭ്രാന്തുണ്ട്; മുഴുത്ത ഭ്രാന്ത്! ഇവൾ എന്തെല്ലാമോ ഓരോന്നു തുമ്പില്ലാതെ പുലമ്പിക്കൊണ്ട് ഇവിടെ നില്ക്കുകയാണ്. പോകാൻ പറഞ്ഞാൽ പോകുന്നില്ല. മാനമില്ല; മര്യാദയില്ല. കരച്ചിലും പിഴിച്ചിലുംകൊണ്ടു കാര്യം കാണാമെന്നായിരിക്കും മോഹം! അതിനു പറ്റിയ പണ്ടം ഞാനല്ലെന്നു മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ല! ഈ സ്ത്രീയെ നിങ്ങൾ എവിടെനിന്നു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നുവോ അവിടെത്തന്നെ തിരിച്ചെത്തിക്കണം. കേട്ടോ? അതാണ് എന്റെ ആജ്ഞ.

ഒന്നാം ബ്രാഹ്മ:—കല്പനപോലെ ചെയ്യാം.

അംബ:—മന്ത്രിവര്യ! ബ്രാഹ്മണരേ! ഇദ്ദേഹം പറയുന്നതു് ആദ്യന്തം വ്യാജമാണ്.

രണ്ടാം ബ്രാഹ്മ :—ഇതു രാജസദസ്സാണു്; ഇക്കേട്ടതു രാജശാസനവുമാണു്. ഈ ശാസനം ഞങ്ങൾക്കു് അനുസരിക്കാനേ നിവൃത്തിയുള്ളൂ.

സുമ :—ഞാൻ അറിഞ്ഞിടത്തോളം ഇതു മഹാരാജാവിനും ഭർത്തൃദാരികയ്ക്കും തമ്മിൽ ഉള്ള വിവാഹകാര്യമാണു്. കേവലം ഗാർഹികമായ ഈ വിഷയത്തിൽ മന്ത്രിക്കു് ഇടപെടാൻ അധികാരമില്ല. അതുകൊണ്ടു കുമാരി മഹാരാജാവു കല്പിക്കുന്നതുപോലെ ചെയ്യുന്നതാണു് നല്ലതു്.

(അംബ നെടുവീർപ്പിട്ടുകൊണ്ടും കരഞ്ഞുകൊണ്ടും ബ്രാഹ്മണരോടു കൂടിപ്പോകുന്നു)

സാല്വ :—കണ്ടില്ലേ മന്ത്രി? ഞാൻ മന്ത്രിയുടെ ഉപദേശം അനുസരിച്ചു് ഇന്നുമുതൽ സദാചാരനിരതനായി ജീവിക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുള്ളതിനു് ഇതിലധികം എന്തൊരു തെളിവാണു് വേണ്ടതു്? ഈ അംബ—ഈ ത്രൈലോക്യസുന്ദരി—ഈ സർവമനോഹാരിണി—ഒരു കാലത്തു് എന്റെ പ്രണയഭാജനമായിരുന്നു; ദൈവം പ്രതികൂലമല്ലെങ്കിൽ എന്റെ പട്ടമഹിഷീപദം അലങ്കരിക്കുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. എന്നാൽ ആ സ്വയംവരമണ്ഡപത്തിൽ ഹസ്തിനപുരത്തിലേ ഭീഷ്മൻ ഇവളുടെ കൈക്കു കടന്നുപിടിച്ചു; അതുനിമിത്തം ഇവൾ ഇന്നു പരപൂർവയാണു്. ഏതെല്ലാംതരത്തിലുള്ള ആകർഷണശക്തി എത്രമാത്രമുണ്ടെങ്കിലും ഇതരപുരുഷന്റെ കരസ്പർശത്തിനു വിധേയയായ ഒരു കന്യകയെ ഞാൻ എങ്ങനെ പരിഗ്രഹിക്കും? എന്റെ അപരിമേയമായ ആശാഭങ്ഗം—അസഹനീ

യമായ അന്തസ്സാപം—അതൊന്നും ഞാൻ അത്ര കാര്യ മായി ഗണിക്കുന്നില്ല. രാജധർമ്മത്തിന്റെ നിർദ്ദാക്ഷി ണ്യമായ ബലിപീഠത്തിൽ ഞാൻ അതു സസന്തോഷം ഹോമിക്കുന്നു. രാജാവു സദാചാരം പാലിക്കാൻ സന്നദ്ധനല്ലെങ്കിൽ പ്രജകളെ എങ്ങനെ അതിനു നിർ ബന്ധിക്കാം ? ആദ്യം രാജാവു്, പിന്നെ സേവകന്മാർ, പിന്നെ മന്ത്രിമാർ, പിന്നെ മറ്റുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ പിന്നെ നാഗരികർ, പിന്നെ ഗ്രാമീണർ—ഇത്തരത്തിൽ വഴി ക്കുവഴിയായി വേണം ആ നദി പ്രവഹിക്കുവാൻ ഇന്നു് എന്റെ അന്തഃകരണത്തിൽ നടന്ന യുദ്ധത്തിൽ ദൈവി കസമ്പത്തു് ആസുരസമ്പത്തിനെ ജയിച്ചു ; ശ്രേഷ്ഠമായ ഒരാദർശത്തിനുവേണ്ടി ഞാൻ ജഗന്മോഹിനിയായ ഒരു യുവതിയെ പരിത്യജിച്ചു. ഈ വിവരം നാടെങ്ങുമറി യുമാറു നാളെത്തന്നെ പടഹമടിച്ചു പ്രസിദ്ധീകരി ക്കണം.

സുമ :—ആലോചിച്ചു വേണ്ടതുപോലെ ചെയ്യുകൊള്ളാം. ഏതായാലും ഈ ധർമ്മചിന്തയിൽ അവിടത്തെ അഭിന ന്ദിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

(മന്ത്രി പോകുന്നു.)

സാല്വ :—ശല്യം പിടിച്ച മന്ത്രി! ആലോചിക്കണംപോലും! ഇയാളെ തുലയ്ക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ല. ഇരിക്കട്ടെ. അങ്ങ നെ കാശിരാജ്യത്തിന്റെ മൂന്നിൽ രണ്ടംശം ഹസ്തിനപു രത്തേക്കു് അടങ്ങി; ബാക്കിയുള്ള മൂന്നിലൊന്നു് എനി ക്കുവേണ്ട. അതു പങ്കുവയ്ക്കുമ്പോൾ ഭീഷ്മനും ഞാനു മായി വീണ്ടും ശണ്ഠയുണ്ടാകും. അങ്ങോരോട്ടു് ഒരിക്കൽ തോറ്റതുതന്നെ ഒരു ജന്മത്തേയ്ക്കു മതിയാകുന്നതാണു്.

അന്നു പോയതു മാനം; ഇനിപ്പോകുന്നതു പ്രാണൻ. ഈ പെണ്ണിനെ അത്ര വലിയ വിലയൊന്നും കൊടുത്തു വാങ്ങിക്കാൻ ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നില്ല. ഇവളുടെ നാക്കിന്റെ നീളം! തന്റേടത്തിന്റെ ഞെളിച്ചിൽ. ഈ ആദർശവാദിനിയെ എനിക്കുവേണ്ട. ഇവളെ തിരസ്കരിച്ചതുകൊണ്ടു തൽകാലത്തേക്കെങ്കിലും പ്രജകൾ സന്തോഷിക്കും; എന്നെ സദ്വൃത്തനെന്നു പുകഴ്ത്തും. ആകെക്കൂടി നോക്കിയാൽ എനിക്കു് ഈ വാണിജ്യത്തിൽ വലിയ നഷ്ടമൊന്നുമില്ലെന്നു സമാധാനപ്പെടാം.

(പോകുന്നു)

(യവനിക)

—

നാലാമങ്കം

രങ്ഗം 1

സ്ഥലം :—ഹസ്തിനപുരത്തിലേ ആസ്ഥാനമണ്ഡപം.

സമയം :—മധ്യാഹ്നം.

(ഭീഷ്മരും അംബയും ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു)

ഭീഷ്മ :—ഭദ്രേ! ഭവതി എന്താണു് വീണ്ടും ഇങ്ങോട്ടു പോന്നതു്? വല്ല കാര്യവും എന്നെക്കൊണ്ടു സാധിക്കാനുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിൽ അവിടെനിന്നു് ഒരാളയച്ചാൽ മതിയായിരുന്നുവല്ലോ. ഈ യാത്രാക്ലേശം എന്തിനാണു് ഒന്നുകൂടി സഹിച്ചതു്?

അംബ :—(നെടുവീർപ്പിട്ടു്) ഇതു് ആളയച്ചു പറയിക്കാനുള്ള കാര്യമൊന്നുമല്ല; നേരിട്ടുകണ്ടു നിവേദനം ചെയ്യാനുള്ളതാണു്. മഹാരാജാവേ! സാലവൻ എന്നെ തിരസ്കരിച്ചു.

ഭീഷ്മ :—അതു ന്യായമായില്ലല്ലോ. എന്തുകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹം അങ്ങനെ ചെയ്തതു്?

അംബ :—അറിയിക്കാം. അന്നു സ്വയംവരമണ്ഡപത്തിൽ വച്ചു് അവിടുന്നു് എന്റെ കൈക്കു പിടിക്കകൊണ്ടു ഞാൻ പരകളത്രമായിപ്പോയെന്നും തന്നിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിനു പരിഗ്രഹിക്കാൻ യോഗ്യയല്ലെന്നുമാണു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു്.

ഭീഷ്മ :—അപ്പോൾ സാലവൻ ഭവതിയിൽ വാസ്തവത്തിൽ ആസക്തനല്ലായിരുന്നുവോ? അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അത്തരത്തിലുള്ള ഒരു യുവാവിനു ഭവതി ഹൃദയാപ്പണം

ചെയ്തതു് അവിവേകമായിപ്പോയല്ലോ. ഇരിക്കട്ടെ, അതിനു് എന്നെക്കൊണ്ടു് എന്തുചെയ്യാൻ കഴിയും?

അംബ :—ഈ ദുഷ്ടശയിൽ ഞാൻ എന്തു ചെയ്യണമെന്നാണു് അവിടുന്നു് ഉപദേശിക്കുന്നതു്?

ഭീഷ്മ :—അച്ഛന്റെ ഗൃഹത്തിലേക്കു തിരിച്ചുപോയി അവിടെ താമസിക്കണം; വിശിഷ്ടനായ ഒരു ഭർത്താവിനെ ലഭിക്കാൻ വിശ്വനാഥസ്വാമിയെ ഭജിക്കണം; ക്ഷിപ്രപ്രസാദിയാണു് ആ ദേവൻ.

അംബ :—കൊള്ളാം. ഞാൻ ഗഹനങ്ങളായ ശാസ്ത്രതത്വങ്ങളെപ്പറ്റിയുള്ള സന്ദേഹങ്ങൾ പരിഹരിച്ചുകിട്ടുവാനല്ല അവിടത്തോടു് അർത്ഥിച്ചതു്. ഇത്ര നിർവികാരനായി, ഇത്ര പാഷാണഹൃദയനായി, എന്നോടു പെരുമാറുമെന്നു് ഞാൻ കരുതിയുമില്ല. ഞാൻ ഒരു ശിശുവല്ല; യുവതിയാണു്. എന്നെ അച്ഛന്റെ ഗൃഹത്തിൽനിന്നിറക്കി അവിടുന്നു് ഈ രാജധാനിയിലേക്കു കൊണ്ടുപോന്നു. എന്നിട്ടു് ഇപ്പോൾ പറയുന്നതു ഞാൻ ആ ഗൃഹത്തിലേക്കുതന്നെ തിരിയെപ്പോയ്ക്കൊള്ളണമെന്നാണു്! അല്ലേ? എനിക്കിനി അവിടവുമായി എന്താണു് ബന്ധം? എന്റെ ഭർത്താവു് ആ ദിക്കിലെങ്ങുമില്ല.

ഭീഷ്മ :—വത്സേ! അവിടെപ്പോയാൽ അനുരൂപനായ ഒരു ഭർത്താവിനെ അച്ഛനെക്കൊണ്ടു വീണ്ടും അന്വേഷിപ്പിക്കാം; ആ ഉദ്യമം കരുണാനിധിയായ ഗൌരീവല്ലഭൻ സഫലീഭവിപ്പിക്കും; ഇതാണു് ഞാൻ പറഞ്ഞതിന്റെ സാരം.

അംബ :—അന്നു് എന്റെ സ്വയംവരത്തിനു സകലദേശങ്ങളിലേ രാജാക്കന്മാരും സന്നിഹിതരായിരുന്നു; അവരെ

യെല്ലാം ഭയപ്പെട്ടതിയാണു് അവിടുന്നു് എന്നെ പരസ്യമായി അപഹരിച്ചതു്. സാലവൻ എന്നോടു പറഞ്ഞ സമാധാനം മറുള്ളവക്കും പറയരുതേ? ഇനിയും ആരെങ്കിലും എന്റെ ദ്വിതീയ വിവാഹത്തിനായി വന്നാൽ അവരേയും കണ്ണുരുട്ടി പേടിപ്പിച്ചു് അവിടുന്നു് എന്നെ ഒന്നുകൂടി അപഹരിക്കുകയില്ലെന്നു് എന്താണു് അവക്കു നിശ്ചയം? അഥവാ അന്നു സന്നിഹിതരാകാത്ത രാജാക്കന്മാരെ അമ്മമാർ പ്രസവിച്ചു് അവക്കു പ്രായപൂർത്തിയാകുന്നതുവരെ ഞാൻ ഭർത്തൃമതിയാകാൻ കാത്തിരിക്കണമെന്നാണോ അവിടത്തെ അഭിപ്രായം? അതാണോ അവിടുന്നു പ്രയോഗിച്ച 'ക്ഷിപ്ര' ശബ്ദത്തിന്റെ അർത്ഥം?

ഭീഷ്മ:—കുമാരി! ക്ഷോഭിക്കരുതു്. കുമാരിക്കു യോഗമുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിൽ എന്റെ അനുജന്റെ പട്ടമഹിഷിയായി, ഹസ്തിനപുരത്തിലേ മഹാരാജ്ഞിയായി, സുഖിക്കാമായിരുന്നു. അതിനു ദൈവം അനുകൂലമല്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടു വേണ്ടകാലത്തു് ആ സൽബുദ്ധി തോന്നിയില്ല. അവസരമെന്ന അതിഥി ഒരു പുരുഷന്റേയോ സ്ത്രീയുടേയോ ഗൃഹദ്വാരത്തിൽ ഓരോ ദിവസവും വന്നു നിന്നുകൊണ്ടു തന്നെ സല്ലരിക്കണമെന്നു് അലട്ടാറില്ല; വല്ലപ്പോഴുമൊരിക്കൽ വരും; അപ്പോൾ ആരും ശ്രദ്ധിച്ചില്ലെങ്കിൽ ആ വഴിക്കു തന്നെ അടുത്തഭവനത്തിലേക്കു കടന്നുപോകുകയും ചെയ്യും. അനുജന്റെ പട്ടമഹിഷിസ്ഥാനം അംബികയ്ക്കു ലഭിച്ചു. ഇനി ഭവതിയെ കേവലം ഒരു ഉപപത്നി എന്ന നിലയിലേ അന്തഃപുരത്തിൽ താമസിപ്പിക്കാൻ തരമുള്ളൂ. അതു് അനുചിതവും

അധരോത്തരവുമായിരിക്കുമെന്നുമാത്രമല്ല, അത്തരത്തി ലുള്ള സ്ത്രീസമ്പർക്കം അനുജനു് അനഭിമതവുമാണു്.

അംബ :—ആ പദവി കൊതിച്ചല്ല ഞാൻ ഇവിടെ വീണ്ടും വന്നതു്.

ഭീഷ്മ :—പിന്നെയോ ?

അംബ :—പിന്നെ—പറയട്ടേ ? സ്വയംവരവേദിയിൽ അവി ടുന്നു് എന്റെ കരഗ്രഹണം ചെയ്യുക പരമാർത്ഥമല്ലേ ? അല്ലെന്നു പറയുകയാണെങ്കിൽ ഞാൻ പിതൃഗൃഹത്തി ലോ, പിതൃവനത്തിലോ, എവിടെ വേണമെങ്കിലും പൊയ്ക്കൊള്ളാം. പരിണയമെന്നാലെന്തു് ? പാണി ഗ്രഹണം; അതുകൊണ്ടു് അവിടുന്നു തന്നെയാണു് എന്റെ ഭർത്താവു് ; മറാരുമല്ല ; ആകുകയുമില്ല.

ഭീഷ്മ :—(ചെവി പൊത്തിക്കൊണ്ടു്, ആശ്ചര്യത്തോടെ) ആരു് ? ഞാനോ ? ഈയിരിക്കുന്ന ദേവവ്രതനോ ? വത്സേ ! ഭവതി എന്താണു്—ആരോടാണു്—സംസാരി ക്കുന്നതെന്നു് ഓർമ്മിക്കുന്നുണ്ടോ ?

അംബ :—ഉണ്ടു് ; എന്റെ പാണിഗ്രാഹനോടു്. അതു ഞാൻ അറിയിച്ചു കഴിഞ്ഞില്ലേ ?

ഭീഷ്മ :—ഞാൻ ബ്രഹ്മചാരിയാണെന്നു കുമാരി ധരിച്ചി ട്ടില്ലേ ?

അംബ :—ഉണ്ടു്. അതിനെന്തു് ? ബ്രഹ്മചര്യം പ്രഥമാ ശ്രമം ; ഗാർഹസ്ഥ്യം ദ്വിതീയാശ്രമം. ബ്രഹ്മചാരി യുടെ പ്രധാനധർമ്മം അധ്യയനമെന്നാണു് ഞാൻ ധരിച്ചിട്ടുള്ളതു്. സകലവേദശാസ്ത്രങ്ങളുടേയും മറുകര

കണ്ട അവിടത്തേയ്ക്ക് ഇനി എന്താണ് ഒന്ന് അധ്യേയമായി ലോകത്തിലുള്ളത്? അതുകൊണ്ട് വിദ്യാസ്നാതകനാകാൻ അവിടന്ന് ഇനിയും കാലവിളംബം വരുത്തുന്നതു നിരർത്ഥകമാണ്. ആചാര്യകുലത്തിൽ നിന്നു മുൻപുതന്നെ തിരിയെ പോന്നിരിക്കുകകൊണ്ട് അവിടത്തേക്കു സമാവർത്തനത്തിന്റെ ആവശ്യകതയില്ല; മനസ്സുമാത്രമുണ്ടെങ്കിൽ ഈ ക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ സ്നാതകനാകാം.

ഭീഷ്മ :—ഭവതിക്ക് എന്റെ പൂർവ്വചരിത്രത്തെപ്പറ്റി യാതൊരറിവുമില്ലെന്നോ? ഞാൻ നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചാരിയാണ്; ആ വ്രതം ശപഥപൂർവ്വം അംഗീകരിച്ചതാണ്; അതിൽതിന്നു സ്വർഗ്ഗതനായ എന്റെ അച്ഛനല്ല, ദേവതാത്മികമായ മാതാവല്ല, പരാവരജ്ഞനായ ആചാര്യനല്ല, സാക്ഷാൽ ശ്രീനാരായണൻതന്നെ അനുശാസിച്ചാലും ഞാൻ വ്യതിചലിക്കുകയില്ലെന്നു ഭവതിക്ക് അറിഞ്ഞുകൂടെങ്കിൽ ഇതാ അസന്ദിഗ്ധമായി അറിയിക്കുന്നു—ഒന്നല്ല, ആയിരം പ്രാവശ്യം.

അംബ :—ഈ ഭൂമി നിശ്ചലയല്ല; ഇതിൽ പരിവർത്തനത്തിനു വിധേയമാകാത്ത പദാർത്ഥവുമില്ല. അവിടന്നു ഗൃഹസ്ഥാശ്രമം സ്വീകരിക്കുകയില്ലെന്നു ശഠിക്കുന്നു. അതു സമീചീനമാണോ? നാലാശ്രമങ്ങളിൽവച്ചും ഉൽകൃഷ്ടമല്ലേ ഗാർഹസ്ഥ്യം? സ്വാധ്യായം, യാഗം, ദാനം മുതലായ ധർമ്മങ്ങൾ അനുഷ്ഠിക്കാൻ ഗൃഹസ്ഥനല്ലാതെ മറ്റുള്ളവർക്ക് അധികാരമുണ്ടോ? ഋഷികൾ, ദേവന്മാർ, മനുഷ്യർ ഇവരോടുള്ള ഋണം ഇതരന്മാർക്ക് എങ്ങനെ വീട്ടാം? പുത്രനെക്കൊണ്ടു ലോകത്തെ ജയി

ക്കണം; പൌത്രനെക്കൊണ്ട് ആനന്ദം നേടണം; പ്രപൌത്രനെക്കൊണ്ട് സ്വർഗ്ഗത്തെ പ്രാപിക്കണം; എന്നും മറ്റും അഭിയുക്തന്മാർ ഉപദേശിച്ചിട്ടുള്ളതു വെറുതേയാണോ? അവിടുന്ന് ആസ്തികനല്ലേ? ശ്രുതി സ്മൃതികളുടെ പ്രാമാണ്യത്തിൽ വിശ്വസിക്കുന്നില്ലേ?

ഭീഷ്മ :—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്):-വത്സേ! ഈ വിഷയത്തെപ്പറ്റി എനിക്കും ചിലതെല്ലാമറിയാം.

അംബ :—ചിലതെല്ലാമോ? ശിവശിവ! അവിടത്തേപ്പോലെ അറിവുള്ളവരാരുമില്ല. ആ വസ്തുത അറിയാത്തവളാണെന്ന് എന്നെ തെറ്റിദ്ധരിക്കരുതു്. നേരേ മറിച്ചു ഞാൻ ഒരു വരാകിയാണു്; ബാലിശയാണു്; എങ്കിലും അസ്തമിക്കാൻ പോകുന്ന ആദിത്യൻ സ്വധർമ്മത്യാഗം ചെയ്യുമ്പോൾ ഒരു കൈത്തിരി കൊളുത്തുവാനുള്ള അവകാശം സ്ത്രീക്കു ജന്മസിദ്ധമായുണ്ടു്; അതു ഞാൻ വിനിയോഗിക്കുന്നു എന്നേയുള്ളൂ.

ഭീഷ്മ :—നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചാരിയും മോക്ഷത്തിനു് അധികാരിയാണെന്നു ഭവതി ഗ്രഹിച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്തോ? അതു് എന്തായാലും എന്റെ ആ വ്രതം ഒരു ത്യാഗമാണെങ്കിൽ അതു ഞാൻ അച്ഛനുവേണ്ടി അനുഷ്ഠിക്കുന്നതാണെന്നു കരുതിയാൽ മതി.

അംബ :—അച്ഛൻ മരിച്ചില്ലേ?

ഭീഷ്മ :—ഞാൻ മരിച്ചിട്ടില്ലല്ലോ.

അംബ :—അപ്പോൾ അതു പുനാമമായ നരകത്തിൽ പതിക്കുകതന്നെ ചെയ്യുമെന്നാണോ, ഞാൻ മനസ്സിലാക്കേണ്ടതു്?

ഭീഷ്മ :—പ്രതിജ്ഞാപരിപാലനത്തിനുവേണ്ടി ആ നരകത്തിലോ അതിനെക്കാൾ ഭയങ്കരമായ മറേറതു നരകത്തിലുമോ പതിക്കുന്നതു് എനിക്കു ബ്രഹ്മസായുജ്യമാണു്.

അംബ :—ഇല്ല, മഹാരാജാവേ—ഒന്നെനിക്കു ധൈര്യമായി അറിയിക്കാൻ കഴിയും—അവിടുന്നു ഗാർഹസ്ഥ്യത്തിൻെറ കമനീയതയെപ്പററി ചിന്തിച്ചിട്ടില്ല; അതിനു് അധ്യയനപദ്ധതിയിൽ പ്രവേശമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് അവിടത്തേക്കു് അതിനെപ്പററി ആലോചിക്കാൻ അവസരം കിട്ടീട്ടമില്ല. എന്താണീ ദ്വിതീയാശ്രമം? ദുഃഖഭയിഷ്ഠമായ ഈ ലോകത്തിൽ യാതൊന്നു സഗ്ഗീയസുഖം കൈവളത്തുന്നുവോ; യാതൊന്നു് അതിൻെറ മോഹനസൌധത്തിൽ ധനികനേയും ദരിദ്രനേയും ഒരേ പങ്ക്തിയിൽ ഉപവേശിപ്പിച്ചു് അമൃതാസ്വാദം ചെയ്യിക്കുന്നുവോ; യാതൊന്നു് ഏതു ദുർദ്ദിനത്തിലേ കാർമേഘത്തിലും ഇന്ദ്രധനുസ്സിനേയും ഏതു് അമാവാസ്യയിലേ രാത്രിയിലും പൂർണ്ണചന്ദ്രനേയും മാത്രം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നുവോ; യാതൊന്നിൻെറ സാന്നിധ്യത്തിൽ മറെറല്ലാം ദൃശ്യമോ; ശ്രാവ്യമോ, സ്പൃശ്യമോ, ധ്യേയമോ ആകാതെ മറഞ്ഞു പോകുന്നുവോ: യാതൊന്നിനുവേണ്ടി വിശ്വശില്പി ഈ ലോകം സ്ത്രീപുരുഷസമ്മിശ്രമായി നിർമ്മിച്ചിരിക്കുന്നുവോ; ആ നിത്യകാമ്യവും നിസർഗ്ഗമനോഹരവുമായ തൃതീയപുരുഷാർത്ഥത്തെ—യാതൊന്നിനുവേണ്ടി ഏകവീരന്മാർ അവരുടെ സാമ്രാജ്യവും മഹർഷിമാർ അവരുടെ തപസ്സും ത്രിമൂർത്തികൾപോലും അവരുടെ ഏകാന്തപ്രഭാവവും പരിത്യജിക്കുന്നുവോ,

ആ ഐഹികാപവർഗ്ഗത്തെ—അവിടുന്ന് അവമതിക്കുന്നുവോ? അവിടുന്ന് അനാത്മജ്ഞനാണെന്നു ഞാൻ എങ്ങനെ പറയും? ആത്മജ്ഞനാണെന്ന് എങ്ങനെ സമ്മതിക്കും? സർവാങ്ഗീണമായ രാമണീയകത്താൽ സവിശേഷം അലങ്കൃതയായ ഒരു തരുണീരത്നം തന്നെ സ്വീകരിച്ചു സഹധർമ്മിണീപദത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കണമെന്നു പാദോപസങ്ഗ്രഹം ചെയ്തു പ്രാർത്ഥിക്കുമ്പോൾ അവളെ ഉപേക്ഷിക്കാമെന്നു കരുതുന്ന ഒരാൾ—ആരു് ബ്രഹ്മചാരിയോ? ബ്രഹ്മചാരിയും മനുഷ്യൻതന്നെയല്ലേ?—അങ്ങനെയൊരു സൃഷ്ടിവിശേഷം അശ്രുതപൂർവമാണെന്നു ഞാൻ ഉറപ്പിച്ചു പറയുന്നു. സ്വാമിൻ! അവിടേയ്ക്കുമാത്രം ഈ ഭോഗവിരക്തി എങ്ങനെ വന്നു? അവിടുന്ന് ഒരു പുരുഷനല്ലേ? ക്ഷത്രിയനല്ലേ? അരോഗദൃഢഗാത്രനല്ലേ? അപരിമേയപ്രാഭവനല്ലേ? അവിടത്തേക്കു വാർദ്ധക്യമെന്നു പറയുന്നതിൽ അർത്ഥമില്ല. അവിടുന്നു വൃദ്ധനാണെങ്കിൽ അഷ്ടദിക്പാലന്മാരും വൃദ്ധന്മാരാണു്. സ്വച്ഛന്ദമരണനായ അവിടത്തേക്കു വയോവസ്ഥാഭേദമൊന്നില്ല. വിചിത്രവീര്യമഹാരാജാവിന്റെ പത്നികളായ എന്റെ സഹോദരിമാർക്കു വൈധവ്യദുഃഖം വരാൻ പാടില്ലായ്കയില്ല; എന്നാൽ അവിടത്തെ പരിഗ്രഹിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന എനിക്കു് അതു് ഒരിക്കലും വരികയില്ലെന്നു നിശ്ചയമുണ്ടു്.

ഭീഷ്മ:—ആശ്രുതയൌവനയായ ഭവതിക്കു് അഷ്ടാങ്ഗയോഗത്തിന്റെ അഭ്യസനംകൊണ്ടുമാത്രം അനുഭൂതമാകേണ്ട നിത്യാനിത്യവിവേകം ഇതുവരെയും സിദ്ധിക്കാത്തതിൽ ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നില്ല. കാമസുഖമെ

ന്നതു കേവലം കല്പനാധിഷ്ഠിതമാണ്; പാരമാർത്ഥിക വിചാരത്തിൽ അതിനു പ്രസക്തിയേയില്ല. ഞാനും സദാ ഭജിക്കുന്നതു് ഒരു സുവ്വാങ്ഗ സുന്ദരിയെത്തന്നെയാണെന്നു ഭവതി മനസ്സിലാക്കണം—സുവ്വാന്തസ്വാമിയായി, സച്ചിദാനന്ദരൂപനായി, യാതൊരു പരമാത്മാവുണ്ടോ, അവിടത്തെ ദിവ്യമങ്ഗളമൂർത്തി. യാതൊരു പരമപുരുഷന്റെ സന്നിധാനത്തിൽ ഈരേഴുപതിന്നാല്യ ലോകങ്ങൾ തൃസരേണുക്കളും, സപ്തസമുദ്രങ്ങൾ ജലബിന്ദുക്കളും, ആദിത്യബിംബംതന്നെമോമണ്ഡലവും, അഷ്ടദിക്പാലന്മാർ ക്ഷുദ്രകിടങ്ങളുമായി പരിണമിക്കുന്നുവോ, ആ കരുണാനിധി, കല്യാണദായി, ശംഖചക്രധരൻ, സനകാദിസമാരാധ്യൻ—തന്തിരുവടിയെ ധ്യാനിക്കുവാൻ ശീലിച്ച ഒരുവനു സ്ത്രീരൂപമെന്നാലെന്താണ്? മൂൽപിണ്ഡം; മാംസഖണ്ഡം; ദുരിതഭാജനം; ചിതാഗ്നിഭോജനം! ഭദ്രേ! ഭീഷ്മനാരെന്നു് ഇപ്പോൾ ശരിക്കു ധരിച്ചുവോ?

അംബ:—തൃതീയ പുരുഷാർത്ഥം അവിടത്തേക്കു് അത്രമാത്രം ഗാർഹ്യമാണെങ്കിൽ അതങ്ങനെയിരുന്നുകൊള്ളട്ടെ. അജ്ഞതയുടെ ആധിക്യമനുസരിച്ചിരിക്കും അപവാദത്തിന്റെ നിരങ്കുശത. ആകട്ടെ. അവിടത്തേക്കു സന്താനലാഭത്തിലെങ്കിലും ആശയില്ലയോ? ഇല്ലെന്നു മുൻപു സൂചിപ്പിച്ചു. എങ്കിലും ഒരിക്കൽക്കൂടി ചോദിക്കാൻ തോന്നുന്നു. ഒരോമനക്കുട്ടന്റെ കോമളമുഖം കാണേണ്ടെന്നോ? പിന്നെയെന്തിനാണു് ഈ കണ്ണുകൾ? അവന്റെ മഴൽമൊഴികേൾക്കേണ്ടെന്നോ? പിന്നെയെന്തിനാണു് ഈ ചെവികൾ? അവനെ എടുത്തുയത്തി അമ്പിളിയമ്മാവനെ കാണിക്കേണ്ടെന്നോ? പി

ന്നെയെന്തിനാണ് ഈ കൈകൾ ? അവനുമായി കളിച്ചും ചിരിച്ചും, വിനോദിക്കേണ്ടെന്നോ ? പിന്നെയെന്തിനാണ് ഈ ശരീരം ? ഒരു സമഞ്ജസമായ പ്രതിരൂപം സ്ഥാപിക്കാതെ. അതിൽ അവിടത്തേ നിരൂപമങ്ങളായ സിദ്ധികൾ നിക്ഷേപിക്കാതെ, തദ്വാരാ ഭാരതത്തിന്റെ പേരും പെരുമയും നിലനിറുത്താതെ, പ്രപഞ്ചയവനികയ്ക്കുള്ളിൽ തിരോധാനം ചെയ്യാനാണോ അവിടുന്ന് ഉദ്ദേശിക്കുന്നത് ? അതു് അധർമ്മമല്ലെങ്കിൽ മറ്റെന്താണ് ? മാതൃഭൂമി അവിടത്തെ ഇത്രനാളും വളർത്തി ഈ നിലയിലെല്ലാം കൊണ്ടുവന്നതിനു പ്രതിഫലമായി അത്യുരത്തിലുള്ള കൃതഘ്നതാപ്രകടനമാണോ പ്രതീക്ഷിക്കുന്നത് ? ഓർത്തുനോക്കൂ ! വീണ്ടും വീണ്ടും ഞാൻ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നു—കിടാങ്ങളുള്ള ഗൃഹം ഗൃഹം ; ഇല്ലാത്തതു ചുടലക്കളം. കിടാങ്ങളാണ് അതിലേ അനർഘനിധികളും മങ്ഗല ദീപികകളും ; ഭർത്താവും ഭാര്യയുമല്ല. കിടാങ്ങളാണ് ജീവിതത്തിന്റെ മാധുര്യവും, ദേവലോകത്തിന്റെ ആനന്ദവും, പ്രപഞ്ച സൃഷ്ടിയുടെ രഹസ്യവും, ജഗദീശ്വരന്റെ കാരുണ്യവും നമുക്ക് അനുഭവഗോചരമാക്കിത്തരുന്നതു്. അല്ലെങ്കിൽ അല്ലെന്നു പറയൂ ; അതും ഞാൻ കേൾക്കട്ടെ. ഇഹലോകത്തിൽ ഇഷ്ടസാധകവും പരലോകത്തിൽ പാഥേയദായകവുമായ പുത്രസമ്പത്തു വേണ്ടെന്നുവച്ചു പ്രതിജ്ഞാപാലനംകൊണ്ടു ലഭിക്കാവുന്ന യശസ്സമ്പത്തിനെയാണ് അവിടുന്നു കാംക്ഷിക്കുന്നതെങ്കിലും ആ യശസ്സ് വിചാരമൂഢനായി ജീവിച്ച അവിടത്തേ സ്മരണയെ അപഹസിക്കുകയായിരിക്കും ഭാവികാലത്തിൽ ചെയ്യുന്നതു്.

ഭീഷ്മ :—എന്നെപ്പറ്റി അത്ര വലിയ മതിപ്പൊന്നും എനിക്കില്ല. എന്നെക്കാൾ എത്രയോ മഹത്തരന്മാർ എനിക്കു മുൻപു് ലോകത്തിൽ ജീവിച്ചിരുന്നു; ഇപ്പോൾ ജീവിക്കുന്നുണ്ടു്; ഇനിയും ജീവിക്കുകതന്നെ ചെയ്യും. അതുകൊണ്ടു് അതിലേക്കുവേണ്ടി എന്റെ പ്രതിരൂപം ഞാൻ സൃഷ്ടിക്കേണ്ടതില്ല. എന്നതന്നെയല്ല ഓരോ മനുഷ്യനും ഭൂമിയിൽ ജനിക്കുന്നതു് അവനവന്റെ കർമ്മഫലം ഭുജിക്കുന്നതിനാണു്. വാസനയാണു് സാഹചര്യത്തെക്കാൾ അവന്റെ വികസനത്തെ സഹായിക്കുന്നതെന്നുള്ളതിൽ പക്ഷാന്തരത്തിനു് അവകാശമേയില്ല.

അംബ :—എല്ലാവരും അവിടത്തെപ്പോലെ നൈഷ്ഠിക ബ്രഹ്മചര്യം സ്വീകരിച്ചാൽ ഭാവിയിൽ എങ്ങനെ മഹാന്മാരുണ്ടാകും?

ഭീഷ്മ :—എല്ലാവരും എന്നെപ്പോലെ പ്രതിജ്ഞാബദ്ധരല്ല ഭഗവന്മായ അതിന്റെ സമ്മോഹനവും ഉന്മാദനവുമായ ആകർഷണശക്തികൊണ്ടു് ലോകത്തെ എല്ലാക്കാലത്തും വശീകരിക്കുകതന്നെ ചെയ്യും. തന്നിമിത്തം കാലചക്രത്തിന്റെ ഭ്രമണത്തോടൊപ്പംതന്നെ ബ്രഹ്മാവിന്റെ സൃഷ്ടിയും പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ ഗതിയും അവിച്ഛിന്നധാരമായി തുടർന്നുകൊണ്ടുമിരിക്കും. അതിനാൽ നമുക്കു് ആ വക കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി ഉൽകണ്ഠിതരാകേണ്ട ആവശ്യമില്ല.

അംബ :—അതും അങ്ങനെയിരുന്നുകൊള്ളട്ടെ. ഇനി മറ്റൊന്നറിയിക്കാം. അവിടുന്നു നിത്യബ്രഹ്മചാരിയാണെങ്കിൽ ഞാൻ നിത്യബ്രഹ്മവാദിനിയായി അവിടത്തെ

സമീപത്തിൽ ജീവിച്ചുകൊള്ളാം. അവിടുന്ന് എന്നെ അദ്ധ്യാത്മവിദ്യ പഠിപ്പിക്കുക. അവിടുന്ന് ആചാര്യൻ; ഞാൻ അന്തേവാസിനി അങ്ങനെ കൂറേക്കഴിയുമ്പോൾ ഏതു യാജ്ഞവല്ക്യമഹർഷി വന്നാലും ഈ ജനകസദസ്സിൽ ഞാൻ ഗാർഗ്ഗിയെപ്പോലെ വാദപ്രതിവാദം ചെയ്യുന്നതിനുള്ള ശാസ്ത്രനൈപുണ്യം സമ്പാദിച്ചുകൊള്ളാം. അതിനെന്താണ് വൈഷമ്യം? അവിടത്തേക്കു സ്ത്രീസ്പർശം പാടില്ലെങ്കിൽ എനിക്കു പുരുഷസ്പർശവും വേണ്ട.

ഭീഷ്മ:—അതുപാടില്ല. കുമാരി, ലോകാപവാദമെന്നൊന്നുണ്ട്. അതിന്റെ അഗ്രം ഖഡ്ഗത്തിന്റേതിനെക്കാൾ തീക്ഷ്ണമാണ്: ദംശം സർപ്പത്തിന്റേതിനെക്കാൾ മാരകമാണ്. അതിനു പറക്കാൻ കഴിയാത്ത ദൂരമില്ല; പററിക്കൂടാൻ പാടില്ലാത്ത പ്രദേശമില്ല. അതിനെ മനുഷ്യൻ വിധിലിഖിതത്തെക്കാൾ ഭയപ്പെടണം; അന്തഃപ്രചോദനത്തെക്കാൾ അനുസരിക്കണം. പ്രത്യേകിച്ചും സ്ത്രീകളുടെ ചാരിത്രത്തിൽ ചളിവാരി എറിയുന്നതിനു പുരുഷനു നൈസർഗ്ഗികമായ ഒരു അഭിരുചിയുണ്ട്; ഒരു നോട്ടം, ഒരു പുഞ്ചിരി, ഒരു മൂളൽ, ഒരു വിരൽചൂണ്ടൽ ഒരു തലയാട്ടൽ, എന്നിങ്ങനെ പല ആയുധങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും ഒന്നെടുത്തു്, അവനു് എളുപ്പത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചു മർമ്മവേധനം ചെയ്യാം. എന്നാൽ അതിനും ഒരു പ്രതിവിധിയില്ലെന്നില്ല—പക്ഷേ ഒന്നേയൊന്നു മാത്രം. അഭാവത്തിൽനിന്നു് ഭാവോല്പത്തി അസംഭാവ്യമാണ്; പരിവാദത്തിന്റെ കയ്യിൽ ഒരു പരമാണു കിട്ടിയാലേ അതിനെ അതു

പർവതീകരിക്കുകയുള്ളൂ. നാം ആത്മദൃഷ്ടിയിൽ സദ്വൃത്തന്മാരായിരുന്നാൽ പോരാ; നമ്മെ സദ്വൃത്തന്മാരാണെന്നു ലോകം സമ്മതിക്കുകയും വേണം. അതുകൊണ്ടു് എന്റെ അന്തേവാസിത്വത്തിലുള്ള ആശ, അതെത്ര പരിശുദ്ധമായിരുന്നാൽപ്പോലും കുമാരി വിട്ടുകളയണം. എന്നുമാത്രമല്ല എന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരു ബ്രഹ്മചാരിക്കു സൂക്ഷ്മമായാലോചിച്ചാൽ അധ്യയനത്തിനല്ലാതെ അധ്യാപനത്തിനു് അധികാരവുമില്ല.

അംബ:— (ഭീഷ്മന്റെ മുഖത്തു സഗൗരവം നോക്കിക്കൊണ്ടു്) —അപ്പോൾ അങ്ങു് എന്റെ യാതൊരു വിധത്തിലുള്ള അഭ്യർത്ഥനയും അനുവദിക്കുകയില്ലെന്നു് ഇന്നു് ഒരു പുതിയ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിരിക്കുന്നതായി ഞാൻ മനസ്സിലാക്കുന്നു. ഞാൻ എന്റെ ഇരുകയ്യും മലർത്തി, പിച്ചച്ചട്ടിയും പിടിച്ചുകൊണ്ടു്, അങ്ങയുടെ മുമ്പാകെ ഇത്രനേരം നിന്നിട്ടും അങ്ങേയ്ക്കു് എന്നിൽ അല്പംപോലും അലിവുതോന്നിയില്ലല്ലോ. എന്റെ വിനയവും മഹാദയും കണ്ടു് അങ്ങു് എന്നെ എവിടെയോ കിടന്ന ഒരു തെണ്ടിത്തിന്നിയാണെന്നു തെറ്റിദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു. ആ ചട്ടി ഞാൻ ഇതാ അങ്ങയുടെ മുന്നിലിട്ട തല്ലിത്തകർക്കുന്നു. അങ്ങൊന്നറിയണം. എനിക്കു് അങ്ങയുടെ സൌമനസ്യം വേണ്ട; സദുപദേശം വേണ്ട. മാനവസമുദായത്തിലേ ഒരു വ്യക്തിക്കു മറ്റൊരു വ്യക്തിയോടെന്നനിലയിൽ, നീതിക്കും ധർമ്മത്തിനും നിരക്കുന്ന രീതിയിൽ, ചില അവകാശങ്ങൾ അങ്ങയോടു ചോദിച്ചു വാങ്ങിക്കേണ്ടതായുണ്ടു്; അതിനാണു് ഞാൻ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതു്. എന്റെ പ്രഥമപ്രശ്നത്തിനു് അങ്ങു് ഇനിയും സമാധാനം പറഞ്ഞിട്ടില്ല.

അങ്ങു സ്വയംവരമണ്ഡപത്തിൽവച്ചു് എന്തിനു് എന്റെ കൈക്കു കടന്നു പിടിച്ചു? അതിന്റെ ഭവിഷ്യൽ ഫലത്തിൽനിന്നു് അങ്ങേയ്ക്കു് ഏതുവഴിക്കു് ഒഴിഞ്ഞുമാറാം? ചുരുക്കത്തിൽ ഞാൻ അങ്ങയോട്ടു നിർഭയമായി, നിരന്നുക്രോശമായി, ആവശ്യപ്പെട്ടതു് അങ്ങു് എന്നെ പരിഗ്രഹിക്കണമെന്നാണു്; ഉപദേശിക്കുന്നതു് അതല്ലാതെ അങ്ങേയ്ക്കു രക്ഷാമാർഗ്ഗമില്ലെന്നാണു്. ബ്രഹ്മചര്യപ്രതിജ്ഞ അങ്ങയുടെ കൈക്കു് ആമം വച്ചിരുന്നു എങ്കിൽ അതു് എങ്ങനെ എന്റെ കരഗ്രഹണത്തിനു കാളസർപ്പംപോലെ നീണ്ടു? ഈ ചോദ്യം അങ്ങേയ്ക്കു് അപ്രീതികരമാണെന്നു് എനിക്കു നല്ലപോലെ അറിയാം. ഏതു പ്രത്യക്ഷതിബാധകമായ ചോദ്യവും ശ്രോതാവിനു സുഖകരമായിരിക്കുകയില്ല. എന്നുവച്ചു ഞാൻ എന്തുവേണം? അങ്ങേയ്ക്കു് അസ്വാസ്ഥ്യമുണ്ടാക്കണമെന്നു് എനിക്കു തെല്ലും ആഗ്രഹമില്ല; എന്റെ കാര്യം ഞാൻ നോക്കാഞ്ഞാൽ അതു മറ്റാരും നോക്കാനില്ലാത്തതുകൊണ്ടുമാത്രം അങ്ങയുടെ സൈരത്തെ സ്വല്പമൊന്നു ഭഞ്ജിക്കുകയാണു്. ഇപ്പോൾ ഹേതാഭാസത്തിലും ഛലത്തിലും കിടന്നുരുളുന്നതുകൊണ്ടു പ്രയോജനമില്ല; ആ ഇന്ദ്രജാലത്തിൽ മയങ്ങി മടങ്ങി മറയത്തുപോകാൻ ഇവിടെ ഞാൻ വന്നിട്ടുമില്ല.

ഭീഷ്മ:—വത്സേ! ഭവതി വീണ്ടും പ്രക്ഷുബ്ധയാകുന്നുവല്ലോ. മനോഭാവമൊന്നുമാത്രമാണു് ഈ മാതിരി കാര്യങ്ങളിൽ നോക്കാനുള്ളതു്. ഭവതിയുടെ മനോഭാവം സാധ്വനിലാണെന്നു പറഞ്ഞ നിമിഷത്തിൽതന്നെ ഞാൻ ഭവതിയെ മാത്തികാവതത്തിലേക്കു പോകാന

നവദിച്ചില്ലേ? അതുപോലെ എന്റെ മനോഭാവത്തേയും ഭവതി ബഹുമാനിക്കേണ്ടതുണ്ട്. ഞാൻ ഭവതിയെ ഒരു ബാലികയുടെ നിലയിൽ മാത്രമല്ലേ അന്നു സ്പർശിച്ചതു്?

അംബ:—ബാലിക! എന്തേ പറഞ്ഞതു്? ബാലിക! അന്നു യുവതിയും ലാവണ്യവതിയും വിലാസമയിയും ഭോഗാസക്തയുമായ എന്റെ കരതലം സ്പർശിച്ചിട്ടു് ആ അവസരത്തിൽ എന്നിൽനിന്നു് അങ്ങയിൽ സംക്രമിച്ചിരിക്കാവുന്ന വൈദ്യുതീപ്രവാഹത്തിന്റെ കഥ വിസ്മരിച്ചതായി ഭാവിച്ചുകൊണ്ടു്, അങ്ങു് ഇപ്പോൾ എന്നെ ബാലിക എന്നു വ്യപദേശിക്കുന്നതു് വിചിത്രമായിരിക്കുന്നു. ഒരു ശിശു മാതാവിന്റെ കരം സ്പർശിച്ചതാണെന്നു് അങ്ങു പറയാത്തതു ഭാഗ്യം!

ഭീഷ്മ:—ഇത്തരത്തിലുള്ള പരുഷവചനങ്ങൾ ഭവതിയുടെ സ്ഥിതിക്കു യോജിക്കുന്നില്ല.

അംബ:—അങ്ങയുടെ കൃയുക്തികൾ അങ്ങേയ്ക്കു യോജിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. ആകട്ടെ, അങ്ങയുടെ വംശത്തെ പരാമർശിക്കുന്ന ഒരു ഉപാഖ്യാനം ഞാൻ അങ്ങയെ അനുസ്മരിപ്പിക്കാം. യയാതിമഹാരാജാവു്—സാക്ഷാൽ പുരുരവസ്സിന്റെ പ്രപൌത്രൻ—ദേവേന്ദ്രൻ സ്വർഗ്ഗലോകത്തേക്കു ക്ഷണിച്ചപ്പോൾ തനിക്കു് അതിന്റെ ആവശ്യകതയില്ലെന്നും ഭൂമണ്ഡലം സ്വർഗ്ഗമാക്കാനാണു് താനുദ്ദേശിക്കുന്നതെന്നും ഉൽഘോഷിച്ചു് അദ്ദേഹത്തെ മടക്കിഅയച്ച ആ ക്ഷത്രിയോത്തമൻ—എന്താണു് ചെയ്തതെന്നു് അങ്ങു് ഓർക്കുന്നുണ്ടോ?

ഭീഷ്മ:—ഉണ്ടു്.

അംബ :—ശുക്രമഹർഷിയുടെ പുത്രിയായ ദേവയാനിയെ പൊട്ടക്കിണറ്റിൽനിന്നു കൈകൊട്ടുത്തു കരയ്ക്കു കേറ്റിയെന്നുള്ള ഏകകാരണത്താൽ ആ യുവതിയെ—ആ സാധുബ്രാഹ്മണിയായിട്ടും അതു പാതകമെന്നുവച്ചിട്ടുള്ള പ്രതിലോമവിവാഹമായിട്ടും—അദ്ദേഹം പരിഗ്രഹിക്കുകയല്ലേ ചെയ്തതു്? അതിനു് അങ്ങയെപ്പോലെയോ, അതിലുമധികമോ, നീതിശാസ്ത്രവിജ്ഞാനം ആർജ്ജിച്ചിരുന്ന ശുക്രമഹർഷിതന്നെയല്ലേ അനുവാദം നല്കിയതു്? നമ്മുടെ വിഷയത്തിൽ അങ്ങനെയുള്ള വൈഷമ്യം വല്ലതുമുണ്ടോ? ഞാൻ ഒരു ക്ഷത്രിയകുമാരിയാണു്; വംശംകൊണ്ടും വയസ്സുകൊണ്ടും അങ്ങയുടെ പാണിഗ്രഹണത്തിനു സർവഥാ അർഹയുമാണു്. പ്രതിജ്ഞ അങ്ങയെ പ്രതിബന്ധിക്കുന്നു എന്നു വാദിക്കുന്നുവല്ലോ. പ്രതിജ്ഞ കേവലം വാക്കാണു്. ആ പ്രതിബന്ധത്തെ അങ്ങയുടെ കരസ്പർശം ശിഥിലീകരിച്ചിട്ടില്ലെന്നു് അങ്ങേയ്ക്കു എങ്ങനെ സിദ്ധാന്തിക്കാം? കരസ്പർശം പ്രവൃത്തിയാണു്. വാക്കിനോ പ്രവൃത്തിക്കോ പ്രാധാന്യം?

ഭീഷ്മ :—മതി, വത്സേ! മതി. ഭവതിയുടെ വാക്പാടവത്തേയും ബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യത്തേയും ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു. എന്നാൽ ആ യുക്തിവാദം കേൾക്കാൻ ഞാൻ ബധിരനും അതിന്റെ സാധുത്വം ഗ്രഹിക്കാൻ അനഭിജ്ഞനുമാണു്. എന്നെ എന്റെ ശപഥത്തിൽനിന്നു് അധഃപതിപ്പിക്കാമെന്നു ഭവതിക്കു് ഇനിയും വല്ല വ്യാമോഹത്തിന്റേയും കണിക അന്തർല്ലീനമായി കിടപ്പുണ്ടെങ്കിൽ അതിനെ എന്നെന്നേക്കുമായി പരിത്യജിക്കുന്നതു നന്നായിരിക്കും. ഞാൻ അനുഷ്ഠിക്കേണ്ട

ധമ്മമെന്തെന്നു് എനിക്കറിയാമെന്നതന്നെയാണു് എന്റെ അഭിമാനം. ഭവതിയെ ഞാൻ പരിഗ്രഹിക്കുകയില്ല. എനിക്കു് ഈ പ്രവൃത്തിയിൽ ആപച്ചുകയില്ല; അപരാധഭീതിയില്ല. സത്യധമ്മങ്ങൾ എന്നെ അനുമോദിക്കുന്നു. സർവേശ്വരൻ എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. ഭവതിയുടെ പേരിൽ എനിക്കു് ആത്മാർത്ഥമായ അനുകമ്പയുണ്ടു്; ഭവതി മന്ദഭാഗ്യയാണെന്നുള്ള ബോധം ആ അനുകമ്പയെ പതിന്മടങ്ങു വർദ്ധിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടു്. ഭവതിക്കു് ആദ്യമായെന്നപോലെ അവസാനമായും ഞാൻ തരുന്ന ഉപദേശം ഒന്നുമാത്രമാണു്—പാപക്ഷയത്തിനുവേണ്ടി ഭഗവാൻ വിശ്വനാഥനെ ഭജിക്കുക. പോകൂ ഭദ്രേ! ഭവതിയുടെ ഭാവി പ്രകാശമാനമാകട്ടെ.

അംബ:—(ക്രുദ്ധയായി പല്ലു കടിച്ചുകൊണ്ടു്) എന്തെന്തു പറഞ്ഞു ഭീഷ്മ അങ്ങു്? അങ്ങുതന്നെയാണോ ഭാഗീരഥീദേവിയുടെ പുത്രൻ? അങ്ങയുടെ ശരീരം സൃഷ്ടിച്ച ബ്രഹ്മാവു് ഹൃദയനിർമ്മാണത്തിനുള്ള വജ്രം ഏതു ദധീചിയുടെ അസ്ഥിയിൽനിന്നാണു് കടഞ്ഞെടുത്തതു്? അങ്ങേയ്ക്കു് ഒരനാഥയായ യുവതിയുടെ ആർത്തനാദം കേൾക്കാൻ ചെവിയില്ല; അവളുടെ കരഗ്രഹണത്തിന്റെ ഫലമെന്തെന്നു് അറിവാൻ ബുദ്ധിയില്ല. അങ്ങും ഒരു മനുഷ്യനാണെന്നു ലോകം വിശ്വസിക്കണം! വേണ്ടേ? ഞാൻ പോകണമെന്നു് അങ്ങു പറഞ്ഞു. പോകാം. ഇതു് അങ്ങയുടെ രാജ്യമാണു്; ഇവിടം അങ്ങയുടെ അരമനയുമാണു്. പോകാം! നാമെല്ലാവരും പോകേണ്ടവർതന്നെ; ഞാനിന്നാണെങ്കിൽ അങ്ങു് ഇനിയൊരു ദിവസം! എന്റെ വാദ

ത്തിനു് ന്യായയുക്തമായ ഒരു വിധികല്പിക്കാതെ അങ്ങു പറയുന്നതു ഞാൻ പൊയ്ക്കൊള്ളണമെന്നാണു്; അല്ലേ? അങ്ങാണോ ക്ഷത്രിയൻ? പ്രജാപാലനം അങ്ങയിലും കുറഞ്ഞരക്ഷണം സ്വഗാലത്തിലും, നിക്ഷേപിക്കുന്നതു് ഒന്നുപോലെയാണു്. അങ്ങു് ഇങ്ങനെ എന്നെ അന്യായമായി, അന്യായമായി, പുറംതള്ളുന്നതു് അങ്ങു ഒരു പുരുഷനും ഞാൻ ഒരു സ്ത്രീയുമായിപ്പോയതുകൊണ്ടെല്ലെങ്കിൽ മറ്റെന്തുകൊണ്ടാണു്? സാഹസം പുരുഷന്റെ അവകാശം; സഹനം സ്ത്രീയുടെ കർത്തവ്യം. പുരുഷൻ സ്ത്രീയെ ദ്രോഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയതു് ഇന്നോ ഇന്നലെയോ അല്ല; സൃഷ്ടിയുടെ ആരംഭം മുതല്ലുതന്നെ ആ പരിപാടി അവൻ അനുസ്യൂതമായി ഇന്നും അനുവർത്തിച്ചുപോരുന്നു. ഇതിനെല്ലാം ഒരു പൂർണ്ണവിരാമം എന്നെങ്കിലുമുണ്ടാകും; എത്ര ദീർഘമായാലും ഈ നിശീഥിനിയെ ഒരു ഉഷസ്സന്ധ്യ നാമാവശേഷമാക്കും. എനിക്കു് അങ്ങയുടെ മുന്നിൽ ഒന്നു ചെയ്യാമായിരുന്നു—ആത്മഹത്യ; എങ്കിലും അതു ഞാൻ ഇപ്പോൾ ചെയ്യണമെന്നു് ഉദ്ദേശിക്കുന്നില്ല; എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ എന്റെ ഈ ജന്മത്തിൽ എന്നാൽ അനുഷ്ഠേയങ്ങളായ കൃത്യങ്ങൾ അവസാനിച്ചതായി ഞാൻ കരുതുന്നില്ല; അതു കൊണ്ടുതന്നെ. അങ്ങേയ്ക്കു് ഒരു ജേതാവിനു വേണ്ട സിദ്ധികളെല്ലാം കൈവശമുണ്ടെന്നു് എനിക്കറിയാം; എങ്കിലും ഇന്നത്തെ സംഭവത്തിൽ അങ്ങു ജയിച്ചതായി അഹങ്കരിക്കരുതു്; വീരപടഹം താഡിക്കരുതു്; വെന്നിക്കൊടിപറപ്പിക്കരുതു്, അപജയപര്യവസായിയായ വിജയം വിജയമല്ല; വിജയപര്യവസായിയായ അപജയം അപജയവുമല്ല. അങ്ങു് എന്നെ ഒന്നും

പഠിപ്പിക്കുകയില്ലെന്നു തീർച്ചപ്പെട്ടുത്തിയല്ലോ. എന്നാൽ അങ്ങയെ ഞാൻ ഒന്നു പഠിപ്പിക്കാൻ നിശ്ചയിക്കുകയാണു്. അഗതികളെ ദ്രോഹിക്കുന്ന അധമന്മാരുടെ മൂർദ്ധാവിൽ ആകാശത്തുനിന്നു് ഒരശനിപാതമുണ്ടാകുമെന്നു്—അബലകളുടെ ഹൃദയത്തിൽ അവർ ജ്വലിപ്പിക്കുന്ന അഗ്നി അവിടംകൊണ്ടൊന്നുമടങ്ങാതെ ആ ദാഹകന്മാരേയും ഭസ്മീകരിച്ചേ സന്തൃപ്തമാകൂ എന്നു്. ഞാൻ ക്ഷത്രിയകുലത്തിൽ ജനിച്ച ഒരു മനസ്വിനിയാണു്; എനിക്കു് ഇഹലോകത്തിലും പരലോകത്തിലുമുള്ള ഗതി എന്നെന്നേക്കുമായി മുടക്കി, എന്റെ അഭിമാനത്തിനു് അപമൃത്യുവരുത്തി, എന്നെ ഇടവഴിപ്പിണക്കി, അങ്ങു് ഇവിടെയിരുന്നു് ഉള്ളുകൊണ്ടു ചിരിക്കുന്നു; അധരാഗ്രംകൊണ്ടു് അനുകമ്പ കാണിക്കുന്നു. അനുകമ്പ! അങ്ങയുടെ അനുകമ്പ ആർക്കുവേണം? അംബ ഇന്നു് അങ്ങയുടെ മുന്നിൽ ആത്മഹത്യ ചെയ്തിട്ടില്ലെങ്കിലും മരിച്ചിരിക്കുന്നു; ഇപ്പോൾ അങ്ങു കാണുന്നതു് അവളുടെ പ്രേതമാണു്—വികൃതം—ബീഭത്സം—കരാളം—രുധിരപ്രിയം. ആ പ്രേതത്തിന്റെ വാസം ഈ ക്ഷണം തുടങ്ങി അങ്ങയുടെ ഹൃദയത്തിലായിരിക്കും; ഭഗ്നാശയായ ഒരു പതിംവരയുടെ പ്രതികാരഘോരത അതു് അങ്ങയെ യഥാവസരം അനുഭവിപ്പിക്കും; അങ്ങയുടെ യശഃപർവതത്തിന്റെ ശൃങ്ഗാഗ്രത്തിൽ അതു കുത്തുമൂത്ത ഒരു കരിമ്പാറയുടെ രൂപത്തിൽ അങ്ങയെ നോക്കി അതിന്റെ ചൂണ്ടുവിരൽ കാണിച്ചുകൊണ്ടു് എല്ലായ്പോഴും നിലകൊള്ളും. അങ്ങയുടെ ജീവിതത്തിന്റെ നാരായവേർ ഞാൻ പുഴക്കും: അങ്ങയുടെ ശവക്കഴി എന്റെ ഇളങ്കൈകൊണ്ടു മാന്തും. ഈ

ഭൂമി വിശാലമാണെങ്കിൽ—ഇതിൽ അങ്ങും സാലപൗമല്ലാതെ വേറേയും പുരുഷന്മാർ ജീവിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ—അവരിൽ ആരെങ്കിലും ഒരാൾ അങ്ങയെക്കൊണ്ട്, ആക്കേട്ടാലും അരോചകമായ ഈ അത്യാചാരത്തിന്, ഉത്തരവാദം ചെയ്യിക്കാതെയിരിക്കുകയില്ല. ഇതെന്റെ ശപഥമാണെന്നു വച്ചോളൂ; അങ്ങേക്കു മാത്രമല്ലല്ലോ ശപഥം ചെയ്യാനുള്ള അവകാശം. ഞാൻ ദൈവത്തെ ഭജിക്കണമെന്നു് അങ്ങുപദേശിച്ചു. ദൈവമല്ല എന്നെ ദ്രോഹിച്ചതു്; എന്റെ മുന്നിൽ കാണുന്ന ഈ മനുഷ്യനാണു്—മനുഷ്യനല്ല, രാക്ഷസൻ! പിശാചു്! മാർക്കണ്ഡേയനെ ആപത്തിൽനിന്നു രക്ഷിച്ച എന്റെ കുലദൈവത്തെ ഭജിക്കാൻ എന്നോടു് ആരും ഉപദേശിക്കേണ്ടതില്ല; എന്നാൽ അതിനുള്ള കാലം ഇനിയും സമാഗതമായിട്ടില്ല. പൌരുഷം കൊണ്ടു എന്റെ പ്രയത്നം സാധ്യമല്ലാതെ വരുമ്പോൾ അനന്തരകരണീയമെന്തെന്നു ഞാൻ വേണ്ടപോലെ ആലോചിച്ചു നിശ്ചയിച്ചുകൊള്ളാം. ഇപ്പോൾ ഇതുയുമിരിക്കട്ടെ; ഇനിയും നമുക്കു സന്ധിക്കാൻ ഇടവരും. ദുഷ്ട! സൂക്ഷിച്ചിരിക്കൂ! എന്റെ വൈരനിര്യാതനം തടുക്കാൻ കഴിയുമെങ്കിൽ തടുക്കൂ!

(പോകുന്നു. ഭീഷ്മൻ വ്യാകുലനായി ഇരുന്ന ഇരിപ്പിൽതന്നെ ഇരിക്കുന്നു.)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 2

സ്ഥലം :—ഗങ്ഗാതീരത്തിൽ ഒരു ധമ്മസത്രം.

സമയം :—അപരാഹ്ണം ; ഉദ്ദേശം നാല്യമണി.

(അംബയും ലളിതയും കമ്പളിയിൽ ഇരിക്കുന്നു)

അംബ :—ലളിതേ ! ഈ ആപൽകാലത്തു നീയെങ്കിലും എന്റെ വയസ്യയായി, സകല ദുഃഖങ്ങളിലും പങ്കു കൊണ്ടു്, എന്നോടുകൂടി സഞ്ചരിക്കുന്നുവല്ലോ. അതു് എനിക്കു് എത്രമാത്രം ആശ്വാസപ്രദമാണെന്നു നീ അറിയുന്നുണ്ടോ ?

ലളിത:—അന്നു് കാശിയിലേ രാജാധാനിയിലും ഇന്നു് ഈ ധമ്മസത്രത്തിലും താമസിക്കുന്ന എന്റെ പ്രിയസഖി എനിക്കു് ഒന്നുപോലെയാണു് ; അല്ല ഇന്നു കുറേക്കൂടി എനിക്കു സ്നിഗ്ദ്ധയാണു്. ഒരു പൂച്ചെടിയുടെ തടത്തിൽ മഴക്കാലത്തു് ആരും വെള്ളമൊഴിക്കണമെന്നില്ല ; എന്നാൽ വേനൽക്കാലത്തു് ആരെങ്കിലും അതു ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ ആ ചെടി വാടി വരണ്ടുപോകും.

അംബ:—അതേ, ലളിതേ! കൊടുങ്കാറ്റിൽ ചുവടിളകുന്ന വാഴയ്ക്കു് ഒരു ഊന്നുണ്ടായേ കഴിയൂ. നോക്കുക! ആദിത്യസമ്പർക്കമുള്ള കാലത്തു് ആകാശവീഥിക്കു പ്രകാശിക്കുവാൻ പരസാഹായ്യം വേണ്ട ; എന്നാൽ പകൽ പോയി രാത്രിവന്നാൽ എത്രയെത്ര താരകളാണു് അതിനെ ആകുന്നവിധത്തിലെല്ലാം ദ്യോതിപ്പിക്കുവാൻ അഹമഹമികയാ പാഞ്ഞെത്തുന്നതു്! നാം അതു കാണുകയോ അതിന്റെ തത്വമെന്തെന്നു ചിന്തിക്കുകയോ ചെയ്യാറുണ്ടോ ? ഒരു അവ്യാജ സുഹൃത്തുള്ള

കാലത്തോളം ഭൂമി വാസയോഗ്യയല്ലെന്നോ വിശ്വശില്പി കൃപാഹീനനാണെന്നോ മനുഷ്യനു തീർച്ചപ്പെടുത്താൻ അവകാശമില്ല.

ലളി:—ദേവിയുടെ മുഖാരവിന്ദം ഇന്നു് എനിക്കു കൂരിരുട്ടിൽ പരിലസിക്കുന്ന ചന്ദ്രബിംബംപോലെ ദർശനീയമായിരിക്കുന്നു.

അംബ:—ലളിതേ! എന്റെ ജീവിതം ഇങ്ങനെ മരുഭൂമിയോട്ട ചേരുന്ന കാട്ടാറുപോലെ നിഷ്ഫലമായി, നിരർത്ഥകമായി, പാഞ്ഞൊഴുകുന്നു. ആദിത്യനും ചന്ദ്രനും ഉദിക്കുന്നു; അസ്തമിക്കുന്നു. ഋതുക്കൾ മാറിമാറി ഓരോന്നായി അടുക്കുന്നു; കടക്കുന്നു. ഭൂതകാലത്തിന്റെ ശവക്കുഴിയിൽ വർത്തമാനകാലം പതിക്കുന്നു; നശിക്കുന്നു. ഓരോ ദിവസവും എന്റെ ആയുസ്സോട്ടുകൂടി ആശയേയും ആരോഗ്യത്തേയും അതു് അല്പാല്പമായി അപഹരിക്കുന്നു. എന്റെ ബാഹ്യവും ആഭ്യന്തരവുമായ വിഭവകോശമെല്ലാം ശൂന്യപ്രായമായി. നാം തീർത്ഥാടനമെന്ന വ്യാജത്തിൽ പല ദേശങ്ങളിലും സഞ്ചരിച്ചു; പല രാജാക്കന്മാരെ നേരിട്ടുകണ്ടു: ശേഷമുള്ള രാജ്യങ്ങളിലേക്കു ദൂതന്മാരെ അയച്ചു; കണ്ടവരോടെല്ലാം എന്റെ കഥ പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു; കരണീയമെന്തെന്നു നിവേദനംചെയ്തു. ഞാൻ അവരോടു് ഒന്നേ പറഞ്ഞുള്ളൂ:—"ഇന്നും വീര്യശുല്ക്കതന്നെയാണു് അംബ; ഏതു ക്ഷത്രിയനും അവന്റെ ഇതരസിദ്ധികൾ എങ്ങനെയിരുന്നാലും അവളെ വിവാഹം ചെയ്യാം; എന്നാൽ ഒന്നു വേണം; ആ ക്ഷത്രിയൻ ഹസ്തിനപുരത്തിലേ ഭീഷ്മരെ വാളെ

ടത്തോ വഞ്ചിച്ചോ വധിക്കണം." എന്നുമാത്രം. അവക്കു് ഓരോരുത്തക്കും എന്നെ വിവാഹം ചെയ്യാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടു്; എന്റെ സൌന്ദര്യാദിസമ്പത്തുകൾ അവരെ അത്രമാത്രം മോഹിപ്പിക്കുന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ ആ പണയം—അതു കേൾക്കുമ്പോൾ അവരുടെ മുഖം വിളറുന്നു; നെറ്റി വിയക്കുന്നു; തല ചുറ്റുന്നു; ശരീരം വിറയ്ക്കുന്നു. അവരുടെ പ്രൌഢിയും പരാക്രമവുമെല്ലാം ഞാൻ അന്നു സ്വയംവരമണ്ഡപത്തിൽവച്ചതന്നെ ഏറെക്കുറേ കണ്ടതാണു്. അവരും ക്ഷത്രിയർപോലും! ആയുധവിദ്യ അഭ്യസിച്ചവർപോലും! സഖി! സത്യം പറയാം. അവരുടെ സിരകളിൽ ഓട്ടുന്നതു ചുടുചോരയല്ല; മഞ്ഞുവെള്ളമാണു്. അവർ കളരിയിൽ പയറ്റിയതു കൈകൊണ്ടല്ല—പൊരുതാൻ; കാൽകൊണ്ടാണു്—ഓടാൻ! തങ്ങളുടെ ഛായ കണ്ടാൽ ശത്രുവിന്റെ ശരീരമാണെന്നും, ശിഞ്ജക്കളുടെ കരച്ചിൽ കേട്ടാൽ ദിഗ്വിജയിയുടെ സിംഹനാദമാണെന്നും, ഭ്രമിക്കുന്ന പേടിക്കുടുക്കകൾ! അവക്കാണു് എന്നെ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യുവാൻ ആശ! ആ ശവങ്ങളുടെ കരസ്പർശംകൊണ്ടു് എങ്ങനെ ഞാൻ എന്റെ ശരീരം അശുദ്ധമാക്കും? ഇത്ര നിർവീരമായല്ലോ ഭാരതവർഷം! ഇന്നു് ഇതിൽ കൂറേ മണൽത്തരികളുണ്ടു്; കള്ളിമുള്ളുകളുണ്ടു്. ഛായാവൃക്ഷങ്ങളില്ല; സിദ്ധൌഷധങ്ങളില്ല. ഇവിടെ എന്തിനു നാം ഇനിയും ഇങ്ങനെ ഗരളഗർത്തത്തിൽ കൃമികളെപ്പോലെ ജീവിക്കണം?

ലളി:—കുമാരി പറയുന്നതു സത്യമാണു്. പക്ഷേ അതുകൊണ്ടു് ആ രാജാക്കന്മാർ ബുദ്ധിഹീനന്മാരാണെന്നു്

സ്ഥാപിക്കാവുന്നതല്ല. അജയ്യനാണ് ഭീഷ്മർ; അതു കൊണ്ടാണ് അവർ അദ്ദേഹത്തോട് എതിരിടാൻ മടിക്കുന്നത്. ഭവതി പ്രേയസിയാകുക എന്നുള്ളതു് അവക്കെല്ലാം അഭിമതംതന്നെ; പക്ഷേ ഭീഷ്മരുമായുള്ള യുദ്ധത്തിൽ പ്രാണൻ പോയാൽ അവർ പിന്നെ ഭവതിയുമായുള്ള ദാമ്പത്യസൌഖ്യം എങ്ങനെ അനുഭവിക്കും?

അംബ:—അതു ശരിതന്നെ. ദുർഭഗകളിൽ അഗ്രഗണ്യയായ ഈ എനിക്കുപോലും ജീവിതത്തിൽ ആശയുണ്ടെങ്കിൽ അവക്ക് അതു് എന്നെക്കാൾ എത്രയധികം ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ട! പക്ഷേ, ദേവന്മാരുടെ സന്നിധിയിൽ ദേവവ്രതൻ ഒരു ശപഥം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ, ദേവവ്രതന്റെ സന്നിധിയിൽ ഞാനും ഒരു ശപഥം ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. എനിക്ക് ഒന്നേയുള്ളൂ മോഹം—ഒന്നുകിൽ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ പരിഗ്രഹിച്ച് അദ്ദേഹത്തിനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതിജ്ഞയ്ക്കും തമ്മിൽ പണ്ടു നടന്നതും ഇന്നും അഭേദ്യമെന്നു വച്ചിട്ടുള്ളതുമായ വിവാഹബന്ധം വലിച്ചു പൊട്ടിക്കും; അല്ലെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതിജ്ഞയേയുംകൂടി ഒരേ ശ്മശാനത്തിൽ ചുട്ടെരിക്കും; ഈ രണ്ടിലൊരു കർത്തവ്യം എനിക്കു നിർവഹിച്ചേ കഴിയൂ. അന്നു ഞാൻ അദ്ദേഹം എന്നെ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യണമെന്നു നിർബന്ധിച്ചതു് അദ്ദേഹത്തോടുള്ള അനുരാഗപാരവശ്യം നിമിത്തമല്ലായിരുന്നു എന്നുള്ളതു് എനിക്കും അദ്ദേഹത്തിനും ലോകർക്കും അറിയാം. ജരാൻ ജടിലൻ, അപത്രപൻ, അരസികൻ,—അങ്ങനെയുള്ള ഒരു പേക്കോലത്തെ കാമദേവനാണെന്നു് ഏതു രതീ

ദേവിയെങ്കിലും കരുതുമോ? പിന്നെയോ? സാലന്ന ഞാൻ കീഴടങ്ങി; ഭീഷ്മരെ എനിക്ക കീഴടക്കാൻ കഴിയുമോയെന്ന നോക്കി. എങ്ങനെ കീഴടക്കും? ശസ്ത്ര പാതംകൊണ്ടല്ല, ശാസ്ത്രവാദംകൊണ്ടല്ല; പ്രതിജ്ഞാലംഘനം വരുത്തി, തദ്വാരാ അദ്ദേഹത്തെ ആകാശത്തിനും ഭ്രമിക്കും—പാതാളത്തിനു കൂടിയും—അപഹാസപാത്രമാക്കി! അദ്ദേഹം എന്റെ ഐഹികസുഖം നശിപ്പിച്ചു; ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഐഹികയശസ്സു നശിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു. എന്റെ കൈവശമുള്ള ഉപായങ്ങളെല്ലാം പ്രയോഗിച്ചു. ആദ്യം കുറേ വാക്സുമം കൊണ്ടു് അർച്ചിച്ചു; പിന്നെക്കുറേ വാങ്നാരാചം കൊണ്ട പ്രഹരിച്ചു. രണ്ടിനും ഫലം അദ്ദേഹത്തിൽ ഒന്നുപോലെയാണു് കണ്ടതു്. ഏതുമെങ്ങും മുഖത്തൊരു സ്തോഭം—മനസ്സിലൊരു ഭാവഭേദം—അവിടെ ഉണ്ടായതേയില്ല. എന്റെ മസ്തിഷ്കത്തിലെ ആവനാഴി ഒഴിഞ്ഞു; പകരം അതിൽ ഞാൻ നൈരാശ്യവും നിറച്ചുകൊണ്ടു തിരിച്ചും പോന്നു. ഇന്നു ഭാവി എന്റെ പോംവഴി നാലുവശവും കന്മതിൽ കെട്ടി അടച്ചിരിക്കുന്നു. ഇനി ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതെന്തെന്നു് എനിക്കു് ഒരു രൂപവുമില്ല.

ലളി:—ദേവി! ഞാനും ഭീഷ്മരുടെ ഉപദേശ്രതന്നെ ആവർത്തിക്കട്ടെ. നമുക്കു് ഈശ്വനെ ഭജിക്കാം.

അംബ:—വരട്ടെ, സഖി! അത്രയ്ക്കായില്ല. ക്ഷത്രിയരുടെ മനോഭാവം മാത്രമല്ലേ നാം ഇതുവരെ പരീക്ഷിച്ചുള്ളൂ? ഇനി നമുക്കു് അവരെക്കാൾ ഉൽകൃഷ്ടരെന്നു വച്ചിട്ടുള്ള ബ്രാഹ്മണരെ അഭിമുഖീകരിച്ചു നമ്മുടെ സങ്കടമറിയിക്കാം. അവർ പ്രകൃത്യാ കരുണാകോമളന്മാരാണു്.

പരോപകാരനിരതന്മാരാണ്. അവർക്കു തപോവീര്യ മുണ്ട്; ശാപാനുഗ്രഹ ശക്തിയുണ്ട്. 'ധിഗ്ബലം ക്ഷത്രിയബലം ബ്രഹ്മതേജോബലം ബലം' എന്നു വി ശ്വാമിത്രനെക്കൊണ്ടു സമ്മതിപ്പിച്ചതായി ഇതിഹാസം ഘോഷിക്കുന്ന ആ ബലം എന്നെ ഈ അന്ധകൂപ ത്തിൽനിന്നു സമുദ്ധരിക്കുമോ എന്നു നോക്കാം. ഉടൻ തന്നെ പുറപ്പെടാം, ഹിമവൽപർവ്വതത്തിന്റെ സാനു പ്രദേശത്തിലേയ്ക്ക്. നമ്മോടുകൂടി തീർത്ഥാടകന്മാരായ ചില ബ്രാഹ്മണർ വന്നിട്ടുണ്ടല്ലോ; അവർ നമുക്കു വഴി കാണിക്കും.

ലളി:—ദേവിയുടെ ഇങ്ഗിതംപോലെ.

അംബ:—ഒന്നു പാടൂ ലളിതേ, വിശ്വനാഥപരമായ ഏതെങ്കിലും ഒരു സ്തോത്രം. എനിക്കു മനസ്സുറയ്ക്കുന്നില്ല; എങ്കിലും ലളിത പാടിയാൽ ഞാൻ കൂടി ഏറ്റുപാടാം.

(ലളിത ഗാനം ചെയ്യുന്നു. അംബ ഏറ്റു പാടുന്നു.)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 3

സ്ഥലം:—ഹരിദ്വാരം: ശൈഖാവത്യമുനിയുടെ തപോവനം.

സമയം:—പൂർവാഹ്ണം—സമയം ഉദ്ദേശം എട്ടുമണി

(ഹരിതൻ, സുബലൻ, മുൽഗലൻ, പിങ്ഗളൻ, എന്നീ ഋഷികുമാരന്മാർ സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നു.)

ഹരിതൻ:—എന്തൊരു യോഗമാണു് ഇന്നു നമുക്കെല്ലാം!

സുബലൻ :—എന്തേ യോഗം?

ഹരി :—ഇന്നൊരനധ്യായദിനമാണെന്നു താൻ ധരിച്ചില്ല. തന്റെ കൊണ്ടുപിടിച്ചുള്ള വേദപഠനത്തിനിടയ്ക്കു് അക്കാര്യം കേട്ടതേയില്ല; അല്ലേ?

സുബ:—ഇന്നത്തേ അനധ്യായത്തിനു് എന്താണു് വിശേഷം? അഷ്ടമിയും പതിന്നാങ്കം വാവും പ്രതിപദവും മറ്റും അധ്യയനദിനങ്ങളാണോ?

ഹരി :—അവയൊക്കെ നമുക്കു ന്യായമായി കിട്ടുന്ന ഒഴിവു കളല്ലേ?

സുബ :—അതുകൊണ്ടു്?

ഹരി :—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) അതുകൊണ്ടു് അവയ്ക്കു പ്രത്യേകിച്ചൊരു രുചിയില്ലെന്നു ഞാൻ പറയുന്നു. ഒന്നുകിൽ വഴിയിൽകിടന്നു കിട്ടണം; അല്ലെങ്കിൽ വഞ്ചിച്ചെട്ടക്കണം, ആ ധനത്തിനേ വിലയുള്ളു. ഇന്നു മാന്യനായ ഒരതിഥി വരുന്നു. അദ്ദേഹത്തെ ആചാര്യനും ആചാര്യപത്നിക്കും പൂജിക്കേണ്ടതുണ്ടു്; അദ്ദേഹവുമായി അനേകം കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി സല്ലപിക്കേണ്ടതുണ്ടു്. അദ്ദേഹത്തിനു കേമമായി വിരുന്നു കൊടുക്കേണ്ടതുണ്ടു്:—മനസ്സിലായോ?

സുബ:—ഇപ്പോൾ ഒരു മാതിരി മനസ്സിലായി. അതുകൊണ്ടു നമുക്കു ചിരിക്കാം; കളിക്കാം; വെടിപറയാം; മൂഷ്ടാന്നമുണ്ണാം; നമ്മെ അവർക്കും അവരെ നമുക്കും അന്വേഷിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല;—എന്നൊക്കെയല്ലേ തന്റെ വിവക്ഷ.

ഹരി :—എന്നൊക്കെത്തന്നെ. അതറിയാൻ ഇത്രവളരെ ബുദ്ധിമുട്ടണോ ? ഒന്നുകൂടി പറയാം. മനുഷ്യനു വിരുന്നുള്ളേടം വിഷ്ണുലോകം ; കാണ്ട കിട്ടുന്നേടം കൈലാസം.

സുബ :—എനിക്കതൊന്നുമറിയണമെന്നില്ല ; അധ്യായനം ചെയ്താൽ മതി.

മുൽഗ:—ഏതതിഥിയാണ് വരുന്നത് ?

ഹരി :—അതു ഞാൻ ഓക്കുന്നില്ല. ആരായാലെന്ത് ? നമുക്ക് അപ്പം വേണോ, കഴിയെണ്ണണോ ?

മുൽഗ;—എനിക്ക് അപ്പവും വേണം ; കഴിയുമെണ്ണണം, അപ്പം തിന്നുന്നതിനിടയ്ക്ക് അപ്പക്കഴിയുടെ ആഴവും ചുറ്റളവും കൂടി അറിഞ്ഞുവയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ട് എന്താണ് തകരാറ് ?

ഹരി:—അപ്പത്തിന്റെ സ്വാദ് അത്രയ്ക്കും കുറയും; അല്ലാതെ മറ്റൊന്നുമില്ല.

പിങ്ഗ :—ആരെന്നു ഞാൻ പറയാം. എനിക്കു നിങ്ങൾ എന്തു സമ്മാനം തരും ?

മുൽഗ :—സമ്മാനത്തിന്റെ കാര്യം പിന്നെ നിശ്ചയിക്കാം; തനിക്കു പറയാനുള്ളതു് ആദ്യം പറയൂ.

പിങ്ഗ :—ഒരു രാജർഷിയാണ് വരുന്നത്. ഹോത്രവാഹനനെന്നാണ് പേർ ; സൃഞ്ജയനെന്നും പറയും; ഇന്നത്തെ കാശിരാജാവായ കോസലന്റെ പത്നി പദ്മാവതിയുടെ അച്ഛനാണുപോലും. ഇതുമാത്രമേ എനിക്കറിയാവൂ.

ഹരി :— മുൽഗല ! കഴിഞ്ഞോ തന്റെ കഴിയെണ്ണൽ ? തനിക്കു പിങ്ഗളൻ ഇന്നൊരാചാര്യനായി. തന്റെ ഏതൽസംബന്ധമായുള്ള വേദാധ്യയനവും അവസാനിച്ചു. കൊട്ടക്കു ഗുരുദക്ഷിണ.

മുൽഗ :—കൊട്ടക്കാനല്ല, കൊട്ടപ്പിക്കാനാണു് ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നതു്. ആചാര്യനെക്കൊണ്ടു് ഉള്ളങ്കൈയിൽ രണ്ടു ചുട്ട അടി. ഒരു വടി ഞാൻ ഇന്നലെ ചെത്തി മിനുക്കി അവിടെ വച്ചിട്ടുണ്ടു്. പിങ്ഗള ! താൻ ആശ്രമമൃഗത്തെ കല്ലെട്ടത്തെറിഞ്ഞു എന്നു കളവു പറയും.

പിങ്ഗ :—താനൊന്നു തട്ടിമൂളിച്ചാൽ അതു് ഉടൻതന്നെ അപ്പടി വിഴുങ്ങിക്കൊള്ളും ആചാര്യൻ ! അല്ലേ ?

മുൽഗ :—എനിക്കു് ഈ രണ്ടു സഹപാഠികളും സാക്ഷി നില്ക്കും ; അപ്പോൾ താൻ തോറ്റില്ലേ ? ഏത്തമിട്ടു ; ഇനിമേൽ സമ്മാനമൊന്നും ചോദിക്കുകയില്ലെന്നു പൂണൂൽ പിടിച്ചു സത്യം ചെയ്യും.

സുബ :—ഞാൻ സാക്ഷി പറയില്ല. നാളെ എന്നെയും താൻ ഇങ്ങനെ പറ്റിക്കയില്ലെന്നു് എന്താണു് നിശ്ചയം ?

പിങ്ഗ :—എനിക്കു സമ്മാനമൊന്നും വേണ്ടപ്പാ ! പിന്നെ വഴക്കില്ലല്ലോ.

ഹരി :—(വീണ്ടും ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) എനിക്കു് ഈ ഗുരുകുലവാസം ഒരു വലിയ ശല്യമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു.

സുബ :—കാരണം ?

ഹരി :—ഒന്നാമതു് ഏഴരവെളുപ്പിനു് ഉണരണം. രണ്ടാമതു കാല്യം മുഖവും കഴുകി പല സ്തോത്രങ്ങൾ ചൊല്ലണം ;

മൂന്നാമതു് ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ മഞ്ഞായാലും മഴയായാലും പുഴയിൽ ചെന്നു കുളിക്കണം; നാലാമതു് ഓരോ ദിവസവും രണ്ടുനേരത്തേക്കു് വേണ്ട സമിത്തു സംഭരിക്കണം; അഞ്ചാമതു് ആചാര്യനും ആചാര്യപത്നിക്കും വേണ്ട സകല സാധനങ്ങളും ഒരുക്കിക്കൊടുക്കണം; ആറാമതു് പകല്വറങ്ങരുതു്; ഏഴാമതു വെറും തറയിലേ കിടക്കാവൂ; എട്ടാമതു സാങ്ഗമായി, സാത്ഥകമായി, വേദമഭ്യസിക്കണം; ഒൻപതാമതു യമനിയമങ്ങൾ ശീലിക്കണം; പത്താമതു ശാന്തനായി ജീവിക്കണം! മതിയോ ഇനിയും ഈ പട്ടിക നീട്ടണോ?

സുബ :—മതി, മതി.

ഹരി:—മറെറല്ലാം ചെയ്യാം; എട്ടുമുതൽ പത്തുവരെയുള്ള വിധികളാണു് ഏറവും ദുർഘടങ്ങൾ. മന്ത്രങ്ങൾ, ബ്രാഹ്മണങ്ങൾ, ഉപനിഷത്തുകൾ, സ്മൃതികൾ, ഇതിഹാസങ്ങൾ, പുരാണങ്ങൾ വ്യാകരണം, ന്യായം, മീമാംസ, വേദാന്തം, ഇതരദർശനങ്ങൾ, എന്നിങ്ങനെ കരകാണാത്ത കടൽപോലെ കിടക്കുന്ന കാട്ടം പടല്യമെല്ലാം ഒരു ചെറിയ തലസ്സുകത്തു് എത്രകണ്ടു കുത്തിച്ചെലുത്താം? നാക്കിനു വഴങ്ങാത്ത പദങ്ങൾ; കടിച്ചാൽ പൊട്ടാത്ത വാക്യങ്ങൾ; തലകറക്കുന്ന ആശയങ്ങൾ—എന്തിനാണു് നാം ഈ പാടെല്ലാം പെടുന്നതു്? ഉണ്ണിക്കിടാങ്ങൾ ഇരിമ്പുണ്ടകൾ കൊണ്ടാണോ പത്തുതട്ടേണ്ടതു്?

സുബ :—പദവാക്യപ്രമാണപാരീണന്മാരെന്നു പേർകേൾക്കുവാൻ; പാണ്ഡിത്യത്തിന്റെ പടഹഘോഷം ദിഗന്തരങ്ങളിൽ പ്രതിധ്വനിപ്പിക്കുവാൻ; അണിമാദ്യഷ്ട

സിദ്ധികൾ സാധിച്ചു് ഒടുവിൽ അസമ്പ്രജ്ഞാതസമാധിയാൽ ആത്മസാക്ഷാൽകാരം ലഭിച്ചു മനുഷ്യജന്മം ചരിതാർത്ഥമാക്കുവാൻ.

ഹരി:—താൻ പറയുന്നതിൻെറയെല്ലാം അർത്ഥം തനിക്കേ മനസ്സിലാകുകയുള്ളു.

സുബ:—തനിക്കും മനസ്സിലാകുമായിരുന്നു—ആചാര്യൻെറ ഉപദേശം ശ്രദ്ധിച്ചിരുന്നുവെങ്കിൽ. ഇവിടെ വൈയാകരണഖസൂചിയായി കഴിയുന്ന താൻ ഗൃഹത്തിലേക്കു ചെന്നാൽ മീമാംസകദുർദ്ധുരധനാകും.

ഹരി:—ഞാൻ ഞാൻ തന്നെയാകും; മറ്റാരുമാകുകയില്ല. താൻ ഒരു 'സൂത്രജ്ഞനാണെന്നു സമ്മതിച്ചു; മതിയോ?

സുബ:—വന്നപടിക്കുതന്നെ തിരിയെപ്പോകാനാണു് തന്റെ ഭാവമെന്നു തോന്നുന്നു.

ഹരി:—വന്നപടിക്കു് ആരും തിരിയെപ്പോകാറില്ല. മാതൃകുക്ഷിയിൽനിന്നു വരുന്ന ഓരോരുത്തനും പോകുന്നതായി നാം കാണുന്നതു് അങ്ങോട്ടേയ്ക്കല്ല, ശ്മശാനത്തിലേക്കാണു്.

സുബ:—ആദ്യം ശ്മശാനത്തിലേക്കും, പിന്നീടു മാതൃകുക്ഷിയിലേക്കും;—എന്നു പറയൂ; അതാണു് ശരി. ഹരിത! താൻ മഹർഷിയുടെ പർണ്ണശാലയ്ക്കുമുന്നിൽ എന്തിനാണു് ഈ മർക്കടചേഷ്ടകളെല്ലാം കാട്ടുന്നതു്?

ഹരി:—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അങ്ങനെ തന്നെയെന്നു വച്ചോളൂ! കുരങ്ങനെന്താണൊരു കുറവും കുറവും? എത്ര സുഖമാണു് മർക്കട ജീവിതം! വേദാഭ്യസനം

വേണ്ട; യമനിയമങ്ങൾ വേണ്ട! ഏതു മരത്തിലും ചാടിക്കേറാം; ഏതു പഴവും പറിച്ചു തിന്നാം; ഏതു വധുവിനേയും പരിഗ്രഹിക്കാം; പരിത്യജിക്കാം: ഏതു് ഊറക്കാരനായ മനുഷ്യനേയും പല്ലിളിച്ചു കൊഞ്ഞണം കാണിച്ചു പരിഹസിക്കാം. ഇതിലധികം ഒരു ജീവിക്കു് എന്തുവേണം?

സുബ:—താൻ ഒരാചാര്യനിന്ദകനാണു്. തന്നോടുള്ള സംസർഗ്ഗം ഞാൻ ഈ നിമിഷം മുതൽ മതിയാക്കുന്നു.

ഹരി:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) ചങ്ങാതികളേ! ഞാൻ നമ്മുടെ ഈ മൂപ്പരെ ഒന്നു കളിയാക്കി നമുക്കെല്ലാം വിനോദത്തിനു് ഇത്തിരി വകയുണ്ടാക്കുകയായിരുന്നു. എന്റെ നർമ്മത്തിന്റെ മർമ്മം സുബലൻ മനസ്സിലാക്കിയില്ല. മനുഷ്യൻ കേവലം പുസ്തകകൃമിയായി, സ്വാധ്യായനിരതനായി, ശ്രുകപാഠനിപുണനായി ബഹിർല്ലോകാന്ധനായി, ജീവിച്ചാൽ പോരാ. അവനു് അധ്യയനം പോലെതന്നെ അനധ്യയനവും വേണം; വേലയ്ക്കു വിശ്രമമെന്നപോലെ, ഗാംഭീര്യത്തിനു വിനോദം മാറ്റുകൂട്ടണം.

സുബ:—സഖാക്കളെ! ഹരിതനെ ഞാനും ശ്രുണിയെട്ടപ്പിച്ചു് ഉപദേശകവേഷം കെട്ടിച്ചു രസിക്കുകയായിരുന്നു എന്നു് അദ്ദേഹം കരുതാത്തതെന്തു്?

ഹരി:—തന്റെ മുഖഭാവം കണ്ടിട്ടുതന്നെ. ആരാണിവിടെ ശ്രുണിയെട്ടത്തതു്?

(അണിയറയിൽ):—അകത്തു് ആരാണു് സംസാരിച്ചുകൊണ്ടുനില്ക്കുന്നതു്? അങ്ങോട്ടു കടക്കാമോ?

ഹരി :—അതൊരു വീണയുടെ നാദംപോലെയിരിക്കുന്നു. അല്ല, വീണയ്ക്കു ജംഗമത്വമേതു്? ഒരു പൂംകുയിലിന്റേതു്—അല്ല, അതിനു് ഈ സ്പഷ്ടവല്ലിത എങ്ങനെ ഉണ്ടായി? അതൊരു യുവതിയുടെ മധുരസ്വരമാണു്. (ഉറക്കെ) കടക്കാം; നിർബാധമായി. ഇതു ശൈഖാവത്യമഹർഷിയുടെ ആശ്രമമാണു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗുരുകുലത്തിൽ വേദാഭ്യസനം ചെയ്യുന്ന ശിഷ്യകുമാരന്മാരാണു് ഞങ്ങൾ.

സുബ :—ബ്രഹ്മചാരിക്കു സ്ത്രീദർശനം നിഷിദ്ധമാണു്; ഞാൻ പോകുന്നു. നിങ്ങൾക്കു ഹൃദയത്തിൽ ചാഞ്ചല്യവും, ഗുരുപദേശത്തിൽ വിശ്വാസവും, പാതകത്തിൽ ഭീരുത്വവുമില്ലെങ്കിൽ നില്ക്കാം.

ഹരി :—എന്താണിതിൽ ഇത്രവളരെ പതറാനും പരുങ്ങാനുമുള്ളതു്? താൻ ആകാശത്തിലേ മേഘമാല; പഞ്ചമിനാളിലേ തിങ്കൾക്കല; പൂജയ്ക്കൊരുക്കുന്ന താമരയിതളുകൾ; ലതകളിലേ ഇളന്തളിരുകൾ; ആശ്രമവൃക്ഷങ്ങളിലെ ആലോലശാഖകൾ; ഇത്യാദിവസ്തുക്കളിൽ ഏതെങ്കിലും കണ്ട വല്ലപ്പോഴും പരിഭ്രാന്തനായിട്ടുണ്ടോ? അവയുടേയും മറ്റും സമാഹാരമാണു് സ്ത്രീരൂപമെന്നു സങ്കല്പിക്കരുതേ? ആലിങ്ഗനാർഹയായ പ്രേയസിയായല്ലാതെ ആരാധനാർഹയായ മാതാവായിതനിക്കു് ഒരു യുവതിയെ കാണാനും കരുതാനും കരളുറപ്പില്ലെങ്കിൽ തന്റെ യമനിയമങ്ങൾകൊണ്ടു് എന്താണു് ഫലം?

സുബ :—തനിക്കു് എല്ലാം നേരമ്പോക്കുതന്നെ. ഇവിടെ നിന്നാൽ ഈ അഗ്നിജ്വാലയിൽ ഞാൻ വെണ്ണീറായിപ്പോകും.

(പോകുന്നു. മറു മുന്നുപേരും ചിരിക്കുന്നു)

(അണിയറയിൽ) :—വരാമോ ഞങ്ങൾക്കു്? അവിടെ ആരോ തടയുന്നതുപോലെ തോന്നി; അതുകൊണ്ടു സംശയിക്കുകയാണു്.

ഹരി :—(ഉറക്കെ) വരാം. ഇവിടെ ഞങ്ങളേയുള്ളു—ഉണ്ണികൾ; ബ്രഹ്മചാരികൾ.

(അണിയറയിൽ) :—നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചാരികളല്ലല്ലോ.

ഹരി :—(ഉറക്കെ) അല്ല.

(അംബയും ലളിതയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഹരി :—(അംബയോടു്) അമ്മേ! ഹരിതൻ നമസ്കരിക്കുന്നു; ആശീർവദിക്കുക. വനദേവതയോ ദേവകന്യകയോ, ആരാണു് ഭവതി?

അംബ :—അരുതു് ക്ഷമിക്കുമാര! എന്നെ നമസ്കരിക്കരുതു്. അങ്ങു ബ്രാഹ്മണനാണു്; ഞാൻ ഒരു ക്ഷത്രിയകുമാരിയും. ഈ നില്ക്കുന്ന ലളിത എന്റെ സഖിയാണു്. ഞങ്ങൾ ഇവിടെ തീർത്ഥസ്നാനത്തിനാണു് വന്നിരിക്കുന്നതു്. കൂടെ ചില ബ്രാഹ്മണരുമുണ്ടു്; അവർ സ്നാനത്തിനു പോയിക്കഴിഞ്ഞു. നിങ്ങളുടെ ഗുരുവിനേയും ഗുരുപത്നിയേയും സന്ദർശിച്ചു് അവരുടെ അനുഗ്രഹം വാങ്ങണമെന്നു ഞങ്ങൾ ആശിക്കുന്നു.

പിങ്ഗ :—ഇന്നു ഞങ്ങൾക്കെല്ലാം ഒരു സുദിനമാണു്. ഇവിടെ ബഹുമാന്യനായ ഒരതിഥി ഇപ്പോൾ വന്നുചേർന്നിട്ടുണ്ടു്; ഹോത്രവാഹനനെന്നാണു് രാജർഷിയായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേർ.

അംബ :—എന്തേ പറഞ്ഞതു്? ഹോത്ര-ഹോത്രവാഹനനെന്നതന്നെയോ?

പിങ്ഗ :—അതേ ദേവി! ആ നാമധേയം ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഏതോ ഒരു മൃദുലവികാരത്തെ ഉദ്ദീപിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നുവല്ലോ.

ലളി :—(അംബയോട്ട്) ദേവി! ഈശ്വരൻ നമ്മെ പരിത്യജിച്ചിട്ടില്ല. ഈ സംഭവം കേവലം ആകസ്മികമാണെങ്കിലും ഇതിനടിയിൽ അവിടത്തെ കടാക്ഷവീക്ഷണം കാണ്മാനില്ലേ? (ഋഷികുമാരനോട്ട്) നിങ്ങൾ പരിഭ്രമിക്കരുതു്. ഈ കന്യക കാശിരാജ്യത്തിലേ അംബാദേവിയാണു്; ഞാൻ പരിചാരികയും. ഹോത്രവാഹനമഹാരാജാവു് ഈ കുമാരിയുടെ മാതാമഹനാണു്.

പിങ്ഗ :—ഓ! ശരി! ഞാൻ അകത്തുപോയി വിവരമറിയിക്കാം. അതിഥിദേവനാണു് ഞങ്ങളുടെ ആചാര്യൻ. തന്നിമിത്തം ഈ ആശ്രമത്തിൽ ആഗന്തുകന്മാക്കു എന്നും ഏതു സമയത്തും സ്വഭവനത്തെക്കാൾ അധികം സ്വാതന്ത്ര്യവും സുഖവും ലഭിക്കുന്നതിൽ ആശ്ചര്യപ്പെടാനില്ല.

(പോകുന്നു)

ഹരി :—ഭവതിയുടെ ചരിത്രം ഞങ്ങൾ പലപ്പോഴും കേട്ടിട്ടുള്ളതാണു്.

അംബ :—എന്നെ നിങ്ങൾ വെറുക്കുന്നില്ലല്ലോ.

ഹരി :—വെറുപ്പോ? ശിവ ശിവ ആചാര്യൻ ആ കഥ പറയുമ്പോഴെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ തൊണ്ടയിടറാറുണ്ടു്; കണ്ണു നിറയാറുണ്ടു്; അദ്ദേഹം കോസലനേയും സാലനേയും ഭീഷ്മരേയും മുക്തകണ്ഠം അധിക്ഷേപിക്കാറുണ്ടു്; ബ്രഹ്മാവിനേയും വിഷ്ണുവിനേയും ശിവനേയും നിർദ്ദാ

ക്ഷിണ്യമായി അപവദിക്കാറുണ്ട്; ഭാരതവഷ്ം ഇത്ര മാത്രം നിശ്ചേഷ്ടവും നിരാധാരവുമായിപ്പോയല്ലോ എന്നു നിരങ്കുശമായി പരിതപിക്കാറുണ്ട്.

അംബ :—ദൂരസ്ഥമായ ഈ ഹരിദ്വാരത്തിലെങ്കിലും എന്നോട്ട സഹതപിക്കുവാൻ ഒരു മഹാമനസ്കൻ ജീവിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ ലളിതേ! ഭൂതദയ ഭൂതകാലത്തിലേ ദയയെന്നാണു് ഞാൻ ഇതുവരെ കരുതിയതു്; അതല്ലെന്നു് ഇപ്പോൾ ബോധ്യമായി.

(ശൈഖാവത്യനും ഹോത്രവാഹനനും പ്രവേശിക്കുന്നു. ഹോത്രവാഹനൻ ഓടി അംബയുടെ മുന്നിലെത്തുന്നു. അംബ നമസ്കരിക്കുന്നു. ഹോത്രവാഹനൻ അംബയെ കൈക്കു പിടിച്ചു എഴുന്നേല്പിച്ചു ശിരസ്സുതൊട്ടനുഗ്രഹിക്കുന്നു.)

ഹോത്ര :—ഓമനേ! എന്റെ പൊന്നോമനേ! അവിടെ നില്ക്കു. എന്റെ തങ്കക്കുടത്തേ ഞാനൊന്നു നേരേ കണ്ടു കോൾമയിർക്കൊള്ളട്ടെ.

അംബ :—വലിയച്ഛാ! എന്തൊരപ്രതീക്ഷിതമായ ലാഭമാണു് എനിക്കിതു്! അമ്മ കൂടെക്കൂടെ അവിടത്തേപ്പറ്റി സ്മരിക്കും; പറയും; കരയും.

ഹോത്ര :—അതേ! കുഞ്ഞേ! വളരെക്കാലമായി ഞാൻ ഈ ഹിമവൽപ്രാന്തത്തിൽ താമസമുറപ്പിച്ചിട്ടു്. നാട്ടിലേ നാഗരികതയെ ഞാൻ മദിരയെക്കാൾ വെറുക്കുന്നു; അവിടത്തേ സംഭാഷണത്തെ ചൂതാട്ടത്തെക്കാൾ ഭയപ്പെടുന്നു. ആത്മശ്ലാഘികൾ, പരനിന്ദകർ, അസച്ചരിതർ, അശ്രദ്ധഹൃദയർ, ഇവരുടെയെല്ലാം സംഭ്രയസമുത്ഥാനമാണു് കുറേക്കാലമായി അവിടെ നടമാട്ടുന്നതു്.

അംബ :—വലിയച്ഛൻ അനുഭവസാക്ഷിയായി പറയുന്നതാണ് ഈ പരമാത്ഥം.

ഹോത്രു :—എങ്കിലും എന്റെ ഇളമ്പൈതലിനെ ഇവിടെ ഇങ്ങനെ കാണുമ്പോൾ, അന്യഥാ നിർമ്മമനും നിർദ്വന്ദ്വനും നിർവികാരനുമായ എനിക്കുപോലും ഏതെല്ലാമോ മധുരസ്മരണകൾ ഹൃദയത്തിൽ ഉറക്കമുണരുന്നു; കുതിച്ചുചാടുന്നു ; പതച്ചുപൊന്തുന്നു. വത്സേ ! നിന്റെ സാന്നിധ്യം എന്നെ വീണ്ടും ഗൃഹസ്ഥനാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഏതോ ഒരു പുതിയ ലോകത്തിലാണ് ഞാൻ ഇന്നു ജീവിക്കുന്നതു്. ആധിയില്ലാത്ത ആനന്ദം—ധൂമമില്ലാത്ത അഗ്നി—കളങ്കമില്ലാത്ത ചന്ദ്രബിംബം—അത്തരത്തിലുള്ള ഒരത്ഭുത വസ്തുവാണ് എനിക്ക് ഇപ്പോൾ പ്രത്യക്ഷീഭവിക്കുന്നതു്. നിന്നെ ഇവിടെ വച്ചു കാണാൻ ഇടവന്നതു് എന്റെ തപഃഫലമാണ്. ഇനി എനിക്കു കൃതകൃത്യനായി മരിക്കാം.

(അംബ എന്തോ പറയണമെന്നുദ്ദേശിക്കുന്നു. നാക്കുപൊങ്ങുന്നില്ല)

ശൈഖാവത്യൻ :—ഈ കിടാങ്ങൾ വഴി നടന്ന വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നു. നമുക്കെല്ലാം അകത്തു പോകാം. നിങ്ങളുടെ ഈ പുനസ്സമാഗമം എന്റെ ആശ്രമത്തിൽ വച്ചാണല്ലോ നടക്കുന്നതു്; അതുകൊണ്ടു് എനിക്കും ചാരിതാത്ഥ്യത്തിനു് അവകാശമുണ്ടു്. അംബ പാവം ; പച്ചപ്പാവം. ഈശ്വര ! ഏതെല്ലാം അനാത്ഥ പരമ്പരകളേയാണ് ഈ പിഞ്ചുപൈതലിനു ഹിമവാന്റെ കൊടുമുടികളെയെന്നപോലെ ചവിട്ടിച്ചവിട്ടി കേറിയുമിറങ്ങിയും കടന്നുപോകേണ്ടിയിരിക്കുന്നതു്.

(എല്ലാവരും ആശ്രമത്തിലേക്കു പോകുന്നു.)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 4

സ്ഥലം :—ശൈഖാവത്യന്റെ തപോവനത്തിലേ ഒരു വിജനപ്രദേശം.

സമയം :—സായങ്കാലം.

(ഹോത്രവാഹനൻ ചിന്താമഗ്നനായി ചുറ്റിനടക്കുന്നു.)

ഹോത്ര :—(സ്വഗതം) എന്റെ പ്രിയസുഹൃത്തായ ഈ മഹർഷിയുടെ അതിഥിയായി ഇവിടെ ഇന്നു വന്നുചേർന്ന എനിക്കു പുതിയ സുഖവും പുതിയ ദുഃഖവും ഒന്നിച്ചു ചേർന്നു സ്വാഗതം നല്കുന്നു. രണ്ടും ഞാൻ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നതല്ല. എന്റെ ഓമനപ്പൈതലിനെ ദൈവം എവിടെനിന്നോ എന്റെ സന്നിധിയിലേക്കു് ആനയിച്ചു ; ഞാൻ ഹർഷോന്മത്തനായി. എന്നാൽ അതോടുകൂടിത്തന്നെ ആ കുഞ്ഞിനു തുടരെത്തുടരെ നേരിട്ട അത്യാഹിതങ്ങളെപ്പറ്റിയും എനിക്കു് അറിയേണ്ടിവന്നു ; ഞാൻ ശോകാകുലനുമായി. എന്തിനാണു് ദേവന്മാർ ഇങ്ങനെ പാലിൽ കൈപ്പും പൈന്തേനിൽ ഉപ്പും ചേർക്കുന്നതു്? എല്ലാം ഒന്നുതന്നെയാണെന്നു മനുഷ്യനെ മനസ്സിലാക്കാനായിരിക്കണം. ഏതായാലും ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഒരു വൈഷമ്യത്തിൽ അകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. എന്റെ പൌത്രിയല്ലേ അംബ? അവളെ ഇവിടെ ഈ അനാഥാവസ്ഥയിൽ തള്ളിയേച്ചു പോകുവാൻ എന്നെക്കൊണ്ടാവില്ല ; അതു നിശ്ചയം തന്നെ. അവൾ ആർക്കാണു് പ്രീതിഭാജനമാകാത്തതു്! ആകൃതിക്കൊത്ത പ്രകൃതി; പ്രകൃതിക്കൊത്ത പ്രജ്ഞ; പ്രജ്ഞയ്ക്കൊത്ത പാണ്ഡിത്യം ; ഉറച്ചമനോധൈര്യം ; ഉജ്ജ്വ

ലമായ ആത്മാഭിമാനം! നിയതി ആ സാധുവിനെ നിർ ദ്ദയമായി പരീക്ഷിക്കുകയാണു്. പിതാവിന്റെ ഗൃഹ ത്തിലേക്കു മടങ്ങണമെന്നു് അവളോടു് ഇവിടെ ചില മഹർഷിമാർ ഉപദേശിക്കുന്നു. ഹിംസ്രമൃങ്ങൾക്കു ഭക്ഷ്യമായാൽ അവയുടെ കൃതജ്ഞതയെങ്കിലും തനിക്കു സമ്പാദിക്കാമെന്നും മറ്റെപ്പററി യാതൊരു വാത്സല്യ വുമില്ലാത്ത മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ മുഖദർശനം താൻ മേലൊരിക്കലും ആശിക്കുന്നില്ലെന്നും അവളും വാദി ക്കുന്നു. അതുശരിയല്ലേ? കാശിവിട്ടിറങ്ങിയതിൽപിന്നെ കോസലനോ പദ്മാവതിയോ അവളെപ്പറ്റി അന്വേഷി ച്ചിട്ടുണ്ടോ? പുകഞ്ഞ കൊള്ളിപോലെ അവളെ പുറത്തു തള്ളി അവർ ഇപ്പോൾ സുഖിക്കുകയാണു്. അതിനാ ണോ അച്ഛനമ്മമാർ കിടാങ്ങളെജനിപ്പിക്കുന്നതു്? മക ളേ! പദ്മാവതി! നീയുമിങ്ങനെയായിപോയല്ലോ! അഥ വാ നിന്റെ ഭർത്താവിന്റെ നിഴൽ മാത്രമായ നിനക്കു സ്വതന്ത്രമെന്നു പറയുവാൻ എന്തുണ്ടു് ഒരു നില? അവിടെച്ചെന്നാൽ അയാൾ ദക്ഷൻ സതിയെന്നപോ ലെ അംബയെ അവമാനിക്കും; പകരം ചോദിക്കാൻ അവൾക്കൊരു പരമേശ്വരനുണ്ടോ എന്നാണെങ്കിൽ അതൊട്ടില്ലതാനും! എന്റെ ഓമനയെ ഭീഷ്മനും വേണ്ട. സാലനും വേണ്ട. അവർ രാമലക്ഷ്മണന്മാരും അവൾ ശൂർപ്പണഖയുമെന്നായിരിക്കാം അവരുടെ ഭാവം! ഇവിടെ ബ്രഹ്മവാദിനിയായി താമസിച്ചുകൊള്ളാ മെന്നു് അംബ പറയുന്നുണ്ടെങ്കിലും ആ വാക്യം അവൾ ഉച്ചരിക്കുന്നതു് ക്ഷണികമായ നൈരാശ്യത്തിനു വിധേയയാകുകകൊണ്ടുമാത്രമാണു്; അല്ലാതെ മന സ്സിനു വൈരാഗ്യമോ പരിപാകമോ വന്നിട്ടല്ല. വിഷ

യസുഖത്തിന്റെ തിക്തത അനുഭവിച്ചതന്നെ അറിയണം; അല്ലെങ്കിൽ അതു കാഞ്ഞിരപ്പഴംപോലെ കൺമായം കാട്ടിക്കൊണ്ട് ആടിത്തുങ്ങി ആരേയും ആകഷ്ടിക്കുകതന്നെ ചെയ്യും. എന്നുമാത്രമല്ല മലർമെത്തയുടെ പരുപരുപ്പുകൂടി പൊറുക്കുവാൻ കഴിയാത്ത അവളുടെ പിഞ്ചുകാലുകൾ എങ്ങനെ ഈ കാട്ടിലേ കല്ലും മുള്ളും ചവിട്ടും? പാൽക്കുടിച്ചു വളർന്ന കുരുന്നു മേനി എങ്ങനെ പകലും രാവും പട്ടിണി കിടക്കും? ആടിയും, പാടിയും, അലങ്കരിച്ചും, അഹങ്കരിച്ചും നടക്കേണ്ട വയസ്സുന്ധിയിൽ ആ പാവം എങ്ങനെ അത്യന്തം കർക്കശമായ അഷ്ടാങ്ഗയോഗപദ്ധതി പരിശീലിക്കും? പോരാത്തതിനു വിവിധദേശങ്ങളിൽനിന്നു വിവിധപ്രകൃതികളോടുകൂടി ഇവിടെ വന്നുചേർന്നിട്ടുള്ള അദ്ധ്യേതാക്കളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ അവളെ താമസിപ്പിക്കുന്നതിനു് ആചാര്യനും അല്പം വൈമനസ്യമുണ്ട്. കതകടച്ച മുറിക്കകത്തുപോലും കടന്നുചെല്ലുന്ന കാമദേവൻ; ആ താന്തോന്നിക്കു വീട്ടം തുറന്നു വിളക്കുംവച്ചു് എതിരേല്പും നടത്തി ഏണിയും ചാരിക്കൊട്ടക്കുന്നതു വിവേകികളുടെ പരിപാടിയല്ല. പിന്നെയെന്താണു് ഇവിടെ ചെയ്യാവുന്നതു്? (വീണ്ടുമാലോചിച്ചു്) ഓ! ആലോചനയുടെ അടിത്തട്ടിൽ ആണ്ടുപോയതുകൊണ്ടു ബഹിർല്ലോകമെന്നൊന്നുള്ള വസ്തുത തന്നെ ഞാൻ വിസ്മരിച്ചുപോയല്ലോ! നാളെ കാലത്തു ഭഗവാൻ ഭാർഗ്ഗവരാമൻ കൈലാസ പർവതത്തിൽനിന്നു മഹേന്ദ്രഗിരിയിലേക്കു മടങ്ങുന്ന വഴിക്കു് ഇവിടെ എത്തി ഒരു ദിവസം വിശ്രമിക്കുമെന്നു ശൈഖാവത്യൻ പറഞ്ഞില്ലേ? ഭാർഗ്ഗവൻ

എന്റെ ഒരു പഴയ സുഹൃത്താണു്. അദ്ദേഹത്തെ കൊണ്ടു തൽക്കാലം അംബയുടെ ആലംബവും അസ്ത്രവുമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന ഞാൻ അവൾക്കു വേണ്ടി വല്ലതും ചെയ്യിക്കാമോ എന്നു പരിശോധിക്കട്ടെ. ആ ഒരു ഔഷധമേ ഈ രോഗത്തിനു കാണുന്നുള്ളു. ഫലിച്ചാൽ ഫലിച്ചു. തനിസ്സത്യത്തിന്റെ വണ്ണം ധവളമാണു്; അതിനു പകിട്ടു പോരായ്കയാൽ സത്യാഭാസത്തിൽ മുക്കി അല്പം നിറംകൊടുക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. രാജഷ്ഠിയായ എനിക്കു് അതു് അനുചിതമാണെങ്കിലും ഒരാപദ്ധർമ്മമെന്ന നിലയിൽ ഇവിടെ അനുഷ്ഠിക്കാതെ ഗത്യന്തരമില്ല. സർവേശ്വരൻ എന്റെ അപരാധം ക്ഷമിക്കുമാറാകട്ടെ.

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 5

സ്ഥലം :—ശൈഖാവത്യന്റെ ആശ്രമം.

സമയം :—അപരാഹ്ണം ഉദ്ദേശം : ഒരു മണി.

(ശ്രീപരശുരാമനും ഹോത്രവാഹനനും ആസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

ഹോത്ര :—മഹർഷേ! ഇതെനിക്കൊരു യദൃച്ഛാലാഭമാണു്. അവതാരപുരുഷനായ അവിടത്തേ ദർശനം എന്നെ സർവഥാ ധന്യനാക്കിയിരിക്കുന്നു. മഹാപുരുഷന്മാരുടെ അവലോകനം, അനുശാസനം, ആശീർവാദം

ഇവ എത്ര വളരെ പൂർവപുണ്യമുള്ള ഒരുത്തനും എളുപ്പത്തിൽ ലഭിക്കാവുന്നതല്ലല്ലോ.

പര :—രാജഷേ ! എന്നോടും വേണമോ ഈ ഉപചാരവാക്കുകൾ ? നമ്മുടെ സർവോത്തരമായ സൗഹാർദ്ദം ഇന്നോ ഇന്നലെയോ ആരംഭിച്ചതാണോ ? എന്നെ അങ്ങു പ്രശംസിക്കത്തക്കവണ്ണം എനിക്കെന്താണ് ഒരു മേന്മയുള്ളതു് ? രാജലക്ഷ്മിയുടെ വിലാസവിഭ്രമങ്ങളെ രാക്ഷസിയുടെ ബുഭുക്ഷാഗോഷ്ഠികൾപോലെ പരിഗണിച്ചു. ശിരോലങ്കാരമായ സാമ്രാജ്യകിരീടത്തെ ചരണധൂളിപോലെ തുടച്ചുതള്ളി, അംബരചുംബിയായ രമ്യഹർമ്മ്യത്തെ ശ്മശാനചൈത്യംപോലെ വിട്ടകന്നു്, ശമധനനായി, ആത്മതന്ത്രനായി, ഇവിടെ തപസ്സു ചെയ്യുന്ന അങ്ങെവിടെ ? പണ്ഡശാലയിൽ ജനിച്ചു പണ്ഡശാലയിൽ വളർന്ന പണ്ഡശാലയിൽ ജീവിതം നയിക്കുന്ന ഞാനെവിടെ ?

ഹോത്ര :—ഭഗവാനേ അതു ഭങ്ഗിവാക്കാണു്; ആ ഭാരം താങ്ങാനുള്ള ശക്തി ഈ നരത്തലയന്റെ ചെവിക്കില്ല.

പര :—വാദ്ധ്യത്തിൽ മുനിവൃത്തി കൈക്കൊള്ളുക എന്നതു് ഉത്തമക്ഷത്രിയന്മാരുടെ പരമധർമ്മങ്ങളിൽ ഒന്നാണു്. ഈ പർവതസാർവഭൌമൻ, ഗൗരീഗുരു, ഏതു മുമുക്ഷുവിനെയാണു് അഭീഷ്ടദാനംകൊണ്ടു് അനുഗ്രഹിക്കാത്തതു് ! ഇവിടത്തെ ഔഷധികൾ ശരീരതാപത്തെയെന്നപോലെ ആശ്രമസ്ഥലങ്ങൾ ഹൃദയതാപത്തെ ഉന്മൂലനം ചെയ്യുന്നു. ഭാരതവർഷത്തിന്റെ സർവതോമുഖമായ ഔന്നത്യത്തിനു ഹിമാലയം പ്രത്യക്ഷനിദർശനമാണു്. ഇതിനെ നമ്മുടെ മാതൃഭൂമിയുടെ വിജയോഷ്ണീ

ഷമെന്നു് അഭിയുക്തന്മാർ വണ്ണിക്കുന്നതിൽ എന്ത നൌചിത്യമാണുള്ളതു്?

ഹോത്ര :—അവിടുന്നു പറഞ്ഞതു് അക്ഷരംപ്രതി പരമാർത്ഥ മാണെന്നുള്ള വസ്തുത എനിക്കും അനുഭവസിദ്ധ മാണു്.

പര:—ബാല്യകാലത്തിൽ എനിക്കു് ഈ പർവതത്തിന്റെ ഓരോ ഭാഗവും സുപരിചിതമായിരുന്നു; എന്റെ സഹപാഠി സ്കന്ദനും ഞാനും ഇവിടെയെല്ലാം പല തവണയും സ്വച്ഛന്ദമായി വിഹരിച്ചിരുന്നു. അന്നത്തേതിൽനിന്നു വലിയ മാറ്റമൊന്നും ഇന്നും ഒരിടത്തും കാണ്മാനില്ല. മനുഷ്യനെന്നപോലെ കാലത്തിനും ദ്രുഷ്പ്രവേശമാണു് ഇവിടം. പിന്നീടു നീക്കുപോക്കില്ലാത്തതിനാൽ എനിക്കു പല സാഹസകൃത്യങ്ങളിലും ഏർപ്പെടേണ്ടിവന്നു; അതിന്റെ ഫലമായി ഞാൻ ആജ്ജിച്ച ഭൂമിയെല്ലാം കശ്യപപ്രജാപതിക്കു് എന്റെ പാപഭാണ്ഡമെന്നപോലെ ദാനം ചെയ്തു. അതിനുമേൽ വരുണനോടു കൂറേ ഭൂമി യാചിച്ചുവാങ്ങി അവിടെ മഹേന്ദ്രപർവതത്തിൽ അഹിംസാവ്രതനായി, സന്ന്യസ്തശസ്ത്രനായി ഇപ്പോൾ താമസിക്കുന്നു എന്നുള്ളതു് അങ്ങേയ്ക്കു് അറിയാമല്ലോ. എന്റെ ആചാര്യനും അഭീഷ്ടദാതാവുമായ ഭഗവാൻ പിനാകപാണിയിൽനിന്നു് അത്ര ദൂരം അകന്നു ജീവിക്കേണ്ടിവന്നിരിക്കുന്നതിൽനിന്നു തന്നെ ഞാൻ സംഭരിച്ച ദുരിതം ഭൂമിദാനംകൊണ്ടു മുഴുവൻ നശിച്ചിട്ടില്ലെന്നു് എനിക്കു ബോധ്യമായിരിക്കുന്നു. ഏതായാലും അവിടെനിന്നു് ആണ്ടിലൊരിക്കലെങ്കിലും കൈലാസ

ത്തേക്കുപോയി എന്റെ—എന്നെന്തിനു പറയുന്നു ?—സകലചരാചരങ്ങളുടേയും ആചാര്യനായ ആ സർവജ്ഞനെ നമസ്കരിച്ചു വിടവാങ്ങിപ്പോരികയാണു് ഇപ്പോൾ ഞാൻ ചെയ്യുന്നതു്.

ഹോത്രു:—മഹർഷേ! അവിടത്തേ ആ സർവസ്വാർപ്പണം—സർവസങ്ഗപരിത്യാഗം—മഹാവിരാപദാനം ആരാണു് കേട്ടിട്ടില്ലാത്തതു്? ആരെയാണു് പുളകമണിയിക്കാത്തതു് ?

പര:—ഞാനെന്തുചെയ്യു ? പശുവിനെക്കൊന്നു ചെരിപ്പുദാനം ചെയ്യു എന്നു വേണമെങ്കിൽ പറയാം. എന്റെ ഭഗവാനോ ? അവിടുന്നെന്തു ചെയ്യുന്നു? ഭക്തനായ കുബേരനെ ധനാധിപനായി വാഴിച്ചു താൻ ഗജചർമ്മംകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടു. അലങ്കാരത്തിനു് ആരും വെറുക്കുന്ന കുറേ പാമ്പുകൾ; അങ്ഗരാഗത്തിനു് ആക്കം അറുക്കുന്ന കുറേ ചുടലച്ചാമ്പൽ; ധാരണത്തിനു വാസനയില്ലാത്ത കുറേ വില്വദലങ്ങൾ; പരിചയിച്ചു വിരൂപങ്ങളായ കുറേ ഭൂതങ്ങൾ! അമൃതമഥനത്തിലേ ആ സംഭവം തന്നെ ഒന്നോർത്തു നോക്കൂ! ദേവേന്ദ്രനു കിട്ടിയതു് അപ്സരസ്സുകളും അമൃതകുംഭവും; മഹാവിഷ്ണുവിനു ലഭിച്ചതു ലക്ഷ്മീഭഗവതിയും കൌസ്തുഭരത്നവും. എന്റെ ഗുരുദേവനോ ? ദാഹശമനത്തിനു കുറേ കാളകൂടവിഷം! ഇങ്ങനെയൊരു ആദായവിഭജനം ലോകത്തിൽ എവിടെയെങ്കിലും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടോ? അതാണു് ത്യാഗം; അത്തരത്തിലുള്ളതാണു് പരാർത്ഥജീവിതം. എങ്കിലും ഈശ്വരനെന്നും മഹേശ്വരനെന്നും പരമേശ്വരനെന്നും

ഉള്ള നാമധേയങ്ങൾ ഉച്ചരിച്ചു ലോകം ഇന്നും ആരാധിക്കുന്നതു് ഏതൊരു ദേവനെയാണു്? തന്തിരുവടിയെത്തന്നെ. അവിടത്തേക്കും ഐശ്വര്യത്തിനും തമ്മിൽ മലരിനും മണത്തിനുമെന്നപോലെയുള്ള ആ സമവായ സംബന്ധം ആക്കു്, എങ്ങനെ, വേർപെടുത്താൻ സാധിക്കും?

ഹോത്രം:—എനിക്കു കൈലാസത്തിൽ പോയി ഭഗവാനെ വന്ദിക്കാൻ ഇതുവരെ സാധിച്ചിട്ടില്ല. ഓരോ ദിവസവും ഞാൻ എന്റെ മനോരഥത്തിൽ അതുവരെ യാത്ര ചെയ്യുന്നു എന്നേയുള്ളു.

പര:—അടുത്ത കുറി ഞാൻ വരുമ്പോൾ ആങ്ങയെക്കൂടെ കൊണ്ടുപോകാം. കൈലാസവും മാനസസരസ്സും സന്ദർശിക്കാത്ത മനുഷ്യരുടെ ജന്മം ശോചനീയംതന്നെ. അച്ഛസ്ഫടികസങ്കാശമായ ആ ജലാശയം ദുഗ്ധസമുദ്രത്തിന്റെ സൂക്ഷ്മപ്രതിമയാണു്. ബ്രഹ്മാവു മനസ്സുകൊണ്ടു നിർമ്മിച്ച ആ ദിവ്യവാപിയെ രാജഹംസങ്ങൾ വർഷാരംഭത്തിൽ പോയി വത്സരംതോറും വന്ദിക്കുന്നതു തങ്ങളുടെ കൂടസ്ഥനെ വാഹനമാക്കിയ സ്വാമിയോടുള്ള ഭക്തിയെ ആ വിധത്തിലും പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതിനായിരിക്കണമെന്നേ ഭാവനാകുശലന്മാർക്കു തോന്നുകയുള്ളു. അങ്ങും ഒരു രാജഹംസമല്ലേ? കൈലാസത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യം വാചാമഗോചരമാണെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. ദേവലോകത്തിന്റെ യശസ്സു് അതിലേ ഐരാവതത്തിലും ഉച്ചൈശ്ശ്രവസ്സിലുമാണു് പ്രതിഷ്ഠിതമായിരിക്കുന്നതെങ്കിൽ, ഭൂമിയുടേതു് ആ ശൈലശൃംഗത്തിലാണു്!— അചഞ്ചലം—അത്യുന്നതം സരസ്വതീവിഗ്രഹംപോലെ സുശുഭ്രം—സഹസ്രാനു

സഹസ്രം ചന്ദ്രബിംബങ്ങളുടെ സമാഹാരം പോലെ സന്താപഹരം. എന്നാൽ ഈ ഹിമവൽ പാർശ്വത്തിലും ആനന്ദലബ്ധിക്കു മാർഗ്ഗമില്ലെന്നു പറയാവുന്നതല്ല. ഇവിടെ ഹരിദ്വാരത്തിൽക്കൂടി പ്രവഹിക്കുന്ന മധുരശീതളയായ ഗങ്ഗയിൽ ഞാൻ ഇന്നു സ്നാനം ചെയ്തു. മറ്റു നദികളിലേ മജ്ജനം ബാഹ്യശൌചത്തിനുമാത്രം ഉതകുന്നു; എന്നാൽ ഭാഗീരഥിയിലേ സ്നാനം അതോടുകൂടി അന്തശ്ശുദ്ധിയേയും പ്രദാനം ചെയ്യുന്നു. അഥവാ എന്റെ ഗുരുദേവന്റെ ജടാജൂടത്തിൽനിന്നു ലോകസേവനത്തിനായി താഴോട്ടിറങ്ങി ശോഭനമായ രീതിയിൽ സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനം ചെയ്തു, കൃതകൃത്യയായി, ഫേനഹാസിനിയായി, പുരോഗമനം ചെയ്യുന്ന ആ ദേവിയുടെ അപ്രതിമവും അപരിമേയവുമായ പ്രഭാവത്തിന്റെ കണികപോലും വാഴ്ത്താൻ ഏതു ബൃഹസ്പതിയെക്കൊണ്ടു കഴിയും? വെറുതേയല്ല ആചാര്യൻ ഗങ്ഗയെ ശിരസ്സിൽവച്ചു ലാളിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടും എന്റെ പ്രിയശിഷ്യന്റെ മാതാവാണെന്നുള്ളതുകൊണ്ടും എനിക്കു് ആ ദേവിയുടെ പേരിൽ അസാമാന്യമായ പ്രതിപത്തിയുണ്ടു്. ഇന്നു സ്നാനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ ഞാൻ ദേവവ്രതനെ സ്മരിച്ചു; എന്റെ ആനന്ദബാഷ്പംകൊണ്ടു നദിയിലേ ജലം അല്പമൊന്നു പെരുകിയിരിക്കണം. എന്റെ ദേവവ്രതൻ—കേട്ടില്ലേ സൃഞ്ജയ! അയാളെപ്പറ്റി?

ഹോത്രൻ:—ദേവവ്രതൻ—അവിടത്തേ ദേവവ്രതൻ—അതായതു ഹസ്തിനപുരത്തിലെ ഭീഷ്മൻ—അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി ചിലതു ഞാൻ മുൻപുതന്നെ കേട്ടിരുന്നു; ഇന്നലെയുമിന്നുമായി വേറേയും ചിലതു കേൾക്കുകയുണ്ടായി.

പര :—അയാൾ തന്റെ മാതാവിനും എനിക്കും അഭിമാനകരമായ ജീവിതമല്ലേ നയിക്കുന്നത് ? അയാളുടെ കീർത്തി ഉത്തരോത്തരം ഉൽകഷ്ടതയല്ലേ പ്രാപിക്കുന്നത് ?

ഹോത്ര :—അവിടുന്നു കൈലാസത്തിൽ പോയി അവിടത്തെ ഗുരുദേവനെ വന്ദിക്കുന്നതുപോലെ അദ്ദേഹം മഹേന്ദ്രത്തിൽവന്നു് അവിടത്തേയും വന്ദിക്കാറില്ലേ ?

പര :—കുറേക്കാലമായി വരാറില്ല. അതിനെന്തു് ? അന്തഃകരണത്തിലല്ലേ ഗുരുഭക്തി വേണ്ടതു് ? അതു് അയാൾക്കു പൂർണ്ണമായുണ്ടു്. സഞ്ചാരത്തിനു വല്ല സൌകര്യ്യലോപവുമുണ്ടായിരിക്കാം.

ഹോത്ര :—ആരോഗ്യസമ്പന്നനും, സ്വാധീനവിഭവനും, കുടുംബഭാരവിമുക്തനുമായ ഒരാൾക്കു് ആചാര്യ്യനെ ആണ്ടിലൊരിക്കൽ സന്ദർശിക്കാൻ അത്ര വലിയ അസൌകര്യ്യമോ ? ആരു കണ്ടു ? അങ്ങനെയും വരാം.

പര :—അസൌകര്യ്യമില്ലെങ്കിൽ അയാൾ നിശ്ചയമായും വന്നിരിക്കും. ശിഷ്യനു് ആചാര്യ്യനെന്നു പറയുന്നതു് ആരാണു് ? പിതാവിനെക്കാൾ വലിയ പിതാവാണു്. പിതാവിനേറ്റതു കേവലം ജന്മദാനം ; ആചാര്യ്യന്റെതു വിദ്യാദാനവും. പിതാവു ജനിപ്പിക്കുന്ന ദ്വിപാത്തായ ഒരു മൃഗത്തെ ആചാര്യ്യൻ ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരത്തിനു പോലും അധികാരിയായ പുരുഷനായി വികസിപ്പിക്കുന്നു. ആ തത്വമെല്ലാം അയാൾക്കു നല്ലപോലെ അറിയാം.

ഹോത്ര :—അറിയില്ലെന്നു് ആരെങ്കിലും പറയുമോ ?

പര :—ദേവവ്രതനു കുടുംബഭാരമില്ലെന്നുള്ളതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ അത്തരത്തിലുള്ള ഒരാൾക്കു വാസ്തവത്തിൽ എന്താണു് സംഭവിക്കുന്നതെന്നു് എനിക്കു സ്വാനുഭവത്തിൽനിന്നു പറയാൻ കഴിയും. ലോകം മുഴുവൻ അവന്റെ കുടുംബമായിത്തീരുന്നു; അതിലേ ഓരോ വ്യക്തിക്കും വേണ്ടി ത്രികരണങ്ങളെക്കൊണ്ടും പ്രയത്നിക്കാൻ അവൻ നിർബദ്ധനാകുന്നു. ആർക്കും ഏതു കാലത്തും അവന്റെ മേൽ അവകാശമുണ്ടെന്നു കരുതുകയും അതു ചോദിച്ചു വാങ്ങാൻ ഉദ്യമിക്കുകയും ചെയ്യാം. അതുകൊണ്ടു് ഗൃഹസ്ഥനല്ലെങ്കിലും ദേവവ്രതനു് ഗൃഹം വിട്ടു വെളിയിൽ സഞ്ചരിക്കാൻ നിവ്വാഹമില്ലെന്നു വരാം; അങ്ങനെയാണു് വരേണ്ടതും.

ഹോത്രു :—അദ്ദേഹം കുറേക്കാലത്തിനു മുൻപു കാശിവരയ്ക്കും പോയിരുന്നതായി അവിടുന്നു കേട്ടുവോ എന്തോ ?

പര :—കേട്ടില്ല. പോയെങ്കിലെന്തു് ? വിശ്വനാഥനെ ഭജിക്കാനായിരിക്കും. അതിൽനിന്നു് അയാളും ശിവഭക്തനാണെന്നു വരുന്നു; അതിനെക്കാൾ എന്താണു് എനിക്കു് ആനന്ദപ്രദമായി ഒന്നുള്ളതു് ? വിശ്വനാഥൻ അയാളുടെ പ്രാചാര്യനുമാണല്ലോ. എത്ര ഉത്തമനായ ഒരു ശിഷ്യനായിരുന്നു ദേവവ്രതൻ എന്നു് അങ്ങു ധരിച്ചിട്ടില്ലല്ലോ. അയാളെ ധനുർവേദമാണു് ഞാൻ അഭ്യസിപ്പിച്ചതു്. ആ അഭ്യാസം സാങ്ഗോപാങ്ഗവും സരഹസ്യവുമാണെന്നു ജനങ്ങൾ വിശ്വസിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവർ കണ്ടുവോ അയാളുടെ വാസനയുടെ തെളിച്ചവും ബുദ്ധിയുടെ കയറ്റവും ? അയാൾ എന്നിൽനിന്നോ ഞാൻ അയാളിൽനിന്നോ അധികം പഠിച്ചതെന്നു് എനിക്കു് ഇനിയും നിശ്ചയം വന്നിട്ടില്ല.

സ്കന്ദൻ ചിലപ്പോൾ എന്നോട്ട പറയാറുണ്ട് തന്നെക്കാൾ അസ്ത്രവിദ്യാവൈദഗ്ധ്യം എനിക്കാണെന്ന്; അതിന് ഉപോൽബലകമായി ആ ദേവസേനാനി ഉപന്യസിക്കുന്നത ഭീഷ്മനെ പഠിപ്പിക്കാനുള്ള യോഗം എനിക്കേ സിദ്ധിച്ചുള്ളുവല്ലോ എന്നുമാണ്. അതേ! ഞാൻ എന്റെ ശിഷ്യോത്തമനിൽ അസാമാന്യമായ അഭിമാനം കൊള്ളുകതന്നെ ചെയ്യുന്നു. അങ്ങ് അയാളുടെ അപദാനങ്ങളെപ്പറ്റി അല്പമെങ്കിലും വല്ലാച്ചു കേൾപ്പിക്കുന്നത് എനിക്കു തികച്ചും ശ്രവണാമൃതമായിരിക്കും. എന്താണ് അയാളെപ്പറ്റി കേട്ടത്?

ഹോത്ര :—വിശേഷിച്ചൊന്നുമില്ല.

പര :—എങ്കിലും—

ഹോത്ര :—എനിക്കു വലിയ ശാസ്ത്രജ്ഞാനമൊന്നുമില്ലെങ്കിലും ആരുടേയും—പ്രത്യേകിച്ച് ആരാധ്യനായ ഒരു സുഹൃത്തിന്റെ സുഖസ്വപ്നത്തിനു ഭങ്ഗം വരുത്തുന്നത് അനുചിതമാണെന്നറിയാം.

പര :—പറയൂ ഹൃജ്ഞയ! എന്തിനാണ് ഈ വളച്ചുകെട്ടും വ്യങ്ഗ്യപ്രസ്ഥാനവും?

ഹോത്ര :—ഒരു കാലത്തു ദേവവ്രതൻ അവിടത്തേക്ക് അഭിമാനഹേതുകമായ ജീവിതം തന്നെയാണ് നയിച്ചിരുന്നത്. പിതാവിനു വേണ്ടി ശ്രീയേയും സ്ത്രീയേയും ഒന്നിച്ചു പരിത്യജിച്ചു ഭീഷ്മനെന്ന ബിരുദം നേടി; ദേവന്മാർ പുഷ്പവൃഷ്ടി ചെയ്തു.

പര :—അതു ചെയ്യേണ്ടതല്ലേ അവർ? അങ്ങനെയൊരാൾ ഏതു കാലത്തെങ്കിലും ഭൂമിയിൽ ജീവിച്ചിരുന്നിട്ടുണ്ടോ?

പൂരു, പൂരു എന്നു നാം ഒരു രാജാവിനെ പുകഴ്ത്താറുണ്ടല്ലോ. അദ്ദേഹമെന്തു ചെയ്തു? യയാതിയുടെ ഒടുവിലത്തെ മകനാകയാൽ അദ്ദേഹം കിരീടാവകാശിയല്ലായിരുന്നു. അച്ഛന്റെ ജരയേയും, അതോടുകൂടി അഗ്രജന്മാരെ ബഹിഷ്കരിപ്പിച്ചു രാജ്യലക്ഷ്മിയേയും, സ്വായത്തമാക്കി; കുറേക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ആ സമ്പത്തികളിൽ ജ്യേഷ്ഠയെ വീണ്ടും അച്ഛനു ദാനം ചെയ്തു. അതോ ത്യാഗം ദേവവ്രതന്റേതോ?

ഹോത്രം:—ദേവവ്രതന്റേതുതന്നെ. കുറേക്കാലം ആയുധം തൊടാതെ, സ്ത്രീയെന്ന ശബ്ദം എവിടെയെങ്കിലും ഒന്നു കേട്ടുപോയാൽ ചെവിയുംപൊത്തി ധർമ്മിഷ്ഠനായി, സർവ്വസമ്മതനായി, കാലയാപനംചെയ്തു.

പര:—എന്നിട്ടോ?

ഹോത്രം:—ഈയിടയ്ക്കു് ആളൊന്നു മാറീട്ടുണ്ടു്. എന്നും ഒരു മനുഷ്യനു് ഒന്നുപോലെയിരിക്കാൻ സാധിക്കുന്നതല്ലല്ലോ.

പര:—എന്താണു് മാറ്റം?

ഹോ:—ശന്തനുന്യാസം ചെയ്ത ഭീഷ്മൻ ഇന്നു കിരീടം ധരിക്കാതെ, സിംഹാസനത്തിലിരിക്കാതെ, ഇപ്പോഴത്തെ ഹസ്തിനപുര ചക്രവർത്തിയായ തന്റെ അനുജൻ വിചിത്രവീര്യന്റെ മറയിൽനിന്നുകൊണ്ടു സാമ്രാജ്യം ഭരിക്കുന്നു. ലാഭത്തിനെല്ലാം കാരണഭൂതൻ താൻ; നഷ്ടത്തിനൊക്കെയും ഉത്തരവാദി അനുജൻ; അങ്ങനെയൊരു കൂട്ടുകച്ചവടം.

പര :—ആപൽകാലങ്ങളിൽ അനുജനെ സഹായിക്കുക എന്നുള്ളതു ജ്യേഷ്ഠന്റെ കർത്തവ്യമല്ലേ? സദുപദേശങ്ങൾകൊണ്ടും മറ്റും അനുജനെ സതതോത്ഥായിയാക്കുക എന്നുള്ളതു ജ്യേഷ്ഠന്റെ ധർമ്മപരിധിക്കുള്ളിൽപ്പെട്ടതല്ലേ?

ഹോത്ര :—സദുപദേശമല്ല, സമരാസക്തി, ശസ്ത്രപാണിയായി, സാഹസികനായി, എവിടെയും ചെന്നു ജനങ്ങളെ ഭയപ്പെടുത്തുന്നു. പുരുഷന്മാരെ മാത്രമാണെങ്കിൽ അതു വളരെക്കാലമായി കെട്ടുപെട്ടുകിടന്ന കൈത്തരിപ്പിനു് ഒരു നിഷ്ക്രമണമാർഗ്ഗമാണെന്നു സമ്മതിക്കാമായിരുന്നു. പ്രഹരണങ്ങളുടെ പ്രായോഗിക വിജ്ഞാനം ദീർഘകാലത്തേ അഭ്യാസലോപത്താൽ വിസ്മൃതമായിപ്പോകരുതെന്നുള്ള ഉദ്ദേശശുദ്ധിയാണു് അതിനു പ്രചോദനം നല്കിയതെന്നുപോലും കരുതി സമാധാനപ്പെടാമായിരുന്നു.

പര :—എന്നാൽ പ്രകൃതത്തിൽ? എന്തു പറഞ്ഞു? അതു പറയൂ!

ഹോത്ര :—അതിഥികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ അവിടുന്നു് ദൂരത്തായി ഒരു യുവതിയെ കണ്ടില്ലേ?

പര :—കണ്ടു.

ഹോത്ര :—കണ്ടിട്ടു് അവിടത്തേക്കു് എന്തു തോന്നി?

പര :—ആ പെൺകൂട്ടി ഏതോ മർമ്മഭേദകമായ ഒരു വിവത്തിൽപ്പെട്ട നട്ടംതിരിയുന്നു എന്നും അവളുടെ ഭാവി അന്ധകാരമയമാണെന്നും തോന്നി. സുകുമാരി

യായ ആ കുമാരി ഒരു രാജകന്യകയാണെന്നും ഞാൻ ഊഹിക്കാതെയിരുന്നില്ല; സമീപകാലത്തിൽ അവൾ പരിണീതയാണെന്നും ദയാഹീനമായ ദൈവം ഭർത്താവിനെ ഉത്തരക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ, അവളിൽനിന്നു് എന്നെന്നേക്കുമായി അപഹരിച്ചു എന്നും കൂടി ഞാൻ ശങ്കിച്ചു.

ഹോത്രു:—(കണ്ണുനീർ പൊഴിച്ചുകൊണ്ടും തൊണ്ടയിടറിക്കൊണ്ടും) ഭഗവാനേ! അവൾ എന്റെ മകളുടെ മകളാണു്. കാശിരാജാവു കോസലന്റെ പത്നിയാണു് എന്റെ പുത്രി പദ്മാവതി; അവളുടെ മൂത്തമകളാണു് ആ കുമാരി; അംബയെന്നാണു പേർ.

പര:—രാജഷേ! അങ്ങേയ്ക്കു് ഇത്രവളരെ വയസ്സായിട്ടും, ഇത്രകാലമായി ഈ തപശ്ചര്യയെന്ന അസിധാരാവ്രതം അനുഷ്ഠിച്ചിട്ടും, പിന്നെയും പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ നശ്വരതയെപ്പറ്റി വേണ്ടപോലെ അറിവാൻ ഇടവന്നിട്ടില്ലെന്നോ? ഹർഷത്തിൽ ആഹ്ലാദിക്കയും ശോകത്തിൽ ദുഃഖിക്കയും ചെയ്യുന്നതു പശുധർമ്മചാരികളായ പാമരന്മാരുടെ ലക്ഷണമല്ലേ? വധൂവരന്മാരെ സംഘടിപ്പിക്കുന്ന ശക്തിക്കു് അവരെ വിഘടിപ്പിക്കാനും കഴിയും. അപരിഹാര്യമായ ഏതു സന്താപത്തേയും ആത്മവീര്യത്തോടുകൂടി അഭിമുഖീകരിക്കണം; ശസ്ത്രംകൊണ്ടു് അജയ്യനായ ശത്രുവിനെ സഹനംകൊണ്ടു ജയിക്കണം. വിധവയായിപ്പോയോ ആ പൈതൽ?

ഹോത്രു:—വിധവയല്ല, എങ്കിലും വിധവയാണെന്നു പറയാം. ഒരു പുരുഷൻ അവളെ പാണിഗ്രഹണം

ചെയ്യ; പരിഗ്രഹിക്കാൻ വിസമ്മതിച്ചു. അതുകൊണ്ട് എതാണ് അംബയുടെ ഇപ്പോഴത്തെ നില എന്ന് എനിക്കു പരിച്ഛേദിച്ചു പറയാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയിരിക്കുന്നു.

പര :—(ക്രുദ്ധനായി) പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യ! പരിഗ്രഹിക്കാൻ വിസമ്മതിച്ചു!! ആ ഹിംസ്രമൃഗത്തേയും പുരുഷശബ്ദംകൊണ്ടു വ്യപദേശിക്കാമെന്നു കരുതിയ അങ്ങയുടെ മഹാമനസ്കതയെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു. എന്തെക്കൊണ്ടു് അതു് ഒരിക്കലും സാധ്യമല്ല. ആരാണ് ആ പാപി?

ഹോത്ര :—പറയാമോ ഭഗവാനേ? അവിടത്തെ കണ്ടിട്ട് എന്റെ മനസ്സു പതറുന്നു. അവിടത്തെ കണ്ണിൽനിന്നു തീപ്പൊരി തെറിക്കുന്നു. പറയട്ടെ മഹർഷേ! കോപിക്കരുതേ! ഞാൻ അവിടത്തെ ആജ്ഞ അനുസരിക്കുന്ന ഒരു കിങ്കരനാണെന്നു കരുതി എന്റെ അപരാധം ക്ഷമിക്കണേ! പറയാം.

പര :—അങ്ങല്ലല്ലോ ആ പാപി; പിന്നെയെന്താണ് പറയാൻ ഇത്ര പരുങ്ങൽ?

ഹോത്ര :—പറയാം, മഹാത്മാവേ! അതു മാറാരുമല്ല. ഭീ—ഭീഷ്മൻ; അങ്ങയുടെ പ്രിയശിഷ്യൻ ദേവ—ദേവവ്രതൻ.

പര :—(കൈകൊണ്ടു് കണ്ണുതുടച്ചു്) — എന്തു പറഞ്ഞു സൂഞ്ജയ? എന്റെ ഭീഷ്മൻ—അങ്ങയുടെ മകളുടെ മകളെ—എന്തോ പറഞ്ഞതു്?—പാണിഗ്രഹണംചെയ്യ എന്നോ? അതു് അസത്യമാണ്; അസംഭാവ്യമാണ്;

അങ്ങയുടെ ചെവിയിൽ ഈ കെട്ടകഥ ഏതു അസൂയാലു—ഏതു, അപവാദകൂതുകിയാണു് ഊതിക്കേറ്റിയതു്? ഉറങ്ങിക്കിടന്ന എന്റെ കൂടാരം ഉണർന്നെഴുന്നേറ്റിരിക്കുന്നു; അതിന്റെ പിപാസ ഞാൻ അവന്റെ കണ്ഠരക്തംകൊണ്ടു ശമിപ്പിക്കും. പറയൂ.

ഹോത്രം:—എന്റെ ദൌഹിത്രി തന്നെയാണു്. അതിലധികം എന്തു തെളിവു വേണം.

പര:—ആ പെൺകിടാവു്—അവളാണോ പറഞ്ഞതു്? എന്നാൽ അതു മറ്റൊരു ഭീഷ്മനായിരിക്കണം. ഏതോ ഒരു ദുഷ്ടൻ തന്റെ ഭീകരചര്യകൊണ്ടു ഭീഷ്മനെന്ന ബിരുദം സ്വായത്തമാക്കിയതായിരിക്കണം.

ഹോത്രം:—അല്ല. വേണമെങ്കിൽ ശൈഖാവത്യനോടു ചോദിക്കാം. ഭീഷ്മന്റെ ഈ ധർമ്മഭ്രംശം ഇന്നു് എവിടെയും അങ്ങാടിപ്പാട്ടായിട്ടുണ്ടു്.

പര:—അപ്പോൾ അതിനാണോ ദേവവ്രതൻ കാശിയിലേക്കു പോയതു്?

ഹോത്രം:—അങ്ങനെ വേണ്ടേ നിർണ്ണയിക്കാൻ? അവിടെ എന്റെ മൂന്നു ദൌഹിത്രിമാരുടേയും സ്വയംവരമഹോത്സവം നടക്കുകയായിരുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ അനാഹൂതനായി വിവാഹവേദിയിൽ കടന്നുചെന്ന ഭീഷ്മൻ സകല രാജാക്കന്മാരേയും പേടിപ്പെടുത്തി ആ കിടാങ്ങളുടെ കൈക്കു കേറിപ്പിടിച്ചു് അവരെ ഹസ്തിനപുരത്തേക്കു കൊണ്ടുപോയി; അവിടെ ഇളയ കുട്ടികൾ രണ്ടിനേയും അനുജനെക്കൊണ്ടു വിവാഹം ചെയ്യിച്ചു. അംബ ഒരു ധീരയായതുകൊണ്ടു് അവളോടു് ആ വിദ്യ

പററിയില്ല. അവൾ അവിടംവിട്ട താൻ മനസ്സു കൊണ്ടു മുൻപുതന്നെ വരിച്ചിരുന്ന സാലരാജാവിനെ ചെന്നുകണ്ടു; ഭീഷ്മന്റെ കരസ്പർശംകൊണ്ടു ദൂഷിതയായിപ്പോകുകയാൽ തനിക്കു വിവാഹയോഗ്യയല്ലെന്നു് അദ്ദേഹം വാദിച്ചു; തിരിയെപ്പോയി ഭീഷ്മനോടു ഭർത്താവാകാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചപ്പോൾ നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചാരിയായ തനിക്കു ദാരസങ്ഗ്രഹണം പാടുള്ളതല്ലെന്നു് അദ്ദേഹം ശഠിച്ചു. മാതാപിതാക്കന്മാരും ബന്ധുജനങ്ങളും അവളെ നിശ്ശേഷം പരിത്യജിച്ചിരിക്കുന്നു; പരകളത്രപ്രായയായ അവളെ പരിഗ്രഹിക്കാൻ ഇന്നയാതൊരു ക്ഷത്രിയനും സന്നദ്ധനുമല്ല. അങ്ങനെ ആ പാവത്തിന്റെ ജന്മം പാഴിലായി; അവളെ കണ്ടാൽ ചിലർ കണ്ണടയ്ക്കുന്നു; മറ്റുചിലർ കൈകൊട്ടിച്ചിരിക്കുന്നു; വേറേ ചിലർ കൂട്ടംകൂടിനിന്നു വേണ്ടാതനങ്ങൾ പറഞ്ഞു വിനോദിക്കുന്നു. മഹർഷേ അവൾ വിധവയായാലെന്തു്? മരിച്ചാലെന്തു്? അതിനെല്ലാം പൊറുതിയുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ഈ അവമാനഭാണ്ഡം—ഇതേതു പർവ്വതം താങ്ങും? ഈ കളങ്കപങ്കം—ഇതേതു സമുദ്രം ക്ഷാളിക്കും?

പര:—മതി സൃഞ്ജയ! അപ്പോൾ—ഞാനൊന്നു മനസ്സിരുത്തട്ടെ—ദേവവ്രതൻ—അയാൾ തന്നെ എന്നാണല്ലോ അങ്ങെനിക്കു് ഉറപ്പുതരുന്നതു്—ദേവവ്രതൻ—വീണ്ടും ശസ്ത്രം ഗ്രഹിച്ചു്—ആ ശസ്ത്രംകൊണ്ടു തന്റെ ചിരന്തനമായ ബ്രഹ്മചര്യനിയമത്തെ ആദ്യമായി ചിത്രവധം ചെയ്തു്—നിരങ്കുശനായി, നിർല്ലജ്ജനായി—കാശിരാജാവിന്റെ കന്യാദാന മണ്ഡപത്തിൽ—എന്റെ ഗുരുദേവനായ വിശ്വനാഥസ്വാമിയുടെ സന്നിധാനത്തിൽ

—വലിഞ്ഞുകേറി—അന്യാന്തരക്തയായ ഒരു യുവതിയെ കരസ്പർശംകൊണ്ടു ദൂഷിതയാക്കി—ഒടുവിൽ അവളെ വിവാഹം ചെയ്യാതെ പുറങ്കാൽകൊണ്ടു തൊഴിച്ചു വെളിയിലിറക്കി വഴിയാധാരമാക്കി—സഭാഗൃഹത്തിൽ ഞെളിഞ്ഞിരുന്ന പണ്ടത്തേപ്പോലെ ധർമ്മമൂർത്തിയെന്ന ജയഡിണ്ഡിമംമുഴക്കി—ലോകത്തെ വ്യാമോഹിപ്പിക്കുന്നു! എന്നല്ലേ ഞാൻ മനസ്സിലാക്കേണ്ടതു സുഞ്ജയ? എന്തേ അയാൾ ഇങ്ങനെ ചെയ്യുവാൻ? ഭ്രാന്തില്ലല്ലോ അയാൾക്കു്?

ഹോത്രം:—ഭ്രാന്തെന്ന ശബ്ദത്തിന്റെ സങ്കുചിതാർത്ഥത്തിലാണെങ്കിൽ ഇല്ല; വ്യാപകാർത്ഥത്തിലാണെങ്കിൽ ഉണ്ടു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്ഥിതിയെന്താണു്? ശത്രുവിനു് ആവില്ല ജയിക്കാൻ; ശ്രാദ്ധദേവനു് ആവില്ല സമ്മതം വാങ്ങാതെ സമീപിക്കാൻ. അങ്ങനെ ഇഹലോകത്തേയും പരലോകത്തേയും ഭയപ്പെടണമെന്നില്ലാത്ത ഒരാൾക്കു്, താൻ വച്ചതു ചട്ടം, ചെയ്തതിരിപ്പു്, എന്നു കാണുമ്പോൾ സ്വാഭാവികമായി വരാവുന്ന ഒരു മഹാരോഗമാണു് മദോന്മാദം. അതിന്റെ ആവിർഭാവത്തിൽ താൻ വളരെക്കാലമായി അനുഷ്ഠിച്ചുവന്ന ആത്മസംയമനം ആക്കുവേണ്ടി അററംവരെ തുടരണം, ദാമ്പത്യാനന്ദം എന്തിനുവേണ്ടി എന്നെന്നേക്കുമായി ത്യജിക്കണം, എന്നും മറ്റും ന്യായമായി തോന്നാവുന്നതാണു്. അതാണു കാമഭ്രാന്തു്. ആ ഭ്രാന്തു ഭീഷ്മനു് അംബയുടെ കരം സ്പർശിക്കുമ്പോൾ അതിന്റെ പരമകാഷ്ഠയെ പ്രാപിച്ചിരുന്നിരിക്കണം. അല്ലെങ്കിൽ അത്ര പരസ്യമായി അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെയുള്ള ഒരു വയോവൃദ്ധൻ ആ ഗോഷ്ഠി കാണിക്കുമായിരുന്നുവോ? കാലം ആ വിഷം

അല്പമൊന്നു താഴോട്ടിറക്കിയപ്പോൾ കണ്ണു തുറന്നു സാധു; കായ്യം അപകടമായെന്നു കണ്ടു. അനാഥയായ ഒരബലയല്ലേ മുൻപിൽ നില്ക്കുന്നതു്? ആട്ടിയോടിച്ചു; കഥയും കഴിഞ്ഞു. ഭീഷ്മനും ഒരു മനുഷ്യനാണെന്നും മനുഷ്യസഹജങ്ങളായ മനോവൈകല്യങ്ങളിൽനിന്നു് അതുവളരെയൊന്നും ഉയർന്നു നില്ക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനും സാധിക്കുന്നതല്ലെന്നുമേ ആ ദയനീയമായ സ്വധർമ്മഭ്രംശത്തിനു് അർത്ഥമുള്ളു. താൻ മനുഷ്യനല്ലെന്നു നടിക്കുന്നതിലേയുള്ളു ആശ്ചര്യം; തന്റെ പ്രവൃത്തിയുടെഫലം താൻ അനുഭവിക്കുകയില്ലെന്നു ശഠിക്കുന്നതിലേ ഉള്ളു അന്യായം.

പര:—അങ്ങു പറയുന്നതെല്ലാം പരമാർത്ഥമാണെങ്കിൽ പ്രായശ്ചിത്തമില്ലാത്ത ഒരു പാതകം തന്നെയാണു് ദേവവ്രതൻ ആചരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അതിന്റെഫലം അയാൾ അനുഭവിച്ചുകൊള്ളും.

ഹോത്രു:—ആ സമാധാനം ആക്കുമുണ്ടു്. എന്നാൽ അവിടുന്നു നിർദ്ദേശിച്ച ഭയങ്കരമായ അനുഭവം ഏതു യുഗത്തിൽ, ഏതു ലോകത്തിൽവച്ചാണു് ഈശ്വരൻ അദ്ദേഹത്തെക്കൊണ്ടു് അനുഭവിപ്പിക്കാൻ പോകുന്നതു്? അതാണു് ഇവിടെ സങ്ഗതമായ പ്രശ്നം.

പര:—അത്യൽകടമാണു് ഈ മഹാപാപം; അതുകൊണ്ടു് ഇതിന്റെ ഫലം അയാൾ ഈ ജന്മത്തിൽ ഈ ഭൂമിയിൽ വച്ചുതന്നെ, അനുഭവിച്ചേ മതിയാകൂ.

ഹോത്രു:—അനുഭവിക്കും—ഒരാൾ അനുഭവിപ്പിക്കാനുണ്ടെങ്കിൽ. ഈശ്വരൻ ഭൂമിയിൽ നേരിട്ടിറങ്ങിവന്നു ദുഷ്ട

രെ ശാസിക്കാറില്ല; അവിടത്തേക്കു മനുഷ്യരൂപത്തിൽ ഒരു പ്രതിനിധി ആ കാര്യത്തിനു വേണം; അതിനാണു് രാജാക്കന്മാരെ സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അവക്കു് ആ ധർമ്മം അനുഷ്ഠിക്കാൻ ശക്തിയില്ലെങ്കിൽ അവരുടെ വൃത്തി ബ്രാഹ്മണർ സ്വീകരിക്കണം. നിഗ്രഹാനുഗ്രഹവൈഭവമുള്ള ബ്രാഹ്മണർ ഇന്നു ലോകത്തിൽ എത്ര പേരുണ്ടു്? അവരിൽത്തന്നെ എത്രപേർക്കു ദീനാവനത്തിൽ അഭിരുചിയുണ്ടു്? അവരിലും ഭീഷ്മനെ ദണ്ഡിക്കത്തക്ക പ്രഭാവം ആർക്കെങ്കിലുമുണ്ടോ? ഇല്ല—ഒരൊറ്റ വ്യക്തിയെ ഒഴിച്ചു്. അതവിട്ടുന്നില്ലാതെ മറ്റാരുമല്ല താനും. അവിടേക്കു ചിരംജീവിത്വം ലഭിച്ചിരിക്കുന്നതു തപശ്ചര്യയ്ക്കു മാത്രമാണോ? അല്ല ആണെങ്കിൽ അവിടുന്നു് എന്തിനു് അന്യർക്കെല്ലാം അജയ്യനായിരുന്ന കാർത്തവീര്യനേയും ആ ചക്രവർത്തിയുടെ വംശത്തേയും നാമാവശേഷമാക്കി? ഇക്കാലത്തും അവിടുന്നുള്ളപ്പോൾ അധർമ്മം തല പൊക്കുകയില്ലെന്നു ലോകം ദൃഢമായി വിശ്വസിക്കുന്നു.

പര:—എന്റെ അന്നത്തേയും ഇന്നത്തേയും നിലകൾക്കു തമ്മിൽ വളരെ വ്യത്യാസമുണ്ടു്. ആയുധപ്രയോഗം അവസാനിപ്പിച്ചു എന്നു ശപഥം ചെയ്തതിനു മേലാണു് ഞാൻ മഹേന്ദ്രത്തിൽപോയി തപസ്സുചെയ്യുവാൻ തുടങ്ങിയതു്.

ഹോത്ര:—അങ്ങനെ ശപഥംചെയ്തപ്പോൾ ഇങ്ങനെ ലോകത്തിൽ ഒരു സംഭവം നടക്കുമെന്നു് അവിടുന്നുകരുതിയിരിക്കുകയില്ലല്ലോ.

പര:—ഇല്ല; അതുപോലെ വിലക്ഷണമാണു് ഈ സംഭവം.

ഹോത്ര :—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ആ ഉത്സൃഷ്ടത്തിനു് ഒരു പവാദമായി ഇതിനെ ഗണിച്ചു കർത്തവ്യമനുഷ്ഠിക്കണം. സർമ്മസംസ്ഥാപനത്തിനു ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നിട്ടും അതു പ്രയോഗിക്കാതിരിക്കുന്നതു് ഒരു ഗൌരവമേറിയ കൃത്യവിലോപമല്ലേ? അതു് അവിടത്തേക്കു ശോഭനമാണോ ?

പര :—എങ്കിലും—എങ്കിലും ഈ കാര്യത്തിൽ അപരാധി, എന്റെ—എന്റെ ദേവവ്രതനാണു്. ഒരു തവണയെങ്കിലും എനിക്കു ക്ഷമിക്കണം ; ഞാൻ ക്ഷമിക്കും.

ഹോത്ര :—എന്നാൽ ക്ഷമിക്കുക. ആ ക്ഷുദ്രമത്സ്യത്തെ തിമിങ്ഗലമാക്കിയതു് അവിടുന്നാണു്. അതു ലോകസമുദ്രത്തിൽ നിർബാധമായി ഹിംസാവിഹാരം തുടർന്നു സകല ജീവരാശികളേയും ഭക്ഷിച്ചു് ഏമ്പക്കമിട്ടുകൊള്ളട്ടെ.

പര :—ഞാനെന്തു വേണമെന്നാണു് അങ്ങു നിർബന്ധിക്കുന്നതു് ?

ഹോത്ര :—എനിക്കു് അവിടത്തെ നിർബന്ധിക്കാൻ എന്താണവകാശം ? നിങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള ഗാഢമായ ഗുരുശിഷ്യബന്ധത്തെ ഛേദിക്കുന്നതിനാണു് ഞാൻ ഉദ്യമിക്കുന്നതെന്നു് അവിടുന്നു തെറ്റിദ്ധരിക്കരുതു്. പക്ഷേ മാനവസമുദായത്തിന്റെ മഹാനിധിയാണു് അവിടത്തെ സദ്യശസ്സു് ; സൂര്യബിംബത്തെക്കാൾ ഉയർന്നു സ്വയംപ്രകാശമായി മിന്നിത്തിളങ്ങുന്ന ഒരു ജ്യോതിസ്സാണു് അവിടുന്നു് ; അവിടത്തെ ദൃഷ്ടിയിൽ ആ യശസ്സിനു് ഒരു ഹിമബിന്ദുവിന്റെ ആയുർദ്ദൈർഘ്യവും ആകൃതിപരിമാണവുമേ ഉള്ളൂ എന്നെനിക്കറിയാം.

എന്നാൽ ഞങ്ങൾക്കു് അതൊരു ശാശ്വതമായ ഹീര ശൈലമാണു്. അതു് അവികലമായി, അപങ്കിലമായി, പരിലസിക്കണമെന്നു് ആശിക്കാൻ ഞങ്ങൾക്കു് അവ കാശമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടുമാത്രമാണു് അല്പമൊന്നു് അവിടത്തേ ശിഷ്യന്റെ അത്യാചാരത്തെപ്പറ്റി ഉപ ന്യസിച്ചുപോയതു്. അതു് അനുശാസനമല്ല, അഭ്യർത്ഥന യല്ല; ഉദ്ദേശശുദ്ധിയോടുകൂടിയ ഒരു വാസ്തവപ്രസ്താ വനമാത്രം. തള്ളണമെങ്കിൽ തള്ളാം; കൊള്ളണമെ ങ്കിൽ കൊള്ളാം.

പര :—രാജഷേ! അങ്ങു് അസങ്ഗതമായി എന്തെല്ലാമോ നിവേദനം ചെയ്യുന്നു. ചോദിച്ചതിനുത്തരം പറയുന്നു മില്ല.

ഹോത്ര :—പറയാം. ഈ അത്യാഹിതങ്ങൾക്കെല്ലാം നിദാ നഭൂതമായ ഭീഷ്മനെക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ആരംഭിച്ചു് ഇടയ്ക്കുവച്ചു മുടക്കിയ അംബയുടെ പാണിഗ്രഹണം മങ്ഗളമായി പര്യവസാനിപ്പിക്കണം.

പര :—(കുറേ ആലോചിച്ചിട്ടു്) അത്രമാത്രമല്ലേ അങ്ങേയ്ക്കു വേണ്ടൂ? അയാൾ അല്പമൊരു തടസ്സം പുറപ്പെടുവിക്കു മായിരിക്കും; അതു സാരമില്ല. ആ കായ്മും ഞാൻ ഏറ്റു.

ഹോത്ര :—അത്രമാത്രം മതി.

പര :—എന്നാൽ എല്ലാം ഭദ്രമായി. എനിക്കു് ആയുധം സ്പൃശിക്കേണ്ട; അങ്ങയുടെ ആശ ഫലിക്കും; ദേവ വ്രതനു ഗുരുഭക്തി പ്രകടിപ്പിക്കുന്നതിനു് ഉത്തമമായ ഒരവസരം കിട്ടുകയും ചെയ്യും.

ഹോത്ര :—അദ്ദേഹം പിതൃഭക്തിയിൽ വ്യതിചലിച്ചുവെങ്കിലും ഗുരുഭക്തനാണെന്നു തെളിയിച്ചാലും അദ്ദേഹത്തെ ലോകം മാനിക്കും.

പര :—അതിനെപ്പറ്റി സംശയിക്കേണ്ടതില്ല. എനിക്കു ശ്രീപരമേശ്വരനിലുള്ളതിനെക്കാൾ പതിന്മടങ്ങുഭക്തി അയാൾക്കു് എന്നിലുണ്ടു്.

ഹോത്ര :—ആവോ ? അതെല്ലാം കണ്ടറിയണം,

പര :—കാണാനൊന്നുമില്ല. പറയുന്നതാരു് ? ഗുരു. കേൾക്കേണ്ടതാരു് ? ശിഷ്യൻ. ആജ്ഞാപിക്കുന്നതാരു് ? പരശുരാമൻ. അനുസരിക്കേണ്ടതാരു് ? ഒരു ക്ഷത്രിയൻ. ആചാര്യവാക്യം അനുസരിക്കാത്ത ഒരു ശിഷ്യൻ ലോകത്തിലുണ്ടെങ്കിൽ അതാരെന്നറിയണം ; ഭാർഗ്ഗവശാസനത്തിനു വഴിപ്പെടാത്ത ഒരു ക്ഷത്രബന്ധുവുണ്ടെങ്കിൽ അയാളുമായി ഏറ്റുമുട്ടണം. ഇല്ല ; അയാൾ എന്റെ ആജ്ഞ ശിരസാ വഹിക്കും ; അല്ലെങ്കിൽ ആ ഉല്ലംഘനം അയാൾക്കു് അന്യത്ര ആവർത്തിക്കാൻ ഇടവരികയില്ല.

ഹോത്ര ;—എന്തോ ? ലോകത്തിൽ അങ്ങിങ്ങു് അപൂർവമായി ചില സാഹസികളായ താന്തോന്നികളുണ്ടു്. എവിടെയും എട്ടുച്ചാട്ടം ; ഏതിനും തർക്കുത്തരം ! അവരെ നേർവഴിക്കു കൊണ്ടുവരാൻ അന്തകനും സാധിക്കുമോ എന്നറിഞ്ഞുകൂടാ ; മറ്റാർക്കുമില്ലെന്നുള്ളതു നിശ്ചയം തന്നെ.

പര :—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഞാനും അന്തകനാണു്—സാക്ഷാൽ ക്ഷത്രിയകുലാന്തകൻ. ഇരിക്കട്ടെ; ഞാനെ

ന്താണ്‌ അയാളോട്ട പറയാൻ പോകുന്നത്‌? താൻ ഒരിക്കൽ കരഗ്രഹണംകൊണ്ട ദൂഷിപ്പിച്ച ഒരു രാജകന്യകയെ വീണ്ടും കരഗ്രഹണംകൊണ്ട ദോഷവിമുക്തയാക്കണം എന്നു്‌. എന്നുമാത്രം. എന്തിനു്‌? ആ കന്യകയുടെ ചാരിത്രത്തിനു്‌; അയാളുടെ സദ്യശസ്സിനു്‌; പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ നിലനില്പിനു്‌. അതിലെന്താണ്‌ അനാശാസ്യമായുള്ളത്‌? എന്റെ ആചായ്യൻപോലും അനുഷ്ഠിച്ച ഒരു കായ്പരിപാടിയല്ലേ അതു്‌? ദേവി ഭജിച്ചു; ഈശ്വരൻ അനുഗ്രഹിച്ചു; പങ്കതിശ്ശരീരം പങ്കുവച്ചുകൊട്ടുത്തു, തന്റെ നെറ്റിക്കണ്ണു ചുട്ടെരിച്ച മന്മഥനെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പൂർവസിംഹാസനത്തിൽവീണ്ടും ഏകച്ഛത്രാധിപതിയാക്കി വാഴിച്ചു. അങ്ങനെയുള്ള കാമദേവനെ മറുത്തു സാമാന്യനായ ഒരു മനുഷ്യൻ ഏതച്ഛന്റെ കാമസമ്പൂർത്തിക്കുവേണ്ടിയായാലും നിത്യബ്രഹ്മചാരിയുടെ വേഷം കെട്ടി ഞെളിയുകയോ? അഗതിയായ ഒരു പെൺകിടാവിന്റെ ഭായിയെ അലങ്കോലപ്പെടുത്തുകയോ? അയാൾ എന്റെ ഭഗവാനെ അധിക്ഷേപിക്കുന്നു എന്നെ നിന്ദിച്ചാൽ ഞാൻ സഹിക്കും; എന്റെ ഭഗവാനെ നിന്ദിച്ചാൽ വെറുതേ വിടുമോ? വിടാമോ? പക്ഷേ ഞാനിതെല്ലാം വെറുതേ ശങ്കിക്കുകയാണു്‌; വേണ്ടാത്ത ഈ സങ്കല്പം വെടിഞ്ഞുകൊണ്ട മുയൽക്കൊമ്പു മുറിക്കുകയാണു്‌. എന്റെ കർത്തവ്യമെന്തെന്നു ഞാൻ കണ്ടുകഴിഞ്ഞു. സ്നേഹിതാ വിളിക്കു അംബയെ.

(ഹോത്രവാഹനൻ വെളിൽപോയി അംബയോടുകൂടി പ്രവേശിക്കുന്നു. അംബ അധോമുഖിയായി നെടുവീർപ്പിട്ടുകൊണ്ടും അശ്രുധാരവാർത്തുകൊണ്ടും വരുന്നു.)

പര :—വത്സേ! വ്യസനിക്കേണ്ട. ഈ ലോകം അത്രയ്ക്ക് അനാഥമായിട്ടില്ല. ഭാഗ്ഗവരാമൻ ഇനിയും മരിച്ചിട്ടില്ല. പണ്ടേതോ ഒരു കാലത്ത് എന്റെ പ്രിയശിഷ്യനും എന്നാൽ ഇന്ന് എന്റെ കീർത്തിദ്രോഹിയുമായ ഭീഷ്മൻ നിമിത്തം വത്സയ്ക്ക സംഭവിച്ച ദുരിതങ്ങളെല്ലാം സ്വജ്ഞയനിൽനിന്നു ഞാനറിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു.

അംബ :—(വസ്ത്രാഗ്രംകൊണ്ട കണ്ണു തുടച്ചിട്ട്) മഹാത്മാവേ! അനന്യശരണയായ ഒരു ബാലിക ഇതാ അവിടത്തെ പാദമൂലത്തിൽ ദണ്ഡനമസ്കാരം ചെയ്യുന്നു. അശ്രുത പൂർവമായ ഒരശനിപാതമാണ് അവൾക്ക് അവിടത്തെ ആ ശിഷ്യനിൽനിന്ന് ഏല്ക്കുവാനുള്ള ദുർയ്യോഗമുണ്ടായതു്. മാനവും മർയ്യാദയുമുള്ള ഒരു യുവതിക്ക് അദ്ദേഹംനിമിത്തം ഈ ലോകത്തിലെങ്ങും ഒരഭയസ്ഥാനമില്ല. അവളെ ഒരിടത്തും പൊറുപ്പിക്കുകയില്ലെന്നുള്ളതാണ് ആ മഹാന്റെ നൂതനവ്രതം. പ്രാണാർപ്പണംകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടാനുള്ള ദയാർദ്രത കാലനുപോലുമുണ്ട്; പാതിവ്രത്യാർപ്പണം വേണമെന്ന് അദ്ദേഹം ആരോടും നിർബന്ധിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ അവിടത്തെ ശിഷ്യനോ?

പര :—അയാൾ എന്റെ ശിഷ്യനല്ല, ശാസ്യൻ.

അംബ :—സ്വാമിൻ!

പര :—മതി, എന്റെ പൈതലിനെ ഞാൻ രക്ഷിക്കും. ഞാൻ ക്ഷമിച്ചാലും ഈ അപരാധം എന്റെ കഠാരം ക്ഷമിക്കുകയില്ല. എന്റെ ഓമനയെ ഞാൻ ദേവവ്രതനെക്കൊണ്ടു പരിഗ്രഹിപ്പിക്കും.

അംബ :—അദ്ദേഹം അവിടത്തേ ആജ്ഞയ്ക്കു വിധേയനാകുമോ ?

പര :—ആയില്ലെങ്കിൽ എനിക്ക് ഒരു ക്ഷത്രിയനെക്കൂടി വധിക്കേണ്ടതായി വരും : അല്ലാതെയെന്ത് ? പതിന്നാലു ലോകങ്ങളും ചാടിക്കടന്ന ജാംബവാനു് ഒരു പലചലം ദൂരമല്ല ; പതിന്നാലു ലോകങ്ങളും കബളീകരിച്ച പ്രളയാഗ്നിക്കു വൈക്കോൽത്തുരുമ്പു തൊണ്ടയിൽ നിൽക്കുകയില്ല. അങ്ങനെ അറുതിവരാനാണു് അയാൾക്കു വിധിയെങ്കിൽ അതു് ആക്ക തടുക്കാം ? അത്തരത്തിലാണു് ഈ അധാർമ്മികതയുടെ പരിണാമമെങ്കിൽ അതും കൊള്ളാം. അപ്പോൾ ഞാൻ കൂട്ടിയേ അനുരൂപനായ മറെറാരു വരനെക്കൊണ്ടുവേൾപ്പിക്കും. ആ ഭാരം എനേറതാണു്. അംബയെ എൻെറ പ്രിയപുത്രിയായി ഇതാ ഞാൻ അംഗീകരിക്കുന്നു. ഒന്നുകൊണ്ടും വ്യസനിക്കരുതെന്നു വീണ്ടും വീണ്ടും ഉറപ്പുതരുന്നു.

അംബ :—ഭഗവാനേ ! എനിക്കെന്തു വ്യസനമാണു് ? ലോകഗുരുവായ അവിടത്തേ അനുശാസനത്തെ അതിലംഘിക്കുന്ന ഒരു ശിഷ്യാധമൻ എൻെറ ഭർത്താവാകാൻ യോഗ്യനല്ല. അങ്ങനെ സംഭവിക്കുന്ന വൈധവ്യം എനിക്കു് ഒരനുഗ്രഹമാണു്. വ്യസനമോ മഹർഷേ? എനിക്കേതുണ്ടു് പുതുതായൊരു വ്യസനം ? പകലും രാവും എനിക്കതല്ലേ ഇപ്പോൾ ചരിയാനുള്ള തറ ? ശ്വസിക്കാനുള്ള വായു ? ഏതായാലും ലോകത്തിൻെറ പ്രതിഷ്ഠയ്ക്കു ചില ധർമ്മസേതുക്കൾ വേണം ; അവയെ മദം പൊട്ടിയ കൊമ്പനെപ്പോലെ കുത്തിപ്പൊളിച്ചു കൂട്ടിച്ചോരാക്കി അഹങ്കരിക്കുന്ന ഒരു പുരുഷൻ ഏതു

ഭീഷ്മനായാലും, എത്ര ഭീമനായാലും ആ നിമിഷത്തിൽ കഴിയണം അവന്റെ കഥ. അവനു സ്വേച്ഛപോലെ പിടിക്കാനുമെറിയാനുമുള്ള ഒരുമ്മാനക്കായല്ല അവി വാഹിതയായ ഒരു സ്ത്രീയുടെ കൈത്തളിർ; അവന്റെ കാമദീപത്തിനു തിരിതെറുക്കാനുള്ള പഴഞ്ചണിയല്ല അവളുടെ ചാരിത്രം. അതൊന്നുമാത്രം അവൻ മന സ്സിലാക്കിയാൽ മതി; സത്യം ജയിച്ചു; ന്യായം തഴച്ചു; അങ്ങനെയൊരു പരിണാമം വന്നാൽത്തന്നെ എന്റെ എളിയ ജീവിതം സഫലമായി. എന്റെ കഴുത്തിൽ വീഴുന്നതു വരണമാലയോ കാലപാശമോ എന്തുമായിക്കൊള്ളട്ടെ; രണ്ടും എന്നെ സംബന്ധിച്ചുമാത്രം നോക്കുമ്പോൾ എനിക്ക് ഒന്നുപോലെയാണ്.

പര :—(ക്രോധമൂർച്ഛയിൽ) ശരി, സുഞ്ജയ! നമുക്കു നാളെക്കാലത്തുതന്നെ ഈ കുട്ടിയോടുകൂടി ഹസ്തിനപുരത്തേക്കു പുറപ്പെടാം. ദേവവ്രതൻ ഇവളെ സ്വീകരിച്ചാൽ അനുഗ്രഹവഷം; തിരസ്കരിച്ചാൽ അസ്ത്രവഷം; രണ്ടും ഓരോ കയ്യിൽ വച്ചുകൊണ്ടു ഞാൻ അങ്ങോട്ടു ചെല്ലുന്നു; അവയിൽ ഏതെങ്കിലുമൊന്ന് അയാൾക്കു യഥേഷ്ടം തിരഞ്ഞെടുക്കാം—അവശിഷ്ടമായ സുകൃതത്തിന്റേയോ അത്യാശ്ചര്യമായ ദുഷ്കൃതത്തിന്റേയോ പ്രേരണ അനുസരിച്ച്—ഒന്നുകിൽ ദാമ്പത്യസുഖം; അല്ലെങ്കിൽ ശരീരനാശം!

(എല്ലാവരും പോകുന്നു)

(യവനിക)

—

അഞ്ചാമങ്കം

രങ്ഗം 1

സ്ഥലം :—കുരുക്ഷേത്രം.

സമയം :—പ്രഭാതം—ഉദ്ദേശം ഏഴുമണി.

(കൈകൾ കൂപ്പിക്കൊണ്ടു വിനീതനായി ഭീഷ്മനും കയ്യിൽ വെണ്മഴു വിറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ക്രോധോജ്ജ്വലനായി ശ്രീപരശുരാമനും നിൽക്കുന്നു)

ഭീഷ്മ :—മഹാത്മാവേ! ഗുരുദേവ! ഇതാ! പ്രിയശിഷ്യൻ ദേവവ്രതൻ അങ്ങയെ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു. ഈയുള്ളവന്റെ പാദോപസങ്ഗ്രഹം വാത്സല്യപൂർവം സ്വീകരിച്ചു് ഇവനെ ആശീർവദിക്കണമേ. കാണപ്പെട്ട ഈശ്വരനാണു് അവിടുന്നു് എനിക്കു്; കരസ്ഥമായ ചിന്താരത്നമാണു് അവിടത്തെപ്പക്കൽ നിന്നു ഞാൻ നേടിയ അസ്ത്രവിദ്യ. ഭഗവൻ! ഭാർഗ്ഗവ! അങ്ങേയ്ക്കു വീണ്ടും വീണ്ടും നമസ്കാരം.

(പരശുരാമൻ തീപ്പൊരി ചിതറുന്ന കണ്ണുകളോടുകൂടി ഭീഷ്മനെ പലകുറി നോക്കി പല്ലിറുമ്മുന്നു)

ഭീഷ്മ :—അവിടുന്നു് ആരുടെ നേർക്കോ കോപിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നുവല്ലോ. സകല ചരാചരങ്ങളും അവിടത്തെ ഹിതാനുവർത്തനത്തിനു സന്നദ്ധങ്ങളായിരിക്കേ ഈ വികാരപ്രകടനത്തിനു പ്രസക്തിയെന്തു്?

പര :—എന്തേ ചോദിച്ചതു്? പ്രസക്തിയെന്തെന്നോ? ദേവവ്രത! നീ സ്വപ്നലോകത്തിലോ ജാഗരലോകത്തിലോ ജീവിക്കുന്നതു്?

ഭീഷ്മ :—അവിടുന്നു് എന്നെത്തന്നെയാണു് തുറിച്ചുനോക്കുന്നതു് ; അവിടത്തേ പുരികം എന്റെനേരെ തന്നെയാണു് വളഞ്ഞുയരുന്നതു്. ഇക്കുറി എന്റെ ആതിഥ്യം സ്വീകരിക്കുകയില്ലെന്നും ഞാൻ ഇവിടെ വന്നു കണ്ടുകൊള്ളണമെന്നും അവിടുന്നു് അനുശാസിച്ചതായി അറിഞ്ഞു. ഇതാ ഇവിടെ വന്നു തൊഴുകയ്യോടുകൂടി നില്ക്കുന്നു അവിടത്തേ ദാസാനുദാസൻ—ഏതാജ്ഞയേയും അനുസരിക്കുവാൻ ; ഏതു കൈങ്കര്യവും അനുഷ്ഠിച്ചു കൃതകൃത്യനാകുവാൻ. അവിടത്തേ പാവനമായ ജടാജൂടം ആദ്യമേതന്നെ പൊൻ പൂശിയിരിക്കുന്ന ഈ പരിസരപ്രദേശത്തിനു കണ്ണിൽനിന്നു തീപ്പൊരി തെറിപ്പിച്ചു വീണ്ടും എന്തിനു നിറപ്പകിട്ടുകൂട്ടുന്നു ? ഈയുള്ളവൻ എന്തപരാധമാണു് അവിടത്തേനേക്കു് ആചരിച്ചതെന്നു് എത്രമേൽ ചിന്തിച്ചിട്ടും ഒരെത്തും പിടിയും കിട്ടുന്നില്ലല്ലോ.

പര :—ദേവവ്രത ! നിന്നോട്ട മയ്യാദയെന്നപോലെ ബുദ്ധിയും എന്നെന്നേക്കുമായി യാത്രപറഞ്ഞു പിരിഞ്ഞുപോ? അഥവാ ബുദ്ധിനാശം വരുമ്പോഴാണല്ലോ മനുഷ്യൻ മയ്യാദയില്ലാത്തവനാകുന്നതു്. നീ ഒന്നുകൂടി നിപുണമായി നിന്റെ ചരിത്രം വിശകലനം ചെയ്യുനോക്കുമോ ? ആരോടും യാതൊരതിക്രമവും മനസാ, വാചാ, കർമ്മണാ ചെയ്തിട്ടില്ലാത്ത ആദർശപുരുഷനാണോ നീ ?

ഭീഷ്മ :—അങ്ങനെയുള്ള ഒരാളെന്നു ഞാൻ എന്നെപ്പറ്റി പറയുന്നതു് അതിരുകടന്ന ആത്മപ്രശംസയായിരിക്കും. എനിക്കു പല കുറവുകളുമുണ്ടെന്നു ഞാൻ

മാറത്തു കൈവച്ചുകൊണ്ടു സമ്മതിക്കാം. എന്നാൽ പരദ്രോഹമെന്നൊന്നു് എനിക്കു് അറിവുള്ളിടത്തോളം ഇതുവരെ ചെയ്തിട്ടില്ലെന്നു് അങ്ങയോടു നിവേദനം ചെയ്യാൻ അന്തഃകരണം എന്നെ ധൈര്യപ്പെടുത്തുന്നു.

പര :—അപ്പോൾ, അതുകൂടി അസ്സംവിദ്യയുടെ പുറമേ ഞാൻ പറഞ്ഞുതരണമെന്നായിരിക്കാം നിന്റെ ശാഠ്യം. ആകട്ടെ. അതിനു വിരോധമില്ല. കാശിരാജാവിന്റെ ജ്യേഷ്ഠപുത്രിയായ അംബ എന്നൊരു കന്യകയെപ്പറ്റി നീ കേട്ടിട്ടുണ്ടോ ? ആ കുട്ടിയുടെ സ്വയംവര മഹത്തിൽ സംബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ടോ ?

ഭീഷ്മ :—(ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു്) ഊവു്, പോയിട്ടുണ്ടു്.

പര :—സ്വയംവരത്തിനു വന്നിരുന്ന രാജാക്കന്മാരെയെല്ലാം തോല്പിച്ചു് ആ കന്യകയുടെ കൈക്കുപിടിച്ചു് അവളെ തേരിൽ കേറ്റി ഹസ്തിനപുരത്തേക്കു കൊണ്ടുപോയിട്ടുണ്ടോ ?

ഭീഷ്മ :—എന്റെ അനുജൻ വിചിത്രവീര്യനെക്കൊണ്ടു് ആ പെൺകിടാവിനെ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യിക്കാമെന്നു വച്ചു് അങ്ങനെ ചെയ്തു. കൈക്കു പിടിച്ചതു ശരിയാണു്—ഒരു പിതാവു പുത്രിയുടെ കൈക്കെന്നപോലെ.

പര :—ചോദിക്കുന്ന ചോദ്യങ്ങൾക്കുമാത്രം സമാധാനം പറഞ്ഞാൽ മതി. വളയുകയും പുളയുകയുമൊന്നും വേണ്ട. എന്നിട്ടു് ആ കന്യകയെ നീ തന്നെ പരിഗ്രഹിക്കേണ്ടതിനുപകരം, അവളെ അവളുടെ അഭിമതമനുസരിച്ചെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു സാലരാജാവിന്റെ സന്നിധിയിലേക്കു തള്ളിവിട്ടിട്ടു് ആ അപവാദ ഭീരുവിനാൽ

പരിത്യക്തയായി അവൾ വീണ്ടും നിന്നെ ശരണം പ്രാപിച്ചപ്പോൾ നിന്റെ രാജധാനിയിൽ നിന്നെന്നുമാത്രമല്ല രാജ്യത്തിൽനിന്നുപോലും ആട്ടിപ്പായിച്ചിട്ടുണ്ടോ ?

ഭീഷ്മ :—സാല്വനിൽ അനുരാഗവതിയെന്നു പറഞ്ഞു ഹസ്തിനപുരം വിട്ടപോകാൻ അനുവാദം ചോദിച്ച ആ കുമാരിതന്നെയാണു് അത്തരത്തിലുള്ള ആ വിപത്തെല്ലാം അവളുടെ തലയിൽ വലിച്ചു വച്ചതു്. അല്ലെങ്കിൽ അവൾക്കു് എന്റെ അനുജന്റെ പട്ടമഹിഷിയെന്ന നിലയിൽ സൌഭാഗ്യപൂർണ്ണമായിത്തന്നെ ജീവിതം നയിക്കാമായിരുന്നു.

പര :—ഓഹോ ! അപ്പോൾ നിനക്കു് ഇക്കാര്യത്തിൽ യാതൊരു പറ്റും തെറ്റുമില്ലെന്നാണു്, നിന്റെ ഭാവം ! അല്ലേ ? എന്റെ ശിഷ്യനാണെന്നുള്ള കീർത്തികൊണ്ടു് എന്റെ അസ്ത്രശിക്ഷണം നിമിത്തം സിദ്ധിച്ച പരാക്രമംകൊണ്ടു്, നീ ആ സ്വയംവരത്തിൽ സന്നിഹിതരായിരുന്ന സകല രാജാക്കന്മാരേയും കണ്ണുരുട്ടിക്കാണിച്ചു ഭയവിഹ്വലന്മാരാക്കി, അബലയായ ആ കന്യകയെ പാണിസ്പർശം കൊണ്ടു പതിതയാക്കി, ആ നാശഗർത്തത്തിൽനിന്നു് അവളെ സമുദ്ധരിച്ചു സഹധർമ്മിണിയാക്കേണ്ടതിനുപകരം, നിർമ്മാല്യപുഷ്പംപോലെ രഥ്യയിലേക്കു വലിച്ചെറിഞ്ഞു, കണ്ടവരെക്കൊണ്ടെല്ലാം ചവിട്ടിച്ചു കയ്യംകൊട്ടിച്ചിരിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു! അസഹായയായ ആ പെൺകിടാവിന്റെ മൃദുലഹൃദയം നീ തല്ലിത്തകർത്തു ; അവളുടെ ആശാലതയിൽ ഇടിത്തീവീഴ്ത്തി ; ആ സുചരിതയുടെ ഭാവിജീവിതം മരുഭൂമിയാക്കി ; ആ മാൻപേടയെ വേടനെപ്പോലെ നായാടി

കൊല്ലാക്കൊലചെയ്യ ; അവളുടെ ത്രിവഗ്ഗപ്രാപ്തിക്കുള്ള കവാടം എന്നെന്നേക്കുമായി അടച്ചു; അവളെ കുലടകൾക്കുപോലും ഗർഹ്യയായ കുലടയെന്നു് പരിവാദലോലമായ ലോകത്തിനു പറഞ്ഞുപരത്താൻ പഴുതുണ്ടാക്കി; അവളുടെ കണ്ണുനീരിൽ നിന്റെ മിഴികൾ കർപ്പൂരധാരയിൽ എന്നപോലെ മുഴുകി; അവളുടെ വിലാപത്തിൽ നിന്റെ ചെവികൾ വീണാലാപത്തിലെന്നപോലെ നിർവൃതിനേടി. ഭയങ്കരം ! ബീഭത്സം! പൈശാചികം ! എന്നിട്ടും ഏതു ലോകത്തിൽനിന്നോ ഈ നിമിഷത്തിൽമാത്രം വിമാനം വഴിക്കു ഭൂമിയിൽ വന്നിറങ്ങിയവനെപ്പോലെ എന്റെ മുൻപിൽനിന്നു കൊണ്ടു്, എന്റെ മുഖത്തുനോക്കി, ഒരു വിദഗ്ധനായ നടന്റെ മട്ടിൽ, ആദ്യന്തം അജ്ഞത അഭിനയിച്ചു, മയ്യാദക്കാരനായി നിലകൊള്ളാൻ നീ ലജ്ജിക്കുന്നില്ല! ഈ ബകവ്രതമാണു് നിന്റെ നിത്യാനുഷ്ഠാനം; ഇത്തരത്തിലുള്ള യുവതികളുടെ മാനഭങ്ഗമാണു് നിന്റെ നൈഷ്ഠിക ബ്രഹ്മചര്യം! ദേവവ്രത! നീയിതുമ്മു് അധഃപതിച്ചുപോയല്ലോ !

ഭീഷ്മ :—ഗുരുദേവ! അങ്ങു് എന്നെ അകാരണമായി തെറ്റിദ്ധരിച്ചിരിക്കുന്നു; എന്റെ ഭാവശുദ്ധിയെപ്പറ്റി അകരുണമായി സംശയിച്ചിരിക്കുന്നു.

പര :—മതി നിന്റെ ഈ വാഗ്ജാലം ! ഞാൻ വൃദ്ധനാണെങ്കിലും എന്റെ വിവേചനശക്തി ഇനിയും നശിച്ചിട്ടില്ല. ശിഷ്യന്റെ സ്ഖലിതം ആചാര്യൻ ക്ഷമിക്കേണ്ടതു തന്നെ; എങ്കിലും അതിനുമുണ്ടു് ഒരു സീമാരേഖ. ദേവവ്രത! നിനക്കൊരു വലിയ പ്രമാദം പറ്റീ

ട്ടുണ്ട്. കാലകാലന്റെ അന്തേവാസിയായ എന്നെ കാലൻ ഭൂമിയിൽനിന്നു് അപഹരിച്ചതായി നീ കരുതിയിരിക്കണം; വരുണഭഗവാൻ കേരളഭൂമി കാണിക്കവെച്ചു പ്രസാദിപ്പിച്ച എന്നെ അദ്ദേഹം പിന്നീടതരം കിട്ടിയപ്പോൾ മുക്കിക്കൊന്നതായി നീ വിശ്വസിച്ചിരിക്കണം. ഇല്ല, ദേവവ്രത! നിന്റെ മുൻപിൽ നീ ഇപ്പോൾ കാണുന്നതു പഴയ പരശുരാമനെത്തന്നെയാണു്; വേറിട്ടൊരുത്തനെയല്ല. ഇതു് എന്റെ മാതാവായ ആഷ്ടഭൂമിയാണു്. ഒരു കാലത്തു മഹർഷിമാരുടെ അഭ്യർത്ഥന നിമിത്തം ഞാൻ ശസ്ത്രന്യാസം ചെയ്തതു പരമാർത്ഥംതന്നെ. എങ്കിലും, ഏതു കാലത്തും, ഏതു പരിസരത്തിലും അനുഷ്ഠിക്കേണ്ട ചില കൃത്യങ്ങൾ എനിക്കുണ്ടെന്നു ഞാൻ ദൃഢമായി വിശ്വസിക്കുന്നു. അധർമ്മമാകുന്ന വിഷവൃക്ഷം എവിടെയെവിടെ വളർന്നുയർന്നു വാച്ചു തഴയ്ക്കുന്നുവോ അവിടെയവിടെ എന്റെ വെണ്മഴുവിനു് അതിന്റെ മൂലച്ഛേദം വരുത്താതെ നീക്കു പോക്കില്ല. മേഘച്ഛന്നനായ മദ്ധ്യാഹ്നഭാസ്കരൻ അസ്തമിച്ചതായി നീ ധരിക്കരുതു്. ഉപരിതലത്തിലുള്ള ഭസ്മലേപം കണ്ടു് അടിക്കു കിടക്കുന്ന അഗ്നി ശമിച്ചുപോയതായി ഭ്രമിക്കരുതു്.

ഭീഷ്മ:—സ്വാമിൻ! അവിടത്തേ ഏതു് അരുളപ്പാടും ശിരസാ വഹിക്കുവാൻ ഈ ശിഷ്യൻ ചുമതലപ്പെട്ടവനാണു്. ധർമ്മാത്മാവായ അവിടുന്നു ധർമ്മമല്ലാതെ മറെറാന്നും അരുളിച്ചെയ്യുകയില്ലല്ലോ. അവിടത്തേ അനുശാസനമെന്തെന്നു കേൾക്കാൻ എന്റെ ചെവി വെമ്പൽ കൊള്ളുന്നു; ഗ്രഹിക്കാൻ ഹൃദയം പിടഞ്ഞുയരുന്നു.

പര :—ശരി! അങ്ങനെ നേർവഴിക്കു വരൂ! ദേവവ്രത! എനിക്കു നിന്നോടു് ആജ്ഞാപിക്കാനുള്ള കായ്യം ഒന്നു മാത്രമേയുള്ളൂ; രണ്ടാമതൊന്നില്ല. ഞാൻ അംബയെ എന്നോടുകൂടി ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടു്. നീ എന്റെ ശിഷ്യനാണെങ്കിൽ—നീ തരാനുള്ള ഗുരുദക്ഷിണ ഇനിയും എനിക്കു തന്നിട്ടില്ലെന്നുള്ള വസ്തുത നിനക്കു് ഓർമ്മയുണ്ടെങ്കിൽ—ഈ കന്യകയെ പരിഗ്രഹിക്കണം. നീ വിതച്ച പഞ്ച നീ തന്നെ കൊയ്യണം; നീ കയ റിയ വിഷം നീ തന്നെ ഇറക്കണം.

ഭീഷ്മ :—(ചെവി പൊത്തിക്കൊണ്ടു്) ഇതു് അവിടത്തെ നാക്കിൽനിന്നു തന്നെയാണോ പുറപ്പെട്ടതു്! അവി ടത്തെ കൂടാരംകൂടി ഇത്രമേൽ ക്രൂരമല്ലല്ലോ. ഞാൻ യാവജ്ജീവം ബ്രഹ്മചാരിയായി കാലയാപനം ചെയ്യു കൊള്ളാമെന്നു ദേവന്മാരും മനുഷ്യരും കേൾക്കേ പര സ്യമായി ചെയ്തിട്ടുള്ള ശപഥം അവിടുന്നു മറന്നു പോയോ? ആ ശപഥം ഇന്നും അഭങ്ഗുരമായി, അവ്യഭിചാരിയായി, നിലകൊള്ളുന്നു. ആചായ്യ! സ്ഥായിയല്ലാത്ത ഈ ലോകത്തിൽ സംഭാവ്യമല്ലാത്ത ഏതു കായ്യവും സംഭവിക്കാം. വായുവിനു പങ്ഗുത്വം പററാം; അഗ്നിയെ ശീതജ്വരം ബാധിക്കാം; ആകാശം നിലതെറ്റി അടന്നുവീഴാം; ആദിത്യബിംബം മഞ്ഞുകട്ടിയായി ഉറയാം; ചന്ദ്രമണ്ഡലം ചെന്തീ ചൊരിയാം; സമുദ്രം മരുഭൂമിയാകാം; സകല ചരാചര ങ്ങളും മൺമറയാം; എന്നാൽ ഒരെണ്ണത്തിനു മാററമെ ന്നൊന്നു് ഏതുകാലത്തും ഉണ്ടാകുകയില്ല—ഈയുള്ള വന്റെ ആ എളിയ ശപഥത്തിനു്. എന്റെ ഹൃദയ ത്തിൽ സ്പന്ദനമുള്ളിടത്തോളം—സിരകളിൽ രക്തം

പ്രവഹിക്കുന്നിടത്തോളം—മസ്തിഷ്കത്തിൽ പ്രജ്ഞ അവ
ശേഷിക്കുന്നിടത്തോളം—ദേഹത്തിനും ദേഹിക്കും തമ്മി
ലുള്ള ബന്ധം നിലനില്ക്കുന്നിടത്തോളം—കാലം, ഇവൻ
ആ വ്രതം, ഏതു ത്യാഗം അനുഷ്ഠിച്ചും, ഏതു അഗ്നി
പരീക്ഷയെ അഭിമുഖീകരിച്ചും, ധീരനായി, പ്രശാന്ത
നായി, പരിപാലിക്കും.

പര:—അതുവ്വോ മൂർഖാ! എന്നാൽ ആ അത്ഭുതം എനി
ക്കൊന്നു കാണണം! എന്തു പുലമ്പി നീ? നിന്റെ
പ്രതിജ്ഞ പരിപാലിക്കുമെന്നു്! എങ്ങനെ? എന്റെ
ആജ്ഞയെ തിരസ്കരിച്ചു്, എന്നെ തൃണീക
രിച്ചു്! അല്ലേ? കൊള്ളാം! ഒരു ശിഷ്യൻ ഗുരുവി
നോടു കാണിക്കേണ്ട ഭക്തി ഇങ്ങനെയിരിക്കണം!
ഒരു ക്ഷത്രിയൻ ഭാർഗ്ഗവരാമനോടു പ്രദർശിപ്പിക്കേണ്ട
അനുസരണത്തിനു് ഇതുതന്നെയായിരിക്കണം മാതൃക!
നീ എന്റെ അന്തേവാസിയായി കുറേക്കാലം താമസി
ച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ഞാനാരെന്നു മനസ്സിലാക്കീട്ടില്ല;
എന്റെ അപദാനപരമ്പരയുടെ സ്വരൂപമെന്തെന്നു്
അശേഷം അറിഞ്ഞിട്ടില്ല!

ഭീഷ്മ:—ഈ ലോകത്തിൽ ആരാണു് അവിടത്തേ അപദാന
ങ്ങൾ അറിയാത്തതു്? അതു് അവിടത്തേ ആകാരം
തന്നെ അസന്ദിഗ്ധമായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നുണ്ട
ല്ലോ. ശിരസ്സിൽ തീജ്വാലപോലെയുള്ള ചെഞ്ചടില;
നെറ്റിയിൽ വിലങ്ങനെ നില്ക്കുന്ന ത്രിശൂലംപോലെ
യുള്ള വിഭൂതിപുണ്ഡ്രം: കഴുത്തിൽ രുദ്രാക്ഷമാല,
മാറ്റിടത്തിൽ ആയുധത്തഴമ്പുമാല; ഒരു കയ്യിൽ കമ
ണ്ഡലു, മറ്റേക്കയ്യിൽ വെണ്മഴു. ജന്മനാ ബ്രാഹ്മണൻ,

കർമ്മണാ ക്ഷത്രിയൻ; ശാന്തനെങ്കിലും രൌദ്രൻ; അഭിഗമ്യനെങ്കിലും അധൃഷ്യൻ; തപസ്വിയെങ്കിലും ദാരുണൻ; ഒരു നിമിഷത്തിൽ അനുഗ്രഹമാണെങ്കിൽ അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ അഭിശാപം; ശ്മശാനത്തിലേ ദേവാലയം! അഥർവണവേദത്തിലേ ആഭിചാര മന്ത്രം!—അതാണ് അവിടുന്ന്. അവിടത്തെ അപദാനപരമ്പര എനിക്ക് അല്പവും അവിജ്ഞാതമല്ല.

പര:—ബാല്യത്തിൽ ഞാൻ ധനുർവേദം അഭ്യസിച്ചതു ഭഗവാൻ ശ്രീപരമേശ്വരനോടാണ്. ബാണത്തിനു തീക്ഷ്ണതയുണ്ടോ എന്നു പരിശോധിച്ചതു ക്രൌഞ്ച പർവതം പിളർന്നാണ്; മല്ലിടിത്തത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടതു ദേവസേനാനി എന്ന പേരിൽ പിന്നീടു പ്രസിദ്ധനായിത്തീർന്ന സ്കന്ദനോടാണ്; സ്കന്ദനെ ഞാൻ അടിപെടുത്തിയപ്പോൾ ഓടിവന്നു് എന്നെ എടുത്തുമ്മവച്ചു്, വിയർപ്പു തുടച്ചു, എന്റെ മാറിടത്തിലേ മുറിവുകൾ ഭസ്മംപൂശി ഉണക്കിയതു് പ്രപഞ്ചജനനിയായ സാക്ഷാൽ പാർവതീദേവിയാണ്. അവിടത്തേക്കു ഞങ്ങളുടെ പേരിലുള്ള വാത്സല്യം തുല്യമായിരുന്നു എന്നു പറഞ്ഞാൽ അതു പരമാർത്ഥമായിരിക്കുകയില്ല; തന്റെ ഔരസപുത്രനെക്കാൾ അവിടുന്നു് അധികം സ്നേഹിച്ചതു് എന്നെയാണ്. അന്നു് എനിക്കു പിനാകപാണി ആശീർവാദപൂർവം സമ്മാനിച്ചതാണ് ഈ കഠാരം. എനിക്ക് ഒരവസരത്തിൽ എന്റെ ആ ഗുരുദേവനെ കാണേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നു; നടയിൽ നിന്നുകൊണ്ടു ഗജമുഖൻ എന്റെ പുരോഗതിക്കുവിഘ്നം വരുത്തി; കഠാരമെറിഞ്ഞു ഞാൻ ആ ദേവന്റെ കൊമ്പുകളിൽ ഒന്നൊടിച്ചു; അന്നുമുതലാണ് അദ്ദേഹം

ഏകദന്തനായതു്. എന്നിട്ടും എന്റെ ആചാര്യൻ എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കുകമാത്രമേ ചെയ്യുള്ളു. അത്തരത്തിലുള്ളതായിരുന്നു അക്കാലത്തേ—ഇക്കാലത്തേയല്ല—ഗുരുശിഷ്യബന്ധം. കാർത്തവീര്യന്റെ കരസഹസ്രമാകുന്ന കൊട്ടക്കാട്ട കുഞ്ചാമ്പലാക്കിയതാണു് എന്റെ ക്രോധാഗ്നി; അതു പിന്നീടു സകല രാജവംശങ്ങളിലും പടർന്നു കത്തി അവയെ നാമാവശേഷമാക്കി; അശരണകളായ വിധവകളുടെ അശ്രുധാര അതിനു് ആജ്യസേകമായേ പരിണമിച്ചുള്ളു. പിന്നീടു് ഇവിടെ നാം ഇന്നു നില്ക്കുന്ന ഈ കുരുക്ഷേത്രത്തിൽത്തന്നെ—ഞാൻ അഞ്ചു സരസ്സുകൾ കുഴിച്ചു് അവയെ ക്ഷത്രിയരക്തംകൊണ്ടു നിറച്ചു് അതിൽ എനിക്കു് അലംഭാവം വരുന്നതുവരെ പിതൃതർപ്പണംചെയ്തു. അവയുടെ സമാഹാരത്തെയാണു് സമന്തപഞ്ചകമെന്നു പറയുന്നതു്. അങ്ങനെ ആ സംവർത്തവഹ്നി ഒരു വിധത്തിൽ തൽകാലത്തേക്കു ശാന്തമായി. എന്റെ ഈ വിരിമാറിൽ നീ കാണുന്നതു ശസ്ത്രാഘാതംകൊണ്ടുണ്ടായിട്ടുള്ള പുൺവടുക്കളല്ല: വജ്രശിലയിൽകൊത്തീട്ടുള്ള പ്രശസ്തിരേഖകളാണു്. വിവരമില്ലാത്ത കുട്ടി! ആത്മഹത്യയ്ക്കൊരുങ്ങുന്ന കുട്ടി! കേട്ടുവോ നീ എന്റെ വീരവ്രതത്തിന്റെ ക്രൂരത?

ഭീഷ്മ:—ആദ്യം കുറേ കേട്ടു; പിന്നെ കേട്ടില്ല; കേൾക്കാൻ ക്ഷമയുണ്ടായില്ല. അവിടത്തേക്കും വേണമോ അത്ഥശൂന്യമായ ഈ ആത്മപ്രശംസ? ആത്മശ്ലാഘയും ആത്മഹത്യയും അഭിന്നങ്ങളാണെന്നു് അവിടുന്നു ധരിച്ചിട്ടില്ലേ? എന്നിട്ടും എന്നെ ആത്മഘാതിയെന്നു് അവിടുന്നു് അപവദിക്കുന്നുവല്ലോ.

പര :—പേടികൊണ്ടായിരിക്കും നീ എന്റെ വാക്കു മുഴുവൻ കേൾക്കാത്തതു് ? നീയാണോ എന്നോടു മല്ലിടാൻ വരുന്നതു് ? താമരവളയംകൊണ്ടു മത്തഗജത്തെ തളച്ചുനിത്താമോ ? കൊതുമ്പുവള്ളത്തിൽ കേറി മറികടലിന്റെ മറുകര പറ്റാമോ ? മൂഢാ ! ഞാനെന്തു പറയട്ടെ?

ഭീഷ്മ :—ഞാൻ മല്ലിടുമെന്നു പറഞ്ഞില്ലല്ലോ ; പ്രതിജ്ഞ പാലിക്കുമെന്നു മാത്രമല്ലേ പറഞ്ഞുള്ളൂ ? എന്നെയോത്തല്ല, ആരാധ്യനായ എന്റെ പിതാവിനെ—അഭിജാതന്മാരായ എന്റെ പൂർവപുരുഷന്മാരെ—അങ്ങയുടെ ഗുരുദേവന്റെ ശിരോലങ്കാരമായ എന്റെ കൂടസ്ഥനെ—സർവോപരി വിശുദ്ധപാവനിയായ എന്റെ പ്രിയജനനിയെ—ഓർത്തു് അവരുടെ അഭിമാനം ഞാൻ സംരക്ഷിക്കണം ; അവരുടെ പാരമ്പര്യം എനിക്കു പുലർത്തണം.

പര :—ഞാനും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു് ഒരു ശപഥം—ആ കന്യകയെ നിന്നെക്കൊണ്ടു വേൾപ്പിക്കുമെന്നു്. ആ ശപഥം എനിക്കും നിറവേറ്റണം.

ഭീഷ്മ :—ഭഗവാനേ ! അതു സാധ്യമല്ലെന്നു ഞാൻ ആവർത്തിച്ചാവർത്തിച്ചു് അറിയിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

പര :—നീയും നിന്റെ വംശവും ! നീ അതിനെപ്പറ്റി അത്രയൊന്നും എന്നോടു വന്നു പറയേണ്ട ആവശ്യമില്ലായിരുന്നു. എനിക്കും ചിലതെല്ലാം അതിനെപ്പറ്റി അറിയാം. സദ്വൃത്തത്തിനു തികച്ചും പേരും പെരുമയും പെറ്റ ഒരു വംശം തന്നെയാണതു് ; സന്ദേഹമില്ല ! ആരാണു് അതിന്റെ കൂടസ്ഥൻ ?

ചന്ദ്രൻ—സ്വാഹാദേവിയുടെ ജാരൻ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മകൻ ബുധൻ ആണും പെണ്ണുമല്ലാത്ത ഇളയുടെ പ്രിയതമൻ. ബുധന്റെ മകൻ പുരൂരവസ്സ് സ്വർഗ്ഗലോകത്തിലേ പുംശ്ചലികളിൽ അഗ്രഗണ്യയായ ഉർവശിയുടെ കാമുകൻ. പൂരൂരവസ്സിന്റെ പൌത്രനായ നഹുഷൻ ദേവേന്ദ്രപദവി നേടിയപ്പോൾ ആദ്യമായി ഉദ്യമിച്ചതു ശചിയുടെ ബലാൽസങ്ഗത്തിനാണു്. നഹുഷന്റെ മകൻ യയാതി പ്രതിലോമവിവാഹത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടു് ആചാരദൂഷണം ചെയ്തതും പോരാഞ്ഞിട്ട തന്റെ കനിഷ്ഠപുത്രൻ പൂരുവിനോട്ട സ്ത്രീസംഭോഗത്തിനുവേണ്ടി യൌവനംയാചിച്ചുവാങ്ങി. ദുഷ്ഷന്തൻ നാഗരികമായ വഞ്ചനത്തിന്റെ സ്പർശമറിയാതെ തപോവനത്തിൽ മാൻകൂട്ടിയെപ്പോലെ വളർന്ന ശകുന്തളയെ ഗർഭോൽപാദനത്തിനുശേഷം അന്തഃപുരത്തിൽ കടത്താതെ ആട്ടിയോടിച്ചു. നിന്റെ അച്ഛന്റെ—ശന്തനുവിന്റെ കാര്യം—പറയാതെയിരിക്കുകയാണു് ഭേദം. കാളിപ്പെണ്ണിന്റെ കൈക്കുരങ്ങായിരുന്ന ആ പുരുഷാധമൻ നിന്റെ കുലത്തിനു സപ്ത സമുദ്രങ്ങളിൽ ക്ഷാളനം ചെയ്താലും മാഞ്ഞുമറയാത്ത കളങ്കക്കൂടം ആജ്ജിച്ചുവച്ചു. അത്രദൂരം ഭോഗാസക്തന്മാരും, സ്ത്രീലമ്പടന്മാരും, അധർമ്മനിരതന്മാരും, അശിഷ്ടാചാരന്മാരുമാണു് നിന്റെ പൂർവന്മാർ. ഇതൊന്നും ആരുമാരുമറിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നും, അറിഞ്ഞാലും എന്നെപ്പോലെയുള്ള വയോധികന്മാർ മറന്നിരിക്കുമെന്നും, നിശ്ചയിച്ചുകൊണ്ടു നീ നിന്റെ വംശമെന്നു പറയുന്ന ആ ജുഗുപ്സാവഹവും ദുർഗ്ഗന്ധപൂരിതവുമായ ശവശരീരത്തിന്മേൽ കയറി നിന്നുകൊണ്ടു പൊണ്ണബ്ഭോ

ഷ്ക്കു് പൊതിച്ചു കാട്ടി പുറത്തെഴുന്നള്ളിക്കുവാൻ മടിക്കുന്നില്ല! നീയും നിന്റെ വംശവും! അതു കെട്ടിയെടുത്തുകൊണ്ടുപോയി തീയിലിട്ടു് ചുട്ടു്. ആ ശന്തനുവിന്റെ മകൻ തന്നെയല്ലേ നീ? നിനക്കെങ്ങനെ നിത്യബ്രഹ്മചര്യം നിലനിറുത്താൻ കഴിയും? കള്ളിച്ചെടിയിലെങ്ങനെ ചെന്താമര വിരിയും? കാഞ്ഞിരമരത്തിലെങ്ങനെ മധുരനാരങ്ങ കായ്ക്കും?

ഭീഷ്മ :—മഹർഷേ! അങ്ങയുടെ ഈ പരുഷഭാഷണം അതിരുകടന്നുപോകുന്നു. ഇതുവരെ അങ്ങു് എനിക്കു് ആചാര്യനായിരുന്നു. ആ സ്ഥാനത്തുനിന്നു സ്വയം അധഃപതിച്ചു് അപഭാഷണചതുരത പ്രദർശിപ്പിക്കുന്ന അങ്ങു് ഇനിമേൽ എനിക്കു് ഒരു സാധാരണ മനുഷ്യൻ മാത്രമാണു്. എന്നെ അങ്ങേയ്ക്കു് എന്തും ചെയ്യാൻ അധികാരമുണ്ടു്; അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതിൽ എനിക്കു് ആനന്ദമേയുള്ളൂതാനും. എന്റെ പുരാതനരായ പൂർവപുരുഷന്മാരെ അങ്ങേയ്ക്കു് അധിക്ഷേപിച്ചു ചരിതാർത്ഥനാകാനാണു് ഇഷ്ടമെങ്കിൽ അതിനും എനിക്കു വിരോധമില്ല. അവരുടെ യശസ്സു് അങ്ങയുടെ അധിക്ഷേപത്തിനു് അടുക്കാനും അശുദ്ധപ്പെടുത്താനും കഴിയാത്ത ദൂരത്തിലാണു് മിന്നിത്തിളങ്ങുന്നതു്. എന്നാൽ ഒന്നവിടുന്നു മനസ്സിലാക്കണം. ഈ ലോകത്തിൽ ആരും പിതൃനിന്ദ കേട്ടാൽ അടങ്ങിയിരിക്കുകയില്ല. അങ്ങു് ആർക്കുവേണ്ടിയാണു് കാത്തവീര്യനെ വധിച്ചതു്? അങ്ങയുടെ അച്ഛനു വേണ്ടി. അത്തരത്തിലുള്ള ആത്മാഭിമാനം അന്യന്മാക്കുണ്ടെന്നുള്ള വസ്തുത അങ്ങു വിസ്മരിക്കരുതു്. അവിടത്തെ മേന്മയെപ്പറ്റി അല്പമൊന്നു ഞാനും വിസ്മരി

ക്കട്ടെ. ഞാൻ പറയുകയല്ല, അങ്ങു പറയിക്കുകയാണു്. അങ്ങു് അത്യന്തം മഹനീയമായ ഒരു ബ്രാഹ്മണകുലത്തിൽ ജനിച്ചു. ശാന്തിയാണു് ബ്രാഹ്മണന്റെ ലക്ഷണം. എന്നാൽ അങ്ങെന്താണു് ചെയ്തതു്? ബാല്യത്തിൽത്തന്നെ സ്വധർമ്മം പരിത്യജിച്ചു ക്ഷത്രിയനെപ്പോലെ ധനുർവേദം അഭ്യസിച്ചു ശസ്ത്രം ഗ്രഹിച്ചു. എന്തിനു്? ലോകസംഗ്രഹത്തിനല്ല, ലോകോപദ്രവത്തിനു്! അങ്ങു പലതും പഠിച്ചുവെങ്കിലും ഒന്നു പഠിച്ചില്ല—പരപീഡനം പോലെയൊരു പാതകം ലോകത്തിലില്ലെന്നു്. അതിലും സ്ത്രീഹത്യ മഹാപാതകമാണു്; മാതൃഹത്യ ആ പാതകത്തിന്റെ പരമകാഷ്ഠയുമാണു്; എന്നിട്ടും അങ്ങെന്താണു് ചെയ്തതു്? അങ്ങയുടെ ശസ്ത്രത്തിന്റെ കായ്സാധകത അങ്ങു പരീക്ഷിച്ചുനോക്കി തൃപ്തിപ്പെട്ടതു പെറ്റമ്മയുടെ കണ്ഠം—യാതൊരു പാവനമായ സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു് അങ്ങയെ ശൈശവത്തിൽ താലോലിക്കുവാനും ഉറക്കുവാനും കൊഞ്ചൽമൊഴികളും കോമളഗാനങ്ങളും നിരഗ്ഗളമായി നിഗ്ഗളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നുവോ ആ മൃദുലമായ ഗളനാളം—അരിഞ്ഞു തള്ളിട്ടായിരുന്നില്ലേ? കാത്തവീര്യൻ അപരാധം ചെയ്യുവെങ്കിൽ ആ അപരാധത്തിനു് അദ്ദേഹത്തെ വധിച്ചാൽ പോരേ? ലോകപാലനത്തിനായി ഈശ്വരൻ സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്ന ക്ഷത്രിയവർഗ്ഗം ആകമാനം എന്തു പിഴച്ചു? ഒരു വ്യക്തിയുടെ ദോഷത്തിനു പരിഹാരം ഒരു ജാതിയുടെ നിർമ്മാജ്ജനമാണെന്നു് ഏതു ശാസ്ത്രത്തിൽ വിധിച്ചിരിക്കുന്നു? അതും ഒരു തവണയോ? മൂവേഴു് ഇരുപത്തൊന്നുവട്ടം. ആ ക്ഷത്രിയരുടെ വിധവകളെ ഭ്രൂണഹത്യചെയ്തു് അന്യാ

യമായി ദ്രോഹിച്ചു് കൊടുമുണ്ണിൽ കൊള്ളിവച്ച അങ്ങു മനുഷ്യനാണോ? സമന്തപഞ്ചകത്തിൽ അങ്ങു ചെയ്തതു പിതൃതർപ്പണമല്ല, പിശാചതർപ്പണമാണു്. ആ പിശാചിന്റെ നാമാന്തരമാണു് അമർഷം. അങ്ങു ശ്രീപരമേശ്വരന്റെ ശിഷ്യനെന്നല്ലേ പറയുന്നതു്? ഒരൊറ്റ വിലപദലം അർച്ചിച്ചാൽ പ്രസന്നനാകുന്ന തന്തിരുവടിയെവിടെ? അവിടത്തേ അസ്ഥാനസ്ഥമായ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു് അഹങ്കരിച്ചു് അഹേതുകമായ മനഃക്ഷോഭത്തിനു് അയവുമവസാനവുമില്ലാതെ കോമരം തുള്ളുന്ന അങ്ങെവിടെ? അഥവാ അങ്ങയുടെ ആചാര്യനിൽനിന്നു് അങ്ങയിൽ ഒന്നുമാത്രം പകർന്നിട്ടുണ്ടു്—കണ്ഠത്തിൽ വിഷം! അല്ലെങ്കിൽ എന്റെ പിതാവിനെപ്പറ്റി അങ്ങു് ഈ ആക്രോശനത്തിനു് ഒരിക്കലും ഒരുമ്പെടുന്നതല്ലായിരുന്നു. ഇനിയെങ്കിലും മതിയാക്കരുതേ അങ്ങയുടെ ഈ വിചിത്രമായ വികത്ഥനം? ഇതു കേൾക്കുമ്പോൾ ആക്ഷം തോന്നുന്നതു് ആശ്ചര്യമല്ല, ബഹുമാനമല്ല, ഭയമല്ല. പിന്നെയോ അനുകമ്പ, അപത്രപ, അന്തസ്താപം. (നെടുവിർപ്പിട്ടു്) ഗുരുദേവ! എന്റെ നാക്കിൽനിന്നു യാതൊരു കാരണംകൊണ്ടും പുറപ്പെടാൻ പാടില്ലാത്ത വാക്കുകളാണു് ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഉച്ചരിച്ചതു്. അതുനിമിത്തം ഇന്നു ഞാൻ ഒരു പാതകിയായി പരിണമിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്തു ചെയ്യാം? എന്റെ ക്ഷമയുടെ മർമ്മത്തിൽ അങ്ങു നിർദ്ദയമായി പ്രഹരിച്ചു; അതു തൽക്ഷണം ഈ പരിസരം വിട്ടു് ദൂരെയെവിടെയോ പോയൊളിച്ചു. ഭഗവാനേ അവിടുന്നു് എന്നെ അപേക്ഷിച്ചു വയസ്സു്, കുലം, ശക്തി, ജ്ഞാനം, തപസ്സു്, ഇങ്ങനെ

ഏതു നിലയിൽ നോക്കിയാലും, മഹനീയനാണു്. എന്റെ ഈ വാക്പാരുഷ്യം അങ്ങു സഹിക്കണം; ഈ ഹൃദയ ചാപല്യത്തിനു മാപ്പുതരണം.

പര:—എന്തു പറഞ്ഞു നീ? സഹിക്കണമെന്നോ? മാപ്പു തരണമെന്നോ? നോക്കാം. ഞാൻ വീണ്ടും അവസാനമായി ഒരു തവണകൂടി വ്യക്തമായ ഭാഷയിൽ, വികാരക്ഷുബ്ധമല്ലാത്ത സ്വരത്തിൽ, നിന്നോടു ചോദിക്കുന്നു—നീ അംബയെ വിവാഹം ചെയ്യുമോ എന്നു്—ഈ ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ, ഈ ധർമ്മക്ഷേത്രത്തിൽ, എന്റെ പൌരോഹിത്യത്തിൽ, ചെയ്യുമോ ഇല്ലയോ? ഒന്നുകിൽ ചെയ്യും, അല്ലെങ്കിൽ ഇല്ല—ഈ രണ്ടിൽ ഒരൊറ്റ വാക്കേ എനിക്കു കേൾക്കേണ്ടതുള്ളൂ. വേഗം, വേഗം! നിമിഷങ്ങൾ പോകുന്നു—ഒന്നു്, രണ്ടു്, മൂന്നു്!

ഭീഷ്മ:—ഇല്ല, ഗുരുദേവ! ഇല്ല! ഇവിടെയെന്നല്ല. ഇപ്പോഴെന്നല്ല, ഒരിടത്തുമില്ല, ഒരു സമയത്തുമില്ല. ഇല്ല, ഇല്ല.

പര:—അമ്പെടാ! കൊടുമ്പിരിക്കൊണ്ട കുമ്പു്! ഭ്രകുമ്പത്തെ തടഞ്ഞുനിറുത്താൻ ഒരു പുൽക്കൊടി തലയുയർത്തുന്നു! വജ്രായുധത്തെ പൊടിപെടുത്താൻ ഒരു മശകം പറന്നെത്തുന്നു! കാലം പോകുന്ന പോക്കു്! കാണേണ്ടാത്തതു കാണുകയും കേൾക്കേണ്ടാത്തതു കേൾക്കുകയും ചെയ്യാനുള്ള ദുർയ്യോഗം എനിക്കും വന്നു ചേർന്നുവല്ലോ! ശതക്കണക്കിനു ശകാരവാക്കുച്ചരിച്ചിട്ടു് അതെല്ലാം ഞാൻ സഹിക്കണംപോലും! സഹനം! അതേ! എന്റെ സഹനംകൊണ്ടുതന്നെയാണു് എനിക്കു് ഈ വാക്കു കേൾക്കേണ്ടിവന്നതു്. സമന്തപഞ്ചകത്തിലേ പിതൃതർപ്പണം കഴിഞ്ഞു ഞാൻ അവശിഷ്ടകളായ

രാജസ്ത്രീകൾ ബ്രാഹ്മണരെപരിഗ്രഹിച്ചു സന്താനലബ്ധി വരുത്തിക്കൊള്ളാൻ അനുമതി നല്കി. അങ്ങനെ എന്റെ കാരുണ്യാമൃതത്തിന്റെ സേചനംകൊണ്ടു ശത്രുവംശത്തിന്റെ ചിതാഭസ്മത്തെ പുതിയ ക്ഷത്രിയ ബീജങ്ങളുടെ പ്രരോഹത്തിനു ദോഹളമായി ഞാൻ തന്നെ ശ്രുപാന്തരപ്പെടുത്തി. എന്റെ ആ ശമത്തെ ഞാൻ ഇന്നു ശപിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ ഇവനെപ്പോലെയുള്ള ക്ഷത്രിയകീടങ്ങൾക്കു് ഉത്ഭവദ്വാരം എന്നെന്നേയ്ക്കുമായി അടഞ്ഞുപോകുമായിരുന്നില്ലേ? പോകട്ടെ; അതുകൊണ്ടു് എനിക്കു യാതൊരു ഹാനിയും വന്നിട്ടില്ല. എന്റെ കയ്യിൽനിന്നു ഘോരഘോരമായ ഈ കഠാരം എങ്ങും വഴുതി വീണിട്ടില്ല. നിരവധി ക്ഷത്രകീടങ്ങളുടെ കണ്ഠരക്തം എത്രകാലമോ കുടിച്ചുപുളച്ചു നിന്തിത്തുടിച്ചു നിർഭയതാണ്ഡവം നടത്തിയ ഇതിന്റെ അന്തർദ്ദാഹം ഇനിയും ശമിച്ചിട്ടില്ല. ഇരുപത്തൊന്നു കഴിഞ്ഞാൽ ഇരുപത്തിരണ്ടു്; അല്ലെങ്കിൽ ഇരുപത്തൊന്നു രണ്ടു നാല്പത്തിരണ്ടു്! (വെഞ്ചെഴുവിനോടു്) വരൂ! ചങ്ങാതി! ഈ ഉറക്കം മതി; ഈ ഉപവാസം മതി; ഉണർന്നെഴുനേൽക്കൂ! നിന്റെ പാരണയ്ക്കുള്ള ചുട്ടനിണം ഇതാ വീണ്ടും സജ്ജമായിരിക്കുന്നു. വീട്ടംകൂടിയുമില്ലാത്ത ഒരു വീണവായനക്കാരൻ എവിടെനിന്നോ കടന്നുവന്നു സ്വന്തം അനുജനെ വെട്ടിക്കൊല്ലുമ്പോൾ കതകടച്ചു് അകത്തുകേറി കയ്യും കെട്ടി കാഴ്ച കണ്ടുകൊണ്ടു നിന്നവനാണു് ഈ ഭീരു. ഇവനെ ഭിഷ്മനെന്നു പറയുന്നതു വിഡ്ഢിയെ വിദ്വാനെന്നു പറയുന്നതുപോലെ അർത്ഥശൂന്യമാണു്. വിടരൂതു നമുക്കിവനെ; ഇവന്റെ കഴുത്തിൽ ഒന്നുമിന്നിക്കളിക്കൂ! ആ കളി എങ്ങനെ

യിരിക്കുന്ന എന്നു് ഈ ഭാഗ്യവരാമൻ അല്പമൊന്നു കൺകുളിരെക്കാണട്ടെ. (ഭീഷ്മനോടു്) എടാ! വിട്ടു വായാ! പട്ടവങ്കാ! നിന്റെ കഥ കഴിഞ്ഞു. നിനക്കു വല്ല നാമമോ മറേറാ ജപിക്കാനുണ്ടെങ്കിൽ രണ്ടോ നാലോ നിമിഷം അതിനുവേണ്ടിത്തരാം; പിന്നീടു വീണ്ടും നിന്റെ കഴുത്തിൽ ഈ കാലദണ്ഡം. യുദ്ധം! വീരോചിതം! വീരദയം! വിശ്വാലസ്വരം!—അതൊന്നേയുള്ളു ഇനി ഇവിടെ കർത്തവ്യം. ഈ ഭൂമി ഒന്നുകിൽ നിർഭീഷ്മം; അല്ലെങ്കിൽ നിർഭാഗ്യവം! എടുക്കു് നിന്റെ ആയുധം. എന്റെ അസ്ത്രഗുരുവിന്റെ വരദാനം എങ്ങനെ വൃകാസുരനെയോ അതുപോലെ നിന്റെ അസ്ത്രഗുരുവിന്റെ വരദാനം നിന്നെയും ഗുരുവധത്തിനു പ്രേരിപ്പിക്കുന്നുവെങ്കിലും അതിന്റെ കലാശം നിന്റെ അപമൃത്യുവായിരിക്കും. ജയാപജയങ്ങളെക്കുറിച്ചു വല്ല സംശയവുമുണ്ടെങ്കിൽ അതു് ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ നിന്റെ ആത്മാവിനു തന്നെ പരിഹരിക്കാവുന്നതുമാണു്. എടുക്കു് ആയുധം!

ഭീഷ്മ:—ആചാര്യ! അതൊന്നും മുൻകൂട്ടി അത്രപെട്ടെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്താൻ പാടുള്ളതല്ല. പണ്ടത്തെ പരശുരാമനും ഇന്നത്തെ പരശുരാമനും തമ്മിൽ വളരെയുണ്ടു വ്യത്യാസം. ഞാൻ സൈരിണിയായ രേണുകയല്ല; മദോന്മത്തനായ കാർത്തവീര്യനല്ല; ഊർധ്വരേതസ്സായ ഗങ്ഗാദത്തനാണു്. കാർത്തവീര്യനെ വധിച്ചപ്പോൾ അങ്ങയുടെ ഓജസ്സു് അതിന്റെ ഉച്ചകോടിയിൽ എത്തിയിരുന്നു; എന്നാൽ വീരഹത്യയും ഭ്രൂണഹത്യയും എന്നു് അങ്ങയെ രണ്ടു കൃത്യകൾപോലെ ബാധിച്ചുവോ അന്നു്

ആ ഓജസ്സിന്റെ പ്രകാശം ഒട്ടൊന്നു് അസ്തമിച്ചു. അതുകൊണ്ടാണു് ദാശരഥിയായ ഒരു ക്ഷത്രിയബാലൻ അങ്ങയെ തോല്പിച്ചു് അങ്ങു ചാപത്രുപത്തിൽ കാട്ടിയ ജരാജീർണ്ണമായ ദംഷ്ട്ര ഞെരിച്ചു്, അങ്ങേയ്ക്കു് ഊർദ്ധ ലോകത്തേക്കുള്ള മാർഗ്ഗം കന്മതിൽ കെട്ടിയടച്ചു് എന്നെ ന്നേക്കുമായി മുട്ടിച്ചതു്. യുദ്ധമെന്നതു് ഒരു തരം ചൂതു കളിയാണെന്നും അതിൽ ജയത്തിനെന്നതുപോലെ അപജയത്തിനും പ്രവേശമുണ്ടെന്നും അന്നാണു് അങ്ങു് ആദ്യമായി മനസ്സിലാക്കിയതു്. അങ്ങു മഹേന്ദ്രപർവ തത്തിൽ തപസ്സുചെയ്യുന്നു എന്നുള്ളതു ശരിതന്നെ. പക്ഷേ അതെന്തുമാതിരി തപസ്സാണു്? പരബ്രഹ്മ ത്തിലല്ല, പരശുവിലാണു് അങ്ങയുടെ ദൃഷ്ടി; സച്ചിൽ സ്വരൂപത്തെപ്പറ്റിയല്ല, സമരവ്യാപാരത്തെപ്പറ്റി യാണു് അങ്ങയുടെ ധ്യാനം. പിന്നെ അങ്ങയുടെ ആ തപസ്സു് എങ്ങനെ ഫലിക്കും? അങ്ങയുടെ പാതകം അങ്ങയെ വിട്ടു് എവിടെപ്പോകും? അങ്ങേയ്ക്കു് ഒരു കാലത്തു അദ്വിതീയമായ ഒരു യശഃപതാകയുണ്ടായി രുന്നു; എന്നാൽ അതു് ഇന്നു് അഴുക്കു പിടിച്ച ഒരു തുണിക്കഷണമായി കീറിപ്പറിഞ്ഞു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അങ്ങു സർവക്ഷത്രസംഹാരി എന്ന നിലയിൽ എന്റെ മുൻപിൽ നിന്നുകൊണ്ടു് അങ്ങയുടെ വീരഡിണ്ഡിമം താഡിച്ചപ്പോൾ ഒരു കാര്യം മറന്നുപോയി; അന്നു് അങ്ങയുടെ ഭാഗ്യം നിമിത്തം ഈ ഭീഷ്മൻ ഭൂമിയിൽ ജനിച്ചിരുന്നില്ല. അങ്ങു് ഇന്നൊരു പട്ടവൃദ്ധൻ; പഴയ സംഭവങ്ങളേയും പരിത്യജിച്ച വിജയലക്ഷ്മിയേയും ഓർത്തു വിഷപ്പല്ലുപോയ സർപ്പത്തെപ്പോലെ വൃഥാഫൂൽ ക്കാരം ചെയ്യുന്ന തപസ്വി. ഒറ്റയടിക്കു് എന്നെ ഒതു ക്കാമെന്നു കരുതുന്ന അങ്ങയോടു ഞാൻ ഒന്നു മാത്രം

അറിയിക്കുന്നു. അധമ്മചാരിയായ അങ്ങയെ അസ്ത്രദേവതകൾ അനുഗ്രഹിക്കുകയില്ല. അങ്ങ് എന്റെ ആചാര്യനായിപ്പോയല്ലോ എന്നോർത്തു ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു; ബ്രാഹ്മണജാതിയിലാണല്ലോ ജനിച്ചതെന്നു വിചാരിച്ചു വ്യസനിക്കുന്നു. അങ്ങേയ്ക്കു വെണ്മഴുവല്ല, പൂണൂലാണ് ബലം. അഥവാ ഹിംസാപ്രധിയായ അങ്ങേയ്ക്ക് ഏതു ബ്രാഹ്മണ്യം? ആതതായിക്ക് ആരു നല്ലും അതിഥിസൽകാരം? എന്നെ ആ ചായ്വുവഞ്ചിനാണ് ആചാര്യന്റെ നിലയിൽ അങ്ങ് ഉപദേശിക്കുന്നതെങ്കിൽ ആ ഉപദേശമനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിക്കേണ്ടതും എന്റെ ധർമ്മമെന്നേ വരികയുള്ളൂ. എങ്കിലും എനിക്ക് ഒന്നുകൂടി വിജ്ഞാപനം ചെയ്യാനുണ്ട്. എന്താണ് അങ്ങേയ്ക്ക് ഈ യുദ്ധം കൊണ്ടു നേടാനുള്ളത്? കണ്ടത്തിൽ നിന്നു വേർപെടുന്ന എന്റെ ശിരസ്സ്. അതു ഞാൻ തന്നെ എന്റെ ഖഡ്ഗംകൊണ്ടറുത്ത് അങ്ങേയ്ക്ക് ഗുരുദക്ഷിണയുടെ രൂപത്തിൽ കാഴ്ച വച്ചാലും അങ്ങു സന്തുഷ്ടനാകാൻ ന്യായമുണ്ടല്ലോ. അതു പോരേ?

പര:—(അട്ടഹസിച്ചുകൊണ്ട്) കൊള്ളാമെടാ വിരുതാകുത്ത്! അങ്ങനെ വീണെടത്തു കിടന്നുകൊണ്ടു വീണ്ടും ഒരു വിദ്യ കാണിക്കയാണ്; അല്ലേ? ആത്മഹത്യകൊണ്ടെങ്കിലും നിനക്കു നിന്റെ കീർത്തിസ്തംഭം ആകാശത്തോളം കെട്ടിയുയർത്തണം. "ക്ഷത്രിയദ്രോഹിയായ പരശുരാമൻ ഭീഷ്മനോട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിരസ്സു ഗുരുദക്ഷിണയായി യാചിച്ചു; ഭീഷ്മൻ അതു തൽക്ഷണം തന്നെ സമ്മാനിച്ച് അജരാമരമായ യശഃകായം ലോകത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ച് അന്തരിക്കുകയും ചെയ്തു.

ശിബിയെ പ്രസവിച്ച ഭാരതഭൂമി ഇന്നും അവന്ധ്യയായി അത്തരത്തിലുള്ള ക്ഷത്രിയോത്തമന്മാരുടെ മാതാവായിത്തന്നെ പരിലസിക്കുന്നു!" എന്നു ഭാവിലോകത്തെക്കൊണ്ടു നിന്റെ വീരാത്ഭുത ചരിത്രത്തെ പ്രശംസിപ്പിക്കണം! പക്ഷേ അതിനു് എന്നെ കൂട്ടുപിടിക്കാമെന്നു കരുതിയതു് അത്ര പന്തിയായില്ല. നിന്റെ ശിരസ്സു നിന്നോടു യാചിച്ചു വാങ്ങേണ്ട നിലയിലല്ല ഞാൻ ജീവിക്കുന്നതു്. ദീർഘകാലത്തെ അനഭ്യാസംകൊണ്ടു് അസ്ത്രവിദ്യ ഞാൻ മറന്നുവെന്നോ, നിർവ്യാപാരംകൊണ്ടു് എന്റെ കഠാരം തുരുമ്പുപിടിച്ചുപോയെന്നോ, നീ സ്വപ്നം കാണുന്നുണ്ടായിരിക്കാം! നിന്റെ ശിരോദാനംകൊണ്ടു് എനിക്കു തൃപ്തിവന്നാൽ മതിയോ? എന്റെ ഈ നിത്യസഹചാരിക്കുകൂടി ഞാൻ തൃപ്തിനല്കേണ്ട ചുമതല എനിക്കില്ലേ? യുദ്ധം! യുദ്ധം! യുദ്ധം!

ഭീഷ്മ:—എന്നാൽ ശരി! ആ പല്ലവി ഞാനും ഏറ്റുപാടാം.

(രണ്ടുപേരും വില്ലുമുറുക്കി ജ്യാഘോഷം ചെയ്യുന്നു. പെട്ടെന്നു യവനിക നീക്കിക്കൊണ്ടു ഗങ്ഗാദേവി സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഗങ്ഗ:—(സഗദ്ഗദം) അരുതേ! അരുതേ! അരുതു മഹർഷേ! അരുതു മകനേ! നിങ്ങളെന്താണിവിടെ കാട്ടിക്കൂട്ടുന്നതു്?

ഭീഷ്മ:—മാതാവേ! നമസ്കാരം.

ഗങ്ഗ:—മകനേ! ദീർഘായുഷ്മാനായി ഭവിക്കൂ!

പര:—ഭഗവതി! നമസ്കാരം!

ഗങ്ഗ :— മഹർഷേ! ശമസമ്പന്നനായി ജീവിക്കൂ. (രണ്ടു പേരോടും) നിങ്ങളെ ഞാനാണ് ഇവിടെ കോപ്പുകൂട്ടുന്നതെന്നു ഞാൻ വീണ്ടും ചോദിക്കുന്നു. സകലവസ്തുതകളും അറിഞ്ഞുതന്നെയാണ് ഞാൻ ഇവിടെ സന്നിഹിതയായിരിക്കുന്നതു്. നിങ്ങൾക്കു കണ്ണില്ലേ? ഹൃദയമില്ലേ? നിങ്ങളാരു്? നിങ്ങളുടെ പരസ്പരബന്ധമെന്തു്? ആചാര്യനും അന്തേവാസിയും തമ്മിൽ അസൂയാവിദ്യാമത്സരമോ? ബ്രഹ്മതേജസ്സും ക്ഷത്രപ്രഭാവവും തമ്മിൽ ബലാബലപരീക്ഷയോ? പ്രകൃതിവിരുദ്ധമായ ഈ പാപവ്യവസായം ഭാരതഭൂമി എങ്ങനെ സഹിക്കും? ദേവവ്രത! നീ എന്റെ ഔരസപുത്രനാണു്; രൈണുകേയ! അങ്ങു് എന്റെ പ്രാണനാഥന്റെ ദത്തപുത്രനുമാണു്. നിങ്ങളുടെ ഈ സർവ്വാധമമായ സാഹസോദ്യമം ഞാൻ ഒരിക്കലും അനുവദിക്കുകയില്ല. (ഇടയ്ക്കു കേറി രണ്ടുപേരേയും നീക്കിനിറുത്തിക്കൊണ്ടു്) ഇതാ! നോക്കുവിൻ! ഇവിടെ ഞാൻ നിലകൊള്ളുന്നു. നിങ്ങളുടെ ശാസ്ത്രാസ്ത്രങ്ങൾ ആദ്യമായി എന്നെ സംഹരിച്ചു ചരിതാർത്ഥങ്ങളാകട്ടെ! (പരശുരാമനോടു്) ജാമദഗ്ന്യ! മഹേന്ദ്രപർവ്വതത്തിൽ നിന്നു് അങ്ങു് ഇന്നു് ഇവിടെ വന്നതു് എന്റെമകനെ കൊല്ലാനാണോ? അങ്ങയുടെ അജയ്യമായ പരാക്രമത്തിന്റെ പ്രദർശനത്തിനു സമുചിതമായ ലക്ഷ്യം സാധുവായ ഈ ബാലനോ? അങ്ങയുടെ കഠോരകഠാരത്തിനു അനുരൂപമായ താണ്ഡവമണ്ഡപം ഇവന്റെ സരളകണ്ഠമോ? അരുതു്! ജാമദഗ്ന്യ! ഈ ദോർമ്മദോന്മാദം അങ്ങേയ്ക്കു് അലങ്കാരമല്ല. അങ്ങയുടെ കരബലത്തിന്റെ പൊലിമ വിശ്വമെങ്ങും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു; കാരുണ്യത്തിന്റെ മഹിമയും അതുപോലെ പ്രസരിക്കട്ടെ.

പര :—ദേവി! ഇതൊന്നും എന്നോട്ട പറയേണ്ടതല്ല; ഈ നില്ക്കുന്ന മനുഷ്യഗർഭത്തോട്ട പറയേണ്ടതാണു്. ഇവൻ ഒരു സ്ത്രീയെ—ദേവിയുടെ ജാതിയിൽപ്പെട്ട ഒരു കുലകന്യകയെ—അന്യായമായി ദ്രോഹിച്ചിരിക്കുന്നു; ക്ഷത്രധർമ്മത്തെ ചിതാഗ്നിയിൽ ദഹിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു; മനുഷ്യമയ്യാദയെ തറയോട്ട തറയായി ചവിട്ടിത്തേച്ചിരിക്കുന്നു; സനാതനമായ സമുദായാചാരത്തോട്ട സമരാഹ്വാനം ചെയ്തിരിക്കുന്നു; ഇവനെ എനിക്കു വെറുതേ വിടാൻ നിവൃത്തിയില്ല; ഇതുവരെ പഠിപ്പിച്ച പാഠങ്ങൾക്കു പുറമേ ഇന്നു് അന്തിമമായി ഒരു പാഠം കൂടി പഠിപ്പിച്ചു്, ഇവന്റെ ഗുരുവാകുക നിമിത്തം നരകപങ്കത്തിൽ ആണ്ടുപോയ എന്റെ യശസ്സു സമുദ്ധരിച്ചു ശുദ്ധീകരിച്ചു വീണ്ടും സ്വായത്തമാക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഈ കൃമിയെ വധിക്കണമെന്നു് എനിക്കു നിർബന്ധമില്ല. അംബയെ ഇവൻ ഈ അവസരത്തിലെങ്കിലും പരിഗ്രഹിച്ചാൽ മതി; ആ ഒരു പ്രായശ്ചിത്തം ഇവന്റെ പാതകത്തിനു് ഇപ്പോഴും ഇവൻ അനുഷ്ഠിച്ചു പാവനനാകാൻ പാടില്ലായ്കയില്ല. അങ്ങനെ ചെയ്താൽ ഞാൻ ശരങ്ങൾക്കു പകരം വരങ്ങൾ വർഷിക്കാം; ആക്രോശത്തിനു പകരം ആശിസ്സുച്ചരിക്കാം.

ഗങ്ഗ :—(ഭീഷ്മനോട്ടു്) ഉണ്ണി! ദേവവ്രത! കേട്ടില്ലേ മഹർഷി പറയുന്നതു്? ഗുരുശാസനം ലംഘിക്കുന്ന ശിഷ്യനു് ഊർധ്വലോകമില്ല. ആ ശാസനത്തിന്റെ ധർമ്മാധർമ്മങ്ങളെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കാൻ നീ അധികാരിയല്ല. അതിൽ വല്ല പാപവുമുണ്ടെങ്കിൽ ആ പാപം അദ്ദേഹത്തിന്റെ തപോവഹ്നിയിൽ ദഹിച്ചുകൊള്ളും. ആക്കുവേണ്ടിയാണു് അദ്ദേഹം നിന്നോട്ടു് ഈ കായ്യം

ആജ്ഞാപിക്കുന്നതു്? എന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരു സ്ത്രീക്കു വേണ്ടി. ഹതഭാഗ്യയായ ആ കന്യകയിൽ എനിക്കും അത്യധികമായ അനുകമ്പതോന്നുന്നുണ്ടു്. മറെറാരു പരമാത്ഥം കൂടി നീ മറക്കരുതു്. ആരാണു് നിന്നോടു് ഇന്നെതിരിടുന്നതു്? മകനേ! നീ മഹാരഥനല്ലെന്നു ഞാൻ തക്കിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ ജമദഗ്ന്യനുമായി താരതമ്യപ്പെട്ടുമ്പോൾ നീ എത്ര ദുർബലനാണു്! അദ്ദേഹം മഹാമേരു; നീ മണൽത്തരി. അദ്ദേഹം പ്രഭാകരൻ; നീ പ്രഭാകീടം. എനിക്കറിയാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബാഹുവീര്യം. അതു ഞാൻ വളരെക്കാലം നേരിട്ടകണ്ടു് അത്ഭുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതാണു്. ആ ശരീരം ജരാജീർണ്ണമെന്നോ നീ കരുതുന്നതു്? അതു പിനാകത്തിന്റെ സാരമാണു്. അതു തപഃക്ലേശമെന്നോ നീ ധൈര്യപ്പെടുന്നതു്? അതു സംഹാരശക്തിയുടെ സൂക്ഷ്മാംശമാണു്. അദ്ദേഹംതന്നെയല്ലേ ക്രോധാവിഷ്ടനായി, കുഠാരവും തുള്ളിച്ചുകൊണ്ടു് നിന്റെ മുന്നിൽ നില്ക്കുന്നതു്? എത്ര നിമിഷം വേണം അതിനു നിന്നെ ഹനിക്കുവാൻ? അരുതു മകനേ! അരുതു്! നീ ഈ അത്യാഹിതം വലിച്ചു തലയിൽക്കേറരുതു്; നിന്റെ അച്ഛൻ നിനക്കു തന്നിട്ടുള്ള സ്വാധീനമൃത്യുത അത്ഥശൂന്യമാണെന്നു വരുത്തിവയ്ക്കരുതു്. നോക്കൂ! ദേവവ്രത! നീയല്ലാതെ എനിക്കു വേറിട്ടൊരുണ്ണിയുണ്ടോ? നിനക്കു മനസ്സുണ്ടെങ്കിൽ ഞാൻ ഒരു കാലത്തും പുത്രശോകം അനുഭവിക്കേണ്ടിവരികയില്ല; അത്തരത്തിലുള്ള ഒരു വരമാണു് നിനക്കു് എന്റെ പ്രിയതമനായ ആ രാജഷി നല്കീട്ടുള്ളതു്. അതു സഫലീഭവിപ്പിക്കൂ!

ഭീഷ്മ :—അമ്മേ! അമ്മ പറയുന്ന വാക്കിന്റെ അർത്ഥമൊന്നും എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ലല്ലോ. അമ്മയ്ക്കു എന്നെ പിതാവിൽ സ്നേഹമുണ്ടായിരുന്നുവോ? അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദിവ്യചരിതം അമ്മ ഇപ്പോഴും ഓർമ്മിക്കുന്നുവോ? അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തൃപ്തിക്കുവേണ്ടി ഞാൻ ചെയ്ത എന്റെ ഈ ബ്രഹ്മചര്യപ്രതിജ്ഞ മാറാലപോലെ തുച്ഛതയുള്ളതാണെന്നു് അമ്മ ഉപദേശിക്കുന്നതു് അത്ഭുതമായിരിക്കുന്നു. എന്തിനാണു് ഞാൻ അതു ചെയ്യേണ്ടതു്? ശരീരധാരണത്തിനോ? ഈ ശരീരത്തിനു്—പട്ടടത്തീക്കു പണ്ടുപണ്ടേ ഉഴിഞ്ഞിട്ട പാഴ്ക്കൊള്ളിക്കു്—അത്ര വലിയ വിലയോ അമ്മേ? സത്യഭംഗം കൊണ്ടുള്ള ശരീരലാഭം ആർക്കുവേണം? ഈ ദേവവ്രതൻ ഒരു ദേവനല്ല; സാധാരണമനുഷ്യൻ മാത്രം. എങ്കിലും ഇവനും തന്റെ പ്രതിജ്ഞ പ്രാണനെക്കാൾ പ്രധാനമാണു്. ഏതു പ്രതിബന്ധവലയത്തിലും ഇവൻ അതു നിരാകുലമായി പരിപാലിക്കും. അഹങ്കാരംകൊണ്ടല്ല—യശസ്സിനു വേണ്ടിയല്ല. സരസ്വതീദേവിയുടെ ഗർഭഗൃഹമാണു് മനുഷ്യന്റെ നാക്കു്. അവിടെനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന വാക്കിനു് ആ സ്ഥാനത്തിനനുരൂപമായ വൈമല്യം ഉണ്ടായിരിക്കണം. അന്തഃകരണത്തിന്റെ ചോദനയെ വേണം അതു പ്രതിഫലിപ്പിക്കാൻ; ആ ചോദനയുടെ മുന്നിൽ മറ്റൊരാളുടെ ശാസന—അതു് ആചാര്യനാകട്ടെ, മാതാവാകട്ടെ—അധികാരശൂന്യമാണു്. അമ്മേ! അമ്മ എന്നെ ഈ കർത്തവ്യാനുഷ്ഠാനത്തിൽനിന്നു പിൻതിരിപ്പിക്കുവാൻ ചെയ്യുന്ന ശ്രമം തികച്ചും നിഷ്ഫലമായിരിക്കും; അഥവാ അതിനു വല്ല ഫലവുമുണ്ടെങ്കിൽ അതു പരി

ശുദ്ധിയുടെ പര്യായമായ അമ്മയെപ്പോലും ബാധിച്ചേക്കാവുന്ന പാതകമായിരിക്കും.

ഗങ്ഗ :—(കണ്ണീർ പൊഴിച്ചുകൊണ്ട്) അപ്പോൾ ഞാൻ പറയുന്നതു് എന്റെ ഓമന കേൾക്കുകയില്ല; അല്ലേ ഉണ്ണി?

ഭീഷ്മ :—ഇല്ല, ഇല്ലമ്മേ, നിശ്ചയമായുമില്ല—ഈ ഒരൊറ്റക്കാര്യത്തിൽ.

ഗങ്ഗ :—(പരശുരാമനോടു്) മഹർഷേ! എനിക്കു വീണ്ടും അങ്ങയോടുതന്നെ അഭയപ്രാർത്ഥന ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അങ്ങു വയസ്സിയല്ലേ? തപസ്സിയല്ലേ? ഏതുമൊന്നുമറിയാത്ത ഈ ശിശുവിന്റെ തായാട്ടു് അങ്ങയിൽനിന്നു് ഒരു ഇളമ്പെരിയല്ലാതെ ഇത്ര ഘോരമായ പ്രതിക്രിയയെ അർഹിക്കുന്നുവോ?

ഭീഷ്മ :—ദേവി! ദേവിക്കു് ഈ ജാമദഗ്ന്യനെ നല്ലപോലെ അറിഞ്ഞുകൂടേ? മുൻവച്ച കാൽ പിന്നോട്ടെടുക്കുക എന്നുള്ള ആ ക്ലീബകർമ്മം ഇവൻ എന്നെങ്കിലും ചെയ്തതായി കേട്ടിട്ടുണ്ടോ? സ്വന്തം മാതാവിന്റെ കണ്ണും താമരത്തണ്ടുപോലെ അരിഞ്ഞുതള്ളിയവനല്ലേ ഇവൻ? ഒരു സ്ത്രീയുടെ പ്രാർത്ഥന ഇവനിൽ എങ്ങനെ ഫലിക്കും? ഭഗവതി! അമർഷമത്തനായ ഞാൻ ആയുധപ്രയോഗം ചെയ്യരുതെങ്കിൽ എന്നെ ആകാശകുസുമംകൊണ്ടു് അർച്ചിക്കണം. ക്ഷത്രിയനെന്ന ശബ്ദം കേട്ടാൽത്തന്നെ എനിക്കു സ്വാഭാവികമായി കലിയിളകും. പിന്നെ എന്റെ ആജ്ഞയെ നിഷേധിക്കുന്ന ഒരു പാപി എന്നെ വെല്ലുവിളിച്ചാലോ? വാത്സല്യം വൈരമായി

രൂപാന്തരപ്പെട്ടാൽ അതുപോലെ ലോകത്തിൽ ഭയങ്കര മായി പരിണമിക്കുന്നതു മറെറാന്നുമില്ല. ഈ ദേവവ്രതനെ എത്രയോ കാലം ഞാൻ പുത്രനിർവിശേഷമായി പോറ്റിപ്പുലത്തി; എന്നാൽ ഇന്നു് ഇവൻ നില്ക്കുന്നതു് എന്റെ സമഗ്രമായ സംഹാരവ്യാപാരത്തിനു് ഏകലക്ഷ്യമായാണു്. ദേവി! ദേവി മാറിപ്പോകൂ! ഇതു് അവിടത്തെ സാന്നിധ്യത്തിനു പറ്റിയ സ്ഥാനമല്ല. ഒന്നു ഞാൻ ഉറച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇവനെക്കൊല്ലും; ഇവന്റെ ഹൃദയരക്തത്തിൽ എന്റെ കൂാരം ഊളിയിടും; ഇവന്റെ തലയോട്ടിൽ തേച്ചു് ഞാൻ അതിനു മൂർച്ച കൂട്ടും; വീണ്ടും എവിടെയെവിടെ ക്ഷത്രിയമൃഗങ്ങളുണ്ടോ അവയെയെല്ലാം അടക്കിപ്പിടിച്ചു് ഇരുപത്തൊന്നോ നാല്പത്തിരണ്ടോ ആവൃത്തി വേട്ടയാടും. ദേവിയെപ്പോലെ ആയിരം ഗങ്ഗമാർ വഴിതടഞ്ഞു നിന്നാലും, കടലിനെ പുറംതള്ളി കരയാക്കിയ ഞാൻ അവയെ കൂളസ്യചാലുകളെപ്പോലെ ചാടിക്കടക്കും. ഭഗവതി! ഭാഗീരഥി! അവിടുന്നു് എന്റെ ഗുരുദേവന്റെ പ്രാണവല്ലഭയാണു്; അവിടത്തെ കരയിക്കുന്നതു് എനിക്കു് ആനന്ദകരമായ ഒരു വിനോദമല്ല. പക്ഷേ ആ സങ്കടം അവിടുന്നു് അനുഭവിച്ചേ കഴിയൂ. അല്ലെങ്കിൽ എന്തിനു് ഈ അധമനെ പ്രസവിച്ചു?

ഗങ്ഗ:—(ഭീഷ്മനോടു്) ഉണ്ണി! ഒടുവിലത്തേതായി ഞാൻ നിന്നോടു് ഒരു ചോദ്യം കൂടി ചോദിക്കട്ടെ. നീയെന്താണു് തീർച്ചപ്പെടുത്തിയതു്?

ഭീഷ്മ:—അതു വീണ്ടും ചോദിക്കണമോ അമ്മേ? ഞാൻ എന്റെ ആചാര്യനോടല്ല ഈ പോർ തുടങ്ങുന്നതു്;

അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബ്രാഹ്മണ്യത്തോടല്ല; തപസ്സിനോടല്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുരഹങ്കാരത്തോട്ട്; സേച്ഛാചാരത്തോട്ട്; അപഥസഞ്ചാരത്തോട്ട്. അതിനു് എനിക്കു തികച്ചും അവകാശമുണ്ടു്. ഗുരു ഗുരുവല്ലെന്നു കരുതി വന്നാൽ ശിഷ്യൻ ശിഷ്യനായി നിലകൊള്ളണമെന്നില്ല. ഹിംസയ്ക്കു പ്രതിഹിംസയല്ലാതെ മറുമരുന്നില്ലാത്തതാണു് ഈ ലോകം. ഇതിൽ ഞാനും ജനിച്ചുപോയി; ജനിച്ചസ്ഥിതിക്കു ജന്മത്തിനു യോജിച്ച കർമ്മം എനിക്കും അനുഷ്ഠിച്ചേ മതിയാകൂ!

ഗങ്ഗ:—(ആകാശത്തേക്കു നോക്കി) ഭഗവൻ! പ്രാണനാഥ! എന്തിനാണു് കല്യാണമയമായ അവിടത്തെ കപർദ്ദഹൃദ്യത്തിൽനിന്നു പതിതസേവനത്തിനെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ഞാൻ ഈ ഭ്രമിയിലേക്കു ചാടിപ്പോന്നതു്? പരമപാവനിയായ അഹിംസാംബയുടെ പർണ്ണശാലയെന്നാണല്ലോ ഞാൻ ഭാരതവർഷത്തെപ്പറ്റി കേട്ടിരുന്നതു്. ഇവിടെയുമില്ലയോ ആ തപസ്വിനിക്കു് ഒരഭയസങ്കേതം? ഇവിടെയും നടക്കുന്നതു വർണ്ണവൈരം, ഭ്രാതൃഘാതം, സാധുസംഹാരം, ഗുരുശിഷ്യമത്സരം തുടങ്ങിയ പാതകങ്ങളോ? സ്വാമിൻ! മൃത്യുഞ്ജയ! ഈ ഭാരതീയർക്കു് എന്നുണ്ടാകും പരമാത്മബോധം? ഏകയോഗക്ഷേമമായ ജീവിതം ഇവർ എന്നു പുലർത്തി മാനവസമുദായത്തിന്റെ പുരോഗമനത്തിനു മാർഗ്ഗദർശനം നൽകും? അഥവാ എന്തിനാണു് ഈ ലോകത്തിൽ ഓരോ കാലത്തു മഹായുദ്ധങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നതു്? അതുവരെ മനുഷ്യർ സഞ്ചയിക്കുന്ന ഐശ്വര്യമദം ശമിക്കുവാൻ. എന്തിനാണു് ചതുർയുഗാവസാനത്തിൽ ജഗത്തു മുഴുവൻ സമുദ്രത്തിൽ താഴ്ന്നതു്? അന്നുവരെ പാറി

കൂടിട്ടുള്ള കളങ്കപങ്കത്തിൽനിന്നു് അതു വിശുദ്ധമാകുവാൻ. ഇതെല്ലാം അവിടത്തേ അവിജ്ഞേയമായ ലീലയുടെ പ്രകാരാന്തരമായിരിക്കുമോ? പ്രഭോ! നടരാജ! എന്റെ മനസ്സിടിയുന്നു; മാതൃഹൃദയം തകരുന്നു! ഈ ആപൽഘട്ടത്തിൽ എന്നെക്കൊണ്ടെന്തു കഴിയും? (അല്പം ആലോചിച്ചു്) ഉണ്ണി! നിന്റെ കൃത്യനിഷ്ഠയേയും സത്യപരിപാലനവ്യഗ്രതയേയും ഞാൻ ഹൃദയപൂർവമായി അഭിനന്ദിക്കുന്നു. നിനക്കു് ഈ സമരത്തിൽ പരാജയം വരികയില്ല. ജാമദഗ്ന്യനല്ല നിന്നോടെതിരിട്ടുന്നതു്; ജാമദഗ്ന്യന്റെ അത്യാശ്ചര്യമായ ഔദ്ധത്യതമസ്സാണെന്നു് എനിക്കും ബോധ്യമായി; അതിന്റെ ഗ്രാസത്തിൽ നിന്നു നീ വേഗത്തിൽ വിമുക്തനായി പൂർവാധികം പ്രകാശിക്കും.

(രണ്ടുപേരേയും നോക്കി നെടുവീർപ്പിട്ടുകൊണ്ടുപോകുന്നു)

പര:—ദേവവ്രത! ഇനി നമുക്കു യുദ്ധം തുടങ്ങാം! ഭഗവൻ ച്യവനമഹർഷേ! അങ്ങയോടു് ആയുധം സ്പർശിക്കുകയില്ലെന്നു ചെയ്തുപോയിട്ടുള്ള പ്രതിജ്ഞാശൃംഖല ഇതാ ഞാൻ കണ്ണികണ്ണിയായി പൊട്ടിച്ചെറിയുന്നു. ഈ യുദ്ധം കഴിഞ്ഞിട്ടു വീണ്ടും അതു നവീകരിച്ചു ധരിച്ചുകൊള്ളാം.

ഭീഷ്മ:—അവിടത്തേ കല്പന ഞാൻ ശിരസാ വഹിക്കുന്നു. ഇതാ! ഈയുള്ളവന്റെ നമസ്കാരബാണം; ഇതു് ഇവന്റെ പ്രതിനിധിയെന്ന നിലയിൽ അവിടത്തേ പാദമൂലത്തിൽ പ്രണാമപുരസ്സരം പതിക്കട്ടെ.

(പരശുരാമൻ ആ ബാണം കാൽകൊണ്ടു ചവുട്ടുന്നു)

(യവനിക)

രങ്ഗം 2

സ്ഥലം :—കുരുക്ഷേത്രം.

സമയം :—സായാഹ്നം ; ഉദ്ദേശം അഞ്ചുമണി.

(പരശുരാമനും ഭീഷ്മനും അങ്ഗം മുറിഞ്ഞും ദേഹം തളർന്നും യുദ്ധം മതിയാക്കി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

പര :—ഉണ്ണി! ദേവവ്രത! നീ എന്നെ ഈ യുദ്ധത്തിൽ നിശ്ചയമായി തോല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മ :—ഗുരുദേവ! ഈ യുദ്ധത്തിൽ ഇതുവരെ ഞാൻ മരിച്ചില്ലെന്നു സമ്മതിക്കാം. അല്ലാതെ എന്നിൽനിന്നു് അങ്ങേയ്ക്കു തോല്വി വന്നു എന്നു പറഞ്ഞാൽ അതാരു വിശ്വസിക്കും? ചില ശസ്ത്രാസ്ത്രങ്ങൾ കൊണ്ടു നാം അന്യോന്യം വ്യാപരിച്ചു ; അതേയുള്ളല്ലോ. ഇനിയും അങ്ങയുടെ കാരം ഇളകിയില്ല ; ദിവ്യത്വം വെളിപ്പെട്ടില്ല ; ശാപമന്ത്രം ബഹിർഗ്ഗമിച്ചില്ല. എന്തെല്ലാം സംഹാരശക്തികൾ മേലും അങ്ങേയ്ക്കു വേണമെങ്കിൽ പ്രയോഗിക്കാൻ കിടക്കുന്നു? അതിനു മുൻപു് എന്താണു് ഇങ്ങനെ അരുളിച്ചെയ്തതു്? അഥവാ ഇതും ശിഷ്യവാത്സല്യത്തിന്റെ പ്രകടനഭേദമായിരിക്കാം.

പര :—ഇല്ല, വത്സ! ഞാൻ മനുഷ്യനെന്ന നിലയിൽ മാത്രമേ മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട നിന്നോടു മത്സരിക്കാൻ കരുതിയുള്ളു. അതിനപ്പുറമുള്ള സിദ്ധികളെ ആശ്രയിച്ചു നിന്നെ അപജയപ്പെടുത്തുന്നതു് എനിക്കുതന്നെ അവമാനമാണു്. അതു ഞാൻ ചെയ്യുകയില്ല. എന്റെ കാരം വേണമെങ്കിൽ എനിക്കു ചലിപ്പിക്കാമായി

രുന്നു. പക്ഷേ അവിടെയും ഒരപകടം പറ്റി. നിന്റെ അമ്മ—എന്റെ ഗുരുപത്നി—ഇവിടെനിന്നു തിരിയെപ്പോയപ്പോൾത്തന്നെ എന്റെ ബാഹുബലത്തിന്റെ സാരാംശംകൂടി കൊണ്ടുപോയതായി എനിക്കു തോന്നി. ഇരച്ചു പൊങ്ങുന്ന നമ്മുടെ ജ്യാഘോഷത്തെക്കാൾ ആ മഹാഭാഗയുടെ ആത്മനാദം എനിക്കു ശ്രവണഗോചരമായി. ഒടുവിൽ വെഞ്ചമ്പഴ എട്ടത്തുയത്താൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ അതു് അല്പം വിസമ്മതം ഭാവിച്ചതായി ഞാൻ ശങ്കിച്ചു. "സ്വാമിൻ! സത്യവ്രതമാണു് ദേവവ്രതന്റെ കണ്ണും; ആ കണ്ണും ഖണ്ഡിക്കുവാൻ എന്റെ വായ്ത്തലയ്ക്കുപോലും മൂച്ച് മതിയാകുമോ എന്നു സംശയിക്കുന്നു." എന്നു് അതു നിരക്ഷരമെങ്കിലും നിസ്സന്ദേഹമായി എന്നോടു നീതിവാദം ചെയ്യുന്നതു പോലെ എനിക്കു തോന്നി. അതേ! ആ വാദം അനുപപന്നമല്ല. കുമാര! ഞാൻ നിന്നോടു് എന്താണു് ആജ്ഞാപിച്ചതു്? നിന്റെ ശപഥത്തെ എന്റെ ക്രോധാഗ്നിയിൽ ദഹിപ്പിക്കാൻ! അതിനു് എന്തായിരുന്നു നിന്റെ മറുപടി? നിന്നിൽനിന്നു നിന്റെ ശപഥം വേർപെടുത്താൻ നിവൃത്തിയില്ലെന്നും, അതിനുപകരം നിന്റെ ഭൌതികശരീരം വേണമെങ്കിൽ ദഹിപ്പിച്ചുകൊള്ളണമെന്നും! എന്നിട്ടും നിന്നെ ഞാൻ അറിയേണ്ടവിധത്തിൽ അറിഞ്ഞില്ലല്ലോ! ഏതായാലും എന്റെ പേക്കിനാവിൽ നിന്നു ഞാൻ ഇപ്പോഴുണർന്നു. എന്നെ മഹാനെന്നു ജനങ്ങൾ പറയുന്നുണ്ടെങ്കിലും എന്നെക്കാൾ മഹത്തരമായി ലോകത്തിൽമറെറാന്നുണ്ടെന്നു് എനിക്കു് ഇപ്പോൾ തികച്ചും ബോധ്യമായി. അതിന്റെ പേരാണു് ധർമ്മം. ധർമ്മത്തിൽ ചാരി നീയും അധർമ്മത്തിൽ ചാരി ഞാനും

നിന്നു; അതുകൊണ്ടാണു് നീ ജയിച്ചതും ഞാൻ തോറ്റതും. ഇതു് എന്റെ ദീർഘജീവിതത്തിലേ രണ്ടാമത്തേ തോല്വിയാണു്. എന്റെ ആദ്യത്തേ ജേതാവു കൌശികശിഷ്യനായ ശ്രീരാമൻ; രണ്ടാമത്തേ ജേതാവു് എന്റെ സ്വന്തം ശിഷ്യനായ ദേവവ്രതൻ. രണ്ടു പേരും ക്ഷത്രിയന്മാർ ഇത്തരത്തിൽ മൂന്നാമതുമൊരു തോല്വി എനിക്കു പറ്റുവാൻ ഞാൻ ഒരിക്കലും ഇടവരുത്തുകയില്ല.

ഭീഷ്മ:—ആചാര്യ! അവിടുന്നു സ്നേഹപാരവശ്യത്തിൽ എന്തെല്ലാമോ അരുളിച്ചെയ്യുന്നു. മഹാത്മാവേ! അവിടുന്നു വാസ്തവത്തിൽ പാല്പ്പടലാണു്; അവിടെ നിന്നു് ആദ്യമായി ഉയർന്നതു കോപവിഷമാണെങ്കിലും ഒട്ടവിൽ ഞാൻ നേടുന്നതു് അനന്യലഭ്യമായ പ്രസാദാമൃതമാണല്ലോ.

പര:—വത്സ! വത്സന്റെ മനുഷ്യത്വത്തോടു് എന്റെ മനുഷ്യത്വം ഞാൻ കൂറേ നേരത്തേക്കു മാറ്റുരച്ചുനോക്കി. എന്റെ ചരിതത്തിൽ പിച്ചളയുടെ കലർപ്പുണ്ടു്; തനിത്തങ്കമെന്നു പറയേണ്ടതു നിന്റെ അപദാനപരമ്പരയെയാണു്. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് ഞാൻ തോറ്റതും. എന്നാൽ ഒന്നുനോക്കിയാൽ ഈ തോല്വി എനിക്കു വിജയത്തിന്റെ രൂപാന്തരമാണെന്നും പറയാം. ഇതുവരെ പരശുരാമന്റെ ശിഷ്യനാണു് ഭീഷ്മൻ എന്നു ജനങ്ങൾ നിന്നെ വാഴ്ത്തി വന്നിരുന്നു; ഇനിമേൽ ഭീഷ്മന്റെ ഗുരുനാഥനാണു് പരശുരാമൻ എന്നു് എന്നെ വാഴ്ത്തിത്തുടങ്ങും. അതിലധികം ശ്രവണമധുരമായി എനിക്കു മറ്റെന്തൊരു ശ്ലാഘയാണു് വരാനുള്ളതു്?

ഉണ്ണി! നീ ജയിച്ചു; നിന്റെ വീരശപഥം ജയിച്ചു; ജന്മം കൃതാർത്ഥമായി; ഭീഷ്മബിരുദം അനർത്ഥമായി. നീ സച്ചന്ദ്രമൃത്യുവാണു്; ഞാൻ ചിരഞ്ജീവിയാണു്; പക്ഷേ എനിക്കു് ഈ ലോകത്തിൽ ഇനി തപസ്സല്ലാതെ കർത്തവ്യമില്ല; ഞാൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള പാപങ്ങൾക്കു് അത്ര ദൂരം ദീർഘവും ഏകാഗ്രവും കർശവുമായ ധർമ്മാചരണം കൊണ്ടല്ലാതെ പരിഹാരമില്ല. എന്നാൽ നിന്റെ സ്ഥിതി അതല്ല; നീ എപ്പോൾ ആശിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ നിനക്കു മരിക്കാം. ബന്ധവും മോക്ഷവും ഒന്നുപോലെ നിന്റെ ആജ്ഞയ്ക്കു വിധേയരായ ഗൃഹദാസന്മാരാണു്. നിനക്കു പല പുണ്യകർമ്മങ്ങൾ ഇനിയും ഈ ജന്മത്തിൽത്തന്നെ അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതായുണ്ടു്. മഹാവിഷ്ണു ഭൂഭാരശമനത്തിനു വേണ്ടി ശ്രീകൃഷ്ണനായി യാദവവംശത്തിൽ അവതരിക്കാനുള്ള ശുഭമുഹൂർത്തം അടുത്തിരിക്കുന്നു. അവിടത്തേക്കു നിന്റെ സഹകരണം പല പ്രകാരത്തിൽ ആവശ്യമുണ്ടു്. വരൂ ഉണ്ണി! സമീപത്തിൽ; ആചാര്യനെ അഭിവാദനം ചെയ്യൂ; ഞാൻ നിന്നെ അകമഴിഞ്ഞു് ആശീർവദിക്കട്ടെ; ആനന്ദബാഷ്പംകൊണ്ടു് അഭിഷേകം ചെയ്യട്ടെ. (ഭീഷ്മൻ അടുത്തുചെന്നു നമസ്കരിക്കുന്നു. പരശുരാമൻ രണ്ടു കൈകൊണ്ടും എടുത്തുയർത്തി തഴുകി തലച്ചുതീർത്തു മാറോടണച്ചു് ആശ്ലേഷിച്ചു പലകുറി നിറുകയിൽ തൊട്ടു് അനുഗ്രഹിക്കുന്നു.) ദീർഘായുഷ്മാൻ ഭവ സോമ്യ! വിജയീ ഭവ! വിജയീ ഭവ! വിശ്രുതവിശ്രുത! ദേവവ്രത!

ഭീഷ്മ:—ഗുരുദേവ! അവിടത്തെ സാഹചര്യം എന്നേയും വാചംയമനാക്കുന്നു. ഞാൻ ആനന്ദമയമായ ഏതോ

ഒരു അപൂർവലോകത്തിന്റെ അതിഥിയായി പരിണമിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്റെ സർവാപരാധങ്ങളും അവിടുന്നു ക്ഷമിച്ചു് 'വിജയീ ഭവ!' എന്ന ആശീർവാക്യം കൊണ്ടു് എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചുവല്ലോ. ഇതു് അവിടത്തേ പക്കൽനിന്നു ഞാൻ ഇന്നു നേടുന്ന അപ്രതിമപ്രഭാവമായ ഒരു നവീനാസ്ത്രമാണു്. അതൊന്നുമതി എനിക്കു ലോകയാത്രയിൽ ഏതു വിഷമാവസ്ഥകളിലും വേണ്ട ഹസ്താവലംബം നല്കുവാൻ.

പര :—പോകൂ! ദേവവ്രത! തിരിയെ ഹസ്തിനപുരത്തേക്കു്. എന്റെ ശപഥവും ഫലിച്ചില്ലെന്നില്ല. ഒരു സുന്ദരിയെ നിന്നെക്കൊണ്ടു പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യിച്ചുതന്നെയാണു് ഞാൻ ഇവിടെനിന്നു നിന്നെ അയയ്ക്കുന്നതു് — വിശ്വമോഹിനിയായ വിജയലക്ഷ്മിയെ! (ഭീഷ്മൻ ലജ്ജിച്ചു മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി തലകുനിക്കുന്നു.) ഞാൻ പുറകേ വന്നു നിന്റെ ആതിഥ്യം സ്വീകരിച്ചു നിന്നെ വീണ്ടും അനുഗ്രഹിച്ചു കൊള്ളാം.

(രണ്ടുപേരും രണ്ടുവഴിക്കു പോകുന്നു.)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 3

സ്ഥലം :—കുരുക്ഷേത്രം: പരശുരാമന്റെ ആശ്രമം.

സമയം :—സായാഹ്നം.

(പരശുരാമനു് അഭിമുഖമായി ഹോത്രവാഹനനും പുറകിൽ അംബയും നിൽക്കുന്നു.)

ഹോത്ര :—മഹർഷേ! ഈ പൈതലിനെ അവിടുന്നുതന്നെ തെല്ലൊന്നു സമാശ്വസിപ്പിക്കുക. ഞാൻ കഴിയുന്നതും

ഉപദേശിച്ചുനോക്കി; അതൊന്നും ഇവളുടെ ചെവിയിൽ കേറുന്നില്ല.

പര :—സുഞ്ജയ! അതിൽ ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നില്ല. ഏതു തരത്തിലുള്ള ഹൃദയക്ഷോഭത്തേയും സാന്ത്വനംകൊണ്ട് ലഘൂകരിക്കാം. നൈരാശ്യത്തിൽനിന്നു ജനിക്കുന്ന വൈക്ലബ്യത്തിനു ശമനോപായമില്ല. (അംബയോട്ട്) വത്സേ! ഞാൻ വത്സയുടെ മുന്നിൽ ഇന്നു് ഒരപരാധിയായിട്ടാണു് നിലകൊള്ളുന്നതു്.

(അംബ അലക്ഷ്യഭാവത്തിൽ നമ്രമുഖിയായി നില്ക്കുന്നു.)

പര :—കേൾക്കൂ! വത്സേ! ഞാനാണു് നമ്രമുഖനാകേണ്ടതു്. എവിടെയോ നിന്നു കണ്ണില്ലാത്തതെല്ലാം പൊന്നാക്കിക്കളയാമെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു വത്സയെ ഇത്രദൂരം നടത്തി ക്ലേശിപ്പിച്ചു, കടശിയിൽ, വന്ന വഴിക്കുതന്നെ തിരിയെപ്പോയ്ക്കൊള്ളുവാൻ അനുമതി തരികയല്ലേ ഞാൻ ഇപ്പോൾ ചെയ്യുന്നതു്? അതു നോക്കിയാൽ ഞാൻ അപരാധിതന്നെ. പക്ഷേ എന്നെക്കൊണ്ടു കഴിയുന്നതു യാതൊന്നുംതന്നെ ഞാൻ ചെയ്യാതെയിരുന്നില്ല. ഈ ഭീഷ്മൻ എനിക്കു് അജയ്യനല്ല; എന്നാൽ ഇവന്റെ ബ്രഹ്മചര്യവ്രതം എനിക്കു് അജയ്യമാണു്. ഇവനു് എന്റെ ആജ്ഞയെ ബഹുമാനമില്ല; കൂറാരത്തെ ക്ലസലില്ല. ഇവനോട്ട ഞാൻ തോറ്റു; ചിരഞ്ജീവിയായതുകൊണ്ടു മരിക്കാതെ തിരിയെ മഹേന്ദ്രപർവതത്തിലേക്കു പോകുന്നു എന്നേയുള്ളു.

അംബ :—(മുഖമുയർത്തി നെറ്റിചുളിച്ചുകൊണ്ടു്) മഹാത്മാവേ! അപ്പോൾ അങ്ങേയ്ക്കുമില്ലയോ പ്രത്യയസ്ഥൈര്യം? കർത്തവ്യനിഷ്ഠ? പക്ഷേ ഈ വിഷയത്തിൽ ഞാൻ

തന്നെയാണ് തെറ്റുകാരി. ചില വസ്തുതകൾ ഞാൻ വിസ്മരിച്ചുപോയി. ഒന്നാമതു് എത്രയായാലും അങ്ങു് ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ മാത്രമാണെന്നും തന്നിമിത്തം കായ്വ നിർവഹണകാലത്തിൽ സഹജമായ ഹൃദയാർദ്രത, അഥവാ ഭീരുത്വം, അങ്ങയെ തലയുയർത്തുവാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ലെന്നും. രണ്ടാമതു ഗുരുശിഷ്യന്മാർക്കു തമ്മിലുള്ള സ്നേഹബന്ധം അഭേദ്യമാണെന്നും അതിനു ശൈഥില്യം വരുത്താമെന്നു് ആരെങ്കിലും ആശിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതു ഭ്രാന്തിന്റെ വകഭേദമാണെന്നും. അങ്ങു് എപ്പോഴെങ്കിലും വിവാഹം ചെയ്തിരുന്നുവെങ്കിൽ ആ മുനിപത്നിമുഖേന എനിക്കു് എന്റെ പ്രാണവേദനയുടെ യാഥാർത്ഥ്യമായ സ്വരൂപം അങ്ങയെ ഗ്രഹിപ്പിക്കാമായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അങ്ങേയ്ക്കു ഞാൻ ആരാണു്? വഴിക്കുവച്ചു കണ്ടുമുട്ടിയ ഒരു പെൺകോലം. ഒരു യുവതിക്കു് അവളുടെ ദാമ്പത്യനാശം, ചതുർവ്യൂഹനി, ചാരിത്ര്യാപവാദം, മുതലായ സങ്കടങ്ങൾ എത്രമേൽ മർമ്മഭേദകങ്ങളാണെന്നു്. അങ്ങു് എങ്ങനെ അറിയും?

പര :—കുമാരി! എന്നെ അലംഭാവം തോന്നുന്നതുവരെ അധിക്ഷേപിച്ചുകൊള്ളൂ! അതെല്ലാം ഞാൻ കേൾക്കാൻ സന്നദ്ധനാണു്. കഴിവില്ലാത്തതു കഴിയുമെന്നുള്ള കരുതി കുമാരിയെ കബളിപ്പിച്ചു, പടക്കളത്തിൽ വന്നു്, ആ അഹങ്കാരജല്പനത്തിനു സമ്മാനമായി അവമതിയും നേടിപ്പോകുന്ന എന്നെ, ലോകം എല്ലാക്കാലത്തും, എല്ലാസ്ഥലത്തും, അപഹസിക്കും; അതിന്റെ നാന്ദി മാത്രമാണു് അംബ ഇപ്പോൾ ഉച്ചരിക്കുന്നതു്. എനിക്കു് അതിൽ പശ്ചാത്താപമുണ്ടെങ്കിലും പരിഭവമില്ല. പോകൂ തിരിയെ! പ്രതിവിധിയില്ലാത്ത കായ്വ

ത്തിൽ പരിതാപംകൊണ്ട പ്രയോജനമില്ല. മരുന്നി
ല്ലാത്ത രോഗം മാറ്റാൻ കാലത്തിനല്ലാതെ കഴിയുക
യില്ല. വേറേ ഒരനുരൂപനായ ഭർത്താവിനെ വേണ
മെങ്കിൽ അന്വേഷിക്കാം. വേണമോ ?

അംബ :—'പോക്ക! തിരിയെ'! നല്ല സാന്ത്വനം! എവിടെ
പ്പോകാനാണ് മഹർഷേ? ഇനി ഞാൻ ആരോട്ട
ചെന്ന് അഭയപ്രാർത്ഥന ചെയ്യാനാണ്? അവിടത്തേ
കൗരാരം എന്റെ ശത്രുവിന്റെ നേർക്ക മാത്രമല്ലേ കരുണമാ
യുള്ള ? എന്റെ കഴുത്തെങ്കിലും വീശൂ ! അങ്ങനെയെ
ങ്കിലും ഒരു സുകൃതം ഈ ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ അങ്ങു
ചെയ്യൂ ! ഞാനും രേണുകാദേവിയുടെ ജാതിയിൽപ്പെട്ട
വളല്ലേ ! രണ്ടുപേരും ക്ഷത്രിയകുലല്ലേ ? അമ്മയെ
പ്പോലും അങ്ങേയ്ക്കുവേണ്ടി കൊന്ന ആ ആയുധ
ത്തിനു് ആകെമാക്കും വേണ്ടാത്ത—ഏതുമെങ്ങും, ആരു
മാരും, തുണും തുണയുമില്ലാതെ, ഗതി വരാത്ത പ്രേതം
പോലെ, അലഞ്ഞുതിരിയുന്ന എന്നെനേക്കു് പ്രത്യേക
മൊരു പക്ഷപാതം തോന്നാൻ ഹേതുവൊന്നുമില്ലല്ലോ.
ആ ദേവിയെപ്പോലെ പിതൃവരംകൊണ്ടു് അങ്ങു്
എന്നെ പുനരുത്ഥാനം ചെയ്യിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല;
അങ്ങനെ ചെയ്താൽ വീണ്ടും ഞാൻ കാണേണ്ടതു്
എന്റെ ശത്രു ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ലോകത്തെത്തന്നെ
യല്ലേ ? മതി മഹർഷേ ! ഞാൻ ഈ നരകം കണ്ടുകണ്ടു
കണ്ണുനീരിൽ കുളിച്ചതു് ! വേറേ ഭർത്താവു വേണമോ
എന്നു ചോദിക്കാൻ അങ്ങയുടെ നാക്കു് ഇളകിയല്ലോ!
എന്തിനിങ്ങനെ എന്നെ കൊല്ലാക്കൊലചെയ്യുവിനോ
ദിക്കുന്നു ?

പര :—വത്സേ! ഈശ്വരൻ നമുക്കു പൂർവകർമ്മങ്ങൾ അനുസരിച്ചു ഫലപ്രദാനംചെയ്യുകൊണ്ടു സകല ചരാചരങ്ങളുടേയും നേതൃത്വം സമർത്ഥമായി നിർവഹിക്കുന്നു. അവിടത്തെ നീതിനിഷ്ഠയിൽ വിശ്വസിക്കൂ! അതല്ലാതെ ഇത്തരത്തിലുള്ള വിപത്തുകളിൽ ആശ്വാസത്തിനു വേറേ ഉപായമില്ല.

അംബ :—(പുരികം വളച്ചുയർത്തി) അതേ! മഹർഷേ! ഈശ്വരൻ എന്നൊരു ലോഹകാരനുണ്ടെന്നു് എനിക്കും ഇപ്പോൾ ബോധ്യമായിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശില്പശാലയാണു് ഭൂലോകം; അതിൽ കുറേ തോൽത്തുരുത്തികളുണ്ടു്; അവയെയാണു് പുരുഷന്മാർ എന്നു പറയുന്നതു്. അങ്ങയുടെ ഉപദേശമനുസരിച്ചു ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ വിശ്വസിക്കാം; ഭജിക്കാം. ശാന്തിക്കല്ല, ശക്തിക്കു്—എന്റെ ശത്രുവിനെ സംഹരിക്കാനുള്ള സമഗ്രശക്തിക്കു്; അതു ഞാൻ അവകാശവാദംചെയ്തു സ്വായത്തമാക്കാം. നിങ്ങളെക്കൊണ്ടെല്ലാം ഞാൻ ഉയർന്നിടത്തോളം മതി; അതു ഭൂമിയിൽനിന്നു പാതാളത്തിലേക്കായിരുന്നു; ഇനി എന്നെക്കൊണ്ടതന്നെ എന്നെ ഉയർത്താമോ എന്നു് ഒന്നു ശ്രമിച്ചുനോക്കാം. അന്യന്റെ കയ്യല്ല ഇനി എനിക്കു് ഉറക്കത്തിനുള്ള തലയണ; അന്യന്റെ കാലല്ല സഞ്ചാരത്തിനുള്ള വാഹനം.

പര :—അരുതു്! കുമാരി! ഈ പ്രതികാരബുദ്ധി നല്ലതല്ല. ഇതിനെപ്പറ്റി സ്വാനുഭവത്തെ ആസ്പദമാക്കി മറ്റുള്ളവർക്കു് ഉപദേശം നൽകാൻ എന്നോളം അധികാരിയായി ഇന്നു് ലോകത്തിൽ ആരുംതന്നെയില്ല.

അംബ :—ഞാനും എന്റെ പ്രതികാരം പരിപൂർണ്ണമായി നിർവഹിച്ചതിനുമേൽ ഇത്തരത്തിലുള്ള ലോകോപദേശത്തിനു് ഒരുങ്ങിയിറങ്ങിക്കൊള്ളാം.

(ക്രുദ്ധയായി പോകുന്നു)

പര :—സൃഞ്ജയ ! ഇതിനുമേൽ നമുക്കെന്തു ചെയ്യാം ?

ഹോത്രു :—എന്തു ചെയ്യാം? താനൊട്ടറിയുകയുമില്ല; മറ്റുള്ളവർ പറഞ്ഞാലൊട്ട കേൾക്കുകയുമില്ല. ഒരൊറ്റ വാക്കേ അവൾക്കു് ഉച്ചരിക്കുവാൻ കഴിയൂ—പ്രതിക്രിയ—പ്രതിക്രിയ. താന്തോന്നി; തന്നിഷ്ടക്കാരി. എന്തെങ്കിലും ചെയ്യട്ടെ; എവിടെയെങ്കിലും പോകട്ടെ. (വീണ്ടുമാലോചിച്ചു്) എങ്കിലും ഭഗവാനേ ! ആ കുമാരി എന്റെ ദൌഹിത്രിയാണു്. അവളുടെ ജീവിതം ഇങ്ങനെ പാഴായല്ലോ !

പര :—ഈശ്വരൻ അവളെ അനുഗ്രഹിക്കട്ടെ.

(രണ്ടുപേരും പോകുന്നു.)

(യവനിക)

—

രങ്ഗം 4

സ്ഥലം :—ഹിമവൽപ്രാന്തം: ബാഹുദാനദിയുടെ തീരം.

സമയം :—പ്രാതഃകാലം.

(അംബയും ലളിതയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

അംബ :—(വിഷണ്ണയായി) ലളിതേ ! ലളിതേ ! ഇതു ലളിതതന്നെയോ ? എന്റെ ബാല്യസഖി ? പ്രാണസർവസ്വം ?

ലളി :—അതേ ! അംബേ ! ഇതു് അംബയുടെ ലളിതതന്നെ. എത്രകാലമായി ഞാൻ ദേവിയെ അന്വേഷിച്ചു് അങ്ങുമിങ്ങും അലഞ്ഞുതിരിയുന്നു ! ഇപ്പോഴെങ്കിലും കണ്ടുകിട്ടിയല്ലോ. ദൈവം പ്രസാദിച്ചു; എന്റെ ഭാഗ്യം ജയിച്ചു. അന്നു കുരുക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നു ദേവി അമ്പുപോലെ പാഞ്ഞുപോയതു് എവിടേയ്ക്കായിരുന്നു ?

അംബ :—ലളിതേ ! ഞാൻ അവിടെനിന്നു് ആ മുനിശ്രേഷ്ഠന്റെയും എന്റെ വലിയച്ഛന്റെയും മുന്നിൽനിന്നു്–പായുകതന്നെയാണു ചെയ്തതു്; പക്ഷേ അമ്പുപോലെയല്ല; അമ്പുകൊണ്ടു മർമ്മം പിളർന്ന മാൻപേടപോലെ. ഒരൊറ്റപ്പാച്ചിലിനു് ഈ പർവതപാർശ്വത്തിൽ എത്തി—വിജനം, വിലക്ഷണം ! വഴിക്കൊരിടത്തുതങ്ങിയില്ല ; വഴിയാത്രക്കാരിൽ ആരോടുമൊന്നും സംസാരിച്ചുമില്ല. ഈ സ്ഥലം കണ്ടപ്പോൾ ഇതു മൃത്യുവിന്റെ വക്ത്രമാണെന്നു് എനിക്കു തോന്നി; ഇതാണു് എന്റെ അന്തിമലക്ഷ്യമെന്നോർത്തു ഞാൻ ആനന്ദിച്ചു. പക്ഷേ മനുഷ്യക്കെന്നതുപോലെ മൃഗങ്ങൾക്കും എന്നോടടുത്താൽ അശുദ്ധി ബാധിക്കുമെന്നുള്ളതു പിന്നീടാണു് എനിക്കു ബോധ്യമായതു്. സമസ്തസൃഷ്ടങ്ങൾക്കു വേണ്ടാത്തതു ശമനനും വേണ്ടല്ലോ. അനന്തരകരണീയമെന്തെന്നു ഞാൻ അവധാനപൂർവം ആലോചിച്ചു. അപ്പോൾ എന്റെ മുന്നിൽ ഒരു മയിൽ പീലിവിരിച്ചു് ആടുന്നു. ആ കാഴ്ച എന്നെ നിരാശപ്പെടുത്തിയ മഹർഷിയുടെ സതീർത്ഥ്യനായ ശിഖിവാഹനന്റെ നേർക്കു് എന്റെ ഹൃദയത്തെ തിരിച്ചുവിട്ടു. ആ ദേവനെ ഭജിച്ചു് എന്റെ അഭീഷ്ടം സാധിക്കാമെന്നു ഞാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി.

ലളി :—തിരിയേണ്ട വഴിക്കു തന്നെയാണു് ദേവിയുടെ ഹൃദയം തിരിഞ്ഞതു്.

അംബ :—ആവോ? കേൾക്കു കഥ മുഴുവൻ! അചിരേണ ആ കരുണാമയൻ എന്റെ മുന്നിൽ പ്രത്യക്ഷീഭവിച്ചു് എന്തുവരം വേണമെന്നു ചോദിച്ചു. "പ്രതികാരം! പ്രതികാരം!" എന്നു ഞാൻ അറിയിച്ചു. "പ്രതികാരമോ വത്സേ? അത്യന്തം നിഷിദ്ധമായ ആ ആഗ്രഹസിദ്ധിക്കുതന്നെയാണോ നീ ഈ അസിധാരാവ്രതം അനുഷ്ഠിച്ചതു്? മറ്റൊന്നുമില്ലേ വത്സേയ്ക്കു് എന്നോടു ചോദിച്ചു വാങ്ങുവാൻ? അർത്ഥസമൃദ്ധി? ഭർത്തൃസൌഖ്യം? സന്തതിപ്രാപ്തി?" എന്നു് അവിടുന്നു വീണ്ടും അരുളിച്ചെയ്തതിനു് അതൊന്നും ആവശ്യമില്ലെന്നു ഞാൻ ഉറപ്പിച്ചതന്നെ മറുപടി പറഞ്ഞു. അവിടുന്നു മുഷിഞ്ഞു; എന്നെ പിന്നെയും ഉപദേശിച്ചു; അല്പമൊന്നു കയർത്തു; വരദാനത്തിനു വിളംബം വരുത്തി. ഞാൻ അപ്പോഴേക്കും തിരിഞ്ഞുകേറി. "അങ്ങേയ്ക്കുമുണ്ടോ ഭീഷ്മരെ ഭയം? ദേവസേനാപതിയേയും വിറപ്പിക്കുന്ന ഒരു മഹാസുരനാണോ ആ മനുഷ്യകുമി? അഥവാ അങ്ങു പണ്ടേതന്നെ പരശുരാമനോടു തോറ്റ ഒരു പാവമല്ലേ? അദ്ദേഹത്തെ ജയിച്ച ഭീഷ്മരുടെ വിഷയത്തിൽ ഭീരുത്വം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതു് അയുക്തമല്ല. അങ്ങയെ പ്രസാദിപ്പിച്ചു് ആശ സഫലമാക്കിക്കൊള്ളാമെന്നു കരുതിയ ഞാൻ എന്റെ മൌഢ്യത്തെ അപലപിക്കുന്നു. അങ്ങേയ്ക്കു പോകാം." എന്നു് എന്റെ കോപതാപങ്ങൾക്കു് അത്യന്തം നിശിതമായ ഒരു അപഹാസാസ്ത്രത്തിന്റെ രൂപം വരുത്തി

അതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പന്ത്രണ്ടു ചെവികളിലും പായിച്ചു.

ലളി :—(ചെവിപൊത്തി) അംബേ! അംബയ്ക്കു് എന്നും കൂട്ടിക്കളിയോ? ആ ദേവനെ തപശ്ശക്തികൊണ്ടു മുന്നിലേക്കു വിളിച്ചുവരുത്തി ഇങ്ങനെ അവമാനിക്കാമോ?

അംബ :—അതൊന്നും ഞാൻ അപ്പോൾ ഓർത്തില്ല. എന്നു ഹസ്തിനപുരംവിട്ടു വെളിയിലിറങ്ങിയോ അന്നുമുതൽ അംബയെന്നൊരു കുമാരി ലോകത്തിലില്ലെന്നും അവളുടെ അരിശപ്പിശാചാണു്, ആത്തലറി തുള്ളിപ്പൊടിച്ചു് അങ്ങുമിങ്ങും നടമാട്ടുന്നതെന്നും മുൻപുതന്നെ നിന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടില്ലേ? കയ്യിൽ കിട്ടിയ നിധികുംഭം ഞാൻ കടലിലേക്കു വലിച്ചെറിഞ്ഞു; ക്ഷേത്രത്തിലേ തീർത്ഥജലംകൊണ്ടു പാദശൌചം ചെയ്തു. എന്റെ ആ കൊള്ളിവാക്കുകൾകേട്ടു ഭഗവാൻ വീണ്ടും അരുളിച്ചെയ്തു: "ഇതാ! കുമാരി! ഒരു ഇലഞ്ഞിപ്പൂമാല! ഇതു ഞാൻ കുമാരിക്കു സമ്മാനിക്കുന്നു. ഇതു കൈകൊണ്ടു് എടുത്തു് ആരു കഴുത്തിൽ അണിയുന്നവോ അവൻ ഭീഷ്മനെ കൊല്ലും. അവനല്ലെങ്കിൽ അവൾ; എന്നാൽ അവൾ അവനാകണം; അതു് ഈ മാല തന്നെ ആക്കിക്കൊള്ളുകയുംചെയ്യും. പക്ഷേ കാലംകൂടി അനുകൂലമാകണം; അതിനു് അല്പം കാത്തിരിക്കുകയും വേണം. വത്സയ്തന്നെ വേണമെങ്കിൽ ഈ മാല ധരിച്ചാൽ ഭീഷ്മനെ വധിക്കാറാകും." എന്നു് എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചു മാല എന്റെ മുന്നിൽ നിക്ഷേപിച്ചു് അന്തർദ്ധാനവുംചെയ്തു. ആ മാല എന്റെ മുന്നിൽ കിടക്കുന്നതു ഞാൻ കണ്ടു—സപ്തസുഖമനുഭവിക്കുന്ന ഘോര

സപ്പംപോലെ—പ്രച്ഛന്നരൂപമായി പതിച്ച കാല പാശംപോലെ!

ലളി:—ഭയങ്കരം! ഭയങ്കരം! എവിടെ ആ മാല?

അംബ:—പറയാം. അതു ഞാൻ കൈക്കൊണ്ടെടുത്തു! എന്റെ സ്ത്രീഹൃദയം ചകിതമായി. എന്റെ കഴുത്തിൽത്തന്നെ ഇടട്ടെയോ എന്നു് അല്പമൊന്നാലോചിച്ചു. എന്തിനു്? പുരുഷനായി രൂപംമാറി പിന്നിട്ട ഭീഷ്മനെ വധിക്കുവാൻ! പുരുഷസമുദായത്തെ തികച്ചും വെറുക്കുന്ന അംബതന്നെ പുരുഷരൂപം കൈക്കൊള്ളുകയോ? എന്നാൽ അതായിരിക്കും പുരുമകളിൽവച്ചു പുരുമ! അതു ഞാൻ ചെയ്യുകയില്ലെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി. പിന്നെ ഭീഷ്മരുടെ വധം! "അരുതു കുഞ്ഞേ. അതു നീ ഒരിക്കലും ചെയ്യരുതു്" അന്നു് ഇദംപ്രഥമമായി അന്തഃകരണത്തിൽനിന്നു് ഒരു പ്രതിഷേധവാക്യം അപ്പോൾ എനിക്കു് ആദ്യം അല്പം അവ്യക്തമായും, അനന്തരം അത്യന്തം സ്പഷ്ടമായും, കേൾക്കാൻ ഇടവന്നു. എന്തുവേണമെന്നു് ഒരു തീരുമാനവും തോന്നാതെ കുറേനേരത്തേക്കു ഞാൻ പരുങ്ങി. ഒടുവിൽ മറ്റാരെങ്കിലും ആ കൃത്യം ചെയ്യട്ടെ എന്നു നിശ്ചയിച്ചു. പിന്നെയും ചില രാജധാനികളിൽ ചെന്നു് "അല്ലയോ! രാജാക്കന്മാരേ! ഭീഷ്മരെ വധിക്കുവാൻ ഞാൻ സുകന്ദദത്തമായ ഒരു ഇലഞ്ഞിപ്പൂമാല കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു. അതു വാങ്ങി അദ്ദേഹത്തെ വധിച്ചു് എന്നെ പരിഗ്രഹിക്കുവിൻ." എന്നു് അവരെ ഉൽബോധനം ചെയ്തു. അവർ ഏകകണ്ഠമായി പറഞ്ഞു: 'കുമാരി! നിന്റെ ഭ്രാന്തു മൂത്തുപോയി, ഭാഗ്യവ

കുറാരത്തിന്റെ വായ്ത്തല മടക്കിയ ഭീഷ്മരുടെ മരണം എവിടെനിന്നോ കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്ന ഈ മലർമാലമൂലം സാധിക്കാമെന്നാണോ നീ ഞങ്ങളെ വിശ്വസിപ്പിക്കാൻ വന്നിരിക്കുന്നത്? അഥവാ ഉന്മത്തപ്രലാപത്തിൽ ആരെങ്കിലും ഊഹാപോഹകുശലതയുണ്ടോ എന്നു പരിശോധിക്കാറുണ്ടോ?" എന്ന്. ഒടുവിൽ ഞാൻ പാഞ്ചാലരാജ്യത്തിന്റെ പ്രധാന നഗരമായ മാകന്ദിയിൽ ചെന്ന് അവിടത്തെ രാജശ്രേഷ്ഠനായ യജ്ഞസേനനോടും എന്റെ അഭിമതം അറിയിച്ചു. അദ്ദേഹവും എന്നെ പുച്ഛിച്ചയച്ചതേയുള്ളൂ. അപ്പോഴേക്കും ഞാൻ കേവലം ജീവച്ഛവമായി; പ്രത്യാശ എന്നെ നിശ്ശേഷം വിട്ടുപിരിഞ്ഞു. ആ രാജദ്വാരത്തിൽ എന്റെ മാല ദുർവഹമായ ശിലാഭാരം പോലെ വലിച്ചെറിഞ്ഞു വീണ്ടും തപസ്സിനായി ഞാൻ ഇങ്ങോട്ടുതന്നെപോന്നു.

ലളി:—ആ മാല എന്തുപത്തെല്ലാമാണോ ലോകത്തിനു വരുത്തിവയ്ക്കാൻ പോകുന്നത്?

അംബ:—അതു് ഓർക്കുംതോറും എന്റെ മനസ്സു് ആകുലമാകുന്നു. ഇന്നലെ ഒരു ഋഷികുമാരൻ ഇവിടെ വന്നിരുന്നു. അയാളിൽനിന്നു ഞാൻ അതിനെപ്പറ്റി പിന്നെയും ചില വിവരങ്ങൾ ഗ്രഹിച്ചു. യജ്ഞസേനൻ ആദ്യം ആ മാല മണ്ണിൽ കുഴിച്ചുമൂടിക്കളയാമെന്നു വിചാരിച്ചു; എന്നാൽ ശക്തിധരന്റെ മാലയാകകൊണ്ടു് അങ്ങനെ ചെയ്താൽ അതു തനിക്കു് അമങ്ഗലം വരുത്തുമെന്നു് അദ്ദേഹം കരുതി. അതു കിടന്ന സ്ഥലത്തു് ആരും കടക്കാതെയിരിക്കുവാൻ

പാറാവുകാരെ നിയമിച്ചു. കുറേക്കാലം അങ്ങനെ കഴിഞ്ഞു. പിന്നീട് അതിനെ സംബന്ധിച്ചുള്ള നിഷ്കൃഷ്ട അല്പമൊന്നായഞ്ഞു. യജ്ഞസേനനു പുത്രനില്ല; ഒരു പുത്രിയേ ഉള്ളു; ശിഖണ്ഡിനിയെന്നാണ് അവളുടെ പേർ. ആ കുമാരി എങ്ങനെയോ അവിടെ കടന്നുചെന്നു് ആ വാടാമാലയെടുത്തു കഴുത്തിലിട്ടു കൊണ്ടു് അച്ഛന്റെ മുന്നിലെത്തി. അച്ഛൻ ഭീഷ്മരെ യോത്തു വിറച്ചു. അതിരുകടന്ന വാത്സല്യം മകളിലുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിലും അവളെ ആ ക്ഷണത്തിൽതന്നെ നാട്ടിൽനിന്നു് ആട്ടിയോടിച്ചു. അവൾ ഹിമവൽ പർവതത്തിൽ വന്നു് ആരുടെ വരംമൂലമോ തന്റെ സ്ത്രീത്വം ത്യജിച്ചു പുംസ്ത്വം ആർജിച്ചുകൊണ്ടു തിരിയെ അച്ഛനെ ചെന്നുകണ്ടു. മാല ഫലവത്താണെന്നു മനസ്സിലാക്കിയപ്പോൾ കാശിക്കു പോയിരുന്ന യജ്ഞസേനന്റെ ധൈര്യം വീണ്ടും കരളിലേക്കു കടന്നു. അദ്ദേഹം ഭീഷ്മരെ അടിപെടുത്തി ഭാരതസാർവഭൌമത്വം നേടാൻ പോകുന്ന തന്റെ പുത്രിയെ—അല്ല പുത്രനെ—കണ്ടു് ആനന്ദിച്ചു. ഇതാണു് ആ ഭഗവദനുഗ്രഹത്തിന്റെ ഏതൽപര്യന്തമുള്ള ചരിത്രം.

ലളി:—ദേവി! അപ്പോൾ ദേവിയുടെ ശപഥം നിറവേറുമെന്നതന്നെ തോന്നുന്നുവല്ലോ.

അംബ:—ലളിതേ! അതേ! അതു നിറവേറുകതന്നെ ചെയ്യും. എപ്പോഴെന്നും എവിടെവച്ചാണെന്നും മാത്രമേ നിശ്ചയിക്കാൻ പാടില്ലായ്കയുള്ളു. അഗ്നിപർവതത്തിന്റെ ഊദ്ധ്വരന്ധ്രത്തിൽനിന്നു തീജ്വാല പൊന്തിഞ്ഞെങ്കി; അതു് ഇന്നി പൊട്ടിയേ മതിയാകൂ! പക്ഷേ ഒരു

കായ്ക്കും; ലളിതേ! എന്റെ ആഭിചാരത്തിൽ ജനിച്ച കൃത്യയാണു് ആ മാല; അതിനെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കുമ്പോൾ എന്റെ ഹൃദയം പിളരുന്നു. പ്രതികാരേച്ഛയ്ക്കു പകരം പശ്ചാത്താപമാണു് ഇപ്പോൾ അവിടെ കുടികൊള്ളുന്നതു്. എനിക്കു് ആ ദ്രോഹകർമ്മത്തിന്റെ ഭവിഷ്യത്തു കാണാൻ മോഹമില്ല; ആ വിഷവൃക്ഷത്തിന്റെ പരിണതഫലം ആസ്വദിക്കുന്നതിൽ ആനന്ദമില്ല. ഞാൻ ഉറച്ചുകഴിഞ്ഞു തോഴി! അടുത്ത നിമിഷത്തിൽത്തന്നെ എന്റെ പ്രാണപക്ഷിയെ പാശച്ഛേദംചെയ്തു സ്വതന്ത്രമാക്കുവാൻ. ഈ ദേഹപഞ്ജരത്തിൽ അതു് ഇതുവരെ കിടന്നുപിടച്ചതു മതി. ഈ പുണ്യനദിയുടെ തീരത്തിൽത്തന്നെ ഇതിനു വടക്കുഭാഗമായി ഒരു സ്ഥലത്തു ചില വനചരന്മാർ എനിക്കു ചിതയൊരുക്കുന്നു. അതിൽ ചാടി ആത്മഹത്യ ചെയ്യുവാൻ ഞാൻ ഉറച്ചുകഴിഞ്ഞു. അങ്ങനെ എന്റെ ഈ അധമജീവിതം അവസാനിക്കട്ടെ. അതിനു മുൻപു് എന്റെ പ്രിയലളിതേ! നിന്നെ ഞാൻ ഒന്നു് ആലിങ്ഗനം ചെയ്തുകൊള്ളട്ടെ; ഒരൊറ്റയാലിങ്ഗനം മതി: നീയല്ലാതെ എന്നെ സ്നേഹിക്കാൻ ഇന്നു ലോകത്തിൽ വേറെ ആരുമില്ലല്ലോ. നിന്റെ ആലിങ്ഗനം കഴിഞ്ഞിട്ടു് അഗ്നിഭഗവാന്റെ ആലിങ്ഗനം! അമ്പമ്പാ! രണ്ടിനും തമ്മിൽ ഞാൻ കണ്ടനുഭവിക്കാൻ പോകുന്ന അന്തരം!

(നിശ്ചേഷ്ടയായി നില്ക്കുന്ന ലളിതയെ അംബ ആലിങ്ഗനം ചെയ്യുന്നു.)

(യവനിക)

രങ്ഗം 5

സ്ഥലം :—ബാഹ്ലദാനദിയുടെ തീരം.

സമയം :—മദ്ധ്യാഹ്നം.

(ഭീഷ്മനും ലളിതയും ബദ്ധപ്പെട്ട പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഭീഷ്മ :—ലളിതേ! നിന്റെ അംബ എവിടെ?

ലളി :—മഹാരാജാവേ! ഇതിലേ എഴുന്നള്ളുക! ഇതിലേ! ഇതിലേ! വേഗം! വേഗം! അംബ ഇപ്പോൾ അഗ്നി പ്രവേശം ചെയ്യും.

ഭീഷ്മ :—എന്റെ ചാരന്മാരിൽനിന്നു് ഇങ്ങനെ ഒരു അത്യാഹിതത്തിന്റെ സംഭവ്യതയെപ്പറ്റി ഞാൻ അറിയുകയുണ്ടായി. അതുകൊണ്ടാണു് ഉടനടി ഇങ്ങോട്ടു പോന്നതു്.

ലളി :—മഹാരാജാവേ! നമുക്കു നടന്നാൽ പോരാ; ഓടിപ്പോകാം! വേഗം! വേഗം!

(ചിതയിൽ തീ കൊളുത്തി അതിനു മുൻപിൽ കണ്ണടച്ചു നില്ക്കുന്ന അംബയെ അവർ കാണുന്നു.)

ലളി :—(ഉറക്കെ) അംബേ! അംബേ! ഇതാ മഹാരാജാവു ഭീഷ്മർ! ഒന്നു കണ്ണു തുറക്കു.

ഭീഷ്മ :—(ഉറക്കെ) വത്സേ! വത്സേ! ഇതാ ദേവവ്രതൻ!

(അംബ അവരുടെ ആഗമനം അറിയുന്നില്ല.)

അംബ :—അംബേ! നിന്റെ അന്ത്യക്ഷണം അടുത്തു; ഐഹികയാത്ര അവസാനിച്ചു! ഇനി ഒരൊറ്റ മുള്ളു നിന്റെ കാലിൽ തറയ്ക്കുകയില്ല.; ഒരൊറ്റയമ്പു നിന്റെ ഹൃദയ

ത്തിൽ കൊള്ളുകയില്ല. എന്തൊരാശ്വാസം! എന്തൊരാനന്ദം! നിന്റെ ചുറ്റും പരന്നു കിടക്കുന്ന ഈ ലോകം എത്ര ഭയങ്കരം! എത്ര ഗഹനീയം! അല്ലല്ല! നിനക്കു തെറ്റിപ്പോയി. ഈ ലോകമെത്ര പിഴച്ചു? മുകളിലേക്കു നോക്കിയാൽ ആദിത്യചന്ദ്രന്മാരെക്കൊണ്ടും അനന്തകോടി നക്ഷത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടും നിത്യസുന്ദരമായി പരിലസിക്കുന്ന നീലാകാശം; അതിനുതാഴെ യഥാക്രമം മുമുക്ഷുക്കളെപ്പോലെ ലോകസംഗ്രഹത്തിനായി പയ്യടുംചെയ്യുന്ന മേഘപടലങ്ങൾ; സത്യത്തിന്റേയും സൗന്ദര്യത്തിന്റേയും മാഹാത്മ്യം പാടിപ്പാടി സ്വച്ഛന്ദമായി പാറിപ്പറക്കുന്ന പക്ഷിഗണങ്ങൾ; ആ പാട്ടുകേട്ടു തലകുലുക്കുന്ന വൃക്ഷലതകൾ; അവ തങ്ങളുടെ അഭിവന്ദ്യജനനിയായ ഭൂമിദേവിയുടെ വിരിമാറിൽ ആനന്ദബാഷ്പങ്ങൾപോലെ വീഴ്ത്തുന്ന നറുമലരുകൾ; ആ മലരുകളിലേ പരിമളം വഹിച്ചുകൊണ്ടു നാലുപാടും സഞ്ചരിച്ചു ചരാചരങ്ങളെ സേവിച്ചു ചരിതാർത്ഥനാകുന്ന മന്ദവായു; കളിച്ചും പുളച്ചും വെൺനുരയാൽ പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടും വെള്ളത്തുള്ളികളാൽ പൊടിമുത്തു വിതറിയും സ്വച്ഛസുഭഗമായി പ്രവഹിച്ചു തീരപ്രദേശങ്ങളെ സസ്യശ്യാമളങ്ങളാക്കുന്ന നദികൾ—മതി; എന്താണ് ഈ ലോകത്തിനൊരു കുറവ്? മനുഷ്യനാണോ ഈ ചന്ദ്രബിംബത്തിനു് ഒരു മാറാക്കളങ്കം? അതുമല്ല; അന്ധനെ സൌന്ദര്യം ആകർഷിക്കാത്തതു് അന്ധതയുടെ കുറ്റമല്ലേ? കൈവശമുള്ള പാത്രത്തിൽ കൊള്ളുന്ന വെള്ളമല്ലേ കടലിൽച്ചെന്നാലും കൊണ്ടുപോരാൻ കഴിയൂ? അംബേ! നീ ഭാഗ്യഹീനയല്ലേ? അതേ! തികച്ചും അതേ! പക്ഷേ അതിനുത്തരവാദി? നീ—

നീ തന്നെ—നീയല്ലാതെ മറ്റാരുമല്ല. നിനക്കെന്തായിരുന്നു യൌവനാരംഭത്തിൽ ആഗ്രഹം? ഭർത്തൃലാഭം! ആരാണ് വാസ്തവത്തിൽ നിനക്കു ഭർത്താവാകേണ്ടിയിരുന്നതു? സാലനോ സാക്ഷാൽ വിശ്വനാഥനോ? അതിരിക്കട്ടെ. നീ എന്താണ് ചെയ്തതു? മഹാത്മാവായ ഭീഷ്മരെ—മാതൃഭൂമിയുടെ മഹനീയമായ സന്താനരത്നത്തെ—അദ്ദേഹത്തിന്റെ ധർമ്മനിഷ്ഠയിൽനിന്നു വ്യതിചലിപ്പിക്കാനല്ലേ നീ നിന്റെ സർവശക്തികളും പ്രയോഗിച്ചതു? ആ സുഗൃഹീതനാമാവാരാണ്? നീചനായ സാലന്റെ വികടവക്രത്തിൽനിന്നു നിയതിയുടെ ചോദനയാൽ നിന്നെ രക്ഷിച്ച വിശ്വബന്ധു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാവനമായ പാണി നിന്നെ സ്പർശിച്ചുവെങ്കിൽ അതു ജഗൽപിതാവിന്റെ പാണിയാണെന്നല്ലേ നീ കരുതേണ്ടിയിരുന്നതു? അദ്ദേഹത്തെ പരാജയപ്പെടുത്താനുള്ള നിന്റെ സംരംഭം എങ്ങനെ ഫലിക്കും? നീ ആ മഹാരഥന്റെ അനുശാസനത്തിനു മാത്രം വിധേയയായിരുന്നുവെങ്കിൽ നിനക്കു ഹസ്തിനപുരത്തിലേ മഹാരാജ്ഞിയായി സുഖിക്കാമായിരുന്നില്ലേ? അങ്ങനെ ചെയ്യയാണെങ്കിൽ സാലകാമയായ നിനക്കു പാതിവ്രത്യലോപമുണ്ടെന്നു നീ ശങ്കിച്ചാൽപോലും പ്രതിക്രിയയ്ക്കുവേണ്ടി എന്തിനാണ് ഈ പാടെല്ലാം പെട്ടതു? സന്താനലാഭത്തിനല്ലേ പാണിഗ്രഹണം? നിന്നെക്കാൾ എളിയവരെല്ലാം നിന്റെ സന്താനങ്ങളാണെന്നു ധരിച്ചാൽ നിനക്ക് ആ ദിവ്യസമ്പത്തു പ്രസവവ്യഥ കൂടാതെതന്നെ സിദ്ധിക്കുമായിരുന്നില്ലേ? ആതുരമുശ്രൂഷയ്ക്കു പട്ടമഹിഷീസ്ഥാനമെന്തിനു? എതു താണനിലയിലുള്ളവർക്കും എതു ഉൽ

കൃഷ്ണമായ കൈങ്കര്യവും അനുഷ്ഠിക്കുകവിധത്തി
ലല്ലേ ഈ ലോകത്തിന്റെ സംവിധാനം ? അതൊന്നു
മാലോചിക്കാതെ പ്രതികാരേച്ഛയെന്ന പിശാചിനെ
നീ നിന്റെ ഹൃദയപീഠത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചു് അതിനെ
യല്ലേ രാപ്പകൽ ആരാധിക്കാൻ തുടങ്ങിയതു് ? അവന
വന്റെ കർമ്മഫലം അവനവൻ ഭുജിക്കുമെന്നു കാണാൻ
നിനക്കു കണ്ണില്ലാതെ പോയല്ലോ. ദൈവത്തിന്റെ
തൃക്കയ്യിൽനിന്നു നീതിദണ്ഡം പിടിച്ചെടുക്കാനായിരു
ന്നില്ലേ നിന്റെ ഉദ്യമം ? ഹായി ! ഹായി ! അംബേ,
തിന്മയ്ക്കുപകരം നന്മ ചെയ്യുന്നവർ ഉത്തമർ ; തിന്മയ്ക്കു
പകരം തിന്മ ചെയ്യുന്നവർ മധ്യമർ ; നന്മയ്ക്കു പകരം
തിന്മ ചെയ്യുന്നവർ അധമർ. ഇതിൽ മൂന്നാമത്തേ കൂട്ട
ത്തിലല്ലേ നിന്നെ ഉൾപ്പെടുത്തേണ്ടതു് ? അഥവാ
ഭീഷ്മർ നിന്നോടു് അപചാരം പ്രവർത്തിച്ചു എന്നു
തന്നെ വയ്ക്കുക ; അതുനിമിത്തം നിനക്കു ഹൃദയത്തിൽ
പറ്റിയ വ്രണം നിശ്ചയമായും ഉണക്കുവാൻ ഭാവി
കാലത്തിനു കഴിവുണ്ടായിരുന്നില്ലേ ? ആ വൈദ്യോത്ത
മന്റെ ചികിത്സയ്ക്കു നീ അതു വിട്ടുകൊടുത്തില്ലെന്നു
മാത്രമല്ല, ഓരോ നിമിഷവും അതിനെ പകർത്തീ
കർത്തിച്ചു പുതുപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ അതു്
ഇന്നു് അനന്തപാഗ്നിയായി രൂപാന്തരപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.
അതിന്റെ ദാഹകതയുമായി താരതമ്യപ്പെടുത്തുമ്പോൾ
ഈ ചിതാനലൻ നിനക്കു് അമൃതകിരണനായിരിക്കും.
നീ ഒട്ടും ഭയപ്പെടേണ്ട. ഈ സ്വർണ്ണപര്യങ്കത്തിൽ
നിനക്കു സുഖമായി ഉറങ്ങാം. എത്ര വർഷമായി നീ
ഒന്നു നേരേ ഉറങ്ങീട്ടു് ? ഈ ദീർഘനിദ്ര ഇപ്പോഴെ

ങ്കിലും നിനക്കു് അത്യന്താവശ്യകമായ വിശ്രമം നല്ല മാറാകട്ടെ.

(കണ്ണു് ഉറക്കുന്നു)

ഭീഷ്മ :—(വീണ്ടും ഉറക്കെ) അംബേ! അംബേ!

അംബ :—(സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി) അതാരു്? സുധാംശുവംശത്തിന്റെ ചൂഡാലങ്കാരവും ഭാഗീരഥീദേവിയുടെ ഭാഗധേയ പരിപാകവുമായ ഭീഷ്മമഹാരാജാവോ? പൂജ്യപാദ! പുണ്യചരിത! പാപിഷ്ഠയായ അംബ അങ്ങയെ ബാഷ്പകലുഷങ്ങളായ നേത്രങ്ങൾകൊണ്ടു നിരീക്ഷിക്കുന്നു; പ്രശ്രയാവനതമായ മൂർദ്ധാവുകൊണ്ടു സംഭാവന ചെയ്യുന്നു. ധീരവ്രത! അങ്ങയെ ഞാൻ പല പ്രകാരത്തിൽ ദ്രോഹിക്കാൻ ശ്രമിച്ചു; അവയ്ക്കൊന്നിനുംതന്നെ നിസ്സംഗനും നിർല്ലേപനുമായ അങ്ങയെ തീണ്ടുവാൻ സാധിച്ചില്ല. എന്റെ ഓരോ ഉന്മൂലനോദ്യമവും അങ്ങയുടെ ധർമ്മനിഷ്ഠയെ ഉത്തരോത്തരം ഉന്മിഷിപ്പിച്ചു. ഒടുവിൽ ഞാൻ എന്റെ വൈരനിര്യാതനത്തിനു് ഒരു ദിവ്യതേജസ്സിന്റെ ആനുകൂല്യം നേടി. അങ്ങയെ വധിക്കുവാൻ ഒരു പുഷ്പമാല സമ്പാദിച്ചു. അതോടുകൂടി നളനെ കലിയെന്നപോലെ എന്നെ പ്രതികാരകാംക്ഷ വിട്ടകന്നു. സാധനം കൈവന്നപ്പോൾ സാധ്യത്തിൽ വെറുപ്പുതോന്നി. പക്ഷേ എന്തു ഫലം? ആ മാല അതിന്റെ ജന്മോദ്ദേശം സാധിക്കും. എന്നാൽ എനിക്കു് ഒന്നു കഴിയും—ഭയങ്കരമായ ആ സംഭവത്തേയും തന്നിമിത്തം എനിക്കു ഭാവിയിൽ പതിക്കേണ്ടിവരുന്ന നരകകുണ്ഡത്തേയുംപറ്റി ചിന്തിച്ചു വീണ്ടും എന്റെ ഹൃദയമമ്മങ്ങൾ പിളർക്കാതെ ഇപ്പോൾത്തന്നെ ഈ ദഗ്ധജീവിതം അവസാനിപ്പിക്കുവാൻ.

അതു ഞാൻ ഉറപ്പുകഴിഞ്ഞു. അതിനുമുൻപു് അങ്ങയെ എനിക്കൊന്നു കാണുവാൻ ഇടവന്നതു് എന്നെ വലയം ചെയ്യുന്ന ഘോരാന്ധകാരത്തിലേ വിദ്യുൽപ്രകാശമാണു്. സ്വാമിൻ! ഈ ഘട്ടത്തിൽ അങ്ങയോടു ഞാൻ ഒന്നുമാത്രം യാചിക്കുന്നു—അങ്ങു് ഒരു പഞ്ചാക്ഷരമന്ത്രം ഉച്ചരിച്ചു് എന്റെ ഈ പ്രാണോൽക്രമണകാലത്തിൽ എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കണമേ! 'ഞാൻ ക്ഷമിക്കുന്നു' എന്ന മന്ത്രം: അതാണു് എനിക്കു് അങ്ങു ചെയ്യേണ്ട താരകോപദേശം. അവിടുന്നു് ഈശ്വരനെപ്പോലെ സർവശക്തനാണെന്നു് ഇതിനകം ലോകത്തെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞു. ക്ഷമയാണു് ശക്തന്മാരുടെ ഭൂഷണം. എന്റെ സർവാപരാധങ്ങളും ക്ഷമിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു കേട്ടാൽ സമാശ്വസ്തയായി എനിക്കു് ഈ ശരീരഭാണ്ഡം തച്ചുടയ്ക്കാം.

ഭീഷ്മ:—അംബേ! ഈ അവസരത്തിൽ അംബയുമായി സന്ധിക്കാൻ ഇടവന്നതു് എന്റെ ഭാഗ്യമെന്നുവേണം പറയാൻ. അംബ എന്റെ നേർക്കു്, എന്താണു് ക്ഷമാപണം ചെയ്യേണ്ട നിലയിൽ, ഒരകൃത്യമെങ്കിലും അനുഷ്ഠിച്ചിട്ടുള്ളതു്? എന്റെ ഗുരുദേവൻ എന്നെ മുക്തകണ്ഠം പ്രശംസിക്കാനും ഉദാരമനസ്കനായി അനുഗ്രഹിക്കാനും ഒരവസരം ഉണ്ടാക്കിത്തന്നു. അതിനു ഞാൻ വാസ്തവത്തിൽ അംബയോടു കടപ്പെട്ടുകയാണു് ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. പിന്നെ ആ മാലയുടെ കാര്യം. അതിന്റെ ഏതൽകാലപര്യന്തമുള്ള ചരിത്രം ഞാൻ വൃദ്ധപുരുഷന്മാർ മുഖേന അറിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ആ മാല അംബയ്ക്കു തന്നതു സാക്ഷാൽ മഹാസേനനാണു്. ഒന്നു ഞാൻ വീണ്ടും ഈ മുഹൂർത്തത്തിൽ

ശപഥം ചെയ്യുന്നു. സ്ത്രീയുടെ നേർക്ക് എന്നപോലെ സ്ത്രീപൂർവനായ പുരുഷന്റേയും നേർക്കു ഞാൻ ശൂരനല്ല. അങ്ങനെയുള്ള ഒരാളെ വിജിഗീഷുവായി എന്റെ മുന്നിൽ കണ്ടാൽ ആ നിമിഷത്തിൽ ആയുധം ഞാൻ താഴ്ത്തു വയ്ക്കും. യജ്ഞസേനന്റെ പുത്രിയായിരുന്ന ശിഖണ്ഡിനി—ഇന്നു പുരുഷനായിരിക്കുന്ന ശിഖണ്ഡി—എന്നെ എപ്പോൾ വേണമെങ്കിലും വധിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. പാരമ്പര്യികമായ വിവേചനത്തിൽ അതു് എനിക്കു് ഒരു പരമാനുഗ്രഹമായിത്തന്നെയാണു് പ്രതിഭാസിക്കുന്നതു്. അല്ലെങ്കിൽ സ്വാധീനമൃത്യുവായ എന്നെ ആരും ഹനിക്കുകയില്ല; സ്വയം മരണത്തെ വരിക്കാൻ ഞാൻ ഒരിക്കലും ആഗ്രഹിക്കുകയുമില്ല. ജീവിതാശ എന്നതു് ഏതു മനുഷ്യനും നിസ്സംശയവും ദുഷ്പരിഹരവുമായ ഒരു ചിത്തവൃത്തിവിശേഷമാണു്. കാലധർമ്മത്തിനു് ഒരു കാരണം വേണം; അതു് അംബ എനിക്കുണ്ടാക്കിത്തന്നതിൽ ഞാൻ അംബയെ അനുമോദിക്കുന്നതേയുള്ളു. ഇതൊന്നും പോരാ, 'ഞാൻ ക്ഷമിക്കുന്നു' എന്ന വാക്യമാണു് കുമാരിക്കു് എന്നിൽ നിന്നു കേൾക്കേണ്ടതെങ്കിൽ അതു ഞാൻ ഇതാ നിരുപാധികമായി, ഹൃദയപൂർവമായി, ഉച്ചരിച്ചുകൊള്ളുന്നു. എങ്കിലും അംബേ! ഒന്നെനിക്കു ഹൃദയം തുറന്നു പറയുവാൻ കഴിയും. വാസ്തവത്തിൽ പാതകി ഞാനാണു്. അന്നു ഞാൻ വിവാഹവേദിയിൽവച്ചു്—എന്റെ ഉദ്ദേശം എന്തുതന്നെ ആയിക്കൊള്ളട്ടെ—അംബയുടെ കരം സ്പർശിച്ചില്ലെങ്കിൽ അംബയുടെ ജീവിതത്തിൽ യാതൊരപജയവും ഉണ്ടാകുകയില്ലായിരുന്നു. ഒരു സ്ത്രീയോടു ചെയ്ത അപരാധത്തിനു് ഒരു സ്ത്രീയുടെ

കൈകൊണ്ടതന്നെയാണ് ഞാൻ മരിക്കേണ്ടതു്. നിയതിയുടെ ശിക്ഷ നിഷ്ഠുരമാണെങ്കിലും നീതിനിഷ്ഠമാണു്; അതിന്റെ ധാർമ്മികതയിൽ എനിക്കു് അടിയുറച്ച വിശ്വാസമുണ്ടു്. അതെല്ലാം നോക്കുമ്പോൾ അംബ എന്റെ പാതകവും ക്ഷമിക്കണമെന്നു് അപേക്ഷിക്കാൻ അങ്ങുകരണം എന്നെ തരിപ്പിക്കുന്നു.

അംബ:—അതിനു തീരെ ആവശ്യം ഞാൻ കാണുന്നില്ലെങ്കിലും അങ്ങയുടെ ആജ്ഞയെ ആ വിഷയത്തിൽ അനുവർത്തിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മ:— മതി, അംബേ! ഇനി ഞാൻ ഒന്നു പറഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ. ഈ ആത്മത്യാഗം അവിഹിതമാണു്; അസാധുവാണു്; അസ്വർഗ്യമാണു്; ഇതു് അംബ ഒരിക്കലും ചെയ്യരുതു്. ഈ സാഹസകൃത്യത്തിൽനിന്നു വിരമിക്കണം. ഞാൻ ഒരു സ്ഥവിരനാണു്—ഉപദേശിക്കാൻ എനിക്കവകാശമുണ്ടു്; ഒരു രാജാവാണു്—ആജ്ഞാപിക്കാൻ അധികാരമുണ്ടു്. അരുതു്! കുമാരി! അരുതു്. ഇതിനു് ആവശ്യമില്ല; ഔചിത്യമില്ല; യുക്തിയില്ല; അർത്ഥമില്ല. വിരമിക്കൂ! വിരമിക്കൂ!

അംബ:—അങ്ങനെ അവിടുന്നു് എന്നെ നിർബന്ധിക്കരുതു്. ആ നിർബന്ധം നിഷ്ഫലമാണു്. എന്റെ ശരീരമാകുന്ന പഴന്തുണി എനിക്കിനി ഒരു ക്ഷണംപോലും ഉടുക്കാൻ കൊള്ളുകയില്ല; അതുമേൽ അഴുക്കുപുരണ്ടു്, അലവലയായിപ്പോയി അതു്. ഇനിയും ലോകയാത്രയ്ക്കു് എന്റെ ഗൃഹത്തിലേക്കു മടങ്ങിച്ചെന്നു മറ്റൊരു വസ്ത്രം ധരിച്ചുകൊണ്ടുവരാതെ നിവൃത്തിയില്ല. അതിനു് അവിടുന്നു് എന്നെ അനുവദിക്കണം. അല്ലാതെ, ഏതു

സദ്ദുദ്ദേശത്തോട്ടുകൂടിയായാലും വേണ്ടില്ല, വീണ്ടും എന്റെ കരം സ്പർശിക്കരുതു്. അങ്ങനെ അവിടുന്നു ചെയ്താൽ ആ ക്ഷണത്തിൽ ആത്മഹത്യയ്ക്കു ഞാൻ വേറേ മാർഗ്ഗം തേടും. ആരുടേയും ജനനത്തിനു് അച്ഛനമ്മമാർ വേണം; മരണത്തിനു് അവരവർമാത്രംമതി. പരാശ്രയംകൂടാതെ ലോകത്തിൽ മനുഷ്യനു സാധിക്കാവുന്നകാര്യം അതൊന്നേയുള്ളു. അംബ അനന്യതന്ത്രയും അവിമൃശ്യകാരിണിയുമായി ആദ്യന്തം ജീവിച്ചു; അങ്ങനെതന്നെ അവൾ മരിക്കുകയും ചെയ്തുകൊള്ളട്ടെ.

(ഭീഷ്മർ നിശ്ചേഷ്ടനായി നിലകൊള്ളുന്നു)

അംബ :—മഹാരാജാവേ! അങ്ങു് ഒരുമാനുഷനാണു്; സമഗ്രമാണു് അങ്ങയുടെ ബാഹുവീര്യം; സമഗ്രതരമാണു് മനോവീര്യം; സമഗ്രതമമാണു് ആത്മവീര്യം. അങ്ങയെപ്പോലെയുള്ള പുണ്യപുരുഷന്മാരുടെ അവതാരം ലോകത്തിൽ അത്യന്തം വിരളമാണു്. അങ്ങയാൽ ഭാരതഭൂമി ഇനിയും വിജയമകുടം ചൂടുന്നു; വീരമാതാവെന്നുള്ള ഖ്യാതി വിശ്വമെങ്ങും വ്യാപിപ്പിക്കുന്നു. അങ്ങയുടെ യശസ്സു സത്യലോകംവരെയുയരും; നന്ദനോദ്യാനത്തിൽ നറുമണം വീശും; പാതാളത്തിൽ പാൽക്കതിർ ചൊരിയും. അങ്ങു മാനവസമുദായത്തിന്റെ മഹോപദേശകനാണു്; ശാന്തിദേവതയുടെ സന്ദേശവാഹകനാണു്; ഭാരതീയരുടെ പിതാമഹനാണു്; അവർ അങ്ങേയ്ക്കു് ആനന്ദബാഷ്പംകൊണ്ടു നിത്യതർപ്പണം അനുഷ്ഠിക്കും. അങ്ങയുടെ സമകാലികയായി ജീവിക്കുക എന്നുള്ള ആ ഒരൊറ്റബഹുഭാഗ്യംകൊണ്ടുമാത്രം അംബ ചരിതാർത്ഥയായിരിക്കുന്നു. പ്രഭോ! എനിക്കു് അഗ്നിപ്രവേശത്തിനുള്ള സമയം ആസന്ന

മായി. ഭഗവൻ! പാവക! ഹവ്യവാഹന! ഇതാ അനന്യഗതിയായ ഈ അംബ ആക്കും അന്ത്യാവലംബമായ അങ്ങയെ ശരണം പ്രാപിക്കുന്നു. ഈ വരാകിയിൽ വല്ല സാത്വികതയുടേയും പരമാണുവുണ്ടെങ്കിൽ അതിനെ ഊർധ്വലോകത്തേക്കു നയിക്കുക; അവശിഷ്ടമായ കിട്ടാംശത്തെ ആസകലം ഇവിടെത്തന്നെ ഭസ്മീകരിക്കുക. ആ ചാരംചേർന്ന മണ്ണിൽ കാലാന്തരത്തിൽ വല്ല മരവും മുളച്ചുയരും; ആ മരത്തിൽ വല്ല പക്ഷികളും കൂടുകെട്ടും; ആ പക്ഷികൾ എന്റെ ദയനീയമായ ചരിതം അവയെപ്പോലെ ആകാശത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന ദേവതകളെ പാടിക്കേൾപ്പിക്കും; ആ പാട്ടുകേട്ട് അവർ വിഷ്ണു അശ്രുധാര ഈ ശ്മശാനത്തെ ശുദ്ധീകരിക്കും. മഹാരാജാവേ! ഭീഷ്മ! ഇതാ അങ്ങേയ്ക്ക് എന്റെ അന്ത്യാമന്ത്രണം: എന്റെ പ്രിയസഹോദരി! ലളിതേ! ഇതാ നിനക്ക് എന്റെ അവസാനത്തെ സ്വസ്തിവചനം.

(അംബ ചിതയിലേക്കു ചാടുന്നു; ലളിത ശോകമൂർച്ഛിതയായി ഭൂമിയിൽ പതിക്കുന്നു. ഭീഷ്മൻ സാലഭഞ്ജികപോലെ സ്തബ്ധനായി നില്ക്കുന്നു. അന്തഃവനിക വീഴുന്നു.)

ഭീഷ്മ:—(ലളിതയെ സാന്ത്വനം ചെയ്തുകൊണ്ട്):- ലളിതേ, ദാരുണമായ ഈ അത്യാഹിതം കാണുവാൻ ദൈവം എന്നെ എന്തുയോ ദുരെനിന്നു് ഇരിമ്പുചങ്ങലകൊണ്ടെന്നപോലെ വലിച്ചിഴച്ചു് ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നതല്ലിയല്ലോ. അംബയെ ഈ അന്ത്യക്ഷണത്തിൽപോലും രക്ഷിക്കുവാൻ ഭാഗ്യവഭഗവാനെക്കൂടി ഭയപ്പെടാത്ത എന്റെ കൈക്കു കഴിഞ്ഞില്ലല്ലോ. ഇതിനാരാണു് ഇങ്ങനെ ആമം വച്ചതു്? ഇത്തരത്തിൽ

ആരാണു് എന്നെ നിശ്ശേഷനാക്കി നിറുത്തിയതു്? ആരു കണ്ട പ്രപഞ്ചരഹസ്യം? ആ കുമാരിയുടെ വരണമാലയെ ഒരുകാലത്തു നിഷ്ഫലമാക്കിയ ഞാൻ അവളുടെ വരമാലയെ എങ്കിലും ഇനി സഫലമാക്കട്ടെ. അല്ലെങ്കിൽ എന്റെ നിഷ്ഫലയോജനമായ ഈ വലത്തുകൈ ആദ്യമായി ചേദിച്ചു് ഈ അഗ്നികുണ്ഡത്തിൽത്തന്നെ അടുത്ത നിമിഷത്തിൽ ആത്മഹത്യ ചെയ്യുക എന്നുള്ളതായിരുന്നിരിക്കും എനിക്കു് അനുരൂപമായ കർത്തവ്യം. ശിഖണ്ഡി എനിക്കു് അതിഥിയാകുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു് എന്റെ ഹൃദയരക്തം കൊണ്ടു ഞാൻ അർഘ്യപാദ്യങ്ങൾ സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളാം, ലളിതേ! നിനക്കിവിടെ ആരും സഹായമില്ലല്ലോ. എന്നോടുകൂടി ഹസ്തിനപുരത്തേക്കു വരുന്നുവോ?

ലളിത :—(കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്) ഇല്ല; മഹാരാജാവേ! ഞാൻ ഈ ശ്മശാനത്തിൽ ഒരു ചെറിയ പർണ്ണശാല കെട്ടിയുണ്ടാക്കി, അതിലിരുന്നു ഫലമൂലങ്ങൾമാത്രം ഭക്ഷിച്ചു് ഒരുവിധത്തിൽ പ്രാണസന്ധാരണം ചെയ്തുകൊണ്ടു് എന്റെ പ്രിയസഖിയുടെ പരമഗതിക്കുവേണ്ടി പ്രാർത്ഥിക്കുകയും തപസ്സു ചെയ്യുകയും ചെയ്യാമെന്നു് ഉദ്ദേശിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മ :—അതുകൊള്ളാം, ലളിതേ! നീ അങ്ങനെതന്നെ ചെയ്യണം. എന്റെ ജീവിതത്തേക്കാൾ നിന്റേതു് എത്ര മഹനീയമാണു്! ഞാനും നിന്റെ വയസ്യയെ

ഒരുകാലത്തും വിസ്മരിക്കുകയില്ല. അവളുടെ അകാല മൃത്യു എന്നെ അസ്വസ്ഥനാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഇനി ഞാൻ എന്റെ കൃത്യശതങ്ങൾ മുമ്പിലത്തേപ്പോലെ തന്നെ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതായി ലോകത്തിനു തോന്നുമെങ്കിലും, വാസ്തവത്തിൽ ഇന്നുവരെയുള്ള ഭീഷ്മനല്ല ഇനിമേലുള്ള ഭീഷ്മൻ. അംബയുടെ അപവർഗ്ഗലാഭത്തിനു വേണ്ടിയുള്ള ഈശ്വരപ്രാർത്ഥനയിൽ ലളിത എന്നെ തോല്പിക്കാതെയിരിക്കുവാൻ ഞാൻ ആകുന്നതും ശ്രദ്ധിച്ചുകൊള്ളാം.

(ലളിത വിഷാദമഗ്നയായി നില്ക്കുന്നു. ഭീഷ്മൻ കൈവിരൽ കൊണ്ടു കണ്ണുനീർ തുടച്ചുകൊണ്ടു പോകുന്നു.)

(യവനിക)

ശുഭം ഭൂയാൽ.

ശുദ്ധിപത്രം

പുറം.	വരി.	അബദ്ധം.	സുബദ്ധം.
8	25-26	നിദാനമറിയണ മെന്നു	നിദാനമറിയിക്കണ മെന്നു
38	14	നിപുണകാ	നിപുണകാ !
39	16	കദംബരി	കാദംബരി
58	20	യൗവയോദ	യൗവനോദയ
80	4	ഐശ്ച	ഐശ്വ
118	16	ദുഃഖകണ്ഠാര	ദുഃഖകണ്ഠാര
138	21	കോപിച്ചു	ഏകോപിച്ചു
147	18	വിചി	വിചിത്ര
174	5	രാജാവിനുണ്ടാ ക്കാവുന്ന	രാജാവിനുണ്ടാ കാവുന്ന
207	9	നദിപ്രവഹിക്കു വാൻ	നദിപ്രവഹിക്കു വാൻ.
216	18-19	വയോവസ്ഥാ ഭേദമൊന്നില്ല	വയോവസ്ഥാ ഭേദമെന്നൊന്നില്ല
229	3	കമ്പളിയിൽ	ഒരു കമ്പിളിയിൽ
247	4	ഹിംസമുങ്ങൾക്കു്	ഹിംസമൃഗങ്ങൾക്കു്
247	17	സതിയെന്ന പോലെ	സതിയെയെന്ന പോലെ
254	23	കേട്ടില്ലേ	കേട്ടിട്ടില്ലേ
257	17	ഹൃജയ !	സൃജയ !
259	6	സമരാസകതി,	സമരാസകതി;
259	23	വിവത്തിൽ	വിപത്തിൽ
262	2	ഏതു,	ഏതു്
268	13	നിദാനഭ്രതമായ	നിദാനഭ്രതനായ
270	17	ഭായിയെ	ഭാവിയെ
283	5	കുഞ്ചാമ്പലാക്കി	കുഞ്ചാമ്പലാക്കി
299	14	ഭീഷ്മ	പര:

മഹാകവി ഉള്ളൂരിന്റെ ചില ഇതര കൃതികൾ.

		Rs.	nP.
ഉമാകേരളം	...	3	50
പിംഗള	...	1	50
തരംഗിണി	...	1	50
താരഹാരം	...	1	50
കിരണാവലി	...	1	50
രത്നമാല	...	1	50
അമൃതധാര	...	1	50
ഹൃദയകൗമുദി	...	1	50
കല്പശാഖി	...	1	50
തപ്തഹൃദയം	...	1	25
ചൈത്രപ്രഭാവം	...	0	30
ശരണോപഹാരം	...	0	37
ചിത്രോദയം	...	0	37
മംഗളമഞ്ജരി	...	0	50
ചിത്രശാല	...	1	25
അരുണോദയം	...	1	50
വിജ്ഞാനദീപിക (രണ്ടാം ഭാഗം)	...	5	00
,, (മൂന്നാം ഭാഗം)	...	2	25
അംബ	...	3	50
സ്മരണമാധുരി	...	1	25
ഭക്തിദീപിക	...	1	00
ദീപാവലി	...	1	00
ബാലദീപിക	...	0	25
മാതൃകാജീവിതങ്ങൾ	...	0	37
സദാചാരദീപിക	...	0	37
മണിമഞ്ജൂഷാ	...	1	25

അപേക്ഷിക്കേണ്ടും മേൽവിലാസം:—

ഉള്ളൂർ പബ്ലിഷേർസ്,

ജഗതി, തിരുവനന്തപുരം.

ഭാരതം

Indic Digital Archive Foundation
gpura.org